अथश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वप्रारभ्यते.

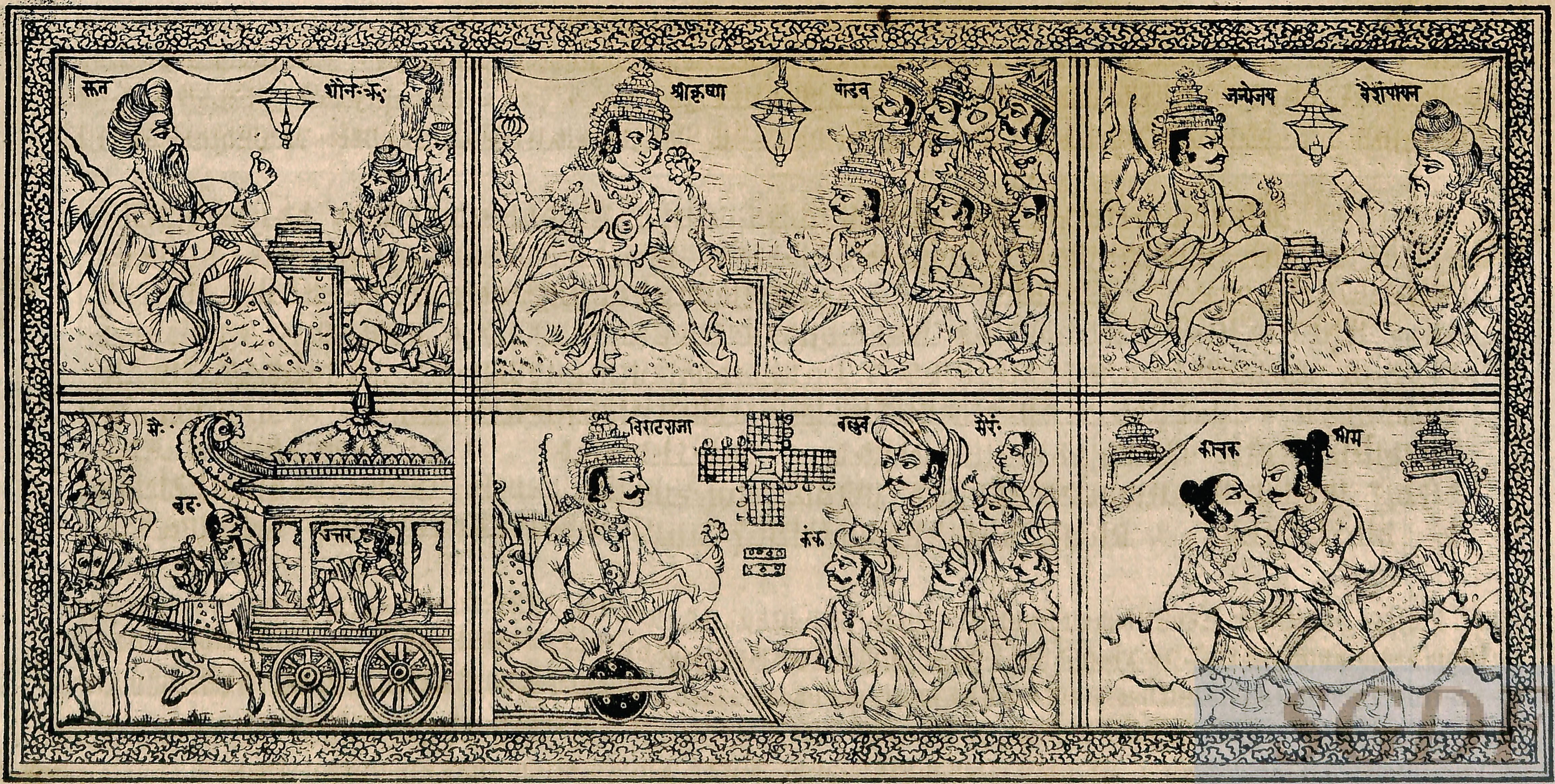

Sri Gargeshwari Digital Foundation

श्रीगणेशायनमः श्रीसरस्वत्यैनमः श्रीमद्गोपालमानम्यप्राचीनाचार्यवर्त्मना विराटपर्वप्रद्योतीभावदीपोवितन्यते १ तत्रपूर्वस्मिन्पर्वणि दिष्ट्यापंचसुरक्तो
सिदिष्ट्यातेषट्पदाजिता द्वेपूर्वेमध्यमेद्वेचद्वेचांतेसांपरायिके इतिशांतोदांतउपरतस्तितिक्षुः समाहितोभूत्वात्मन्येवात्मानंपश्यतीतिश्रुतिप्रसिद्धेष्वात्मदर्शन
साधनेषुशमादिषुरक्तः षडूर्मिलक्षणं षट्पदीजातमात्रस्याशनापिपासेप्ररूढस्यशोकमोहौवृद्धस्यजरामृत्यू इतिलोकेयोशनायापिपासेशोकंमोहंजरामृत्युमत्ये
तीतिवेदेचप्रसिद्धांजयतीत्युक्तम् तांजितवतात्वव्यक्तलिंगेनस्थेयंआत्यंतिक्यांकृतकृत्यतायांतुव्यक्तलिंगेनापिभाव्यंइत्येतत्पांडवाचरणप्रदर्शनेनदर्शयितुंवि
राटपर्वारभते तत्र वर्षत्रयोदशमिदंमत्प्रसादात्कुरूद्वहाः विराटनगरेगूढा अविज्ञाताश्चरिष्यथेतिप्राक्कथितंधर्मवाक्यार्थमनुवदन् जनमेजयउ० कथमिति पूर्वःपि

श्रीकृष्णायनमः नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमम् देवींसरस्वतींचैवततोजयमुदीरयेत् १ जनमेजयउवाच क
थंविराटनगरेममपूर्वपितामहाः अज्ञातवासमुषितादुर्योधनभयार्दिताः २ पतिव्रतामहाभागासततंब्रह्मवादिनी द्रौपदीच
कथंब्रह्मन्नज्ञातादुःखितावसत् ३ वैशंपायनउवाच यथाविराटनगरेतवपूर्वपितामहाः अज्ञातवासमुषितास्त
च्छृणुष्वनराधिप ४ तथासतुवराँल्लब्ध्वाधर्माद्धर्मभृतांवरः गत्वाश्रमंब्राह्मणेभ्यआचख्यौसर्वमेवतत् ५ कथयित्वातुत-
त्सर्वंब्राह्मणेभ्योयुधिष्ठिरः अरणीसहितंतस्मैब्राह्मणायन्यवेदयत् ६ ततोयुधिष्ठिरोराजाधर्मपुत्रोमहामनाः सन्निवर्त्या-
नुजान्सर्वानितिहोवाचभारत ७ द्वादशेमानिवर्षाणिराज्यविप्रोषितावयम् त्रयोदशोयंसंप्राप्तः कृच्छ्रात्परमदुर्वसः ८ ससा
धुकौंतेयइतोवासमर्जुनरोचय संवत्सरमिमंयत्रवसेमाविदिताःपरैः ९ अर्जुनउवाच तस्यैववरदानेनधर्मस्य
मनुजाधिप अज्ञाताविचरिष्यामोनराणांनात्रसंशयः १० तत्रवासायराष्ट्राणिकीर्तयिष्यामिकानिचित् रमणीयानिगुप्तानि-
तेषांकिंचित्स्मरोचय ११ संतिरम्याजनपदाबह्वन्नाःपरितःकुरून् पांचालाश्चेदिमत्स्याश्चशूरसेनाःपटच्चराः १२

तापरिक्षित्तस्यपितामहाः अज्ञातवासंयथास्यात्तथाकथंउषिताः यासंकृतवंतःसमूलघातंन्यवधादितिवत्कषादित्वाद्दसतेरनुप्रयोगः वासमितिणमुलं
तम् २ ब्रह्मवादिनीश्रीकृष्णकीर्त्तनशीला ३ ४ ५ अरणीसहितंअरण्योर्मिथुनम् अरणीसहितंमंथमितिपाठेमंथोग्निनिर्मथनदंडस्तंअरणीभ्यांस-
हितंब्राह्मणायन्यवेदयदित्यर्थः ६ सन्निवर्त्यएकत्रआनीयअत्रवर्तेतिनिर्गत्यर्थःनचपुनरावर्तनइत्यादिप्रयोगदर्शनात् सन्निकृष्येतिपाठेपिसएवार्थः ७ अयंसंवत्स
रः संवत्सरमिममितिवाक्यशेषात् वत्स्यामइतिपाठेअविदिताइतिच्छेदः ८ ९ नराणामज्ञाताइतिसंबंधः १० ११ १२ ५ ५ ७

Sri Gargeshwari Digital Foundation

१३ १४ प्रच्छन्नधर्मः यद्यपिस्वेनरूपेणचरिष्यथमहीमिमाम् नवोविज्ञायनेकश्चित्त्रिषुलोकेषुकश्चनेति अब्रवीत् १५ यद्यप्येवंतथापिकिंचित्प्रच्छन्नतयाव स्तव्यमेवेत्याह अवश्यंत्वेवेति १६ १७ १८ वक्ष्यामहेनिर्वोढुंशक्ष्यामहे इतिवहेरिदंरूपंप्रभूतमत्येकमितिशेषः १९ २० २१ २२ २३ सभास्तारः सभ्यः स-भासदः सभास्तार इत्यमरः कंकोनामतः कंकश्छद्मद्विजेख्यातो लोहपृष्ठकृतांतयोरितिविश्वकोशात् स्वस्यकृतांतसूनुत्वेन आत्मावैपुत्रनामासीतिश्रुतेस्तदनन्य त्वात्तन्नाम्नोधारणेमिथ्यावादित्वंनभविष्यतीतिभावः मताक्षः सुहृदस्मान्ज्ञाताक्षस्त्वं प्रियदेवनः क्रीडाप्रियः २४ दांतान् गजदंतमयान् दंतः पर्वतसानुतल्स

दशार्णानवराष्ट्राश्चमल्लाःशाल्वायुगंधराः कुंतिराष्ट्रंचविपुलंसुराष्ट्रावंतयस्तथा १३ एतेषांकतमोराजन्निवासस्तवरोचते यत्रवत्स्यामहेराजन्संवत्सरमिमंवयम् १४ युधिष्ठिरउवाच श्रुतमेतन्महाबाहोयथासभगवान्प्रभुः अब्रवीत्सर्वभू तेशस्तत्तथानतदन्यथा १५ अवश्यंत्वेववासार्थंरमणीयंशिवंसुखम् संमंत्र्यसहितैःसर्वैर्वस्तव्यमकुतोभयैः १६ मत्स्योवि-राटोबलवानभिरक्षेदथपांडवान् धर्मशीलोवदान्यश्चवृद्धश्चसदासंमतः १७ विराटनगरेतातसंवत्सरमिमंवयम् कुर्वंतस्त-स्यकर्माणिविहरिष्यामभारत १८ यानियानिचकर्माणितस्यवक्ष्यामहेवयम् आसाद्यमत्स्यंतत्कर्मप्रब्रूतकुरुनंदनाः १९ अ र्जुनउवाच नरदेवकथंतस्यराष्ट्रेकर्मकरिष्यसि विराटनगरेसाधोरंस्यसेकेनकर्मणा २० मृदुर्वदान्योह्रीमांश्चधार्मिकः सत्यविक्रमः राजंस्त्वमापदाक्रुष्टःकिंकरिष्यसिपांडव २१ नदुःखमुचितंकिंचिद्राजन्वेदयथाजनः सइमामापदंप्राप्यकथंघो रांतरिष्यसि २२ युधिष्ठिरउवाच शृणुध्वंयत्करिष्यामिकर्मवैकुरुनंदनाः विराटमनुसंप्राप्यराजानंपुरुषर्षभाः २३ सभास्तारोभविष्यामितस्यराज्ञोमहात्मनः कंकोनामद्विजोभूत्वामताक्षःप्रियदेवनः २४ वैडूर्यान्कांचनान्दांतान्फ-लैर्ज्योतीरसैःसह कृष्णाक्षाँल्लोहिताक्षांश्चनिर्वर्त्स्यामिमनोरमान् २५

दृशान् वाशारीन् निर्वर्त्स्यामिचालयिष्यामि दंतःसानुनिकष्यत इतिविश्वः तानेवचतुर्वर्णानाह वैडूर्यान् हरितमणिमयान् नीलान् कांचनान् सौवर्णान् पी तान् ज्योतींषिचरसाश्चज्योतीरसाः तैःसहज्योतिःशब्देनात्र लोहितंलक्ष्यते यदग्नेरोहितंरूपंतेजसस्तद्रूपमितिश्रुतेःज्योतीरूपाः लोहिताः रसः पारदः तद्रूपाः श्वेताः तैरुभयैःसहचतुर्वर्णसंपत्तिः तथाफलैः शारीस्थापनार्थानि कोष्ठयुक्तानिकाष्ठादिमयानिफलकानितैः सहतेषांनिर्वर्तनेकारणमाह कृष्णाक्षान् १ कृष्णाः आक्षाः पाशाः येषांचालनार्था इतिकृष्णाक्षास्तान् शारानेव तथालोहिताक्षानित्यपि २५ ७ ७ ७ ७

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

२६ युधिष्ठिराख्यस्यशरीरस्ययथाप्राणउत्थापकस्तद्वच्चिदात्मापीतिप्राणसाम्येनयुधिष्ठिरात्मैवविवक्षितइतिभावः अनुयोक्ष्यतेप्रश्नंकरिष्यति २७ २८
इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिटीकायांप्रथमोऽध्यायः १ पौरोगवः पुरःपुरस्तात्गावोरश्मयोयस्यसपुरोगुः वायुःपिंडोत्पत्तौहिप्रथमंरजोरेतसोऽल्के
वायुरश्मिभूतः प्राणआविर्भवतिपश्चादिंद्रियांतराणीतिशास्त्रप्रसिद्धम् तस्यपुत्रःपौरोगवः लोकेतुपौरोगवोमहानसाध्यक्षः बल्लवःसूपकारःएतदेवममात्यर्थं
नाम १ २ ३ ४ ईश्वरःयथेष्टविनियोगकर्ताऽतएवनृपोपथातथाप्रियोहंलोकानांभविष्यामीत्युक्तम् ५ ६ निपोत्स्यामिनिगृहीतंयथास्यात्तथामारणवर्जयो

विराटराजंरमयन्सामात्यंसहबांधवम् नचमांवेत्स्यतेकश्चित्तोषयिष्येचतंनृपम् २६ आसंयुधिष्ठिरस्याहंपुराप्राणसमः
सखा इतिवक्ष्यामिराजानंयदिमांसोनुयोक्ष्यते २७ इत्येतद्वोमयाख्यातंविहरिष्याम्यहंयथा वृकोदरविराटेत्वंरंस्यसेकेनहे
तुना २८ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिप्रथमोऽध्यायः १ भीमसेनउवाच पौरोगवोब्रुवाणोहंबल्लवोनाम
भारत उपस्थास्यामिराजानंविराटमितिमेमतिः १ सूपानस्यकरिष्यामिकुशलोस्मिमहानसे कृतपूर्वाणियान्यस्यव्यंजना
निसुशिक्षितैः २ तान्यस्याभिभविष्यामिप्रीतिंसंजनयन्नहम् आहरिष्यामिदारूणांनिचयान्महतोपिच ३ यत्प्रेक्ष्यविपुलंक
र्मराजासंयोक्ष्यतेसमाम् अमानुषाणिकुर्वाणस्तानिकर्माणिभारत ४ राज्ञस्तस्यपुरेप्रेष्यामंस्यंतेमांयथानृपम् भक्ष्यान्नरस
पानानांभविष्यामितथेश्वरः ५ द्विपावाबलिनोराजन्वृषभावामहाबलाः विनिग्राह्यायदिमयानिग्रहिष्यामितानपि ६ येच
केचिन्नियोत्स्यंतिसमाजेषुनियोधकाः तानहंनिहनिष्यामिरतिंतस्यविवर्धयन् ७ नत्वेतान्युध्यमानान्वैहनिष्यामिकथंच
न तथैतान्पातयिष्यामियथायास्यंतिनक्षयम् ८ आरालिकोगोविकर्तासूपकर्तानियोधकः आसंयुधिष्ठिरस्याहमितिवक्ष्या
मिपृच्छतः ९

त्स्यामि ७ तदेवाहनत्विति८आरालिकोगोविकर्त्तासूपकर्त्तानियोधकइति अरालाःमत्तगजाःतैःसहक्रीडतितान्जयतिवाआरालिकः
अरालःकुटिलेसर्जरसेवैमत्तदंतिनीतिविश्वः गोविकर्त्तागवांमहतांबलीवर्द्दानामपिविकर्तादमनेनविकृतिजनकःवृषभान्वामहाबलान्निग्रहीष्यामीत्युपक्र
मात्सूपकर्तासुद्गादिविकारकर्तापक्षेसूतरांउपकर्ता नियोधकःमारणवर्जमल्लयुद्धकर्ता पक्षेनितरांयोधकः विषमश्लोकीकृतस्तु आरालिकःप्रकृतीनांगुण
दोषसूचकः हस्तिदमकोवा तथाचविक्रमादित्यः आरालिकःसूचनकोहस्तिनांदमकस्तथेतिगोविकर्त्तागवांवाचांविकर्ता गद्यपद्यादिभेदानांप्रयोक्तेति केचित्तुआ
रालिकोन्नपाकीस्यात्सूपकर्तातुशाककृत् तैलान्नंपचतेयस्तुगोविकर्तासउच्यतइत्यप्युदाहरंतितत्रमूलंद्रष्टव्यम् ९ ७ ७ ७

SGDF
Sri Gangeshwari Digital Foundation

१० ११ १२ १३ वासुकेः स्वसारं उलूपीं हृतवान् सौंदर्येणेति शेषः १४ सर्पाणां सरीसृपाणां आशीविषो दंष्ट्राविषः १५ १६ १७ १८ १९ मानुषेषु अद्भुतं मा नुषाद्भुतम् २० २१ गवां वृषभाणां स्कंधे इव वहः युगघर्षणजः किणः कृतः एतस्यैव गोपनं कठिनमिति भावः २२ २३ पततां पक्षिणाम् २४ षंढकोऽस्मीति षंढो

आत्मानमात्मना रक्षंश्चरिष्यामि विशांपते इत्येतत्प्रतिजानामि विहरिष्याम्यहं यथा १० युधिष्ठिर उवाच यमग्निर्ब्राह्म णो भूत्वा समागच्छन्नृणां वरम् दिधक्षुः खांडवं दावं दाशार्हसहितं पुरा ११ महाबलं महाबाहुमजितं कुरुनंदनम् सोयं किं कर्म कौं तेयः करिष्यति धनंजयः १२ योयमासाद्य तं दावं तर्पयामास पावकम् विजित्यैकरथेनैव हत्वा पन्नगराक्षसान् १३ वासुकेः सर्प राजस्य स्वसारं हृतवांश्च यः श्रेष्ठो यः प्रतियोधानां सोर्जुनः किं करिष्यति १४ सूर्यः प्रतपतां श्रेष्ठो द्विपदां ब्राह्मणो वरः आशीविष श्च सर्पाणामग्निस्तेजस्विनां वरः १५ आयुधानां वरं वज्रं ककुद्मी च गवां वरः ह्रदानामुदधिः श्रेष्ठः पर्जन्यो वर्षतां वरः १६ धृत राष्ट्रश्च नागानां हस्तिष्वैरावणो वरः पुत्रः प्रियाणामधिको भार्या च सुहृदां वरा १७ यथैतानि विशिष्टानि जात्यां जात्यां वृकोद र एवं युवा गुडाकेशः श्रेष्ठः सर्वधनुष्मताम् १८ सोयमिंद्रादनवरो वासुदेवान्महाद्युतिः गांडीवधन्वा बीभत्सुः श्वेताश्वः किं करिष्यति १९ उषित्वा पंच वर्षाणि सहस्राक्षस्य वेश्मनि अस्त्रयोगं समासाद्य स्ववीर्यान्मानुषाद्भुतम् दिव्यान्यस्त्रा णि चाप्तानि देवरूपेण भास्वता २० यं मन्ये द्वादशं रुद्रमादित्यानां त्रयोदशम् वसूनां नवमं मन्ये ग्रहाणां दशमं तथा २१ यस्य बाहू समौ दीर्घौ ज्याघातकठिनत्वचौ दक्षिणे चैव सव्ये च गवामिव वहः कृतः २२ हिमवानिव शैलानां समुद्रः सरितामि व त्रिदशानां यथा शक्रो वसूनामिव हव्यवाट् २३ मृगाणामिव शार्दूलो गरुडः पततामिव वरः सन्नह्यमानानां सोर्जुनः किं करिष्यति २४ अर्जुन उवाच प्रतिज्ञां षंढकोऽस्मीति करिष्यामि महीपते ज्याघातौ हि महांतौ मे संवर्तुं नृप दुष्करौ २५ वलयैश्छादयिष्यामि बाहू किणकृताविमौ कर्णयोः प्रतिमुच्याहं कुंडले ज्वलनप्रभे २६ पिनद्धकंबुः पाणि भ्यां तृतीयां प्रकृतिं गतः वेणीकृतशिरा राजन्नाम्ना चैव बृहन्नडा २७ पठन्नाख्यायिकाश्चैव स्त्रीभावेन पुनः पुनः रमयिष्ये महीपालमन्यांश्चांतःपुरे जनान् २८ गोपतिः श्रीगोपालः तस्य प्रतिकृतिरवतारांतरं षंढकः कृष्णसखास्मीत्यर्थः पक्षे क्लीबः षंढो वर्षधरे क्लीबे गोपतौ वंध्यपूरुषे इ ति विश्वः संवर्तुं पिधातुम् २५ २६ पिनद्धः कंबवः शंखवलयानि येन सः पिनद्धकंबुः तृतीयां प्रकृतिं स्त्रीपुंसापेक्षया क्लीबत्वं तृतीयं गतः प्राप्तः नडइति रलयोर्डलयोश्चा भेदान्नरः बृहंश्चासौ नरश्चेति नारायणसखा आद्यो नर इत्यर्थः स्त्रीत्वं स्वरूपगोपनार्थम् २७ आख्यायिकाः पूर्वराजचरितानि २८

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

२९ समुदाचारंसमीचीनंउत्कृष्टतरंमहावदान्यत्वादिरूपंताभिः कृतंबहुकर्मचवदन्माययाकपटक्लीबवेषेणआत्मानंशरीरंआत्मनाबुद्ध्या ३० परितःचारयितुंशीलंयस्याःसापरिचारिणीसैवपरिचारिकाद्रौपद्याःभर्त्रेतिगूढोभिसंधिः पक्षेपरिचारिकासेवाकर्त्री ३१ ३२ इतिश्रीविराटपर्वणिटी० द्वितीयोऽध्यायः
२

गीतंनृत्यंविचित्रंचवादित्रंविविधंतथा शिक्षयिष्याम्यहंराजन्विराटस्यपुरस्त्रियः २९ प्रजानांसमुदाचारंबहुकर्मकृतंवदन् छादयिष्यामिकौंतेयमाययात्मानमात्मना ३० युधिष्ठिरस्यगेहेवैद्रौपद्याःपरिचारिका उषितास्मीतिवक्ष्यामिपृष्टोराज्ञाचपांडव ३१ एतेनविधिनाछन्नःकृतकेनयथानलः विहरिष्यामिराजेंद्रविराटभवनेसुखम् ३२ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिद्वितीयोऽध्यायः २ वैशंपायनउवाच इत्येवमुक्त्वापुरुषप्रवीरस्तथार्जुनोधर्मभृतांवरिष्ठः वाक्यंतथासौविरराममभूयोनृपोपरंभ्रातरमाबभाषे १ युधिष्ठिरउवाच किंत्वंनकुलकुर्वाणस्तत्रतातचरिष्यसि कर्मतत्त्वंसमाचक्ष्वराज्येतस्यमहीपतेः सुकुमारश्चशूरश्चदर्शनीयःसुखोचितः २ नकुलउवाच अश्वबंधोभविष्यामिविराटनृपतेरहम् सर्वथाज्ञानसंपन्नःकुशलःपरिरक्षणे ३ ग्रंथिकोनामनाम्नाहंकर्मैतत्सुप्रियंमम कुशलोस्म्यश्वशिक्षायांतथैवाश्वचिकित्सने प्रियाश्चसततंमेश्वाःकुरुराजयथातव ४ येमामामंत्रयिष्यंतिविराटनगरेजनाः तेभ्यएवंप्रवक्ष्यामिविहरिष्याम्यहंयथा ५ पांडवेनपुरातातअश्वेष्वधिकृतःपुरा विराटनगरेछन्नश्चरिष्यामिमहीपते ६ युधिष्ठिरउवाच सहदेवकथंतस्यसमीपेविहरिष्यसि किंवात्वंकर्मकुर्वाणःप्रच्छन्नोविहरिष्यसि ७ सहदेवउवाच गोसंख्याताभविष्यामिविराटस्यमहीपतेः प्रतिषेद्धाचदोग्धाचसंख्यानेकुशलोगवाम् ८ तंतिपालइतिख्यातोनाम्नाहंविदितस्तथा निपुणंचचरिष्यामिव्येतुतेमानसोज्वरः ९ अहंहिसततंगोषुभवताप्रहितःपुरा तत्रमेकौशलंसर्वमवबुद्धंविशांपते १०

इत्येव १ २ परिरक्षणेअश्वानामितिशेषः ३ ग्रंथान्आयुर्वेदंआध्वर्यवंचवेत्तीतिग्रंथिकोऽश्विनिसुतत्वात्अश्विनौवैदेवानांभिषजाश्विनावध्वर्यूइतिश्रुतेः ४ ५ अश्वेषुनास्तिभ्रोयेषांतेभ्रूराःसमरेतृणीकृतप्राणास्तेषुअधिकृतोसुरव्यइतिगूढाशयःपक्षेस्पष्टोर्थः ६ ७ संख्यानेपरीक्षायाम् ८ तंतिपालः तंतिर्बलीवर्दायस्यांदीर्घस्थूलरज्ज्वांवणिभिः दामभिर्बध्यंतेसाप्रकृतोपयोगिनी गूढाभिसंधौतुतंतिर्वाक् तस्यवाक्तंतिर्नामानिदामानीतिश्रुतेर्वाक्पालःसुष्ठुहूचनार्थज्ञुइतेत्यर्थः ९ १० छ छ छ छ

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

११ १२ १३ इयंहीति मााताकुलवृत्तिः आदिभूमिः गौर्वामाता गौर्यादिजननी गोब्राह्मण्याः दिभूमिषु इतिमेदिनी स्वसाअंबिकापार्वतीव पूज्येत्यर्थः एषते रुद्रभागः सहस्वस्रांबिकयातंजुषस्वशरद्वा अस्यांबिकास्वसेतिमंत्रब्राह्मणदर्शनात् जायागार्हपत्यः पुत्रोन्वाहार्यपचनइतितस्या अपिदेवतात्वेनसंस्तवात् माता सत्यवतीभूमिर्धेनुर्ज्येष्ठास्वसाभवेदित्यप्युदाहरंति १४ १५ बालानित्यनूतना १६ यतोदिनेजातातत आरभ्यमाल्यादीन्भोगानेववेत्तिन क्लेशानित्यर्थः १७ सैरंध्रीतिसीरंप्रतिसीरांऽतः पटः ध्रियतेनयाऽस्येवेतिसीरंध्रासैवसीरंध्रीस्वार्थेतद्धितः अंतःपुरपरिचारिका राजभार्यावा सैरंध्रीपरवेश्मस्थाशिल्पकृत्स्ववशास्त्रियां

लक्षणंचरितंवापिगवांयच्चापिमंगलम् तत्सर्वंमेसुविदितमन्यच्चापिमहीपते ११ वृषभानपिजानामिराजन्पूजितलक्षणा
न् येषांमूत्रमुपाघ्राय अपिवध्याप्रसूयते १२ सोहमेवंचरिष्यामिप्रीतिरत्रहिमेसदा नचमांवेत्स्यतेकश्चित्तोषयिष्येचपार्थिव
म् १३ युधिष्ठिरउवाच इयंहिनःप्रियाभार्याप्राणेभ्योपिगरीयसी मातेवपरिपाल्याचपूज्याज्येष्ठेवचस्वसा १४ केनस्म
द्रौपदीकृष्णाकर्मणाविचरिष्यति नकर्हिंचिद्धिजानातिकर्मकर्तुंयथास्त्रियः १५ सुकुमारीचबालाचराजपुत्रीयशस्विनी प
तिव्रतामहाभागाकथंनुविचरिष्यति १६ माल्यगंधानलंकारान्वस्त्राणिविविधानिच एतान्येवाभिजानातियतोजाताहिभा
मिनी १७ द्रौपद्युवाच सैरंध्र्योरक्षितालोकेभुजिष्याःसंतिभारत नैवमन्याःस्त्रियोयांतिइतिलोकस्यनिश्चयः सा
हंब्रुवाणासैरंध्रीकुशलाकेशकर्मणि १८ युधिष्ठिरस्यगेहेवैद्रौपद्याःपरिचारिका उषितास्मीतिवक्ष्यामिपृष्टाराज्ञाचभारत १९
आत्मगुप्ताचरिष्यामियन्मात्वंपरिपृच्छसि २० सुदेष्णांप्रत्युपस्थास्येराजभार्यांयशस्विनीम् सारक्षिष्यतिमांप्राप्तांमाभूत्ते
दुःखमीदृशम् २१ युधिष्ठिरउवाच कल्याणंभाषसेकृष्णेकुलेजातासिभामिनि नपापमभिजानासिसाध्वीसा
ध्वीव्रतेस्थिता २२ यथानदुर्हृदःपापाभवंतिसुखिनःपुनः कुर्यास्तत्त्वंहिकल्याणिलक्षयेयुर्नतेतथा २३ इतिश्रीमन्म
हाभारतेविराटपर्वणितृतीयोऽध्यायः ३ युधिष्ठिरउवाच कर्माण्युक्तानियुष्माभिर्यानियानिकरिष्यथ ममचापि
यथाबुद्धिरुचिताविधिनिश्चयात् १

वर्णसंकरसंभूतस्त्रीमहिल्लिकयोरपीतिविश्वःमतल्लिकयोरितिमेदिनीपाठः आद्येमहिल्लिकाराजदाराःद्वितीयेमत
ल्लिकाःप्रशस्तस्त्रियइतिदासीपक्षेअरक्षिताइतिच्छेदः स्ववशाइत्युक्तेःपक्षेरक्षिताइत्येव भुजिष्यापालयित्रीचभुजपालनाभ्यवहारयोरित्यस्यरूपम् नैवमन्यास्त्रियो ३
रूपवतीर्यांतिप्राप्नुवंतिपश्यंतीतरेइत्यर्थः दासीइतिभावः पक्षेनैवंप्रकाशेयांतिसंचरंतीत्यर्थः १८ द्रौपद्याःपरिचारिकेतिराहोःशिरइतिवदभेदेपिभेदोपचारः द्रौपदीरूपा
युधिष्ठिरस्यपरिचारिकेत्यर्थः १९ २० २१ २२ २३ इतिश्रीमन्महाभारतेटीकायांतृतीयोऽध्यायः ३ कर्माणीति १ २ ३ ४

SDF Sri Gargeshwari Digital Foundation

अग्निहोत्राणि अग्निहोत्रपात्राण्यरणीसहितानि होमसाधनभूताधेनूर्वा २ ३ ४ नप्राज्ञायतेतियथार्थमेव रहस्येचैतेर्मर्त्यदेशोवक्तव्यमितिमंत्रितत्वात् ५ ६ विहितंशास्त्रोक्तम् ब्राह्मणादिषुउपस्थितेषुपरिचर्यादिकंपांडवाःसर्वंजानंतीतिशेषः यानेविजययात्रायां प्रहरणेयुद्धे यद्यप्येवंतथाऽपिकिंचिद्वक्ष्यामीतिभावः ७ तदेवाहत्वयेति त्वयायुधिष्ठिरेण इदंलोकवृत्तंप्राकृतजनशीलंअरक्ष्यमाणासुस्त्रीषुसाध्वीष्वपिअन्याय्यकल्पनम् अतःकृष्णारक्ष्यैवेत्यर्थः ८ विद्वांसोपिसुहृद्भिः प्रीत्यावश्यंबोधनीयाएवेत्याह विदितेपीति एवंसौहार्दप्रदर्शनेनधर्मादयोऽनुसृताभवंतीतिभावः ९ हंतेत्यनुकंपायाम् राजवसतिंराजकुलेवासंतद्विधिमित्यर्थः १० दुर्वसंदुःखेनवस्तुंशक्यं ११ १२ दृष्टद्वारःप्रतीहारद्वारानिवेद्यैवराजानंद्रष्टुमिच्छेन्नत्वननुज्ञातइत्यर्थः दृष्टेत्यपिपाठः पाठांतरेरहस्येषुमंत्रकार्येषुनविश्वसेत् सं

पुरोहितोयमस्माकमग्निहोत्राणिरक्षतु सूतपौरोगवैःसार्धंद्रुपदस्यनिवेशने २ इंद्रसेनादयश्चैमेरथानादायकेवलान् यांतुद्वारवतींशीघ्रमितिमेवर्ततेमतिः ३ इमाश्चनार्योद्रौपद्याःसर्वाश्चपरिचारिकाः पांचालानेवगच्छंतुसूतपौरोगवैःसह ४ सर्वैरपिचवक्तव्यंनप्राज्ञायतपांडवाः गताश्चास्मानपाकीर्यसर्वेद्वैतवनादिति ५ वैशंपायनउवाच एवंतेन्योन्यमामंत्र्यकर्माण्युक्त्वापृथक्पृथक् धौम्यमामंत्रयामासुःसचतान्मंत्रमब्रवीत् ६ धौम्यउवाच विहितंपांडवाःसर्वंब्राह्मणेषुसुहृत्सुच यानेप्रहरणेचैवतथैवाग्निषुभारत ७ त्वयारक्षाविधातव्या कृष्णायाःफाल्गुनेनच विदितंवोयथासर्वंलोकवृत्तमिदंबत ८ विदितेपिचवक्तव्यंसुहृद्भिरनुरागतः एषधर्मश्चकामश्चअर्थश्चैवसनातनः ९ अतोहमपिवक्ष्यामिहेतुमत्रनिबोधत हंतेमांराजवसतिंराजपुत्राब्रवीम्यहम् १० यथाराजकुलंप्राप्यसर्वान्दोषांस्तरिष्यथ दुर्वसंचैवकौरव्यजानताराजवेश्मनि ११ अमानितैर्मानितैर्वाअज्ञातैःपरिवत्सरम् ततश्चतुर्दशेवर्षेचरिष्यथयथासुखम् १२ दृष्टद्वारोलभेद्द्रष्टुंरहस्येषुनविश्वसेत् तदेवासनमन्विच्छेद्यत्रनाभिपतेत्परः १३ योनयानंनपर्यंकंनपीठंनगजंरथम् आरोहेत्संमतोऽस्मीतिसराजवसतिंवसेत् १४ यत्रयत्रैनमासीनंशंकेरन्दुष्टचारिणः नतत्रोपविशेद्योवैसराजवसतिंवसेत् १५ नचानुशिष्याद्राजानमपृच्छंतंकदाचन तूष्णींत्वेनमुपासीतकालेसमभिपूजयेत् १६

मतोस्मीतिबुद्ध्यातत्रनगच्छेत् पुत्रादिष्वपिअविश्वस्ताराजानो मंत्रविप्लवभयात् सद्योमारयेयुरितिभावः तदेवेति परेणसहवैरंमाभूदितिपरासनंनान्विच्छेत् १३ यानंपरकीयमितिशेषः १४ दुष्टचारिणोदुष्टाचाराः यत्रयत्रद्यूतमद्यवेश्यादिस्थानेषुस्वनगरस्थपरकीयचारमंडलेवाआसीनमेनंद्यूतादिप्रियोयंपरैर्भेदितोयमितिशंकेरन् तत्रनोपविशेत् राजगामिपैशून्यभयादित्यर्थः १५ नानुशिष्यात् इदमित्थंकुर्वितिनाज्ञापयेत् तूष्णींमौनेनकालेपराक्रमसमयेसमभिपूजयेत्स्तुवीयात् १६

Sri Gargeshwari Digital Foundation

हि यस्मादनृतवादिनोनृपान्‌हि यतोअन्येराजानोअसूयंतिदोषवत्त्वेनकीर्तयंति तस्मात्स्वामिनअकीर्तिकरंनवदेदित्यर्थः अवमन्यंतेराजानइतिशेषः ३१ प्रियो
भोगवांश्चभवतीतिसंबंधः ३२ ३३ ३४ नचेति क्रोधचापलयोःसूचकं ओष्ठादीनांसमाक्षेपंचालनंनकुर्यादित्यर्थः वातंमुखजंअधस्तनंवाशनैरितरेणाज्ञातंयथा
भवेत्तथाकुर्यादित्यर्थः ३५ हास्येति अन्यस्यराजसेवकस्यहास्यवस्तुषुहास्यास्पदेषुअयथास्थितेषुउष्णीषादिषुवर्तमानेषुनिमित्तेषुतदीयवैकल्यकथनेनातिगा
ढंनप्रहृष्येतनापिहसेत्‌ तावतैवराजाएनंक्षुद्रंमन्येतइतिभावः ३६ नचैवंभूतेनिमित्तेसतिधैर्येणएकाष्ठवत्स्थेयमित्याह नचातीति गुरुतांजडतांकिमप्य
यंनजानातीतिवदेयुरितिभावः अतएवस्मितंमृदुपूर्वंकिंचिद्दर्शयेदेव ३७ नहर्षयेत नहृष्येत्‌ असंमूढःसेवायामेवमग्नः ३८ राजातदाश्रिताश्चस्तोतव्याइ
त्याह राजानमिति संवर्तयतीतिपाठेअनुसरतितिष्ठतेप्रकाशंते ननिर्वदतिननिंदति दंडितोप्यमात्यःपुनरभ्युदयकामोराजानंननिंदेदित्यर्थः ४० योराज्ञो-

असूयंतिहिराजानोनरानानृतवादिनः तथैवचावमन्यंतेनरान्पंडितमानिनः ३१ शूरोऽस्मीतिनदृप्तःस्याद्बुद्धिमानितिवापुनः
प्रियमेवाचरन्‌राज्ञःप्रियोभवतिभोगवान्‌ ३२ ऐश्वर्यंप्राप्यदुष्प्राप्यंप्रियंप्राप्यचराजतः अप्रमत्तोभवेद्राज्ञःप्रियेषुचहितेषुच ३२
यस्यकोपोमहाबाधःप्रसादश्चमहाफलः कस्तस्यमनसापीच्छेदनर्थंप्राज्ञसंमतः ३३ नचोष्ठौनभुजौजातुनचवाक्यंसमाक्षिपेत्
सदावातंचवातंचष्ठीवनंचचरेच्छनैः ३५ हास्यवस्तुषुचाप्यस्यवर्तमानेषुकेषुचित्‌ नातिगाढंप्रहृष्येतनचाप्युन्मत्तवद्धसेत्‌ ३६
नचातिधैर्येणचरेद्गुरुतांहिव्रजेत्तथा स्मितंतुमृदुपूर्वेणदर्शयेतप्रसादजम्‌ ३७ लाभेनहर्षयेद्यस्तुनव्यथेदवमानितः असंमूढश्च
योनित्यंसराजवसतिंवसेत्‌ ३८ राजानंराजपुत्रंवासंवर्णयतियःसदा अमात्यःपंडितोभूत्वासचिरंतिष्ठतेप्रियः ३९ प्रगृहीतश्च-
योमात्योनिगृहीतस्त्वकारणैः ननिर्वदतिराजानंलभतेसंपदंपुनः ४० प्रत्यक्षंचपरोक्षंचगुणवादीविचक्षणः उपजीवीभवेद्रा
ज्ञोविषयेचापियोभवेत्‌ ४१ अमात्योहिबलाद्भोक्तुंराजानंप्रार्थयेत्तुयः नसतिष्ठेच्चिरंस्थानंगच्छेच्चप्राणसंशयम्‌ ४२ श्रेयःसदात्म
नोदृष्ट्वापरंराज्ञानसंवदेत्‌ विशेषयेच्चराजानंयोग्यभूमिषुसर्वदा ४३

विषयेभवेत्‌देशेवसेत्‌ योवाराज्ञोपजीवीसराज्ञोगुणवादीस्यादितिसंबंधः ४१ बलात्‌हठात्‌भोक्तुंकुटिलीकर्तुंयेनकेनचिद्व्याजेनलोकान्दंडयेति-
शिक्षयन्‌यःप्रार्थयेतसराज्ञःप्रियोपिबहुजनविरोधात्‌ चिरंस्थानंपदंनतिष्ठेत्‌ नाधितिष्ठेत्‌ अवश्यंपदच्युतोभवेदित्यर्थः भोक्तुमितिभुजकौटिल्यइ
त्यस्यरूपं ४२ श्रेयइति राज्ञःसकाशादात्मनःस्वस्यश्रेयोदृष्ट्वा धनमानादिलाभंदृष्ट्वापरंअत्यंतंसदासर्वदाराज्ञासार्धंनसंवदेत्‌ नसंवादयेत्‌ किंतुम
हाराजोनभवादृशान्मंत्रेलक्षयतीत्येवलोकेपरंदर्शयेत्‌ योग्यभूमिषुयुद्धेपरराष्ट्रिकैःसहसंलापेवाराजानंविशेषयेत्‌ राज्ञोपेक्षयास्वीयंशौर्ययौक्तिकत्वं
बाधिकंदर्शयेत्‌ तेनराजाप्रीयतइतिभावः ४३

अम्लानः उत्साही बलवान् धीबलयुक्तः मृदुः अनिष्ठुरः दांतोजितेंद्रियः ऋशिक्षितोवा ४४ अन्यस्मिन्पुंसिकस्यचित्कार्यस्यार्थेप्रेष्यमाणेएहिइदंकुर्वित्युच्यमानेसति यस्तदागमनात्पूर्वंसमुत्सतेत् तत्कार्यंकर्तुंसशीघ्रकारीराजवसतिंवसेत् ४५ आंतरेधनदारसंरक्षणादौबाह्येसामंतजये आदिष्टःआज्ञप्तोनैवकंपेतनेवसंशयंभयंवाकुर्यात् अनिःसंशयोनिर्भयश्चतत्कार्यंकुर्यादेवेत्यर्थः ४६ प्रियाणांप्रियाणिस्त्रीपुत्रान्नपानादिऋस्वानिदुःखेनप्रवासादिना ४७ समवेषंवस्त्रालंकारादिकंराज्ञासमंनकुर्यात् उच्चैः अतिशयेनबहुधाबहुवारंनकुर्यात्नभिंद्यादित्यर्थः ४८ धनंउत्कोचादिनाप्राप्तंकिंचिदपि अत्यल्पमपिनस्पृशेत् ४९ यत्संप्रयच्छति

अम्लानोबलवान्शूरश्छायेवानुगतःसदा सत्यवादीमृदुर्दांतःसराजवसतिंवसेत् ४४ अन्यस्मिन्प्रेष्यमाणेतुपुरस्ताद्यःसमुत्पतेत्
अहंकिंकरवाणीतिसराजावसतिंवसेत् ४५ आंतरेचैवबाह्येचराज्ञायश्चैवसर्वदा आदिष्टोनैवकंपेतसराज वसतिंवसेत् ४६ योवै
गृहेभ्यःप्रवसन्प्रियाणांनानुसंस्मरेत् दुःखेनसुखमन्विच्छेत्सराजावसतिंवसेत् ४७ समवेषंनकुर्वीतनोच्चैःसन्निहितोवसेत् नमंत्रं
बहुधाकुर्यादेवंराज्ञःप्रियोभवेत् ४८ नकर्मणिनियुक्तःसन्धनंकिंचिदपिस्पृशेत् प्राप्नोतिहिहरन्द्रव्यंबंधनंयदिवावधम् ४९ यानंवस्त्रमलंकारंयच्चान्यत्संप्रयच्छति तदेवधारयेन्नित्यमेवंप्रियतरोभवेत् ५० एवंसंयम्यचित्तानियत्नतःपांडुनंदनाः संवत्सरमिमंताततथाशीलाबुभूषत ५१ अथस्वविषयंप्राप्ययथाकामंकरिष्यथ ५१ युधिष्ठिरउवाच अनुशिष्टाःस्मभद्रंतेनैतद्वक्तास्तिकश्चन कुंतीमृतेमातरंनोविदुरंवामहामतिं ५२ यदेवानंतरंकार्यंतद्भवान्कर्तुमर्हति तारणायास्यदुःखस्यप्रस्थानायजयायच ५३ वैशंपायनउवाच एवमुक्तस्ततोराज्ञाधौम्योथद्विजसत्तमः अकरोद्विधिवत्सर्वंप्रस्थानेयद्विधीयते ५४ तेषांसमिध्यतानग्नीन्मंत्रवच्चजुहावसः समृद्धिवृद्धिलाभायपृथिवीविजयायच ५५ अग्नीन्प्रदक्षिणीकृत्यब्राह्मणांश्चतपोधनान् याज्ञसेनींपुरस्कृत्यषडेवाथप्रवव्रजुः ५६ गतेषुतेषुवीरेषुधौम्योथजयतांवरः अग्निहोत्राण्युपादायपांचालानभ्यगच्छत ५७ इंद्रसेनादयश्चैवयथोक्ताःप्राप्ययादवान् रथानश्वांश्चरक्षंतःऋसुखमूषुःऋसंवृताः ५८ इति॰ विराटपर्वणिराजनीतिकथनंनामचतुर्थोऽध्यायः ४

राजातदेवराजदत्तंयानादिकंधारयेत् नतुतदन्यस्मैदद्यादित्यर्थः संयम्यनिगृह्य इमंत्रयोदशसंवत्सरं हेतातहेयुधिष्ठिरयूयंसर्वेतथाशीलायथोक्तसद्वृत्ताःसंतः बुभूषतऐश्वर्यंप्राप्तुमिच्छथ अथअनंतरंस्वविषयंदेशंप्राप्ययथाकामंयथेष्टंकरिष्यथक्रीडामितिशेषः ५१ ५२ अनंतरंअनुपदंकार्यंशांतिकंपौष्टिकंच अस्यअज्ञातवासदुःखस्यतारणायप्रस्थानायशत्रून्प्रतियोद्धुंगमनायजयायचयत्कर्मप्रभवतितत्कर्तुमर्हति ५३ ५४ समिध्यउद्दीप्य समृद्धिर्धनाभिजनसंपत्तिः वृद्धिःयुद्धविशेषः लाभोराज्यस्यलब्धायाअपिपृथिव्याविजयायवशीकरणाय ५५ षट्द्रौपद्यासहिताः ५६ ५७ ५८ इतिविराटपर्वणिटी॰ चतुर्थोऽध्यायः ४

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

तेवीराइति निस्त्रिंशाःखड्गाः कलापिनस्तूणवंतः ततायुधेतिपाठेसज्जीकृतधनुषः ततायुधाश्चतेकलापिनश्चेतिविग्रहः बद्धंगोधातलं ज्याघातवारणाख्यं अं
गुलित्राणंचयैस्तेबद्धगोधांगुलित्राणाःगोधातलनिहाकयोरितिमेदिनी १ २ ३ अंतरेणमध्यतः४ मत्स्यस्यैवराज्ञोलुब्धाःव्याधास्मइतिब्रुवाणाः पक्षेराज्यकांक्षिणः

वैशंपायनउवाच तेवीराबद्धनिस्त्रिंशास्तथाबद्धकलापिनः बद्धगोधांगुलित्राणाःकालिंदीमभितोययुः १ ततस्तेदक्षिणंतीरमन्व
गच्छन्पदातयः निवृत्तवनवासाहिस्वराष्ट्रंप्रेप्सवस्तदा २ वसंतोगिरिदुर्गेषुवनदुर्गेषुधन्विनः विध्यंतोमृगजातानिमहेष्वासामहाबलाः ३
उत्तरेणदशार्णांस्तेपांचालान्दक्षिणेनच अंतरेणयकृल्लोमाञ्छूरसेनांश्चपांडवाः ४ लुब्धाब्रुवाणामत्स्यस्यविषयंप्राविशन्वनात् धन्विनो
बद्धनिस्त्रिंशाविवर्णाःश्मश्रुधारिणः ५ ततोजनपदंप्राप्यकृष्णाराजानमब्रवीत् पश्यैकपद्योदृश्यंतेक्षेत्राणिविविधानिच ६ व्यक्तंदूरेविरा
टस्यराजधानीभविष्यति वसामेहापरांरात्रिंबलवान्मेपरिश्रमः ७ युधिष्ठिरउवाच धनंजयसमुद्यम्यपांचालींवहभारत
त राजधान्यांनिवत्स्यामोविमुक्ताश्चवनादितः ८ वैशंपायनउवाच तामादायार्जुनस्तूर्णंद्रौपदींगजराडिव संप्राप्यनगरा
भ्याशमवतारयदर्जुनः ९ सराजधानींसंप्राप्यकौंतेयोऽर्जुनमब्रवीत् क्वायुधानिसमासज्यप्रवेक्ष्यामःपुरंवयम् १० सायुधाश्चप्रवेक्ष्या
मोवयंतातपुरंयदि समुद्वेगंजनस्यास्यकरिष्यामोनसंशयः ११ गांडीवंचमहद्गाढंलोकेचविदितंनृणाम् तच्चेदायुधमादायगच्छामोन
गरंवयं १२ क्षिप्रमस्मान्विजानीयुर्मनुष्यानात्रसंशयः ततोद्वादशवर्षाणिप्रवेष्टव्यंवनेपुनः १३ एकस्मिन्नपिविज्ञातेप्रतिज्ञानंहिनस्त
था १३ अर्जुनउवाच इयंकूटेमनुष्येंद्रगहनामहतीशमी भीमशाखादुरारोहाश्मशानस्यसमीपतः १४ नचापिविद्यतेक
श्चिन्मनुष्यइतिमेमतिः योस्मान्निदधतोद्रष्टाभवेच्छस्त्राणिपांडवाः १५ उत्पथेहिवनेजातामृगव्यालनिषेविते समीपेयाश्मशान
स्यगहनस्यविशेषतः १६ समाधायायुधंशम्यांगच्छामोनगरंप्रति एवमत्रयथायोगंविहरिष्यामभारत १७ वैशंपायनउवाच
एवमुक्त्वासराजानंधर्मात्मानंयुधिष्ठिरम् प्रचक्रमेनिधानायशस्त्राणांभरतर्षभ १८ येनदेवान्मनुष्यांश्चसर्वांश्चैकरथोजयत् स्फीतान्
जनपदानन्यानजयत्कुरुपुंगवः १९ तदुदारंमहाघोषंसंपन्नबलसूदनम् अपज्यमकरोत्पार्थोगांडीवंसुभयंकरम् २० येनवीरःकुरुक्षेत्र
मभ्यरक्षत्परंतपः अमुंचद्धनुषस्तस्यज्यामक्षय्यांयुधिष्ठिरः २१ पांचालान्येनसंग्रामेभीमसेनोजयत्प्रभुः प्रत्यषेधद्बहूनेकःसपत्नांश्चैव
दिग्जये २२

लुब्धआकांक्षिणिव्याधेइतिमेदिनी विषयंमत्स्यस्यैवदेशम् लुब्धत्वाभिन्नपार्थैविवर्णाः ५ एकपद्यःक्षेत्रगामिनःक्षुद्रमार्गाः६ ७ ८ ९ १० ११ १२१३
कूटेइवकूटेउच्चप्रदेशे मायाद्रिशृंगयोःकूटमितिमेदिनी दुरारोहाश्मशानस्यत्वात् १४१५ उत्पथेमार्गाद्बहिर्भूते १६१७१८१९ संपन्नबलानांदेवाराधनप्राप्तबलानां
असुरादीनामपिसूदनम् २० २१२२

SGDF Foundation

२३ सैंधवंजयद्रथम् २४ २५ संक्रंदनः शत्रूणामाक्रंदन करः २६ अपज्यंज्यारहितं२७विपाठान्बाणविशेषान् तादृशान् क्षुरधारांश्च २८ अन्वशासत् आज्ञापितवान् २९ तस्याःशम्यावकाशानि भागुरिमतेनअल्लोपः अवकाशाख्यानिस्कंधविवरस्थानानि ३० वर्षतिमेघः तिरोवर्षाणिअसंमुखानिवर्षाणिवृष्टीः यत्रापश्यततत्रपर्यबंधनपर्यबध्नात् ३१ ३२ पूतिकंअमंगलम् अशीत्यधिकशतवर्षानोऽस्माकम् इयमितिशवनिर्देशः पक्षेशमीआयुधरक्षकत्वात् मातेवास्माकमि

निशम्ययस्यविस्फारंव्यद्रवंतरणात्परे पर्वतस्येवदीर्णस्यविस्फोटमशनेरिव २३ सैंधवंयेनराजानंपर्यामर्षितवानथ ज्यांतांस्मधनुषस्तस्यभीमसेनोवतारयत् २४ अजयत्पश्चिमामाशांधनुषायेनपांडवः माद्रीपुत्रोमहाबाहुस्ताम्रास्योमितभाषिता २५ तस्यमौर्वीमपाकर्षत्शूरःसंक्रंदनोयुधि कुलेनास्तिसमोरूपेयस्येतिनकुलःस्मृतः २६ दक्षिणांदक्षिणाचारोदिशंयेनाजयत्प्रभुः अपज्यमकरोद्वीरःसहदेवस्तदायुधम् २७ खड्गांश्चदीप्तान्दीर्घांश्चकलापांश्चमहाधनान् विपाठान्क्षुरधारांश्चधनुर्भिर्निदधुःसह २८ वैशंपायन उवाच अथान्वशासन्नकुलंकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः आरुह्येमांशमींवीरधनूंष्येतानिनिक्षिप २९ तामुपारुह्यनकुलोधनूंषिनिदधेस्वयं यानितस्यावकाशानिदिव्यरूपाण्यमन्यत ३० यत्रचापश्यतसवैतिरोवर्षाणिवर्षति तत्रतानिदृढैःपाशैःसुगाढंपर्यबंधन ३१ शरीरंचशवस्यैकंसमबध्नंतपांडवाः विवर्जयिष्यंतिनरादूरादेवशमीमिमाम् ३२ आबद्धंशवमत्रेतिगंधमाघ्रायपूतिकम् अशीतिःशतवर्षेयंमातानइतिवादिनः ३३ कुलधर्मोयमस्माकंपूर्वैराचरितोपिवा समासज्याथवृक्षेस्मिन्निितिवैव्याहरंतिते ३४ आगोपालविपालेभ्यआचक्षाणाःपरंतपाः आजग्मुर्नगराभ्याशंपार्थाःशत्रुनिबर्हणाः ३५ जयोजयंतोविजयोजयत्सेनोजयद्बलः इतिगुह्यानिनामानिचक्रेतेषांयुधिष्ठिरः ३६ ततोयथाप्रतिज्ञाभिःप्राविशन्नगरंमहत् अज्ञातवासंवत्स्यंतोराष्ट्रेवर्षंत्रयोदशम् ३७ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिपुरप्रवेशोनामपंचमोऽध्यायः ५ वैशंपायनउवाच विराटनगरंरम्यंगच्छमानोयुधिष्ठिरः अस्तौन्मनसादेवींदुर्गांत्रिभुवनेश्वरीम् १ यशोदागर्भसंभूतांनारायणवरप्रियाम् नंदगोपकुलेजातांमांगल्यांकुलवर्धिनीम् २ कंसविद्रावणकरीमसुराणांक्षयकरीम् शिलातलविनिक्षिप्तामाकाशगामिनीम् ३ वासुदेवस्यभगिनींदिव्यमाल्यविभूषिताम् दिव्यांबरधरांदेवींखड्गखेटकधारिणीं ४

त्यभिसंधिः ३३ कुलधर्मोयंक्षत्रधर्मोयंयदायुधसंगोपनमितिगूढआशयः पक्षेअयंमातुर्वृक्षेबंधनाख्यः ३४ ३५ ३६ वत्स्यंतोवस्तुमिच्छंतः ३७ इतिवि॰टी॰पंचमोऽध्यायः५ गच्छमानःगच्छन् दुर्गांदुर्गमसंकटतारिणीं १ नारायणेनदत्तायेवराः उमेतिभद्रकालीतिदेवास्त्वांपूजयिष्यंतीत्येवमादयोविष्णुपुराणादौश्रुताः तत्प्रियाम् मांगल्यांमंगलप्रदाम् २ शिलातलेकंसेनैवविनिक्षिप्तासतीआकाशंगतातां ३ खेटकंचर्म ४

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

स्तोत्रार्थमेवसंभवः उद्भवोयेषांनाम्नांवरदेत्यादीनांतैः आमंत्र्यसंबोध्यस्तोतुंप्रचक्रमइतिपूर्वेणसंबंधः ५ कृष्णेकृष्णस्वरूपे ६ चतुर्भुजेचतुर्वक्त्रेइतिविष्णुब्रह्मस्व रूपत्वमुक्तम् मयूरपिच्छाभानिइंद्रनीलादिमणिरचितानिवलयानियस्यास्तथाविधे ७ पद्मालक्ष्मीः अतएवनारायणपरिग्रहोविष्णुकांता ब्रह्मचर्यमित्यनन्यगा मित्वंदर्शितम् तेनलौकिकलक्ष्मीतोव्यावृत्तिः ८ कृष्णाछविर्नीलमेघः तेनसमाकृष्णाकृष्णवर्णा अष्टभुजामाह बिभ्रतीति विपुलौवराभयप्रदत्वेनऊर्जितौबाहू

भारावतरणेपुण्येयेस्मरंतिसदाशिवाम् तान्वैतारयतेपापात्पंकेगामिवदुर्बलाम् ५ स्तोतुंप्रचक्रमेभूयोविविधैःस्तोत्रसंभवैः आ मंत्र्यदर्शनाकांक्षीराजादेवींसहानुजः ६ नमोस्तुवरदेकृष्णेकुमारिब्रह्मचारिणि बालार्कसदृशाकारेपूर्णचंद्रनिभानने ६ चतुर्भुजे चतुर्वक्त्रेपीनश्रोणिपयोधरे मयूरपिच्छवलयेकेयूरांगदधारिणि ७ भासिदेवियथापद्मानारायणपरिग्रहः स्वरूपंब्रह्मचर्यंचवि- शदंतवखेचरि ९ कृष्णच्छविसमाकृष्णासंकर्षणनिभानना बिभ्रतीविपुलौबाहूशक्रध्वजसमुच्छ्रयौ १० पात्रीचपंकजीघंटीस्त्रीवि शुद्धाचयाभुवि पाशंधनुर्महाचक्रंविविधान्यायुधानिच ११ कुंडलाभ्यांसुपूर्णाभ्यांकर्णाभ्यांचविभूषिता चंद्रविस्पर्धिनादेविमुखेनत्वं विराजसे १२ मुकुटेनविचित्रेणकेशबंधेनशोभिना भुजंगाभोगवासेनश्रोणिसूत्रेणराजता १३ विभ्राजसेचाबद्धेनभोगेनेवे हमंदरः ध्वजेनशिखिपिच्छानामुच्छ्रितेनविराजसे १३ कौमारंव्रतमास्थायत्रिदिवंपावितंत्वया तेनत्वंस्तूयसेदेवित्रिदशैःपूज्यसेपिच १४ त्रैलोक्यरक्षणार्थायमहिषासुरनाशिनि प्रसन्नामेसुरश्रेष्ठेदयांकुरुशिवाभव १५ जयात्वंविजयाचैवसंग्रामेचजयप्रदा ममा पिविजयंदेहिवरदात्वंचसांप्रतम् १६ विंध्येचैवनगश्रेष्ठेतवस्थानंहिशाश्वतम् कालिकालिमहाकालीसीधुमांसपशुप्रिये १७ कृ तानुयात्राभूतैस्त्वंवरदाकामचारिणि भारावतारायेचत्वांस्मरिष्यंतिमानवाः १८ प्रणमंतिचयेत्वांहिप्रभातेतुनराभुवि नतेषांदुर्ल भंकिंचित्पुत्रतोधनतोपिवा १९ दुर्गात्तारयसेदुर्गेतत्त्वंदुर्गास्मृताजनैः कांतारेष्ववसन्नानांमग्नानांचमहार्णवे २०

९ ततः एकः पात्री पात्रवान् पंकजी पंकजवान् घंटीघंटावान् पंचमः पाशंधनुर्महाचक्रंबिभ्रतीतिपूर्वेणान्वयः १० कुंडलपूर्णौयौकर्णौताभ्यांविराजिता ११ केशबंधेनकबरीरूपेणवेणींवर्णयति भुजंगेतिभुजंगाभोगवासेनसर्पशरीराकारेणवासोवासनातेनतदाकारउपलक्ष्यते कटिसूत्रेणसहराजताशोभमा नेन कटिसूत्रोपरिलंबमानवेण्येत्यर्थः १२ भोगेनभुजंगफणयातद्धृताभुजंगेनेत्यर्थः भोगिनेवेतिमुक्तःपाठः १३ : १४ शिवाकल्याणरूपा १५ १६ १७ कृता नुयात्रानित्यमनुसृतेत्यर्थः भूतैःब्रह्माद्यैः प्राचीनैः १८ १९ कांतारेमहारण्ये २०

Sri Gangeshwari Digital Foundation

कांतारेषुदुर्गममार्गेषु २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ संकीर्तयिष्यंतिमामितिशेषः ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६
इतिविराटपर्वणिटीकायांषष्ठोऽध्यायः ६ ततइति वैडूर्यरूपान् कांचनांश्चशारीन् इदंश्वेतकृष्णाशारीणांशारीक लकस्यचोपलक्षण अक्षान्यांशांश्चवा

दस्युभिर्वानिरुद्धानांत्वंगतिःपरमानृणाम् जलप्रतरणेचैवकांतारेष्वटवीषुच २१ येस्मरंतिमहादेविनचसीदंतितेनराः त्वंकीर्तिःश्री
र्धृतिःसिद्धिर्ह्रीर्विद्यासन्नतिर्मतिः २२ संध्यारात्रिःप्रभानिद्राज्योत्स्नाकांतिःक्षमादया नृणांचबंधनंमोहंपुत्रनाशंधनक्षयम् २३ व्याधिंमृ
त्युभयंचैवपूजितानाशयिष्यसि सोहंराज्यात्परिभ्रष्टःशरणंत्वांप्रपन्नवान् २४ प्रणतश्चतथामूर्ध्नातवदेविमहेश्वरि त्राहिमांपद्मपत्राक्षि
सत्येसत्याभवस्वनः २५ शरणंभवमेदुर्गेशरण्येभक्तवत्सले एवंस्तुताहिसादेवीदर्शयामासपांडवम् २६ उपगम्यतुराजानमिदंवचनमब्र
वीत् देव्युवाच शृणुराजन्महाबाहोमदीयंवचनंप्रभो भविष्यत्यचिरादेवसंग्रामेविजयस्तव २७ ममप्रसादान्निर्जि
त्यहत्वाकौरववाहिनीम् २८ राज्यंनिष्कंटकंकृत्वाभोक्ष्यसेमेदिनींपुनः भ्रातृभिःसहितोवीरप्रीतिंप्राप्स्यसिपुष्कलाम् २९ मत्प्रसादाच्चतेसौ
ख्यमारोग्यंचभविष्यति येचसंकीर्तयिष्यंतिलोकेविगतमत्सराः ३० तेषांतुष्टाप्रदास्यामिराज्यमायुर्धनंसुतम् प्रवासेनगरेवापिसंग्रामेश
त्रुसंकटे ३१ अटव्यांदुर्गकांतारेसागरेगहनेगिरौ येस्मरिष्यंतिमांराजन्यथाहंभवतास्मृता ३२ नतेषांदुर्लभंकिंचिदस्मिंल्लोकेभविष्यति
इदंस्तोत्रवरंभक्त्याशृणुयाद्वापठेन्मम ३३ तस्यसर्वाणिकार्याणिसिद्धिंयास्यंतिपांडवाः मत्प्रसादाच्चवःसर्वान्विराटनगरेस्थितान् ३४ न
प्रज्ञास्यंतिकुरवोनरावातन्निवासिनः ३५ इत्युक्त्वावरदादेवीयुधिष्ठिरमरिंदमम् रक्षांकृत्वाचपांडूनांतत्रैवांतरधीयत ३६ इतिश्रीमन्म
हाभारतेविराटपर्वणिदुर्गास्तवोनामषष्ठोऽध्यायः ६ वैशंपायनउवाच ततोविराटंप्रथमंयुधिष्ठिरोराजासभायामुपविष्टमा-
व्रजत् वैडूर्यरूपान्प्रतिमुच्यकांचनानक्षान्सकक्षेपरिगृह्यवाससा १ नराधिपोराष्ट्रपतिंयशस्विनंमहायशाःकौरववंशवर्द्धनः महानु
भावोनरराजसत्कृतोदुरासदस्तीक्ष्णविषोयथोरगः २ बलेनरूपेणनरर्षभोमहानपूर्वरूपेणयथामरस्तथा महाभ्रजालैरिवसंवृतोर
विर्यथानलोभस्मवृतश्चवीर्यवान् ३ तमापतंतंप्रसमीक्ष्यपांडवंविराटराडिंदुमिवाभ्रसंवृतम् समागतंपूर्णशशिप्रभाननंमहानुभावं
नचिरेणदृष्टवान् ४ मंत्रद्विजान्सूतमुखान्विशस्तथायेचापिकेचित्परितःसमासते पप्रच्छकोयंप्रथमंसमेयिवान्नृपोपमोयंसमवेक्ष
तेसभाम् ५ नतुद्विजोयंभवितानरोत्तमःपतिःपृथिव्याइतिमेमनोगतं नचास्यदासोनरथोनकुंजरःसमीपतोभ्राजतिचायमिंद्रवत् ६

ससाप्रतिमुच्यबध्वाकक्षेपरिगृह्यआव्रजदितिसंबंधः १ २ ३ नचिरेणशीघ्रमेव ४ विशोवैश्यान् ५ नतुद्विजोयंद्विजवेषोपिराजेवभविष्यतीत्यर्थः ६ ७

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

शरीरलिंगैः आजानुबाहुत्वादिभिः तामरसींपद्मिनीम् एतेनस्वाभिभवशंकादर्शिता ७ द्विजंत्रैवर्णिकत्वात् ८ कामचारः त्वदिच्छानुवर्ती ९ प्रीतात्मनाप्रीतिमतामनसा कामेनरागेण तातेतिश्रेष्ठत्वात्संबोधयति १० शिल्पंकौशलं किंकिंविषयंतवत्वयाकृतंसंपादितम् ११ युधिष्ठिरस्येति श्लोकपक्षे युधिष्ठिरोहंतवसरवास्यासंभूयासमितिसंबंधअस्तेराशीर्लिङिछांदसआर्धधातुकत्वाभावःतेनभूभाव. श्नसोरित्यल्लोपाभावश्चनभवतः युधिष्ठिरस्याहमहंसरवेतिपाठेपियुधिष्ठिरोहंमसरवास्याः भवइतिसंबंधः अहमितिपादपूरणार्थोनिपातः पक्षेअहंअहमितिद्विरुक्तिःसार्वभौमोपरसेवांचिकीर्षामीतिचिंतयावैचित्यसूचिका वैयाघ्रपद्यः व्याघ्रपाद्गोत्रेभवः व्याघ्रइवपततीतिव्याघ्रपाद्यमः तस्यकुलेजातः वैयाघ्रपद्यः गर्गादित्वाद्यञ् यद्वावैयाघ्रंव्याघ्रचर्मतेनपरिवृतोरथोपिवैयाघ्रः सएवपद्यंपादक्रमणीयं-

शरीरलिंगैरुपसूचितोह्ययंमूर्धाभिषिक्तइतिमेत्रमानसम् समीपमायातिचमेगतव्यथो यथागजस्तामरसींमदोत्कटः ७ वितर्कयंतंतु नरर्षभस्तथायुधिष्ठिरोभ्येत्यविराटमब्रवीत् सम्राड्विजानात्विहजीवितार्थिनंविनष्टसर्वस्वमुपागतंद्विजम् ८ इहाहमिच्छामितवा नघांतिकेवस्तुंयथाकामचरस्तथाविभो तमब्रवीत्स्वागतमित्यनंतरंराजाप्रहृष्टःप्रतिसंगृहाणच ९ सराजसिंहंप्रतिगृह्यराजाप्रीतात्मनाचैवमिदंबभाषे कामेनताताभिवदाम्यहंत्वांकस्यासिराज्ञोविषयादिहागतः १० गोत्रंचनामापिचशंसतत्वतःकिंचापिशिल्पंतवविद्यतेकृतम् ११ युधिष्ठिरउवाच युधिष्ठिरस्यासमहंसरवापुरावैयाघ्रपद्यःपुनरस्मिविप्रः अक्षान्प्रयोक्तुंकुशलोऽस्मिदेवनेकंकेति नाम्नास्मिविराटविश्रुतः १२ विराटउवाच ददामितेहंतवरंयमिच्छसिप्रशाधिमत्स्यान्वशगोह्यहंतव प्रियाहिधूर्तामममदेविनः सदाभवांश्चदेवोपमराज्यमर्हति १३ युधिष्ठिरउवाच प्राप्तोविवादःप्रथमंविशांपतेनविद्यतेकंचनमत्स्यहीनतः नमेजितःकश्चनधारयेद्धनंवरोममैषोस्तुतवप्रसादजः १४ विराटउवाच हन्यामवश्यंयदितेप्रियंचरेत्प्रव्राजयेयंविषयाद्द्विजांस्तथा शृण्वंतुमेजानपदाःसमागताःकंकोयथाहंविषयेप्रभुस्तथा १५

वाहनमस्येतिवैयाघ्रपद्यः परिवृतोरथइत्यधिकृत्यद्वैपवैयाघ्रादञित्यञ्विप्रः विशेषेणप्रातिपूरयाति ब्राह्मणादीन्धनादिभिरितिविप्रःधर्मसूनुत्वाद्विप्रोहंब्राह्मणइतिपाठेतुब्रह्मविदितिमुख्यएवार्थोगृहीतुंशक्यः कंकइतिकृतांतनामेतिप्रागेवउक्तम् अक्षान्प्रयोक्तुंकुशलः बृहदश्वशिष्यत्वात् १२ देविनःदेवनशीलाः १३ प्राप्तोविवादइति द्यूतिनांमध्येइतिशेषः द्यूतकृतांमध्येहीनतःविहीनात्पराजितात् यंकंचकमपिप्रथमंराजानंराजपुत्रंवामुख्यंजयवताम् प्रथमशब्दोत्रश्रेष्ठवाचीतंप्रतिविवादः प्राप्तोनविद्यतेइतिन सत्यगंधरहितेहेपराजिताजयवद्भिःसहनित्यंकलहंकुर्वत्येवेत्यर्थः द्यूतेविशांपते हेमत्स्येति आदरार्थंद्विःसंबोधयति यस्मादेवंतस्मात् कश्चनकोपिमयाजितोमदीयंधनंनधारयेत् अहंकलहाद्भीतः त्वमेवसत्यंज्ञात्वामदीयंधनंदापयेत्यर्थः १४ नेतवअप्रियमितिच्छेदः यथाहंविषयदेशेप्रभुस्तथाकंकोपीतियोजना १५

अंतर्धनदारादीन्बहिः सैन्यारामादीन् पश्येः पर्यालोचय अपावृतमनावृतम् १६ अनुवादेपूर्वंदेहीत्युक्त्यादत्तस्यैवक्षेत्रारामादेः प्रतिवर्षपुनर्देहीतिराजवचनंपदधिका रिणंप्रतितदनुवादः तन्निमित्तंयेत्वांप्रतिआपुः प्राप्नुयुः तेषांवचनेनसदानवसरेपिमांब्रूयाः क्षणमपिब्राह्मणवृत्तेः प्रतिबंधोमाभूदित्याशयः १७ वरंश्रेष्ठंसमागमंप्री तिम् १८ इतिविराटपर्वणिटीकायांसप्तमोऽध्यायः ७ अथेति खजांमंथनदंडम् अंगारावक्षेपणंवा हस्ताकारंपिष्टविकारप्रमथनार्थंवादंडम् खजामं थप्रहस्तयोरितिविश्वः दर्वींशाकादिपरिवेषणार्थम् असिंमांसाद्यवकर्तनार्थंखड्गंकालांगंकृष्णायसमयंतीक्ष्णमित्यर्थः अकोशंपिधानरहितं १ गिरिराजसारःम

समानयानोभवितासिमेसखाप्रभूतवस्त्रोबहुपानभोजनः पश्येत्वमंतश्चबहिश्चसर्वदाकृतंचतेद्वारमपावृतंमया १६ येत्वानुवादेपुरवृ त्तिकर्षिताब्रूयाश्चतेषांवचनेनमांसदा दास्यामिसर्वंतदहन्नसंशयो नतेभयंविद्यतेसन्निधौमम १७ वैशंपायनउवाच एवं सलब्ध्वातुवरंसमागमंविराटराजेननरर्षभस्तदा उवासवीरः परमार्चितःसुखंनचापिकश्चिच्चरितंबुबोधतत् १८ इतिश्रीमन्म हाभारतेविराटपर्वणियुधिष्ठिरप्रवेशोनामसप्तमोऽध्यायः ७ वैशंपायनउवाच अथापरोभीमबलःश्रियाज्वलन्नुपाययौसिं हविलासविक्रमः खजांचदर्वींचकरेणधारयन्नसिंचकालांगमकोशमव्रणम् १ ससूदरूपःपरमेणवर्चसारविर्यथालोकमिमंप्रकाशय न् सकृष्णवासागिरिराजसारवांस्तंमत्स्यराजंसमुपेत्यतस्थिवान् २ तंप्रेक्ष्यराजावरयन्नुपागतंततोब्रवीज्जानपदान्समागतान् सिंहोन्न तांसोयमतीवरूपवान्प्रदृश्यतेकोनुनरर्षभोयुवा ३ अदृष्टपूर्वःपुरुषोरविर्यथावितर्कयन्नास्यलभामिनिश्चयम् तथास्यचित्तंह्यपिसंवि तर्कयन्नरर्षभस्यास्यनयामितत्वतः ४ दृष्ट्वैवचैनंनविचारयाम्यहंगंधर्वराजोयदिवापुरंदरः जानीतकोयंममदर्शनेस्थितोयदीप्सितं तल्लभतांचमाचिरम् ५ विराटवाक्येनचतेननोदितानराविराटस्यसमीपगामिनः उपेत्यकौंतेयमथाब्रुवंस्तथायथासराजावदताच्युता नुजम् ६ ततोविराटंसमुपेत्यपांडवःसुदीनरूपोवचनंमहामनाः उवाचसूदोस्मिनरेंद्रबल्लवोभजस्वमांव्यंजनकारमुत्तमम् ७ विरा टउवाच नसूदतांबल्लवश्रद्दधामितेसहस्रनेत्रप्रतिमोविराजसे श्रियाचरूपेणचविक्रमेणप्रभाससेत्वंनृवरोनरेष्विह ८ भी मउवाच नरेंद्रसूदःपरिचारकोऽस्मितेजानामिसूपान्प्रथमंचकेवलान् आस्वादितायेनृपतेपुराभवन्युधिष्ठिरेणापिनृपेणसर्वशः ९ बलेनतुल्यश्चनविद्यतेमयानियुद्धशीलश्चसदैवपार्थिव गजैश्चसिंहैश्चसमेयिवानहंसदाकरिष्यामितवानघप्रियम् १०

हामेरुवत्कठिनदेहः यद्वा गिरिसारोलोहंतेनतद्विकाररूपंपात्रजातंलक्ष्यते भक्ष्यद्रव्यपाकार्थंस्नेहपाकार्थंवातद्वान् २ तत्वतः तत्वंनयामिनप्राप्नोमि ३ ४ ५ अवदत् उक्तवान् अच्युतोधर्मः फलप्रदत्वान्नप्रच्यवतइतियोगात्तस्यानुजम् ६ सूदः पाककर्ताबल्लवोनामतः ७ ८ ९ १० ५ ५ ५

SCDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

तवकर्मनचैवसमंमन्येइतरकर्मणाइतिशेषः अतिमानुषंकर्मवदसीत्यर्थः ११ १२ १३ इतिविराटपर्वणिटीकायांअष्टमोऽध्यायः ८ वेल्लिताग्रान् आकुंचिताग्रान् समुत्क्षिप्यवेणीकृत्य १ जुगूहगोपितवती २ ३ ४ युयुक्षति योजयितुमिच्छति पुपूषतीतिपाठेपोषयितुमिच्छति ५ नैवंरूपात्वमसिदासानदासीश्चप्रेषयंतीबहूनांस्वामिनीअसीत्यर्थः १० नोच्चेनबहिर्निर्गतेगूढेइत्यर्थः नोच्चेगुल्फेपादग्रंथीयस्याःसातथा त्रिगंभीरात्रिषुशब्दबुद्धिनाभिषुगहना षडुन्नताष-

विराटउवाच ददामितेहंतवरान्महानसेतथाहिकुर्याःकुशलंहिभाषसे नचैवमन्येतवकर्मयत्समंससमुद्रनेमिंपृथिवींत्वमर्हसि ११
यथाहिकामोभवतस्तथाकृतंमहानसेत्वंभवमेपुरस्कृतः नराश्चयेतत्रसमाहिताःपुराभवांश्चतेषामधिपोमयाकृतः १२ वैशंपा
यनउवाच तथासभीमोनिहितोमहानसेविराटराज्ञोदयितोभवद्दृढम् उवासराजन्नचतंपृथग्जनोबुबोधतत्रानुचराश्चकेचन
१३ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिभीमप्रवेशोनामाष्टमोऽध्यायः ८ वैशंपायनउवाच ततःकेशान्समुत्क्षिप्यवे
ल्लिताग्राननिंदितान् कृष्णान्सूक्ष्मान्मृदून्दीर्घान्समुद्ग्रथ्यशुचिस्मिता १ जुगूहदक्षिणेपार्श्वेमृदूनसितलोचना वासश्चपरिधायैकंकृष्णा
सुमलिनंमहत् २ कृत्वावेषंतुसैरंध्र्यास्ततोव्यचरदार्तवत् तांव्रजंतींतदादृष्ट्वाराजपुत्राःकुतूहलात् ३ नरानार्यश्चसंप्रेक्ष्यपरंविस्मयमागताः
अपृच्छंश्चैवतांदृष्ट्वाकात्वंकिंचचिकीर्षसि ४ सातानुवाचराजेंद्रसैरंध्र्यहमिहागता कर्मचेच्छामिवैकर्तुंतस्ययोमांयुयुक्षति ५ तस्यारूपेण
वेषेणश्लक्ष्णयाचतथागिरा नश्रद्दधततांदासीमन्नहेतोरुपस्थितम् ६ विराटस्यतुकैकेयीभार्यापरमसंमता आलोकयंतीददृशेप्रासादात्
द्रुपदात्मजाम् ७ सासमीक्ष्यतथारूपामनाथामेकवाससम् समाहूयाब्रवीद्भद्रेकात्वंकिंचचिकीर्षसि ८ सातामुवाचराजेंद्रसैरंध्र्यहमुपा
गता कर्मचेच्छामिवैकर्तुंतस्ययोमांयुयुक्षति ९ सुदेष्णोवाच नैवंरूपाभवंत्येवयथावदसिभामिनि प्रेषयंतीववैदासीदासां
श्चविविधान्बहून् १० नोच्चगुल्फासंहतोरुस्त्रिगंभीराषडुन्नता रक्तापंचसुरक्तेषुहंसगद्गदभाषिणी ११ सुकेशीसुस्तनीश्यामापीनश्रोणि
पयोधरा तेनतेनैवसंपन्नाकाश्मीरीवतुरंगमी १२ आरालपक्ष्मनयनाबिंबोष्ठीतनुमध्यमा कंबुग्रीवागूढशिरापूर्णचंद्रनिभानना १३ शार-
दोत्पलपत्राक्ष्याशारदोत्पलगंधया शारदोत्पलसेविन्यारूपेणसदृशीश्रिया १४ कात्वंब्रूहियथाभद्रेनासिदासीकथंचन यक्षीवायदिवादेवीगं
धर्वीयदिवाप्सराः १५

दृक्नासिकाक्षिहृदयश्रोत्रहृदयस्तननखवक्षकाटिकासुउन्नता पंचस्थानेषुपाणिपादतलनेत्रांतोष्ठजिह्वानखेषु एतान्येवसंख्ययापं
चरक्तानितेषुरक्ता हंसवद्गद्गदंकिंचित्स्खलितंमधुरंचभाषतेसाहंसगद्गदभाषिणी ११ तेनतेनैवलक्षणेनमंदगतित्वादिना १२ अरालेवक्रेकृष्णेवापक्ष्मणीययोस्तादृ
शेनयनेयस्याःसातथा कंबुग्रीवाशंखवद्रेखात्रयांकितग्रीवा गूढशिरागुप्तनाडिका १३ १४ १५

SGDF Sri Gargeshwari Digital Foundation

१६ १७ १८ सैरंध्रीभुजिष्यापदे भाक्ष द्यर्थेव्याख्याते कर्तुंसंस्कर्तुं १९ २० कृष्णांचभार्यांपांडूनामिति स्वात्मनास्वस्याराधनंसंभवतीतिनेयंमृषोक्तिः २१ २२ २३ सा
जात्वांनेच्छतिचेत्तदात्वांमूर्ध्निवासये परंतुराजात्वांसर्वेणचेतसागच्छेत् स्पृहयेदेवेतिशंके २४ त्वंस्त्रीणामपिमोहकरीकिमुतपुंसामित्याह स्त्रियइति २५ वृक्षा-
निति वृक्षाअपित्वांदृष्ट्वास्तब्धाःसंतीत्यर्थः २६ २७ प्रसक्तंआसक्तियुक्तंयथास्यात्तथा २८ एवमनेनैवस्त्रीवृक्षादिस्तब्धीभावचिन्हेन २९ ३० कर्कटीषट्
पादवान्जंतुः ३१ मह्यंमम गंधर्वाइति देवतांशजत्वादमानुषमात्रत्वंविवक्षितम् अतिमानुषकर्माणइत्यर्थः ३२ गंधर्वतुल्योराजागंधर्वराजः पांडुःतस्येति गू

देवकन्याभुजंगीवानगरस्याथदेवता विद्याधरीकिन्नरीवायदिवारोहिणीस्वयम् १६ अलंबुषामिश्रकेशीपुंडरीकाथमालिनी इंद्राणी
वारुणीवात्वंत्वष्टुर्धातुःप्रजापतेः १७ देव्योदेवेषुविख्यातास्तासांत्वंकतमाशुभे द्रौपद्युवाच नास्मिदेवीनगंधर्वीनासुरीनच
राक्षसी १८ सैरंध्रीतुभुजिष्यास्मिसत्यमेतद्ब्रवीमिते केशान्जानाम्यहंकर्तुंपिंषेसाधुविलेपनम् १९ मल्लिकोत्पलपद्मानांचंपकानांतथा
शुभे ग्रंथयिष्येविचित्राश्चस्रजःपरमशोभनाः २० आराधयंसत्यभामांकृष्णस्यमहिषींप्रियाम् कृष्णांचभार्यांपांडूनांकुरूणामेक
सुंदरीं २१ तत्रतत्रचराम्येवंलभमानासुभोजनम् वासांसियावंतिलभेतावत्तावद्रमेतथा २२ मालिनीत्येवमेनामस्वयंदेवीचकारसा सा
हमद्यागतादेविसुदेष्णेत्वन्निवेशनम् २३ सुदेष्णोवाच मूर्ध्नित्वांवासयेयंवैसंशयोमेनविद्यते नचेदिच्छतिराजात्वांगच्छेत्सर्वे
णचेतसा २४ स्त्रियोराजकुलेयाश्चयाश्चेमाममवेश्मनि प्रसक्तास्त्वांनिरीक्षंतेपुमांसंकन्नमोहयेः २५ वृक्षांश्चावस्थितान्पश्ययइमे
ममवेश्मनि तेपित्वांसन्नमंतीवपुमांसंकन्नमोहयेः २६ राजाविराटःसुश्रोणिदृष्ट्वावपुरमानुषम् विहायमांवरारोहेगच्छेत्सर्वेणचेतसा
२७ यंहित्वमनवद्यांगीतरलायतलोचने प्रसक्तमभिवीक्षेथाःसकामवशगोभवेत् २८ यश्चत्वांसततंपश्येत्पुरुषश्चारुहासिनि एवंस
र्वानवद्यांगिसचानंगवशोभवेत् २९ अध्यारोहेद्यथावृक्षान्वधायैवात्मनोनरः राजवेश्मनितेसुभ्रुगृहेतुस्यात्तथामम ३० यथाचकर्कटीग
र्भमाधत्तेमृत्युमात्मनः तथाविधमहंमन्येवासस्तवशुचिस्मिते ३१ द्रौपद्युवाच नास्मिलभ्याविराटेननचान्येनकदाचन
गंधर्वाःपतयोमह्यंयुवानःपंचभामिनि ३२ पुत्रागंधर्वराजस्यमहासत्वस्यकस्यचित् रक्षंतितेचमांनित्यंदुःखदारातदाह्यहं ३३ यो
मेनदद्यादुच्छिष्टंनचपादौप्रधावयेत् प्रीयेरंस्तेनवासेनगंधर्वाःपतयोमम ३४

ढौभिसंधिः दुःखय तीतिदुःखदाचाहंपरपत्नीत्वात् आरासिंहीपरैरनाक्रमणीया आरःपुंसितरोर्भेदेतथाकर्कटदंष्ट्रिणोरितिमेदिनी आरशब्दाददंत ९
त्वात्स्त्रियांटाप् स्वयमेवतीक्ष्णव्रतास्मीतिभावः दुःखाचारेतिपाठेक्लेशकालोयंकियानपिममास्त्वितिदर्शयति ३३ ३४ ५ ५ ५

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

परांतनुंप्रविश्येत्यनेनपरलोकंगच्छेदेवेत्युक्तम् ३५ तेपिदुःखशीलाः केनचिन्निमित्तेनदुःखंसहंतीत्यर्थः बलवंतश्चतेप्रियाश्च ३६ हेनंदिनि सुखप्रदे ३७ ३८ ३९
इतिविराटपर्वणिटीकायांनवमोऽध्यायः ९ उपयात् उपाययौ १ २ ३ ४ वेशः रूपांतरप्रकाशनंकर्मयस्यसवैश्यः अरिष्टनेमिः अप्रतिहतचक्रोस्मीति
गूढाभिसंधिः कुरुपुंगवानांपांडवानांमध्येगोसंख्यः गोइति इंद्रियवाचित्वात्संचानांसंख्यागोसंख्यः पंचमइत्यर्थः ५ तान्राजसिंहान् वर्तमानकालेराजमूर्धस्थान् न

योहिमांपुरुषोगृध्येद्यथान्याः प्राकृताः स्त्रियः तामेवनिवसेद्रात्रिंप्रविश्यचपरांतनुम् ३५ नचाप्यहंचालयितुंशक्याकेनचिदंगने दुःख
शीलाहिगंधर्वास्तेचमेबलवत्प्रियाः ३६ प्रच्छन्नाश्चापिरक्षंतितेमांनित्यंशुचिस्मिते सुदेष्णोवाच एवंत्वांवासयिष्यामियथा
त्वंनंदिनीच्छसि ३७ नचपादंनचोच्छिष्टंप्रेक्ष्यसित्वंकथंचन वैशंपायनउवाच एवंकृष्णाविराटस्यभार्ययापरिसांत्विता ३८
उवासनगरेतस्मिन्पतिधर्मवतीसती नचैनांवेदतत्रान्यस्तत्त्वेनजनमेजय ३९ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिद्रौपदीप्रवेशोनामन
वमोऽध्यायः९ वैशंपायनउवाच सहदेवोपिगोपानांकृत्वावेषमनुत्तमम् भाषांचैषांसमास्थायविराटमुपयादथ १ गोष्ठमासा
द्यतिष्ठंतंभवनस्यसमीपतः राजाथदृष्ट्वापुरुषान्प्राहिणोज्जातविस्मयः २ तमायांतमभिप्रेक्ष्यभ्राजमानंनरर्षभम् समुपस्थायवैराजापप्रच्छ
कुरुनंदनम् ३ कस्यवात्वंकुतोवात्वंकिंवातातचिकीर्षसि नहिमेदृष्टपूर्वस्त्वंतत्त्वंब्रूहिनरर्षभ ४ वैशंपायनउवाच संप्राप्यराजानम
मित्रकर्षणस्तथाब्रवीन्मेघमहौघनिस्वनः वैश्योस्मिनम्नाहमरिष्टनेमिर्गोसंख्यआसंकुरुपुंगवानाम् ५ वस्तुंत्वयीच्छामिविशांवरिष्ठतान्रा
जसिंहान्नहिवेद्मिपार्थान् नशक्यतेजीवितुमन्यकर्मणानचत्वदन्योममरोचतेनृपः ६ विराटउवाच त्वंब्राह्मणोयदिवाक्षत्रियोऽ
सिसमुद्रनेमीश्वररूपवानसि आचक्ष्वमेतत्त्वममित्रकर्षणनवैश्यकर्मत्वयिविद्यतेक्षमम् ७ कस्यासिराज्ञोविषयादिहागतः किंचापिशि
ल्पंतवविद्यतेकृतम् कथंत्वमस्मासुनिवत्स्यसेसदावदस्वकिंचापितवेहवेतनम् ८ सहदेवउवाच पंचानांपांडुपुत्राणांज्येष्ठोभ्राता
युधिष्ठिरः तस्याष्टशतसाहस्रागवांवर्गाःशतंशतम् ९ अपरेशतसाहस्राद्विस्तावंतस्तथाऽपरे तेषांगोसंख्यआसंवैतंतिपालेतिमांविदुः १०
भूतंभव्यंभविष्यंचयच्चसंख्यागतंगवाम् नमेस्त्यविदितंकिंचित्समंताद्दशयोजनम् ११ गुणाःसुविदिताआसन्ममतस्यमहात्मनः आसी
च्चसमयातुष्टःकुरुराजोयुधिष्ठिरः १२ क्षिप्रंचगावोबहुलाभवंतिनतासुरोगोभवतीहकश्चन तैस्तैरुपायैर्विदितंमयैतदेतानिशिल्पानिमयि
स्थितानि १३

वेद्मिनोपलभे स्वर्गीध्वस्तइतिवद्विशेषणादर्शनात् विशिष्टादर्शनमुक्तमित्यदोषः ६ त्वमिति समुद्रनेमीश्वरश्चक्रवर्तीभूमिपालस्तद्रूपवानसि
वैश्यकर्मतवायोग्यमित्यर्थः ७ ८ ९ गोसंख्योगवांपरीक्षकः तंतिपालः वचनकरः १० संख्यागतंपरीक्षायामवगतं ११ १२ १३

SGDF Sri Gangeshwari Digital Foundation

सत्रेणकैतवेन सत्रमाछादनेयज्ञेसदादानेचकैतवेइतिविश्वः १३ नजज्ञिरेनज्ञातवंतः १४ इतिविराटपर्वणिटीकायांएकादशोध्यायः ११ अथेति १ २ ३ ४ ५ ६ प्रकृतिंजातिं विनयंशिक्षाम् प्रतिपत्तिंदोषनिराकरणप्रकारंचिकित्सितंव्याध्युपशमोपायम् ७ कातरंभीरुम् वडवाअश्वा अतएवग्रंथिकंअश्वशा

सखीश्चतस्याःपरिचारिकाःशुभाःप्रियश्चतासांसबभूवपांडवः तथाससत्रेणधनंजयोवसन्प्रियाणिगायन्स्सहताभिरात्मवान् १३ तथाचतंतत्रनजज्ञिरेजनाबहिश्चराचाप्यथवांतरेजनाः १४ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिअर्जुनप्रवेशोनामएकादशोऽध्यायः ११ वैशंपायनउवाच अथापरोदृश्यतपांडवःप्रभुर्विराटराजंतरसासमेयिवान् तमापतंतंददृशेपृथग्जनोविमुक्तमभ्रादिवसूर्यमंडलम् १ सवैहयानैक्षततांस्ततस्ततःसमीक्ष्यमाणंददृशेसमत्स्यराट् ततोब्रवीत्ताननुगानमित्रहाकुतोयमायातिनरोमरप्रभः २ अयंहयानीक्षतिमामकान्दृढंध्रुवंहयज्ञोभविताविचक्षणः प्रवेश्यतामेषसमीपमाशुमेविभातिवीरोहियथामरस्तथा ३ अभ्येत्यराजानममित्रहाब्रवीत्जयोस्तुतेपार्थिवभद्रमस्तुवः हयेषुयुक्तोनृपसंमतःसदातवाश्वसूतोनिपुणोभवाम्यहम् ४ विराटउवाच ददामियानानिधनंनिवेशनंममाश्वसूतोभवितुंत्वमर्हसि कुतोसिकस्यासिकथंत्वमागतःप्रब्रूहिशिल्पंतवविद्यतेचयत् ५ नकुलउवाच पंचानांपांडुपुत्राणांज्येष्ठोभ्रातायुधिष्ठिरः तेनाहमश्वेषुपुरानियुक्तःशत्रुकर्षण ६ अश्वानांप्रकृतिंवेद्मिविनयंचापिसर्वशः दुष्टानांप्रतिपत्तिंचकृत्स्नंचैवचिकित्सितम् ७ नकातरंस्यान्ममजातुवाहनंनमेस्तिदुष्टावडवाःकुतोहयाः जनस्तुमामाहसचापिपांडवोयुधिष्ठिरोग्रंथिकएवनामतः ८ विराटउवाच यदस्तिकिंचिन्ममवाजिवाहनंतदस्तुसर्वंत्वदधीनमद्यवै येचापिकेचिन्ममवाजियोजकास्त्वदाश्रयाःसारथयश्वसंतुमे ९ इदंतवेष्टंयदिवैसुरोपमब्रवीहियत्तेप्रसमीक्षितंवसु नतेनुरूपंहयकर्मविद्यतेप्रभासिराजेवहिसंमतोमम १० युधिष्ठिरस्यैवहिदर्शनेनमेसमंतवेदंप्रियमत्रदर्शनम् कथंतुभृत्यैःसविनाकृतोवनेवसत्यनिंद्योरमतेचपांडवः ११ वैशंपायनउवाच तथासगंधर्ववरोपमोयुवाविराटराज्ञामुदितेनपूजितः नचैनमन्येपिविदुःकथंचनप्रियाभिरामंविचरंतमंतरा १२ एवंहिमत्स्येनिवसंतिपांडवायथाप्रतिज्ञाभिरमोघदर्शनाः अज्ञातचर्यांव्यचरन्समाहिताःसमुद्रनेमीपतयोतिदुःखिताः १३ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिनकुलप्रवेशोनामद्वादशोऽध्यायः १२ जनमेजयउवाच एवंतेमत्स्यनगरेप्रच्छन्नाःकुरुनंदनाः अतऊर्ध्वंमहावीर्याःकिमकुर्वतवैद्विज १ वैशंपायनउवाच एवंमत्स्यस्यस्यनगरेप्रच्छन्नाःकुरुनंदनाः आराधयंतोराजानंयदकुर्वंततच्छृणु २

स्वज्ञम् ८ ९ १० ११ १२ १३ इतिविराटपर्वणिटीकायांद्वादशोध्यायः १२ एवमिति १ २ [illegible]

३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ संपादयंतः अन्योन्यमाराधयंतः गर्भधृताइवप्रच्छन्नत्वेनसेवाश्रमेणचदुःखिताइत्यर्थः १२ १३ ब्रह्मणउत्सवः शर
दिनवधान्यौत्पत्तौसर्वैःक्रियतेसचदेशविशेषेप्रसिद्धः १४ यथाब्रह्मणः समाजेब्रह्मलोकेकैलासेवापशुपतेः समाजइवमत्स्येषुसमासेतुरितिसंबंधः १५ १६ स्ववा

तृणबिंदुप्रसादाच्चधर्मस्यचमहात्मनः अज्ञातवासमेवंतुविराटनगरेवसन् ३ युधिष्ठिरःसभास्तारोमत्स्यानामभवत्प्रियः तथैव चविराटस्यसपुत्रस्यविशांपते ४सह्यक्षकुशलस्तान्वैक्रीडयामासपांडवः अक्षवत्यांयथाकामंसूत्रबद्धानिवहृिजान् ५ अज्ञातंचविराटस्यविजित्यवसुधर्मराट् भ्रातृभ्यःपुरुषव्याघ्रोयथार्हंसंप्रयच्छति ६ भीमसेनोपिमांसानिभक्ष्याणिविविधानिच अतिदिष्टानिमत्स्येनविक्रीणीतेयुधिष्ठिरे ७ वासांसिपरिजीर्णानिलब्ध्वाचांतःपुरेऽर्जुनः विक्रीणानश्चसर्वेभ्यःपांडवेभ्यःप्रयच्छति ८ सहदेवोपिगोपानांवेषमास्थायपांडवः दधिक्षीरंघृतंचैवपांडवेभ्यःप्रयच्छति ९ नकुलोपिधनंलब्ध्वाकृतेकर्मणिवाजिनाम् तुष्टेतस्मिन्नरपतौपांडवेभ्यःप्रयच्छति १० कृष्णापिसर्वान्भ्रातॄंस्तान्निरीक्षंतीतपस्विनी यथापुनरविज्ञातातथाचरतिभामिनी ११ एवंसंपादयंतस्तेतथाऽन्योऽन्यंमहारथाः विराटनगरेचेरुःपुनर्गर्भधृताइव १२ सशंकाधार्तराष्ट्रस्यभयात्पांडुसुतास्तदा प्रेक्षमाणास्तदाकृष्णांसूषुश्छन्नानराधिप १३ अथमासेचतुर्थेतुब्रह्मणःसुमहोत्सवः आसीत्समृद्धोमत्स्येषुपुरुषाणांसुसंमतः १४ तत्रमल्लाःसमापेतुर्दिग्भ्योराजन्सहस्रशः समाजेब्रह्मणोराजन्यथापशुपतेरिव १५ महाकायामहावीर्याःकालखंजाइवासुराः वीर्योन्मत्ताबलोदग्राराज्ञासमभिपूजिताः १६ सिंहस्कंधकटिग्रीवाःस्ववदातामनस्विनः असकृल्लब्धलक्षास्तेरंगेपार्थिवसन्निधौ १७ तेषामेकोमहानासीत्सर्वमल्लानथाह्वयत् आहूयमानंतंरंगेनोपतिष्ठतिकश्चन १८ यदासर्वेविमनसस्तेमल्लाहतचेतसः अथसूदेनतंमल्लंयोधयामासमत्स्यराट् १९ नोद्यमानस्तदाभीमोदुःखेनैवाकरोन्मतिम् नहिशक्नोतिविवृतेप्रत्याख्यातुंनराधिपम् २० ततःसपुरुषव्याघ्रःशार्दूलशिथिलश्चरन् प्रविवेशमहारंगंविराटमभिपूजयन् २१ बबंधकक्षांकौंतेयःसूदःसंहर्षयन्जनम् ततस्तंवृत्रसंकाशंभीमोमल्लंसमाह्वयत् २२ जीमूतंनामतंतत्रमल्लंप्रथितविक्रमम् तावुभौसुमहोत्साहावुभौभीमपराक्रमौ २३ मत्ताविवमहाकायौवारुणौषष्टिहायनौ ततस्तौनरशार्दूलौबाहुयुद्धंसमीयतुः २४ वीरौपरमसंहृष्टावन्योन्यजयकांक्षिणौ आसीत्सुभीमःसंपातोवज्रपर्वतयोरिव २५

दाताः अत्यंतनिर्मलामनस्विनः प्रीतमनसः लब्धलक्षाः प्राप्तविजयाः १७ १८ सूदेनभीमेन१९दुःखेनपारतंत्र्यात्प्राकट्यभयाद्वादुःखंनतुभंगभयात् विवृते प्रकाशे २० २१ कक्षांपरिकरं कच्छामितिपाठेसएवार्थः यद्वाकच्छांरज्जुंबध्वापातनभयान्मल्लैरंगुल्योबध्यंतइतिप्रसिद्धेरंगुलीर्बध्वेत्यर्थः २२ २३ २४ २५

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

२६कृतं कचिद्देशेनिपीडनंप्रतिकृतंतस्यमोचनं कृसंकटैः मुष्टिग्रहणेनवशीकृतैः सकंटकैरितिपाठेसकवचैः सकिणैर्वा कंटकोबाहुचरणकवचेकठिणेकिणइतिविश्वः२७ संनिपा
तोंगसंघट्टनम् अवधूतंतेनैवदूरीकरणंप्रमाथाद्याः उक्तंमल्लशास्त्रेनिपात्यपेषणंभूमौप्रमाथइतिकथ्यते यच्चोत्थायांगमथनंतदुन्मथनमुच्यते क्षेपणंकथ्यते यत्तुस्थानात्
प्रच्यावनंहठात् उभयोर्भुजयोर्मुष्टिरूरोमध्येनिपात्यते मुष्टिरित्युच्यते तज्ज्ञैर्मल्लविद्याविशारदैः अवाङ्मुखंस्कंधगतंभ्रामयित्वातथैवयः क्षिप्तस्यशब्दः सम्भवेद्वरा

उभौपरमसंहृष्टौबलेनातिबलावुभौ अन्योऽन्यस्यांतरंप्रेप्सूपरस्परजयैषिणौ २६ उभौपरमसंहृष्टौमत्ताविवमहागजौ कृतप्रतिकृ
तैश्चित्रैर्बाहुभिश्चसुसंकटैः २७ सन्निपातावधूतैश्चप्रमाथोन्मथनैस्तथा क्षेपणैर्मुष्टिभिश्चैववराहोद्धूतनिस्वनैः २८ तलैर्वज्रनिपातैश्च
प्रसृष्टाभिस्तथैवच शलाकानखपातैश्चपादोद्धूतैश्चदारुणैः२९जानुभिश्चाश्मनिर्घोषैः शिरोभिश्चावघट्टनैः तद्युद्धमभवद्घोरमशस्त्रंबा
हुतेजसा ३० बलप्राणेनशूराणांसमाजोत्सवसन्निधौ अरज्यतजनःसर्वःसोत्कृष्टनिनदोत्थितः ३१ बलिनोःसंयुगेराजन्वृत्रवासवयोरि
व प्रकर्षणाकर्षणयोरभ्याकर्षविकर्षणैः ३२ आकर्षतुरथाऽन्योऽन्यंजानुभिश्चापिजघ्नतुः ततःशब्देनमहताभर्त्सयंतौपरस्परम् ३३ व्यू
ढोरस्कौदीर्घभुजौनियुद्धकुशलावुभौ बाहुभिःसमसज्जेतामायसैःपरिघैरिव ३४ चकर्षदोर्भ्यामुत्पाट्यभीमोमल्लममित्रहा निनदंतमभि
क्रोशन्शार्दूलइववारणम् ३५ समुद्यम्यमहाबाहुर्भ्रामयामासवीर्यवान् ततोमल्लाश्चमत्स्याश्चविस्मयंचक्रिरेपरम् ३६ भ्रामयित्वाशतगु
णंगतसत्वमचेतनम् प्रत्यपिंषन्महाबाहुर्मल्लंभुविवृकोदरः ३७ तस्मिन्विनिहतेवीरेजीमूतेलोकविश्रुते विराटःपरमंहर्षमगच्छद्बांधवैः
सह ३८ प्रहर्षात्प्रददौवित्तंबहुराजामहामनाः बल्लवायमहारंगेयथावैश्रवणस्तथा ३९ एवंससुबहून्मल्लान्पुरुषांश्चमहाबलान् विनि
घ्नन्मत्स्यराजस्यप्रीतिमाहरदुत्तमाम् ४० यदास्यतुल्यःपुरुषोनकश्चित्तत्रविद्यते तदाव्याघ्रैश्चसिंहैश्चद्विरदैश्चाप्ययोधयत् ४१ पुनरंतः
पुरगतःस्त्रीणांमध्येवृकोदरः योध्यतेसविराटेनसिंहैर्मत्तैर्महाबलैः ४२

होद्धूतनिःस्वनः २८ तलैर्वज्रनिपातैः वज्रवदृढैर्यातैश्चपेटैः अंगुल्यः प्रसृ
तायास्तुताः प्रसृष्टाइतीरिताः ऋज्वीदृढारूक्षाक्षिप्ताशलाकासांगुलीस्मृता तस्यानखपातैः पादोद्धूतैः पादप्रसारणाक्षेपैः २९ जानुभिश्चशिरोभिश्चकृतैरव
घट्टनैः आस्फालनैः अश्मनिर्घोषैरित्युभयविशेषणम् अशस्त्रंनिर्दयंयथोक्तम् तत्रैवबाहुयुद्धंहिमल्लानामशस्त्रमृषिभिःस्मृतं मृतस्यतस्यन स्वर्गोयशोनेहापि
विद्यतइति ३० बलप्राणेनशारीरबलेनप्राणेनमानसबलेन सोत्कृष्टःनिनदः हीहीशब्दोच्चारेणपतितस्यसमुत्थापनंतत्सहितः ३१ आकृष्यक्रोडीकरणंप्रकर्षण
मुदाहृतं आकर्षणंलीलयैवसंमुखीकरणंस्मृतम् पुरःपश्चात्पार्श्वयोश्चाभ्याकर्षोक्रमणंतथा पश्चात्प्रपातनंवेगाद्विकर्षणमुदाहृतम् ३२ ३३ ३४ ३५ ३६
गतसत्वंनष्टबुद्धिम् अतएव अचेतनंशवप्रायम् ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ५ ५ ५ ५

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ इतिविराटपर्वणिटीकायांत्रयोदशोऽध्यायः १३ वसमानेष्विति १ २ ३ ४ ५ ६ ७ अन्यदोषर्धं

बीभत्सुरपिगीतेनस्वनृत्येनचपांडवः विराटंतोषयामाससर्वाश्चांतःपुरेस्त्रियः ४३ अश्वैर्विनीतैर्जवनैस्तत्रतत्रसमागतैः तोषयामा
सराजानंनकुलोनृपसत्तमम् ४४ तस्मैप्रदेयंप्रायच्छत्प्रीतोराजाधनंबहु विनीतान्वृषभान्दृष्ट्वासहदेवस्यचाभितः ४५ धनंद-
दौबहुविधंविराटःपुरुषर्षभः द्रौपदीप्रेक्ष्यतान्सर्वान्क्लिश्यमानान्महारथान् ४६ नातिप्रीतमनाराजन्निश्वासपरमाभवत् एवंतेन्यवसं
स्तत्रप्रच्छन्नाःपुरुषर्षभाः कर्माणितस्यकुर्वाणाविराटनृपतेस्तदा ४७ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिजीमूतवधोनामत्र
योदशोऽध्यायः १३ वैशंपायनउवाच वसमानेषुपार्थेषुमत्स्यस्यनगरेतदा महारथेषुछन्नेषुमासादशसमाययुः १ याज्ञ
सेनीसुदेष्णांतुशुश्रूषंतीविशांपते अवसत्परिचारार्थंसुदुःखंजनमेजय २ तथाचरंतीपांचालीसुदेष्णायानिवेशने तांदेवींतोषया
मासतथाचांतःपुरःस्त्रियः ३ तस्मिन्वर्षेगतप्रायेकीचकस्तुमहाबलः सेनापतिर्विराटस्यददर्शद्रुपदात्मजाम् ४ तांदृष्ट्वादेवगर्भाभां
चरंतींदेवतामिव कीचकःकामयामासकामबाणप्रपीडितः ५ सतुकामाग्निसंतप्तःसुदेष्णामभिगम्यवै प्रहसन्निवसेनानीरिदंव
चनमब्रवीत् ६ नेयंमयाजातुपुरेहदृष्टाराज्ञोविराटस्यनिवेशनेशुभा रूपेणचोन्मादयतीवमांभृशंगंधेनजातामदिरेवभामिनी ७
कादेवरूपाहृदयंगमाशुभेआचक्ष्वमेकस्यकुतोऽत्रशोभना चित्तंहिनिर्मथ्यकरोतिमांवशेनचान्यदत्रौषधमस्तिमेमतम् ८ अहोत-
वेयंपरिचारिकाशुभाप्रत्यग्ररूपाप्रतिभातिमामियम् अयुक्तरूपंहिकरोतिकर्मतेप्रशास्तुमांयच्चममास्तिकिंचन ९ प्रभूतनागाश्वरथं
महाजनंसमृद्धियुक्तंबहुपानभोजनम् मनोहरंकांचनचित्रभूषणंगृहंमहच्छोभयतामियंमम १० ततःसुदेष्णामनुमंत्र्यकीचकस्ततः
समभ्येत्यनराधिपात्मजाम् उवाचकृष्णामभिसांत्वयंस्तदामृगेंद्रकन्यामिवजंबुकोवने ११ कीचकउवाच कात्वंकस्यासिक
ल्याणिकुतोवात्वंवरानने प्राप्ताविराटनगरंतत्वमाचक्ष्वशोभने १२ रूपमग्र्यंतथाकांतिःसौकुमार्यमनुत्तमम् कांत्याविभातिवक्त्रंतेशशां
कइवनिर्मलम् १३ नेत्रेसुविपुलेसुभ्रुपद्मपत्रनिभेशुभे वाक्यंतेचारुसर्वांगिपरपुष्टरुतोपमम् १४ एवंरूपामयानारीकाचिदन्यामहीत
ले नदृष्टपूर्वासुश्रोणियादृशीत्वमनिंदिते १५ लक्ष्मीःपद्मालयाकात्वमथभूतिःसुमध्यमे ह्रीःश्रीःकीर्तिरथोकांतिरासांकात्वंवरानने १६
अतीवरूपिणीकिंत्वमनंगांगविहारिणी अतीवभ्राजसेसुभ्रुप्रभेवेंदोरनुत्तमा १७

एतांविना ८ प्रत्यग्ररूपादिव्यरूपा ९ १० ११ १२ १३ परपुष्टःकोकिलः १४ १५ भूतिःईश्वरीऐश्वर्याभिमानिनीदेवता १६ अनंगांगविहारिणीस्मरदेहेनक्रीडंतीरति
रित्यर्थः १७

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

ईक्षणपक्ष्मणांस्मितंईषदुन्मीलनंतदेवज्योत्स्नोपमंमनसआल्हादकरंलक्ष्माणमितिपाठेवक्त्रचंद्रविशेषणं १८१९ सुजातौउन्नतौनिरंतरोपृथुलात्संश्लिष्टौ २० कुड्मलेतिसु
कुलीभूतपद्माकारौ २१ करागग्रांगुष्ठादिमध्यमांतोवितस्तिस्तेनसंमितंकृशमित्यर्थः २२ २३ अग्निनामदनोमदनाग्निः २४ २५ २६ अत्युन्मादंमरणकालीनंसन्निपातंसमारभंते तेअ

अपिचेक्षणपक्ष्माणांस्मितंज्योत्स्नोपमंशुभम् दिव्यांशुरश्मिभिर्वृत्तंदिव्यकांतिमनोरमम् १८ निरीक्ष्यचंद्रवक्त्रंतेलक्ष्म्यानुप
मयायुतम् कोनेहकृत्स्नेजगतिकामस्यवशगोभवेत् १९ हारालंकारयोग्यौतुस्तनौचाभौसुशोभनौ सुजातौसंहतौलक्ष्म्यापीनौवृत्तौ
निरंतरौ २० कुड्मलांबुरुहाकारौतवसुभ्रुपयोधरौ कामप्रतोदाविवमांतुदतश्चारुहासिनि २१ वलीविभंगचतुरंस्तनभारविनामितम्
करागसंमितंमध्यंतवेदंतनुमध्यमे २२ दृष्ट्वेवचारुजघनंसरित्पुलिनसन्निभम् कामव्याधिरसाध्योमामप्याक्रामतिभामिनि २३ ज
ज्वालचाग्निमदनोदावाग्निरिवनिर्दयः त्वत्संगमाभिसंकल्पविवृद्धोमांदहत्ययम् २४ आत्मप्रदानवर्षेणसंगमांभोधरेणच शमयस्ववरा
रोहेज्वलंतंमन्मथानलम् २५ मच्चित्तोन्मादनकरामन्मथस्यशरोत्कराः त्वत्संगमेनशमितास्तीव्राःशशिनिभानने २६ प्रविश्यहृदयंसिता-
पांगिप्रचंडाश्चंडिदारुणाः अत्युन्मादसमारंभाःप्रीत्युन्मादकराममम २७ आत्मप्रदानसंभोगैर्मामुद्धर्तुमिहार्हसि चित्रमाल्यांबरधरास
र्वाभरणभूषिता २८ कामंप्रकामंसेवत्वंमयासहविलासिनि नार्हसीहासुखंवस्तुंसुखार्हासुखवर्जिता २९ प्राप्नुह्यनुत्तमंसौख्यंमत्तस्त्वं
मत्तगामिनि स्वादून्यमृतकल्पानिपेयानिविविधानिच ३० पिबमानामनोज्ञानिरममाणायथासुखम् भोगोपचारान्विविधान्सौभा
ग्यंचाप्यनुत्तमम् ३१ पानंपिबमहाभागेभोगैश्चानुत्तमैःशुभैः इदंहिरूपंप्रथमंतववयोनिरर्थकंकेवलमद्यभामिनि अधार्यमाणास्रगिवो
त्तमाशुभानशोभसेसुंदरिशोभनासती ३२ त्यजामिदारान्ममयेपुरातनाभवंतुदासीस्तवचारुहासिनि अहंचतेसुंदरिदासवत्स्थितः
सदाभविष्येवशगोवरानने ३३ सैरंध्र्युवाच अप्रार्थनीयामिहमांसूतपुत्राभिमन्यसे निहीनवर्णांसैरंध्रींबीभत्सांकेशका
रिणीम् ३४ परदारास्मिभद्रंतेनयुक्तंत्वयिसांप्रतम् दयिताःप्राणिनांदाराधर्मंसमनुचिंतय ३५ परदारेनतेबुद्धिर्जातुकार्याकथंचन
विवर्जनंह्यकार्याणामेतत्सत्पुरुषव्रतम् ३६ मिथ्याभिगृध्नोहिनरःपापात्मामोहमास्थितः अयशःप्राप्नुयाद्घोरंमहद्वाप्राप्नुयाद्भयम् ३७
वैशंपायनउवाच एवमुक्तस्तुसैरंध्र्याकीचकःकाममोहितः जानन्नपिसुदुर्बुद्धिःपरदाराभिमर्षणे ३८

त्युन्मादसमारंभाः त्वदलाभेमरिष्याम्येवेतिभावः २७ २८ कामंस्मरंप्रकाममतिशयितम् २९ प्राप्नुहिलभस्व ३० ३१ ३२ ३३ अभिमन्यसेकामयसे
३४ ३५ ३६ मिथ्याभिगृध्नः वितथाभिनिवेशी महद्भयंमृत्युम् ३७ ३८ ध ध ध ध ध ध

SGDF
Sri Gangadharji Digital Foundation

३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ मन्यसेलिप्ससे शिशोश्चंद्रवदहंतवदुर्लभास्मीतिभावः ५२ तेषां प्रसिद्धानांगंधर्वाणां प्रियांप्रार्थयतस्तेतवभुविगत्वादिवंवागत्वा शरणंत्राताकश्चिन्नभविष्यति अतः हेकीचकतेतवकामांधस्यदृशादृष्टिर्बुद्धिरितियावत् याशुभंस्वीयंअर्थयेतकामयेतशुभेच्छारूपातवनास्तीत्यर्थः तेनचशुभेनपरदारनिवृत्तिरूपेणकामितेनसंजीवनंभवतीतिशेषः अन्यथामरिष्यसीत्यर्थःनमेश्रुवीति

दोषान्बहून्प्राणहरान्सर्वलोकविगर्हितान् प्रोवाचेदंसुदुर्बुद्धिर्द्रौपदीमजितेंद्रियः ३९ नार्हस्येवंवरारोहे प्रत्याख्यातुंवरानने मांमन्मथसमाविष्टंत्वत्कृतेचारुहासिनि ४० प्रत्याख्याहिनमांभीरुवशगंप्रियवादिनम् नूनंत्वमसितापांगीपश्चात्तापंकरिष्यसि ४१ अहंहिसुभ्रुराज्यस्यकृत्स्नस्यास्यसुमध्यमे प्रभुर्वासयिताचैववीर्येणाप्रतिमःक्षितौ ४२ पृथिव्यांमत्समोनास्तिकश्चिदन्यःपुमानिह रूपयौवनसौभाग्यैर्भोगैश्चानुत्तमैःशुभैः ४३ सर्वकामसमृद्धेषुभोगेष्वनुपमेष्विह भोक्तव्येषुचकल्याणिकस्माद्दास्येरताह्यसि ४४ मयादत्तमिदंराज्यंस्वामिन्यसिशुभानने भजस्वमांवरारोहे भुंक्ष्वभोगाननुत्तमान् ४५ एवमुक्तातुसासाध्वीकीचकेनाशुभंवचः कीचकंप्रत्युवाचेदंगर्हयंत्यस्यतद्वचः ४६ सैरंध्र्युवाच मास्मसूतपुत्रमुह्यस्वमाद्यात्याक्षीःस्वजीवितम् जानीहिपंचभिर्घोरैर्नित्यंमामभिरक्षिताम् ४७ नचाप्यहंत्वयालभ्यागंधर्वाःपतयोमम तेत्वांनिहन्युःकुपिताःसाध्वलंमांव्यनीनशः ४८ अशक्यरूपंपुरुषैरध्वानंगंतुमिच्छसि यथानिश्चेतनोबालःकूलस्थःकूलमुत्तरम् ४९ तर्तुमिच्छतिमंदात्मातथात्वंतर्तुमिच्छसि ५० अंतर्महींवायदिवोर्ध्वमुत्पतेःसमुद्रपारंयदिवाप्रधावसि तथापितेभ्योनविमोक्षमर्हसिप्रमाथिनोदेवसुताहिखेचराः ५१ त्वंकालरात्रीमिवकश्चिदातुरःकिंमांदृढंप्रार्थयसेद्यकीचक किंमातुरंकेशयितोयथाशिशुश्चंद्रंजिघृक्षुरिवमन्यसेहिमाम् ५२ तेषांप्रियांप्रार्थयतोनतेभुविगत्वादिवंवाशरणंभविष्यति नवर्ततेकीचकतेदृशाशुभंयातेनसंजीवनमर्थयेत ५३ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिकीचकवधोनामचतुर्दशोऽध्यायः १४ वैशंपायनउवाच प्रत्याख्यातोराजपुत्र्यासुदेष्णांकीचकोब्रवीत् अमर्यादेनकामेनघोरेणाभिपरिप्लुतः १ यथाकैकेयिसैरंध्रीसमेयात्तद्विधीयताम् येनोपायेनसैरंध्रीभजेन्मांगजगामिनी २

पाठेतेषांप्रियांप्रार्थयतोमेममकोपित्रातानभविष्यतीतिदृशाबुद्धिस्तवनास्तीतिसंबंधः यातेचसंजीवनमर्थयेत्तमितिपाठेतुयादृष्टिस्तेतवसंजीवनंचभविष्यतिकीदृशंसंजीवनंअर्थायत्तंवरस्वाधीनं तस्माद्दितथाभिनिवेशिनस्तेजीवनंनास्ति ५३ इतिश्रीनीलकंठीयेभारतभावदीपेविराटपर्वणिटीकायांचतुर्दशोऽध्यायः १४ प्रत्याख्यातइति १ समेयात्मांउपगच्छेत् २ ६९ ६९ ६९ ६९ ६९

SGDF Sri Gargeshwari Digital Foundation

माउँहादितिच्छेदः ऊहात्वितर्कात् तंउपायंयुक्त्यापरीप्सस्वेतियोज्यंमाणान्माप्रहासिषमिति ३ कृष्णायाः प्राप्त्यर्थेउद्योगंउद्यमंचानुचिंत्येतियोज्यम् ४ पर्वणिमद्यपानंउत्सवकालेचतुर्दश्यादौसमुद्दिश्य अद्याहंसुदेष्णार्थंअन्नादिकंकारयामीतिकीर्तयित्वाव्याख्यापयित्वा ५ विजनेएकांतेनिरवग्रहेनिष्प्रतिबंधे ६ ७

तंसुदेष्णोपरीप्सस्वमोहात्प्राणान्महासिषम् तस्यसाबहुशःश्रुत्वावाचंविलपतस्तदा विराटमहिषीदेवीकृपांचक्रेमनस्विनी ३ स्वमंत्रमभिसंधायतस्यार्थमनुचिंत्यच उद्योगंचैवकृष्णायाःसुदेष्णासूतमब्रवीत् ४ सुदेष्णोवाच पर्वणित्वंसमुद्दिश्यसुरान्नंचकारय तत्रैनांप्रेषयिष्यामिसुराहारींतवांतिकम् ५ तत्रसंप्रेषितामेनांविजनेनिरवग्रहे सांत्वयेथाययथाकामंसांत्वमानारमेद्यदि ६ वैशंपायनउवाच इत्युक्तःसविनिष्क्रम्यभगिन्यावचनात्तदा सुरामाहारयामासराजार्हांसुपरिष्कृताम् ७ भक्ष्यांश्चविविधाकारान्बहूंश्चोच्चावचांस्तदा कारयामासकुशलैरन्नंपानंचभोजनम् ८ तस्मिन्कृतेतदादेवीकीचकेनोपमंत्रिता सुदेष्णाप्रेषयामाससैरंध्रींकीचकालयम् ९ सुदेष्णोवाच उत्तिष्ठगच्छसैरंध्रिकीचकस्यनिवेशनम् पानमानयकल्याणिपिपासामांप्रबाधते १० सैरंध्र्युवाच नगच्छेयमहंतस्यराजपुत्रिनिवेशनम् त्वमेवराज्ञिजानासियथासनिरपत्रपः ११ नचाहमनवद्यांगितववेश्मनिभामिनि कामवृत्ताभविष्यामिपतीनांव्यभिचारिणी १२ त्वंचैवदेविजानासियथाससमयःकृतः प्रविशंत्यामयापूर्वंतववेश्मनिभामिनि १३ कीचकस्तुसुकेशांतेमूढोमदनदर्पितः सोवमंस्यतिमांदृष्ट्वानयास्येतत्रशोभने १४ संतिबह्व्यस्तवप्रेष्याराजपुत्रिवशानुगाः अन्यांप्रेषयभद्रंतेसहिमामवमंस्यते १५ सुदेष्णोवाच नैवत्वांजातुहिंस्यात्सइतःसंप्रेषितांमया इत्युक्त्वाप्रददौपात्रंसपिधानंहिरण्मयम् १६ साशंकमानारुदतीदैवंशरणमीयुषी प्रातिष्ठतसुराहारीकीचकस्यनिवेशनम् १७ सैरंध्र्युवाच यथाहमन्यंभर्तृभ्योनाभिजानामिकंचन तेनसत्येनमांप्राप्तांमाकुर्यात्कीचकोवशे १८ वैशंपायनउवाच उपातिष्ठतसासूर्यंमुहूर्तमबला ततः सतस्यास्तनुमध्यायाःसर्वंसूर्योवबुद्धवान् १९ अंतर्हितंततस्तस्यारक्षोरक्षार्थमादिशत् तच्चैनांनाजहात्तत्रसर्वावस्थास्वनिंदिताम् २० तांमृगीमिवसंत्रस्तांदृष्ट्वाकृष्णांसमीपगाम् उदतिष्ठन्मदात्सूतोनावंलब्ध्वेवपारगः २१ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिकीचकवधोनामपंचदशोऽध्यायः १५ कीचकउवाच स्वागतंतेसुकेशांतेसुव्युष्टारजनीमम स्वामिनीत्वमनुप्राप्ताप्रकुरुष्वममप्रियम् १ सुवर्णमालाःकंबूश्चकुंडलेपरिहाटके नानापत्तनजेशुभ्रेमणिरत्नंचशोभनम् २

८ उपामंत्रिताप्रार्थिता ९ पानंमद्यम् सुरामन्नंचेत्युपक्रमात्तन्मेवपिपासापातुमिच्छामि १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ इतिविराटटीकायांपंचदशोध्यायः १५ स्वागतमिति१ परितः इहकंपयोस्तेपरिहाटकेकुंडलेताटंके इत्यर्थः २

SGDF

मधुमाधवींमधुपुष्पजातांमदिराम् ३ क्रूराहारींक्रूरामाहर्तुकामाम् पिपासामेति मेममअतिपिपासा ४ ५ ६ ७ ८ विधुन्वानाकंपमाना ९ १० अ प॰
पोवाहदुरीचकार ११ १२ १३ १४ धूमच्छायाः कर्मनेत्रेकर्तृअभजतांछायामित्येकवचनांतः पाठः स्वच्छः १५ १६ अंगुष्ठंपादांगुष्ठंअंगुष्ठेनपादांगुष्ठेन आचा ४

आहरंतुचवस्त्राणिकौशिकान्यजितानिच अस्तिमेशयनंदिव्यंत्वदर्थमुपकल्पितम् एहितत्रमयासार्धंपिबस्वमधुमाधवीम्
३ द्रौपद्युवाच अप्रैषीद्राजपुत्रीमांक्रूराहारींतवांतिकम् पानमाहरमेक्षिप्रंपिपासामेतिचाब्रवीत् ४ कीचकउवाच
अन्याभद्रेनयिष्यंतिराजपुत्र्याःप्रतिश्रुतम् इत्येतांदक्षिणेपाणौसूतपुत्रःपरामृशत् ५ द्रौपद्युवाच यथैवाहंनाभि
चरेकदाचित्पतीन्मदाद्वैमनसापिजातु तेनैवसत्येनवशीकृतंत्वांद्रष्टास्मिपापंपरिकृष्यमाणम् ६ वैशंपायनउवाच स-
तामभिप्रेक्ष्यविशालनेत्रांजिघृक्षमाणःपरिभर्त्सयंतीम् जग्राहतामुत्तरवस्त्रदेशेसकीचकस्तांसहसाक्षिपंतीम् ७ प्रगृह्यमा
णातुमहाजवेनमुहुर्विनिश्वस्यचराजपुत्री चिक्षेपतंगाढममृष्यमाणाप्रवेपमानातिरुषाशुभांगी तयासमाक्षिप्ततनुःसपापः
पपातशाखीवनिकृत्तमूलः ८ साग्रहीताविधुन्वानाभूमावाक्षिप्यकीचकम् सभांशरणमागच्छद्यत्रराजायुधिष्ठिरः ९ तांकीच
कःप्रधावंतींकेशपाशेपरामृशत् अथैनांपश्यतोराज्ञःपातयित्वापदाऽवधीत् १० तस्यायोसौतदार्केणराक्षसःसन्नियोजितः स
कीचकमपोवाहवातवेगेनभारत ११ सपपाततत्तोभूमौकृष्णाबलसमाहतः विघूर्णमानोनिश्चेष्टश्छिन्नमूलइवद्रुमः १२ तांचा
सीनौददृशतुर्भीमसेनयुधिष्ठिरौ अमृष्यमाणौकृष्णायाःकीचकेनपराभवम् १३ तस्यभीमोवधंप्रेप्सुःकीचकस्यदुरात्मनः दंतै
र्दंतांस्तदारोषान्निष्पिपेषमहामनाः १४ धूमच्छायाह्यभजतांनेत्रेचोच्छ्रितपक्ष्मणी सस्वेदाभृकुटीचोग्रालल्लाटेसमवर्तत १५ हस्तेन
ममृदेचैवललाटंपरवीरहा भूयश्चत्वरितःक्रुद्धःसहसोत्थातुमैच्छत १६ अथावमृद्नादंगुष्ठमंगुष्ठेनयुधिष्ठिरःप्रबोधनभयाद्राजाभी
मंतप्रत्यषेधयत् १७ तंमत्तमिवमातंगवीक्षमाणंवनस्पतिम् सतमावारयामासभीमसेनंयुधिष्ठिरः १८ आलोकयसिकिंवृक्षं
सूददारुकृतेनवै यदितेदारुभिःकृत्यंबहिर्वृक्षान्निगृह्यताम् १९ सासभाद्वारमागत्यरुदतीमत्स्यमब्रवीत् अवेक्ष्यमाणासुश्रोणीपतीं
स्तान्दीनचेतसः २० आकारमभिरक्षंतीप्रतिज्ञांधर्मसंहिता दह्यमानेवरौद्रेणचक्षुषाद्रुपदात्मजा २१ द्रौपद्युवाच येषांवैरी
नस्वपितिषष्ठेपिविषयेवसन् तेषांमांमानिनींभार्यांसूतपुत्रःपदावधीत् २२

रादेवज्ञेयम् १७ १८ १९ २० अभिरक्षंतीगूहमाना धर्मसंहिताधर्मत्वात् १४
२१ षष्ठेविषयेदेशेपंचकव्यवधानेपिनरत्वपितितेषांसार्वभौमत्वात् यद्वाबाह्येंद्रियग्राह्यपंचविषयापेक्षयाषष्ठेमनोमात्रग्राह्यस्वप्नमनोरथादिरूपेविषयेस्वपितिभ
यार्दितःसन्किमुतलोकेनस्वपितीत्यर्थः २२

SCDF

२३ २४ २५ सिताबद्धाः २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२३३३४ कौशलंसाध्वसाधुनिर्णयेइतिशेषः किंतुकथंनु ३५ ३६ ३७ ३८ ३९

येदद्युर्नचयाचेयुर्ब्रह्मण्याःसत्यवादिनः तेषांमांमानिनींभार्यांसूतपुत्रःपदावधीत् २३ येषांदुंदुभिनिर्घोषोज्याघोषःश्रूयतेमहान् तेषांमांमानि
नींभार्यांसूतपुत्रःपदाऽवधीत् २४ योवैतेजस्विनोदांताबलवंतोभिमानिनः तेषांवैमा० २५ सर्वलोकमिमंहन्युर्धर्मपाशसितास्तुये तेषांवैमानि०
२५ शरण्यंयेप्रपन्नानांभवंतिशरणार्थिनाम् चरंतिलोकेप्रच्छन्नाःक्वनुतेद्यमहारथाः २७ कथंतेसूतपुत्रेणवध्यमानांप्रियांसतीम् म
र्षयंतियथाक्लीबाबलवंतोमितोजसः २८ क्वनुतेषाममर्षश्चवीर्यंतेजश्चवर्तते नपरीप्संतियेभार्यांवध्यमानांदुरात्मना २९ मयात्रशक्यं
किंकर्तुंविराटेधर्मदूषणे यःपश्यन्मांमर्षयतिवध्यमानामनागसम् ३० नराजाराजवत्किंचित्समाचरसिकीचके दस्यूनामिवधर्मस्तेन
हिसंसदिशोभते ३१ नाहमेतेनयुक्तावैहंतुंमत्स्यतवांतिके सभासदश्चपश्यंतुकीचकस्यव्यतिक्रमम् ३२ कीचकोनचधर्मज्ञोनचम-
त्स्यःकथंचन सभासदोप्यधर्मज्ञायइमंपर्युपासते ३३ वैशंपायनउवाच एवंविधैर्वचोभिःसातदाकृष्णाश्रुलोचना उपालभत
राजानंमत्स्यानांवरवर्णिनी ३४ विराटउवाच परोक्षंनाभिजानामिविग्रहंयुवयोरहम् अर्थतत्वमविज्ञायकिंनुस्यात्कौशलंम
म ३५ वैशंपायनउवाच ततस्तुसभ्याविज्ञायकृष्णांभूयोभ्यपूजयन् साधुसाध्वितिचाप्याहुःकीचकंचव्यगर्हयन् ३६
सभ्याऊचुः यस्यैषाचारुसर्वांगीभार्यास्यादायतेक्षणा परोलाभश्चतस्यस्यान्नवशोचेत्कथंचन ३७ नहीदृशीमनुष्येषुसुलभावर
वर्णिनी नारीसर्वानवद्यांगीदेवीमन्यामहेवयम् ३८ वैशंपायनउवाच एवंसंपूजयंतस्तेकृष्णांप्रेक्ष्यसभासदः युधिष्ठिरस्य
कोपात्तुललाटेस्वेदआगमत् ३९ अथाब्रवीद्राजपुत्रींकौरव्योमहिषींप्रियाम् गच्छसैरंध्रिमात्रस्थाःसुदेष्णायानिवेशनम् ४० भ
र्तारमनुरुंधंत्यःक्लिश्यंतेवीरपत्नयः शुश्रूषयाक्लिश्यमानाःपतिलोकंजयंत्युत ४१ मन्येनकालंक्रोधस्यपश्यंतिपतयस्तव तेनत्वांना
भिधावंतिगंधर्वाःसूर्यवर्चसः ४२ अकालज्ञासिसैरंध्रिशैलूषीवविरोदिषि विघ्नंकरोषिमत्स्यानांदीव्यतांराजसंसदि ४३ गच्छसैरंध्रिगं
धर्वाःकरिष्यंतितवप्रियम् व्यपनेष्यंतितेदुःखंयेनतेविप्रियंकृतम् ४४ सैरंध्र्युवाच अतीवतेषांघृणिनामर्थेहंधर्मचारिणी
तस्यतस्यैवतेवध्यायेषांज्येष्ठोक्षदेविता ४५ वैशंपायनउवाच इत्युक्त्वाप्राद्रवत्कृष्णासुदेष्णायानिवेशनम् केशान्मुक्त्वा
चसुश्रोणीसंरंभाल्लोहितेक्षणा ४५ शुशुभेवदनंतस्यारुदंत्याश्चचिरंतदा मेघलेखाविनिर्मुक्तंदिवीवशशिमंडलम् ४७

मात्रस्थाः अत्रमास्थाः मातिष्ठ ४० ४१ ४२ शैलूषीनटीवनिर्लज्जा ४३ दुःखंदुःखयितारंव्यपनेष्यंतिजीवितादितिशेषः ४४ घृणिनांदयावतांतेषामर्थेतस्य तस्यै
वसर्वस्यैवतेवध्याःस्युः ४५ ४६ ४७ ७

SGDF

४८ पश्यतोराज्ञइत्यनादरेषष्ठी राजानमप्यलक्षीकृत्येत्यर्थः ४९ ५० ५१ इतिविराटपर्वणिटीकायांषोडशोऽध्यायः १६ साहतेति १ २ ३
४ ५ ६ ७ ८ ९ १० सर्वश्वेतेति पांचालीद्रौपदीवरर्षभंपतिम् वरणीयंश्रेष्ठंभीमसेनंउपलक्ष्यवासितेवपुष्पिणीत्वेनकामातुरेवउपातिष्ठतसमीपेस्थि
तवतीवस्तुतोनकामातुराकिंतुद्वेषातुरैवेतिभावः तत्रदृष्टांतद्वयंइवशब्दः काकाक्षिवदुभयत्रसंबध्यते सर्वश्वेतेवमाहेयीववासर्वश्वेताबकीयथा कामा
तुरावरर्षभंपतिमित्येकः तस्याःकामातुरत्वेहेतुः वनेजातेतिजलेजाता तेनजलसामीप्येतल्लुब्ध्याहारत्वेनउन्मत्तत्वंसूच्यते तथामाहेयीगौः सापिवासि
तासतीवरर्षभंसांडंबलीवर्दंतस्या अपिवासितात्वेहेतुः त्रिहायनीतित्रिवर्षाहिगौर्यौवनारूढाकामातुराचभवति अन्येतुश्वेतःसितेराजहंसेकैलासे द्वीप-

सुदेष्णोवाच कस्त्वंवधीद्वरारोहेकस्माद्रोदिषिशोभने कस्याद्यनसुखंभद्रेकेनतेविप्रियंकृतम् ४८ द्रौपद्युवाच कीचकोमावधीत्तत्रसुराहारीगतांतव सभायांपश्यतोराज्ञोयथैववििजनेवने ४९ सुदेष्णोवाच घातयामिसुकेशांतेकीचकंयदिमन्यसे योऽसौत्वांकामसंमत्तोदुर्लभामवमन्यते ५० सैरंध्र्युवाच अन्येचैवंवधिष्यंतियेषामागःकरोतिसः मन्येचैवाद्यसुव्यक्तंपरलोकंगमिष्यति ५१ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिकीचकवधेषोडशोऽध्यायः १६ वैशंपायनउवाच साहतासूतपुत्रेणराजपुत्रीयशस्विनी वधंकृष्णापरीप्संतीसेनावाहस्यभामिनी १ जगामावासमेवाथतदासाद्रुपदात्मजा कृत्वाशौचं यथान्यायंकृष्णासातनुमध्यमा २ गात्राणिवाससीचैवप्रक्षाल्यसलिलेनसा चिंतयामासरुदतीतस्यदुःखस्यनिर्णयम् ३ किंकरोमिक्वगच्छामिकथंकार्यंभवेन्मम इत्येवंचिंतयित्वासाभीमंवैमनसागमत् ४ नान्यःकर्ताऋतेभीमान्ममाद्यमनसःप्रियम् ततउत्थायरात्रौसाविहायशयनंस्वकम् ५ प्राद्रवन्नाथमिच्छंतीकृष्णानाथवतीसती भवनंभीमसेनस्यक्षिप्रमायतलोचना ६ दुःखेनमहतायुक्तामानसेनमनस्विनी ७ सैरंध्र्युवाच तस्मिन्जीवतिपापिष्ठेसेनावाहेममद्विषि तत्कर्मकृतवानद्यकथंनिद्रांनिषेवसे वैशंपायनउ॰ एवमुक्त्वाथतांशालांप्रविवेशमनस्विनी ८ यस्यांभीमस्तथाशेतेमृगराजइवश्वसन् तस्यारूपेणसाशालाभीमस्यचमहात्मनः संमूर्छितेवकौरव्यप्रजज्वालचतेजसा ९ सावैमहानसंप्राप्यभीमसेनंशुचिस्मिता १० सर्वश्वेतेवमाहेयीवनेजातात्रिहायनी उपातिष्ठतपांचालीवासितेववरर्षभम् ११

भूपयोरितिकोशमुदाहृत्यसर्वश्वेताहंसीतिव्याचक्षते तत्रसर्वपदंव्यर्थंहंसस्यलोहितलोचना
स्यचरणत्वात्प्रतिकूल्यंच यद्यपित्रिहायनीत्रिवर्षागौरितिचकोशात् त्रिहायनीपदेनैवगौर्लभ्यतेतथापितत्कामातुरत्वज्ञापनार्थंसुपक्षीणांसद्भिःश्रेष्ठ्यंसम
र्थकंपदांतरमपेक्षतएवेतिनव्यर्थविशेषणत्वं अन्येव्याख्यानप्रकाशास्तेनैवदोषेणग्रस्ताइत्युपेक्षिताः ११

रुक्मंसुवर्णंहिरण्यंरूप्यम् तस्माद्रजतंहिरण्यमश्मुजमितिश्रुतोहिरण्यशब्दस्यरजतेपिदर्शनात् यानंगजादि युग्यंयुगोपेतंरथशकटादिअश्वावडवा १३ १४
१५ १६ १७ १८ १९ २० २१ यतीनांदशसहस्राणिबिभर्तीतिपूर्वेणान्वयः २२ आनृशंस्यंअनैष्ठुर्यं अनुक्रोशोदया २३ २४ निरयंपारतंत्र्यम् २५ कंको

रुक्मंहिरण्यंवासांसियानंयुग्यमजाविकम् अश्वाश्वतरसंघाश्चनजातुक्षयमावहेत् १३ सोऽयंद्यूतप्रवादेनश्रियाप्रत्यवरोपितः तू
ष्णीमास्तेयथामूढःस्वानिकर्माणिचिंतयन् १४ दशनागसहस्राणिहयानांहेममालिनाम् यंयांतमनुयांतीहसोयंद्यूतेनजीवति १५ र
थाःशतसहस्राणिनृपाणाममितौजसाम् उपासंतमहाराजमिंद्रप्रस्थेयुधिष्ठिरम् १६ शतंदासीसहस्राणांयस्यनित्यंमहानसे पात्री
हस्तंदिवारात्रमतिथीन्भोजयंत्युत १७ एषनिष्कसहस्राणिप्रदायददतांवरः द्यूतजेनह्यनर्थेनमहतासमुपाश्रितः १८ एनंहिस्वरसंपन्ना
बहवःसूतमागधाः सायंप्रातरुपातिष्ठन्सुमृष्टमणिकुंडलाः १९ सहस्रमृषयोयस्यनित्यमासन्सभासदः तपःश्रुतोपसंपन्नाविद्यावं
तोजितेंद्रियाः २० अष्टाशीतिसहस्राणिस्नातकागृहमेधिनः त्रिंशद्दासीकएकैकोयान्बिभर्तियुधिष्ठिरः २१ अप्रतिग्राहिणांचैवयतीना-
मूर्ध्वरेतसाम् दशचापिसहस्राणिसोयमास्तेनरेश्वरः २२ आनृशंस्यमनुक्रोशःसंविभागस्तथैवच यस्मिन्नेतानिसर्वाणिसोयमास्ते-
नरेश्वरः २३ अंधान्वृद्धांस्तथानाथान्बालान्राष्ट्रेषुदुर्गतान् बिभर्तिविविधान्राजाधृतिमान्सत्यविक्रमः २४ संविभागमनानित्यमा
नृशंस्याद्युधिष्ठिरः सएषनिरयंप्राप्तोमत्स्यस्यपरिचारकः २५ सभायांदेविताराज्ञःकंकोब्रूतेयुधिष्ठिरः इंद्रप्रस्थेनिवसतःसमयेयस्यपा
र्थिवाः २६ आसन्बलिभृतःसर्वेसोद्यान्यैर्भृतिमिच्छति पार्थिवाःपृथिवीपालायस्यासन्वशवर्तिनः २७ सवशेविवशोराजापरेषामद्यव
र्तते प्रताप्यपृथिवींसर्वांरश्मिवानिवतेजसा २८ सोऽयंराज्ञोविराटस्यसभास्तारोयुधिष्ठिरः यमुपासंतराजानःसभायामृषिभिःसह
२९ तमुपासीनमद्यान्यंपश्यपांडवपांडवम् सदस्यंसमुपासीनंपरस्यप्रियवादिनम् ३० दृष्ट्वायुधिष्ठिरंकोपोवर्धतेमामसंशयम् अतद
र्हंमहाप्राज्ञंजीवितार्थेभिसंस्थितम् ३१ दृष्ट्वाकस्यनदुःखंस्याद्धर्मात्मानंयुधिष्ठिरम् उपास्तेस्मसभायांयं कृत्स्नावीरवसुंधरा ३२ तमुपा
सीनमप्यन्यंपश्यभारतभारतम् एवंबहुविधैर्दुःखैःपीड्यमानामनाथवत् ३३ शोकसागरमध्यस्थांकिंमांभीमनपश्यसि ३४ इ
तिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिकीचकवधेऽष्टादशोऽध्यायः १८ द्रौपद्युवाच इदंतुमेमहद्दुःखंयत्प्रवक्ष्यामिभारत नमेभ्यसू
याकर्तव्यादुःखादेतद्ब्रवीम्यहम् १

हमितियुधिष्ठिरोब्रूते कंकव्रतयुधिष्ठिरइतिपाठेकंकव्रतश्चासौयुधिष्ठिरश्चेतिसमासः २६ २७ २८ २९ सदस्यंस-
भासदं ३० ३१ ३२ ३३ ३४ इतिविराटपर्वणिटीकायांअष्टादशोऽध्यायः १८ इदमिति १

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

हीनेनीचे २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ प्रियसंवासात् प्रियस्यभीमस्यसंवासः सहवासः संबंधः तस्मात् तस्मिन्हस्त्यादिभिः सहयोध्यमानेसतिकरुणवादि

सूदकर्मणिहीनेत्वय्यसमेभरतर्षभ ब्रुवन्बल्लवजातीयः कस्यशोकंनवर्धयेः २ सूपकारंविराटस्यबल्लवंत्वांविदुर्जनाः प्रेष्यत्वंसमनुप्राप्तं
ततोदुःखतरंनुकिम् ३ यदामहानसेसिद्धेविराटमुपतिष्ठसि ब्रुवाणोबल्लवःसूदस्तदासीदतिमेमनः ४ यदाप्रहृष्टःसम्राट्त्वांसंयो-
धयतिकुंजरैः हसंत्यंतःपुरेनार्योममतूद्विजतेमनः ५ शार्दूलैर्महिषैःसिंहैरागारेयुध्यसेयदा कैकेय्याःप्रेक्षमाणायास्तदामेकश्म
लोभवत् ६ ततउत्थायकैकेयीसर्वास्ताःप्रत्यभाषत प्रेष्याःसमुत्थिताश्चापिकैकेयीं ताःस्त्रियोब्रुवन् ७ प्रेक्ष्यमामनवद्यांगींकश्म-
लोपहतामिव स्नेहात्संवासजान्धर्मात्सूदमेषाशुचिस्मिता ८ योध्यमानंमहावीर्यैरियंसमनुशोचति कल्याणरूपासैरंध्रीबल्लवश्चा
पिसुंदरः ९ स्त्रीणांवृत्तंचदुर्ज्ञेयंयुक्तरूपौचमेमतौ सैरंध्रीप्रियसंवासान्नित्यंकरुणवादिनी १० अस्मिन्राजकुलेचेमौतुल्यकालनि
वासिनो इतिब्रुवाणावाक्यानिसामांनित्यमतर्जयत् ११ क्रुध्यंतींमांचसंप्रेक्ष्यसमशंकतमांत्वयि तस्यांतथाब्रुवंत्यांतुदुःखंमाम
हदाविशत् १२ त्वय्येवंनिरयंप्राप्तेभीमेभीमपराक्रमे शोकेयौधिष्ठिरेमग्नानाहंजीवितुमुत्सहे १३ यःसदेवान्मनुष्यांश्चसर्वांश्चैकरथो
जयत् सोयंराज्ञोविराटस्यकन्यानांनर्तकोयुवा १४ योतर्पयदमेयात्मारवांडवेजातवेदसम् सोंऽतःपुरगतःपार्थःकूपेग्निरिवसंवृतः १५
यस्माद्भयममित्राणांसदैवपुरुषर्षभात् सलोकपरिभूतेनवेषेणास्तेधनंजयः १७ यस्यज्यातलनिर्घोषात्समकंपतशत्रवः स्त्रियोगी
तस्वनंतस्यमुदिताःपर्युपासते १८ किरीटंसूर्यसंकाशंयस्यमूर्धन्यशोभत वेणीविकृतकेशांतःसोयमद्यधनंजयः १९ तंवेणीकृत
केशांतंभीमधन्वानमर्जुनम् कन्यापरिवृतंदृष्ट्वाभीमसीदतिमेमनः २० यस्मिन्नस्त्राणिदिव्यानिसमस्तानिमहात्मनि आधारःसर्ववि
द्यानांसधारयतिकुंडले २१ यस्यराजसहस्राणितेजसाप्रतिमानिवै समरेनाभ्यवर्ततवेलामिवमहार्णवः २२ सोऽयंराज्ञोविराटस्य
कन्यानांनर्तकोयुवा आस्तेवेषप्रतिच्छन्नःकन्यानांप्रतिचारकः २३ यस्यस्मरथघोषेणसमकंपतमेदिनी सपर्वतवनाभीमसहस्था-
वरजंगमा २४ यस्मिन्जातेमहाभागेकुंत्याःशोकोव्यनश्यत सशोचयतिमामद्यभीमसेनतवानुजः २५ भूषितंसमलंकारैःकुंडलैः
परिहाटकैः कंबुपाणिनमायांतंदृष्ट्वासीदतिमेमनः २६ यस्यनास्तिसमोवीर्येकश्चिदुर्व्यांधनुर्धरः सोद्यकन्यापरिवृतोगायन्नास्तेध
नंजयः २७ धर्मेशौर्येचसत्येचजीवलोकस्यसंमतम् स्त्रीवेषविकृतंपार्थंदृष्ट्वासीदतिमेमनः २८

नीदीनाभवति १० संवासमेवाह अस्मिन्निति ११ १२
निरयंदुःखम् १३ १४ १५ लोकेपरिभूतेननिंदितेन १६ शंखपूर्णाभ्यांबाहुभ्याम् १७ १८ १९ २० २१ स्प्रष्टुंआकलयितुंतमितिशेषः तस्येत्यपिपठंति अप्रतिमानीति
छेदः २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८

SGDF

२९ दिशोनश्यंति शोकेनांध्यमायातीत्यर्थः ३० आर्याश्वश्रूः ३१ गोवेषंमहोक्षसदृशम् ३२ ३३ ३४ दूयामिरवेदंप्राप्नोमि ३५ रक्तनेपथ्यंरक्तंगैरिकादिधातुमयंनेपथ्यंअलंकारोयस्यतम् ३६ ३७ ३८ ज्येष्ठापचायिनंज्येष्ठपूजकम् ३९ ४० वत्सचर्माणिक्षपायांशेतेइतिवत्सचर्मक्षपायशस्तम् ४१ ४२

यदाध्येनंपरिवृतंकन्याभिर्देवरूपिणम् प्रभिन्नमिवमातंगंपरिकीर्णंकरेणुभिः २९ मत्स्यमर्थपतिंपार्थंविराटंसमुपस्थितम् पश्यामितूर्यमध्यस्थंदिशोनश्यंतिमेतदा ३० नूनमार्यानजानातिकृच्छ्रंप्राप्तंधनंजयम् अजातशत्रुंकौरव्यंमग्नंदुर्द्यूतदेविनम् ३१ तथादृष्ट्वायवीयांसंसहदेवंगवांपतिम् गोषुगोवेषमायांतंपांडुभूतास्मिभारत ३२ सहदेवस्यवृत्तानिचिंतयंतीपुनःपुनः ननिद्रामधिगच्छामिभीमसेनकुतोरतिम् ३३ नविंदामिमहाबाहोसहदेवस्यदुष्कृतम् यस्मिन्नेवंविधंदुःखंप्राप्नुयात्सत्यविक्रमः ३४ दूयामिभरतश्रेष्ठदृष्ट्वातेभ्रातरंप्रियम् गोषुगोवृषसंकाशंमत्स्येनाभिनिवेशितम् ३५ संरब्धंरक्तनेपथ्यंगोपालानांपुरोगमम् विराटमभिनंदंतमथमेभवतिज्वरः ३६ सहदेवंहिमेवीरंनित्यमार्याप्रशंसति महाभिजनसंपन्नःशीलवान्वृत्तवानिति ३७ ह्रीनिषेवोमधुरवाक्धार्मिकश्चप्रियश्चमे सतेरण्येषुवोढव्योयाज्ञसेनिक्षपास्वपि ३८ सुकुमारश्चशूरश्चराजानंचाप्यनुव्रतः ज्येष्ठापचायिनंवीरंस्वयंपांचालिभोजयेः ३९ इत्युवाचहिमांकुंतीरुदतीपुत्रगृद्धिनी प्रव्रजंतंमहारण्यंतंपरिष्वज्यतिष्ठती ४० तंदृष्ट्वाव्यापृतंगोषुवत्सचर्मक्षपाशयम् सहदेवंयुधांश्रेष्ठंकिंनुजीवामिपांडव ४१ यस्त्रिभिर्नित्यसंपन्नोरूपेणास्त्रेणमेधया सोश्वबंधोविराटस्यपश्यकालस्यपर्ययम् ४२ अभ्यकीर्यंतवृंदानिदामग्रंथिमुदीक्ष्यतम् विनयंतंजवेनाश्वान्महाराजस्यपश्यतः ४३ अपश्यमेनंश्रीमंतंमत्स्यंभ्राजिष्णुमुत्तमम् विराटमुपतिष्ठंतंदर्शयंतंचवाजिनः ४४ किंनुमांमन्यसेपार्थसुखिनीतिपरंतप एवंदुःखशताविष्टायुधिष्ठिरनिमित्ततः ४५ अतःप्रतिविशिष्टानिदुःखान्यन्यानिभारत वर्ततेमयिकौंतेयवक्ष्यामिशृणुतान्यपि ४६ युष्मासुध्रियमाणेषुदुःखानिविविधान्युत शोषयंतिशरीरंमेकिंनुदुःखमतःपरम् ४७ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिकीचकवधएकोनविंशोऽध्यायः १९ द्रौपद्युवाच अहंसैरंध्रिवेषणचरंतीराजवेश्मनि शौचदास्मिसुदेष्णाया अक्षधूर्तस्यकारणात् १ विक्रियांपश्यमेतीव्रांराजपुत्र्याःपरंतप आत्मकालमुदीक्षंतीसर्वंदुःखंकिलांतवत् २ अनित्याकिलमर्त्यानामर्थसिद्धिर्जयाजयौ इतिकृत्वाप्रतीक्षामिभर्तॄणामुदयंपुनः ३

अभ्यकीर्यंतव्यशीर्यंत वृंदानिशत्रूणामितिशेषः दामग्रंथिकं ४३ एनंनकुलंवाजिनोश्वान् दर्शयंतंविराटंविराटाय ४४ ४५ ४६ ध्रियमाणेषु जीवत्सु ४७ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिटीकायामेकोनविंशोऽध्यायः १९ सैरंध्र्यावेषेणशौचदामृज्जलादिशौचसाधनप्रदा १ २ ३

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

४ पुरुषस्यदुर्योधनादेर्यः कालः जयावहः सएवकालएवप्रतिपालयेकालमितिशेषः ५ कालएवसर्वंविपरीतंकरोतीत्याह दत्वेति येस्वयंदातारस्तएवकालेनदरि-
द्राः संतोयाचकाभवंतीत्यर्थः तथाअन्यान्हत्वापरेरेपिवध्यंतिवध्यंतेपातयित्वान्यान्तएवान्यैःपात्यंतइति ६ अतिभारः दुष्करंदैवस्यकिमपिनास्ति अस्यदेवस्यअतिवर्तनं
अतिक्रमणंचनास्तिनकेनचित्कृतमितिशेषः देवस्यप्राधान्यप्रतिपादकमागमंप्रतिपालयेमानये दैवाधीनास्मीतिमत्वानशोचामीत्यर्थः ७ स्थितमिति यथारिक्तं
सरः पुनः कालेनपूर्यते एवंअहमपिपुनः श्रियंप्राप्स्यामेवेतिनिश्चयेनपर्यायंकालवैपरीत्यंइच्छंती ८ यस्यपुंसःअर्थः दैवेनविपद्यतेन श्यति तेनदैवस्यचआगमेआनु-

चक्रवत्किलमर्त्यानामर्थाश्चव्यसनानिच इतिकृत्वाप्रतीक्षामिभर्तॄणामुदयंपुनः ४ यएवहेतुर्भवतिपुरुषस्यजयावहः पराजयायहेतुश्च
सइतिप्रतिपालये किंमांनप्रतिजानीषेभीमसेनमृतामिव ५ दत्वायाचंतिपुरुषाहत्वावध्यंतिचापरे पातयित्वाचपात्यंतेपरैरितिचमेश्रु
तम् ६ नदेवस्यातिभारोस्तिनचैवास्यातिवर्तनम् इतिचाप्यागमंभूयोदैवस्यप्रतिपालये ७ स्थितंपूर्वंजलंयत्रपुनस्तत्रैवगच्छति इतिपर्या
यमिच्छंतीप्रतीक्षेउदयंपुनः ८ दैवेनकिलयस्यार्थःसनीतोपिविपद्यते दैवस्यचागमेयत्नस्तेनकार्योविजानता ९ यत्तुमेवचनस्यास्यकथित
स्यप्रयोजनम् पृच्छमांदुःखितांतत्वंपृष्टाचात्रब्रवीमिते १० महिषीपांडुपुत्राणांदुहिताद्रुपदस्यच इमामवस्थांसंप्राप्तामदन्याकाजिजीवि
षेत् ११ कुरून्परिभवेत्सर्वान्पांचालानपिभारत पांडवेयांश्चसंप्राप्तोममक्लेशोह्यरिंदम १२ भ्रातृभिःश्वशुरैःपुत्रैर्बहुभिःपरिवारिता एवंस
मुदितानारीकात्वन्यादुःखिताभवेत् १३ नूनंहिबालयाधातुर्मयावैविप्रियंकृतम् यस्यप्रसादाद्दुर्नीतंप्राप्तास्मि भरतर्षभ १४ वर्णाव
काशमपिमेपश्यपांडवयादृशम् तादृशोमेनतत्रासीद्दुःखेपरमकेतदा १५ त्वमेवभीमजानीषेयन्मेपार्थसुखंपुरा साहंदासीत्वमापन्ना
नशांतिमवशाल्लभे १६ नादैविकमहंमन्येयत्रपार्थोधनंजयः भीमधन्वामहाबाहुरास्तेछन्नइवानलः १७ अशक्यावेदितुंपार्थप्राणिनांवै
गतिर्नरैः विनिपातमिदंमन्येयुष्माकंह्यविचिंतितम् १८ यस्याममसुखप्रेक्षायूयमिंद्रसमाःसदा साप्रेक्ष्येमुखमन्यासामवराणांवरास
ती १९

कूल्येयत्नः कार्यः दैवान्नष्टोऽर्थः पुनर्जपहोमादिना आहर्तव्यइत्यर्थः ९ १० ११ कुरूनिति मत्संबंधीमन्निमित्तकः कचग्रहणादिःअयंक्लेशः
पांडवेयान् पांडोःस्त्रीपांडवीकुंतीतस्याःपुत्रान्युष्मान्प्राप्तः सन्कुरून्भीष्मादीन्पांचालान्द्रुपदादींश्चपरिभवेत्नाशयेदित्यर्थः १२ समुदितासम्यगभ्युदयव-
त्यपि एवंकान्याभुविदुःखिताभवेन्नकापिश्रीमतामापदोनदृष्टाएवंममतुदृष्टाइतिमहदाश्चर्यमितिभावः १३ बाल यानतुप्रौढयातंबाल्येकृतमपराधंनस्मरामि
यस्यप्रसादादिदंदुर्नीतंदुःखावस्थांप्राप्तास्मि १४ वर्णावकाशोदीप्तिसंकोचः वन्यान्नवल्कलधारणयुक्तास्वातंत्र्याद्दिव्यान्नवस्त्रसंयुक्तंपारतंत्र्यमतिदुःखदमितिभा
भावः तत्रवने इदानींयथादीप्तिसंकोचोस्तिनतथावनेआसीदित्यर्थः १५ अवशापराधीना १६ अदैविकंनकिंतुदैविकमेव १७ विनिपातंपराभवं १८ १९

२० २१ २२ २३ २४ पुराकिणवंतौनैवाभूतांकिंत्विदानीमेवजातावित्यर्थः २५ वर्णकोविलेपनम् वर्णकश्चारणेस्त्रीतुचंदनेचविलेपनेइतिमेदिनी वर्णको स्त्रीविलेपनमित्यमरः २६ २७ बाष्पकलयाबाष्पेणकलयागद्गदयामंजुलयावाघट्टयंतीकंपयंती २८ कर्तव्येमर्तव्ये कृहिंसायामित्यस्यरूपम् २९ ३० ३१

पश्यपांडवमेवस्थांयथानार्हामिवैतथा युष्मास्वध्रियमाणेषुपश्य कालस्यपर्ययम् २० यस्याःसागरपर्यंतापृथिवीवशवर्तिनी आसी त्साद्यसुदेष्णायाभीताहंवशवर्तिनी २१ यस्याःपुरःसराआसन्पृष्ठतश्चानुजीविनः साहमद्यसुदेष्णायाःपुरःपश्चाच्चगामिनी २२ इदंतुदुःखंकौंतेयममासह्यंनिबोधत यानजातुस्वयंपिंषेगात्रोद्वर्तनमात्मनः २३ अन्यत्रकुंत्याभद्रंतेसापिनष्वद्यचंदनम् पश्यकौंते यपाणीमेनैवंभूतौपुराममं २४ इत्यस्मैदर्शयामासकिणवंतौकरावुभौ बिभेमिकुंत्यायानाहंयुष्माकंवाकदाचन साद्याग्रतोविरा टस्यभीतातिष्ठामिकिंकरी २५ किंनुवक्ष्यतिसम्राण्मांवर्णकःसुकृतोनवा नान्यपिष्टंहिमत्स्यस्यचंदनंकिलरोचते २६ वैशंपायनउ॰ साकीर्तयंतीदुःखानिभीमसेनस्यभामिनी सरोदशनकैःकृष्णाभीमसेनमुदीक्षती २७सबाष्पकलयावाचानिःश्वसंतीपुनःपुनः हृदयंभीमसेनस्य घट्टयंतीदमब्रवीत् २८ द्रौपद्यु॰ नाल्पंकृतंमयाभीमदेवानांकिल्बिषंपुरा अभाग्यायत्रजीवामिकर्तव्येसतिपांडव २९ वैशंपाय॰ कीचकंचे न्नहन्यास्त्वमात्मानंनाशयाम्यहं विषमालोड्यपास्यामिप्रवेक्ष्याम्यथवानलम् पापेनपातितायावैकिंफलंजीवितेनमे ३० ततस्तस्याःकरौसू क्ष्मौकिणवंतौवृकोदरः मुखमानीयवैपत्न्यारुरोदपरवीरहा ३१तौगृहीत्वाचकौंतेयोबाष्पमुत्सृज्यवीर्यवान् ततःपरमदुःखार्तइदंवचनमब्र वीत् ३२ इति॰वि॰द्रौपदीभीमसं॰विंश॰ध्यायः२० भीमउ॰ धिगस्तुमेबाहुबलंगांडीवंफाल्गुनस्यच यत्तेरक्तौपुराभूत्वापाणीकृतकिणावुभौ १ सभायांकिंविराटस्यकरोमिकदनंमहत् तत्रमेकारणंभातिकौंतेयोयत्प्रतीक्षते २ अथवाकीचकस्याहंपोथयामिमहाशिरः ऐश्वर्यमद मत्तस्यक्रीडन्निवमहाद्विपः ३ अपश्यंत्वांयदाकृष्णेकीचकेनपदाहताम् तदैवाहंचिकीर्षामिमत्स्यानांकदनंमहत् ४ तत्रमांधर्मराजस्तुक टाक्षेणन्यवारयत् तदहंतस्यविज्ञायस्थितएवास्मिभामिनि ५ यच्चराष्ट्रात्प्रच्यवनंकुरूणामवधिश्चयः सुयोधनस्यकर्णस्यशकुनेःसौब लस्यच ६ दुःशासनस्यपापस्ययन्मयानाहृतंशिरः तन्मेदहतिगात्राणिहृदिशल्यमिवार्पितम् ७ माधर्मंजहिसुश्रोणिक्रोधंजहिमहाम ते इदंतुसमुपालंभंत्वत्तोराजायुधिष्ठिरः ८ शृणुयाद्यापिकल्याणिकृत्स्नंजह्यात्सजीवितम् धनंजयोवासुश्रोणियमौवातनुमध्यमे ९

३२ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिटीकायांविंशोऽध्यायः २० धिगिति १ सभायामिति कारणंप्राकट्यंमाभूदितिहेतुःप्रतीक्षते तदेवसूचयन् मामवेक्षते अ न्यथातदानीमेवकदनंकरोमिकृतंस्यादित्यर्थः २ पोथयामिचूर्णीकरोमि ३ ४ ५ ६ नाहृतंछित्वानानीतम् ७ ८ ९ ७ ८ ९

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

१० अन्वपद्यतअनुसृतवती ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ मादीर्घअदीर्घ अल्पमित्यर्थः क्षक्षयेतिसमासः क्षमक्षमस्व मासमर्धंचेतिसार्धमासमित्यर्थः
१८ १९ अनंतरः आसन्नः सन्नद्धोभव २० कैकेयीसुदेष्णा नेयात् नगच्छेत् २१ तंभावंराजाअस्यांकीचकहतायांविरक्तःस्यादित्येवंरूपमभिप्रायम् २२ २३ २४

म्रियंतेनात्रसंदेहोअमर्षादतिभर्त्सनात् लोकांतरगतेष्वेषुनाहंशक्ष्यामिजीवितुम् १० पुराकन्याभार्याचभार्गवंच्यवनंवने वल्मीकभूतं
शाम्यंतमन्वपद्यतभामिनी ११ नारायणीचेंद्रसेनारूपेणाप्रतिमाभुवि पतिमन्वचरद्वृद्धंपुरावर्षसहस्रिणम् १२ दुहिताजनकस्या
पिवैदेहीयदितेश्रुता पतिमन्वचरत्सीतामहारण्यनिवासिनम् १३ रक्षसान्निग्रहंप्राप्यरामस्यमहिषीप्रिया क्लिश्यमानापिसुश्रोणी
राममेवान्वपद्यत १४ लोपामुद्रातथाभीरुवयोरूपसमन्विता अगस्तिमन्वयाद्धित्वाकामान्सर्वानमानुषान् १५ द्युमत्सेनसुतंवीरंस
त्यवंतमनिंदिता सावित्र्यनुचचारैकायमलोकंमनस्विनी १६ यथैताःकीर्तितानार्योरूपवत्यःपतिव्रताः तथात्वमपिकल्याणिसर्वैःसमु
दितागुणैः १७ मादीर्घक्षमकालंत्वंमासमर्धंचसंमितम् पूर्णेत्रयोदशेवर्षेराज्ञांराज्ञीभविष्यसि १८ द्रौपद्युवाच आर्तयैतन्मया
भीमकृतंबाष्पप्रमोचनम् अपारयंत्यादुःखानिनराजानमुपालभे १९ किमुक्तेनव्यतीतेनभीमसेनमहाबल प्रत्युपस्थितकालस्यकार्यस्या
नंतरोभव २० ममेहकैकेयीभीमरूपाभिभवशंकया नित्यमुद्विजतेराजाकथंनेयादिमामिति २१ तस्याविदित्वातंभावंस्वयंचानृतदर्शनः
कीचकोयंसुदुष्टात्मासदाप्रार्थयतेहिमाम् २२ तमहंकुपिताभीमपुनःकोपंनियम्यच अब्रुवंकामसंमूढमात्मानंरक्षकीचक २३ गंधर्वाणाम
हंभार्यापंचानांमहिषीप्रिया तेत्वांनिहन्युर्दुर्धर्षाःशूराःसाहसकारिणः २४ एवमुक्तःसदुष्टात्माकीचकःप्रत्युवाचह नाहंबिभेमिसैरंध्रिगं
धर्वाणांशुचिस्मिते २५ शतंशतसहस्राणिगंधर्वाणामहंरणे समागतंहनिष्यामित्वंभीरुकुरुमेक्षणम् २६ इत्युक्तेचाब्रुवंमूढंकामातुरम
हंपुनः नत्वंप्रतिबलस्तेषांगंधर्वाणांयशस्विनाम् २७ धर्मेस्थितास्मिसततंकुलशीलसमन्विता नेच्छामि कंचिद्वध्यंतंतेनजीवसिकी
चक २८ एवमुक्तःसदुष्टात्माप्राहसत्स्वनवत्तदा अथमांतत्रकैकेयीप्रेषयत्प्रणयेनतु २९ तयैवप्रेषितापूर्वंभ्रातृप्रियचिकीर्षया सु
रामानयकल्याणिकीचकस्यनिवेशनात् ३० सूतपुत्रस्ततमांदृष्ट्वामहत्सांत्वमवर्तयत् सांत्वेप्रतिहतेक्रुद्धःपरामर्षमनाभवत् ३१ वि
दित्वातस्यसंकल्पंकीचकस्यदुरात्मनः तथाहंराजशरणंजवेनैवप्रधाविता ३२ संदर्शनेतुमांराज्ञःसूतपुत्रःपरामृशत् पातयित्वा
तुदुष्टात्मापदाहंतेनताडिता ३३

२५ क्षणंस्वीकारम् २६ २७ वध्यंतंवध्यमानम् २८ २९ ३० अवर्तयत्कृतवान् सांत्वंप्रियवादम् ३१
राजशरणंराजाधिष्ठितंस्थानम् ३२ संदर्शनंप्रत्यक्षम् ३३ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

SGDF

पीठमर्दाः राजप्रियाः पीठमर्दोतिधृष्टेस्यान्नायकस्यप्रियेपिचेतिमेदिनी नैगमानागराः वणिजोवानैगमः स्यादुपनिषद्वणिजोर्नागरेपिचेतिमेदिनी ३४ तस्यकी
चकस्याविनयः नकृतः ननाशितः ३५ सारथिर्युद्धेसहायः नरस्यराज्ञः स्त्रियःस्रुदेष्णायाश्वसंमतः संबंधित्वात् ३६ कथंतर्हितयोर्विप्रियंतद्वधेनकर्तव्यमित्या
शंक्याहश्शूरइति मुग्धवान् मौढ्यंगतवान् दारामर्षीतिवेवस्त्रियंमांस्पृष्टवान् ३७ नतिष्ठतेनस्थिरोभवति बुभूषतिप्राप्तुमिच्छति ३८ ३९ दर्शनेदर्शनेप्रतिदर्शनं

प्रेक्षतेस्मविराटस्तकंकस्तबहवोजनाः रथिनःपीठमर्दाश्वहस्त्यारोहाश्वनैगमाः ३४ उपालब्धोमहाराजःकंकश्चापिपुनःपुनः ततो
नवारितोराज्ञानतस्याविनयःकृतः ३५ योयंराज्ञोविराटस्यकीचकोनामसारथिः त्यक्तधर्मोनृशंसश्चनरस्त्रीसंमतःप्रियः ३६ शू
रोभिमानीपापात्मासर्वार्थेषुचमुग्धवान् दारामर्षीमहाभागलभतेर्थान्बहूनपि आहरेदपिवित्तानिपरेषांक्रोशतामपि नतिष्ठतेस
त्मार्गेनचधर्मंबुभूषति ३८ पापात्मापापभावश्चकामबाणवशानुगः अविनीतश्चदुष्टात्माप्रत्याख्यातःपुनःपुनः ३९ दर्शनेदर्श
नेहन्याद्यदिहन्याच्चजीवितम् तद्धर्मेयतमानानांमहान्धर्मोनशिष्यति ४० समयंरक्षमाणानांभार्यावोनभविष्यति भार्यायांर-
क्ष्यमाणायांप्रजाभवतिरक्षिता ४१ प्रजायांरक्ष्यमाणायामात्माभवतिरक्षितः आत्माहिजायतेयस्यांतेनजायांविदुर्बुधाः ४२
भर्तातुभार्ययारक्ष्यःकथंजायेन्ममोदरे वदतांवर्णधर्मश्चब्राह्मणानामितिश्रुतम् ४३ क्षत्रियस्यपरोधर्मोनान्यःशत्रुनिबर्हणात्
पश्यतोधर्मराजस्यकीचकोमांपदावधीत् ४४ तवचैवसमक्षंवैभीमसेनमहाबल त्वयाह्यहंपरित्राताततस्माद्घोराज्जटासुरात् ४५
जयद्रथंतथैवत्वमजैषीर्भ्रातृभिःसह जहीममपिपापिष्ठंयोयंमामवमन्यते ४६ कीचकोराजवात्सल्याच्छोककृन्ममभारत तमे
वंकामसंमत्तभिंधिकुंभमिवाश्मनि ४७ योनिमित्तमनर्थानांबहूनांममभारत तंचेज्जीवंतमादित्यःप्रातरभ्युदयिष्यति ४८ वि
षमालोड्यपास्यामिमाकीचकवशंगमम् श्रेयोहिमरणंमह्यंभीमसेनतवाग्रतः ४९ वैशंपायनउवाच इत्युक्त्वाप्ररुदत्कृ
ष्णाभीमस्योरुंसमाश्रिता भीमश्चतांपरिष्वज्यमहत्सांत्वंप्रयुज्यच ५० आश्वासयित्वाबहुशोभृशमार्तांसुमध्यमाम् हेतुतत्वार्थ
संयुक्तैर्वचोभिर्द्रुपदात्मजाम् ५१ प्रमृज्यवदनंतस्याःपाणिनाश्रुसमाकुलम् कीचकंमनसागच्छत्सृक्किणीपरिलेलिहन् ५२

सएवंराजवल्लभः कामात्मात्चयदिमांहन्यात्ताडयेत् ताडनभयाद्वा अहंयदिजीवितंजह्यांतर्हिधर्मेयतमानानांभवतांधर्मोनशिष्यति शौर्यंव्यर्थंस्यादित्यर्थः ४०
एतदेवाह समयमिति समयंमर्यादांत्रयोदशवर्षरूपां भार्यापोषणीयानभविष्यति मरिष्यति ४१ ४२ जायेत् आविर्भवेत् वदतांकथयतांब्राह्मणानांमुखात् वर्णध
र्मश्चश्रुतः ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ अभ्युदयिष्यतिअभ्युदेष्यति ४८ कीचकवशंमागमंनगच्छेयम् ४९ ५० हेतुभिर्युक्तिभिस्तत्वार्थैर्यथार्थभूतैश्चार्थैः संयुक्तानितैः ५१ अग
च्छत् स्मृतवान् सृक्किणीगल्लयोरभ्यंतरेपरिलेलिहन्जिह्वयापरामृश
न् ५२

५३ इतिविराटपर्वणिटीकायांएकविंशतितमोऽध्यायः २१ तथेति १ प्रदोषेरजनीमुखे संगतंसंभाषणम् निर्धूयअप्रकाश्य २ ३ दृढांगंकाष्ठफलकामयम् ४
५ ६ ७ अहनम् हतवान् ८ ९ १० नौआवयोःसमयंसंकेतम् प्रतिपद्यस्वस्वीकुरु १२ १३ १४ १५ १६ १७ दिवसार्धंअहोरात्रार्धंदिनमेकमपिमासेनसमंओत्कं

उवाचचैनांदुःखार्तांभीमःक्रोधसमन्वितः ५३ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिद्रौपदीसांत्वनेएकविंशोध्यायः २१ भीमउवाच
तथाभद्रेकरिष्यामियथात्वंभीरुभाषसे अद्यतंसूदयिष्यामिकीचकंसहबांधवम् १ अस्याःप्रदोषेशर्वर्य्याःकुरुष्वानेनसंगतम् दुःखंशोकं
चनिर्धूययाज्ञसेनिशुचिस्मिते २ येषानर्तनशालेयंमत्स्यराजेनकारिता दिवात्रकन्यानृत्यंतिरात्रौयांतितथागृहम् ३ तत्रास्तिशयनंदि
व्यंदृढांगंसुप्रतिष्ठितम् तत्रास्यदर्शयिष्यामिपूर्वप्रेतान्पितामहान् ४ यथाचत्वांनपश्येयुःकुर्वाणांतेनसंविदम् कुर्यास्तथात्वंकल्याणिय
थासंन्निहितोभवेत् ५ वैशंपायनउवाच तथातौकीर्तयित्वातुबाष्पमुत्सृज्यदुःखितौ रात्रिशेषंतमत्युग्रंधारयामासतुर्हृदि ६
तस्यांरात्र्यांव्यतीतायांप्रातरुत्थायकीचकः गत्वाराजकुलायैवद्रौपदीमिदमब्रवीत् ७ सभायांपश्यतोराज्ञःपातयित्वापदाहनम् नचैवा
लभसेत्राणमभिपन्नाबलीयसा ८ प्रवादेनचमत्स्यानांराजनाम्नायमुच्यते अहमेवहिमत्स्यानांराजावैवाहिनीपतिः ९ मांसुखंप्रतिपद्य
स्वदासोभीरुभवामिते अन्हायतवसुश्रोणिशतंनिष्कंददाम्यहम् १० दासीशतंचतेदद्यांदासानामपिचापरम् रथंचाश्वतरीयुक्तमस्तु
नौभीरुसंगमः ११ द्रौपद्युवाच एवंमेसमयंत्वद्यप्रतिपद्यस्वकीचक नत्वांसखावाभ्रातावाजानीयात्संगतंमया १२ अनुप्रवादाद्भी
तास्मिगंधर्वाणांयशस्विनाम् एवंमेप्रतिजानीहिततोहंवशगातव १३ कीचकउवाच एवमेतत्करिष्यामियथासुश्रोणिभाषसे
एकोभद्रेगमिष्यामिशून्यमावसथंतव १४ समागमार्थंरंभोरुत्वयामदनमोहितः यथात्वांनैवपश्येयुर्गंधर्वाःसूर्यवर्चसः १५ द्रौपद्युवा
च यदेतन्नर्तनागारंमत्स्यराजेनकारितम् दिवात्रकन्यानृत्यंतिरात्रौयांतिस्वकंगृहम् १६ तमिस्रेतत्रगच्छेथागंधर्वास्तन्नजानते तत्र
दोषःपरिहृतोभविष्यतिनसंशयः १७ वैशंपायनउ० तमर्थंप्रतिजल्पंत्याःकृष्णायाःकीचकेनह दिवसार्धंसमभवन्मासेनैवसमं
नृप १८ ततःसाभीमसेनस्यतमर्थंप्रत्यवेदयत् कीचकोथगृहंगत्वाभृशंहर्षपरिप्लुतः सैरंध्रीरूपिणंमूढोमृत्युंतांनावबुध्यत १९ गंधाभर
णमाल्येषुव्यासक्तःसविशेषतः अलंचक्रेतदात्मानंसत्वरंकाममोहितः २० तस्यतत्कुर्वतःकर्मकालोदीर्घइवाभवत् अनुचिंतयतश्चापितां
मेवायतलोचनाम् २१ आसीदभ्यधिकाचापिश्रीःश्रियंप्रमुमुक्षतः निर्वाणकालेदीपस्यवर्तीमिवदिधक्षतः २२ कृतसंप्रत्ययस्तस्याःकी
चकःकाममोहितः नाजानाद्दिवसंयांतंचिंतयानःसमागमम् २३

२४ २५ २६ २७ ह्रदात् यमुनाह्रदात् नागं कालियं कृष्णो यथा उद्धृतवान् तथा त्वमेनमिहलोकादुद्धरेणेतयेतिभावः २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ तस्य तेनादृश्य

ततस्तु द्रौपदी गत्वा तदा भीमं महानसे उपातिष्ठत कल्याणी कौरव्यं पतिमंतिकम् २४ तमुवाच कृतकेशांता कीचकस्य मया कृतः
संगमो नर्तनागारे यथावोचः परंतप॥२५॥ शून्यं स नर्तनागारमागमिष्यति कीचकः एको निशि महाबाहो कीचकं तं निषूदय २६ तं सूत
पुत्रं कौंतेय कीचकं मददर्पितम् गत्वा त्वं नर्तनागारं निर्जीवं कुरु पांडव २७ दर्पाच्च सूतपुत्रोसौ गंधर्वान्नवमन्यते तं त्वं प्रहरतां श्रेष्ठ ह्रदान्नाग
मिवोद्धर २८ अश्रु दुःखाभिभूताया मम मार्जस्व भारत आत्मनश्चैव भद्रं ते कुरु मानं कुलस्य च २९ भीमसेन उवाच एवं करो
म्यहं भद्रे यथा त्वं भीरु भाषसे स्वागतं ते वरारोहे यन्मां वेदयसे प्रियम् नह्यन्यं कंचिदिच्छामि सहायं वरवर्णिनि ३० या मे प्रीतिस्त्वया-
ख्याता कीचकस्य समागमे हत्वा हिडिंबं सा प्रीतिर्ममासीद्वरवर्णिनि ३१ सत्यं भ्रातॄंश्च धर्मं च पुरस्कृत्य ब्रवीमि ते कीचकं निहनिष्यामि
वृत्रं देवपतिर्यथा ३२ तं गह्वरे प्रकाशे वा पोथयिष्यामि कीचकम् अथ चेदपि योत्स्यंति हिंस्ये मत्स्यानपि ध्रुवम् ३३ ततो दुर्योधनं हत्वा प्रतिप
त्स्ये वसुंधराम् कामं मत्स्यमुपास्तां हि कुंतीपुत्रो युधिष्ठिरः ३४ द्रौपद्युवाच यथा न संत्यजेथास्त्वं सत्यं वै मत्कृते विभो निगूढस्त्वं
तथा पार्थ कीचकं तं निषूदय ३५ भीमसेन उवाच एवमेतत्करिष्यामि यथा त्वं भीरु भाषसे अद्य तं सूदयिष्यामि कीचकं सहबांध
वैः ३६ अदृश्यमानस्तस्याद्य तमस्विन्यामनिंदिते नागो बिल्वमिवाक्रम्य पोथयिष्याम्यहं शिरः ३७ अलभ्यामिच्छतस्तस्य कीचकस्य दुरा
त्मनः वैशंपायन उवाच भीमोथ प्रथमं गत्वा रात्रौ छन्न उपाविशत् ३८ मृगं हरिरिवादृश्यः प्रत्याकांक्षत कीचकम् कीचकश्चाप्य
लंकृत्य यथाकाममुपागमत् ३९ तां वेलां नर्तनागारं पांचालीसंगमाशया मन्यमानः स संकेतमागारं प्राविशच्च तत् ४० प्रविश्य च स तद्वे
श्म तमसा संवृतं महत् पूर्वागतं ततस्तत्र भीममप्रतिमौजसम् ४१ एकांतावस्थितं चैवमाससाद सुदुर्मतिः शयानं शयने तत्र सूतपुत्रः परा
मृशत् ४२ जाज्वल्यमानं कोपेन कृष्णाधर्षणजेन ह उपसंगम्य चैवैनं कीचकः काममोहितः ४३ हर्षोन्मथितचित्तात्मा स्मयमानोभ्यभाष
त प्रापितं ते मया वित्तं बहुरूपमनंतकम् यत्कृतं धनरत्नाढ्यं दासीशतपरिच्छदम् ४४ रूपलावण्ययुक्ताभिर्युवतीभिरलंकृतम् गृहं चांतः
पुरं सुभ्रु क्रीडारतिविराजितम् ४५ तत्सर्वं त्वां समुद्दिश्य सहसाहमुपागतः अकस्मान्मां प्रशंसंति सदा गृहगताः स्त्रियः ४६ सुवासा दर्शनी
यश्च नान्योस्ति त्वादृशः पुमान् भीमसेन उवाच दिष्ट्या त्वं दर्शनीयोथ दिष्ट्यात्मानं प्रशंससि ईदृशस्तु त्वया स्पर्शः स्पृष्टपूर्वो न कर्हिचि
त् ४७

मानः नागो हस्ती ३७ अलभ्यतां ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ यत्कृतं यदर्जितं धनादि तत्सर्वं ते तुभ्यं प्रापितं दत्तमिति संबंधः ४४ ४५ अतः परं त्वां समुद्दिश्याहमत्रागतोस्मि प्रशंसंति लयाहं त्वनइतिहे
तोरित्यभिप्रायः ४६ ४७

SGDF Sri Gargeya ... Foundation

योजयामासबबंध रशनयारज्ज्वा ७४ ७५ दोर्भ्यांपाणिभ्याम् ७६ व्याविद्धेअतिपीडनात् अधिक्षिप्तेनयनेनयनगोलकेअंबरंवस्त्रंचयस्यनयनकोशोवा ७७ पशुमारंपशुंमारयित्वेवेतियज्ञियपशुवदित्यर्थः ७८ सैरंध्रिकंटकमित्यत्रह्रस्वत्वंसमासनिमित्तम् ७९ ८० ८१ तस्यपादौचेति कायेदेहमध्यभागेतत्तन्नि-

ततएनंपरिश्रांतमुपलभ्यवृकोदरः योजयामासबाहुभ्यांपशुंरशनयायथा ७४ नदंतंचमहानादंभिन्नभेरीसमस्वनम् भ्रामयामासस्रु चिरंविस्फुरंतमचेतसम् ७५ प्रगृह्यतरसादोर्भ्यांकंठंतस्यवृकोदरः अपीडयतकृष्णायास्तदाकोपोपशांतये ७६ अथतंभग्नसर्वांगंव्याविद्धनयनांबरम् आक्रम्यचकटीदेशेजानुनाकीचकाधमम् ७७ अपीडयतबाहुभ्यांपशुमारममारयत् तंविषीदंतमाज्ञायकीचकंपांडुनंदनः ७८ भूतलेभ्रामयामासवाक्यंचेदमुवाचह अद्याहमनृणोभूत्वाभ्रातुर्भार्यापहारिणम् शांतिंलब्धास्मिपरमांहत्वासैरंध्रिकंटकम् ७९ इत्येवमुक्त्वापुरुषप्रवीरस्तंकीचकंक्रोधसरागनेत्रः आस्रस्तवस्त्राभरणंस्फुरंतमुद्भ्रांतनेत्रंव्यसुमुत्ससर्ज ८० निष्पिष्यपाणिनापाणिंसंदष्टोष्ठपुटोबली समाक्रम्यचसंक्रुद्धोबलेनबलिनांवरः ८१ तस्यपादौचपाणीचशिरोग्रीवांचसर्वशः कायेप्रवेशयामासपशोरिवपिनाकधृक् ८२ तंसंमथितसर्वांगंमांसपिंडोपमंकृतम् कृष्णायादर्शयामासभीमसेनोमहाबलः ८३ उवाचचमहातेजाद्रौपदींयोषितांवराम् पश्यैनमेहिपांचालिकामुकोयंयथाकृतः ८४ एवमुक्त्वामहाराजभीमोभीमपराक्रमः पादेनपीडयामासतस्यकायंदुरात्मनः ८५ ततोग्निंतत्रप्रज्वाल्यदर्शयित्वातुकीचकम् पांचालींसतदावीरइदंवचनमब्रवीत् ८६ प्रार्थयंतिसुकेशांतेयेत्वांशीलगुणान्विताम् एवंतेभीरुवध्यंतेकीचकःशोभतेयथा ८७ तत्कृत्वादुष्करंकर्मकृष्णायाःप्रियमुत्तमम् तथासकीचकंहत्वागत्वारोषस्यवैशमम् ८८ आमंत्र्यद्रौपदींकृष्णांक्षिप्रमायान्महानसम् कीचकंघातयित्वातुद्रौपदीयोषितांवरा ८९ प्रहृष्टागतसंतापासभापालानुवाचह कीचकोयंहतःशेतेगंधर्वैःपतिभिर्मम ९० परस्त्रीकामसंमत्तस्तत्रगच्छतपश्यत तच्छ्रुत्वाभाषितंतस्यानर्तनागाररक्षिणः ९१ सहसैवसमाजग्मुरादायोल्काःसहस्रशः ततोगत्वाथवेगेनकीचकंविनिपातितम् ९२ गतासुंददृशुर्भूमौरुधिरेणसमुक्षितम् पाणिपादविहीनंतुदृष्ट्वाचव्यथिताभवन् ९३ निरीक्षंततःसर्वेपरंविस्मयमागताः अमानुषंकृतंकर्मतंदृष्ट्वाविनिपातितम् ९४ क्वास्यग्रीवाक्वचरणौक्वपाणीक्वशिरस्तथा इतिस्मतंपरीक्षंतेगंधर्वेणहतंतदा ९५ इतिश्रीम० कीचकवधोनामद्वाविंशोऽध्यायः २२

गमभार्गेपोवांगान्यंतःप्र
वेश्य योअस्मेरेवान्नंकृनोतिसोमंनिररत्नोमघवातंदधातिइतिश्रुतं अरत्नौनिर्धानंएतदेवज्ञेयम् रेवान् धनवान् निर्धानंनिकृष्यस्थापनं ८२ कृष्णायाःद्रौपद्यै ८३ ८४ ८५ ८६ सुकेशांतेसुष्ठुकौटिल्येनविराजमानाःकेशांतायस्याःशोभतेइत्युपहासः एवमेवधार्तराष्ट्रान्मारयिष्यामीतिभावः ८७ रोषस्यशमंअंतंफलस्यजातत्वात् ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ इतिविराटपर्वणिटी० द्वाविंशोऽध्यायः२२

तस्मिन्निति १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ व्यायतं व्यापारं यत्नं च कृत्वा वेषं च विपरीवर्त्य गंधर्ववेषसदृशं कृत्वा

वैशंपायनउवाच तस्मिन्काले समागम्य सर्वे तत्रास्य बांधवाः रुरुदुः कीचकं दृष्ट्वा परिवार्य समंततः १ सर्वे संहृष्टरोमाणः संत्रस्ताः
प्रेक्ष्य कीचकम् तथा संभिन्नसर्वांगं कूर्मं स्थलइवोद्धृतम् २ पोथितं भीमसेनेन तमिंद्रेणेव दानवम् संस्कारयितुमिच्छंतो बहिर्नेतुं प्रच
क्रमुः ३ ददृशुस्ते ततः कृष्णां सूतपुत्राः समागताः अदूरादनवद्यांगीं स्तंभमालिंग्य तिष्ठतीम् ४ समवेतेषु सर्वेषु तामूचुरुपकीचकाः हन्य
तां शीघ्रमसती यत्कृते कीचको हतः ५ अथवा नेव हंतव्या दह्यतां कामिना सह मृतस्यापि प्रियं कार्यं सूतपुत्रस्य सर्वथा ६ ततो विराटमूचुस्ते
कीचकोस्याः कृते हतः सहानेनाद्य दह्येम तदनुज्ञातुमर्हसि ७ पराक्रमं तु सूतानां मत्वा राजान्वमोदत सैरंध्र्याः सूतपुत्रेण सह दाहं विशां
पतिः ८ तां समासाद्य वित्रस्तां कृष्णां कमललोचनाम् मोमुह्यमानां ते तत्र जगृहुः कीचका भृशम् ८ ततस्तु तां समारोप्य विबध्य च सुम
ध्यमाम् जग्मुरुद्यम्य ते सर्वे श्मशानाभिमुखास्तदा ९ ह्रियमाणा तु सा राजन्सूतपुत्रैरनिंदिता प्राक्रोशन्नाथमिच्छंती कृष्णा नाथ
वती सती ११ द्रौपद्युवाच जयो जयंतो विजयो जयत्सेनो जयद्बलः ते मे वाचं विजानंतु सूतपुत्रा नयंति माम् १२ येषां ज्यातलनि
र्घोषो विस्फूर्जितमिवाशनेः व्यश्रूयत महायुद्धे भीमघोषस्तरस्विनाम् १३ रथघोषश्च बलवान्गंधर्वाणां तरस्विनाम् ते मे वाचं विजानं
तु सूतपुत्रा नयंति माम् १४ वैशंपायनउवाच तस्यास्ताः कृपणा वाचः कृष्णायाः परिदेविताः श्रुत्वैवाभ्यापतद्भीमः शयना
दविचारयन् १५ भीमसेनउवाच अहं शृणोमि ते वाचं त्वया सैरंध्रि भाषिताम् तस्मात्ते सूतपुत्रेभ्यो भयं भीरु न विद्यते १६
वैशंपायनउवाच इत्युक्त्वा स महाबाहुर्विजजृंभे जिघांसया ततः स व्यायतं कृत्वा वेषं विपरिवर्त्य च १७ अद्वारेणाभ्यवस्कंद्य नि
र्जगाम बहिस्तदा स भीमसेनः प्राकारमारुह्य तरसा द्रुमम् १८ श्मशानाभिमुखः प्रायाद्यत्र ते कीचका गताः स लंघयित्वा प्राकारं निसृत्य
च पुरोत्तमात् जवेन पतितो भीमः सूतानामग्रतस्तदा १९ चितासमीपे गत्वा स तत्रापश्यद्वनस्पतिम् तालमात्रं महास्कंधं मूर्धशुष्कं वि
शांपते २० तं नागवदुपक्रम्य बाहुभ्यां परिरभ्य च स्कंधमारोपयामास दशव्यामं परंतपः २१ स तं वृक्षं दशव्यामं सस्कंधविटपं बली प्र
गृह्याभ्यद्रवत्सूतान्दंडपाणिरिवांतकः २२ उरुवेगेन तस्याथ न्यग्रोधाश्वत्थकिंशुकाः भूमौ निपतिता वृक्षाः संहतास्तत्र शेरते २३ तं
सिंहमिव संक्रुद्धं दृष्ट्वा गंधर्वमागतम् वित्रेसुः सर्वतः सूता विषादभयकंपिताः २४

१७ अभ्यवस्कंद्य निपात्य द्रुमं आरुह्य ततश्च द्रौपदीनयनप्रवेशं दृ-
ष्ट्वेत्यर्थः १८ १९ मूर्धशुष्कमिति शोषणोन्मुखत्वेन अतिपक्वं सूच्यते २० परिरभ्य उपक्रम्य उत्पाटनार्थं यत्नं कृत्वा उत्पादितं च तं स्कंधे आरोपयामास व्यामं प्रसारि
तबाह्वोरंतरं २१ २२ २३ २४

२५ २६ विमुच्यमोचयित्वा २७ २८ २९ ३० ३१ अन्येनमार्गेण ३२ शिश्येशयनंकृतवान् ३३ षट्शतंषडधिकंशतम् ३४ ३५ इतिविराटपर्वणि टीकायांत्रयोविंशतितमोऽध्यायः २३ तइति १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ नहित्वामिति हित्वांहातुंयोग्याम् कृत्यार्थेतवैकेन्केन्यत्वनइतित्वन् जहाते-श्चेतिहित्वम् अस्त्कायामपिच्छांदसम् पित्वोभिक्षितेत्यादिवत् त्वांसैरंध्रींहित्वांत्यक्तुंयोग्यामपि अहंराजागच्छेति वक्तुंनोत्सहे स्त्रियास्तुसुदेष्णायास्त्वत्तांप्र

तमंकतमिवायांतंगंधर्वंप्रेक्ष्यतेनदा दिधक्षंतस्तदाज्येष्ठंभ्रातरंह्युपकीचकाः २५ परस्परमथोचुस्तेविषादभयकंपिताः गंधर्वोबल वानेतिक्रुद्धउद्यम्यपादपम् २६ सैरंध्रीमुच्यतांशीघ्रंयतोनोभयमागतम् तेतुदृष्ट्वातमाविद्धंभीमसेनेनपादपम् विमुच्यद्रौपदींत-त्रप्राद्रवंन्नगरंप्रति २७ द्रवतस्तांस्तुसंप्रेक्ष्यसवज्रीदानवानिव शतंपंचाधिकंभीमःप्राहिणोद्यमसादनम् २८ वृक्षेणतेनराजेंद्रप्र भंजनसुतोबली ततआश्वासयत्कृष्णांसविमुच्यविशांपते २९ उवाचचमहाबाहुःपांचालींतत्रद्रौपदीम् अश्रुपूर्णमुखींदीनां दुर्धर्षःसवृकोदरः ३० एवंतेभीरुवध्यंतेयेत्वांक्लिश्यंत्यनागसम् प्रेहित्वंनगरंकृष्णेनभयंविद्यतेतव ३१ अन्येनाहंगमिष्यामिविराट स्यमहानसम् वैशंपायनउवाच पंचाधिकंशतंतच्चनिहतंतत्रभारत ३२ महावनमिवच्छिन्नंशिश्येविगलितद्रुमम् एवं तेनिहताराजन्शतंपंचचकीचकाः ३३ सचसेनापतिःपूर्वमित्येतत्सूतषट्शतम् तद्दृष्ट्वामहदाश्चर्यंनरानार्यश्चसंगताः ३४ विस्मयंपरमं गत्वानोचुःकिंचनभारत ३५ इतिश्रीम॰ उपकीचकवधेत्रयोविंशोऽध्यायः २३ वैशंपायनउ॰ तेदृष्ट्वानिहतान्सूतान्राज्ञेगत्वान्यवेदयन् गंधर्वैर्निहताराजन्सूतपुत्रामहाबलाः १ यथावज्रेणवैदीर्णंपर्वतस्यमहच्छिरः व्यतिकीर्णाःप्रदृश्यंतेतथासूतामहीतले २ सैरंध्रीचविमुक्ता सोपुनरायातितेगृहम् सर्वंसंशयितंराजन्नगरंतेभविष्यति ३ यथारूपाचसैरंध्रीगंधर्वाश्चमहाबलाः पुंसामिष्टश्चविषयोमैथुनायनसंश यः ४ यथासैरंध्रिदोषेणनतेराजन्निदंपुरम् विनाशमेतिवैक्षिप्रंतथानीतिर्विधीयताम् ५ तेषांतद्वचनंश्रुत्वाविराटोवाहिनीपतिः अब्रवीत्क्रि यतामेषांसूतानांचरमाःक्रियाः ६ एकस्मिन्नेवतेसर्वेसुसमिद्धेहुताशने दह्यंतांकीचकाःशीघ्रंरत्नैर्गंधैश्चसर्वशः ७ सुदेष्णामब्रवीद्राजा महिषींजातसाध्वसः सैरंध्रीमागतांब्रूयाममैववचनादिदम् ८ गच्छसैरंध्रिभद्रंतेयथाकामंवरानने बिभेतिराजासुश्रोणिगंधर्वेभ्यःपरा भवात् ९ नहित्वामुत्सहेवक्तुंस्वयंगंधर्वरक्षिताम् स्त्रियास्त्वदोषस्त्वांवक्तुमतस्त्वांप्रब्रवीम्यहम् १० वैशंपायनउवाच अथमुक्ता भयात्कृष्णासूतपुत्रान्निरस्यतु मोक्षिताभीमसेनेनजगामनगरंप्रति ११

तिएतद्वक्तुंअदोषइतिराज वाक्यानुवादः तस्मात्यस्मादेवंराजामांआज्ञापित वान् तस्मादेवंत्वांप्रतिब्रवीम्यहमितिसुदेष्णावचनम् १० ११ श्रीगोपालकृष्णायनमः

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

१२ १३ १४ १५ येपुरुषाः यस्यावशवर्तिनः आज्ञाकारिणः इहविराटपुरेपुरावर्षमात्रंविहरंति तेनस्यावचनं गंधर्वराजायनमइत्यादिरूपंश्रुत्वातः परमनृणास्तदाज्ञा

भासितेवमृगीबालाशार्दूलेनमनस्विनी गात्राणिवाससीचैवप्रक्षाल्यसलिलेनसा १२ तांदृष्ट्वापुरुषाराजन्प्राद्रवंतदिशोदश गंधर्वाणांभ
यत्रस्ताःकेचिदक्षीण्यमीलयन् १३ ततोमहानसद्वारिभीमसेनमवस्थितम् ददर्शराजन्पांचालीयथामत्तंमहाद्विपम् १४ तंविस्मयंतीशनकैःसं
ज्ञाभिरिदमब्रवीत् गंधर्वराजायनमोयेनास्मिप्रतिमोचिता १५ भीमसेनउ० येपुराविचरंतीहपुरुषावशवर्तिनः तस्यास्तेवचनंश्रुत्वा
त्वनृणाविहरंत्वतः १६ वैशंपायनउवाच ततःसानर्तनागारेधनंजयमपश्यत राज्ञःकन्याविराटस्यनर्तयानंमहाभुजम् १७ ततस्तान
र्तनागाराद्विनिष्क्रम्यसहार्जुनाः कन्याददृशुरायांतींक्लिष्टांकृष्णामनागसम् दृष्ट्वातामेत्यसर्वास्ताइदमूचुःप्रहर्षिताः १८ कन्याऊचुः
दिष्ट्यासैरंध्रिमुक्तासिदिष्ट्यापुनरिहागता दिष्ट्याविनिहताःसूतायेत्वांक्लिश्यंत्यनागसम् १९ बृहन्नलोवाच कथंसैरंध्रिमुक्तासिकथंपा
पाश्चतेहताः इच्छामिवैतवश्रोतुंसर्वमेवयथातथम् २० सैरंध्र्युवाच बृहन्नलेकिंनुतवसैरंध्र्याकार्यमद्यवै यात्वंवससिकल्याणि
सदाकन्यापुरेसुखम् २१ नहिदुःखंसमाप्नोषिसैरंध्रीयदुपाश्नुते तेनमांदुःखितामेवंपृच्छसेप्रहसन्निव २२ बृहन्नलोवाच बृह-
न्नलापिकल्याणिदुःखमाप्नोत्यनुत्तमम् तिर्यग्योनिगताबालेनचैनामवबुध्यसे २३ त्वयासहोषिताचास्मि त्वंचसर्वैःसहोषिता क्लिश्यंत्यां
त्वयिसुश्रोणिकोनुदुःखंनचिंतयेत् २४ नतुकेनचिदत्यंतंकस्यचिद्धृदयंक्वचित् वेदितुंशक्यतेनूनंतेनमांनावबुध्यसे २५ वैशंपायनउ
वाच ततःसहैवकन्याभिर्द्रौपदीराजवेश्मतत् प्रविवेशसुदेष्णायाःसमीपमुपगामिनी २६ तामब्रवीद्राजपत्नीविराटवचनादिदम् सैरं
ध्रिगम्यतांशीघ्रंयत्रकामयसेगतिम् २७ राजाबिभेतितेभद्रेगंधर्वेभ्यःपराभवात् त्वंचापितरुणीसुभ्रुरूपेणाप्रतिमाभुवि २८ पुंसामिष्टश्च
विषयोगंधर्वाश्चातिकोपनाः सैरंध्र्युवाच त्रयोदशाहमात्रंमेराजाक्षाम्यतुभामिनि २९ कृतकृत्याभविष्यंतिगंधर्वास्तेनसंशयः त-
तोमामुपनेष्यंतिकरिष्यंतिचतेप्रियम् ३० ध्रुवंचश्रेयसाराजायोक्ष्यतेसहबांधवैः ३१ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिकीचकदाहो
नामचतुर्विंशोऽध्यायः २४ वैशंपायनउवाच कीचकस्यतुघातेनसानुजस्यविशांपते अत्याहितंचिंतयित्वाव्यस्मयंतपृथग्जनाः
१ तस्मिन्पुरेजनपदेसंजल्पोभूच्चसर्वशः शौर्याद्धिवल्लवोराज्ञोमहासत्वश्चकीचकः २

संपादनेनअज्ञातवाससमाप्त्याचाकृतकृत्याःसंतोविहरंतु १६ १७ १८ १९ २० २१ प्रहसन्निवेति पूर्वसंस्कारात्पुल्लिंगप्रयो
गः प्रहसंतीवेत्यर्थः २२ तिर्यक्क्लीबंक्लीबत्वंतन्मयीयोनिःशरीरंतत्रगता २३ २४ २५ २६ २७ तेत्वत्संबंधिभ्यः गंधर्वेभ्यः २८ २९ ३० ३१ इतिविराटप० टीकायांचतु
र्विंशतितमोऽध्यायः २४ अत्याहितंमहाभीतिम् अत्याहितंमहाभीतिः कर्मजीवानपेक्षिचेत्यमरः १ २ ६५ ६५ ६५

SCDF
Sri Gangeshwari Digital Foundation

३ ४ ५ कृतकृत्याः कीचकवधज्ञानेनात्रैवपांडवानांवासः स्वयमेवधार्तराष्ट्राअनुमानतोज्ञास्यंतीत्याशयः ६ ७ ८ ९ १० येनमार्गेण ११ गिरिकूटेषुगिरि

आसील्महतीसेन्यानांदारामर्षीचदुर्मतिः सहतःखलुपापात्मागंधर्वैर्दुष्टपूरुषः ३ इत्यजल्पन्महाराजपरानीकविनाशनम् देशे
देशेमनुष्याश्चकीचकंदुष्प्रधर्षणम् ४ अथवैधार्तराष्ट्रेणप्रयुक्तायेबहिश्चराः मृगयित्वाबहून्ग्रामान्राष्ट्राणिनगराणिच ५ संविधाय
यथादृष्टंयथादेशप्रदर्शनम् कृतकृत्यान्यवर्तंततेचारानगरंप्रति ६ तत्रदृष्ट्वाचराजानंकौरव्यंधृतराष्ट्रजम् द्रोणकर्णकृपैःसार्धंभीष्मेणच
महात्मना ७ संगतंभ्रातृभिश्चापित्रिगर्तैश्चमहारथैः दुर्योधनंसभामध्येआसीनमिदमब्रुवन् ८ चाराऊचुः कृतोस्माभिःपरो
यत्नस्तेषामन्वेषणेसदा पांडवानांमनुष्येंद्रतस्मिन्महतिकानने ९ निर्जनेमृगसंकीर्णेनानाद्रुमलताकुले लताप्रतानबहुलेनानागुल्मस
मावृते १० नचविद्मोगतायेनपार्थाःस्युर्दृढविक्रमाः मार्गमाणाःपदन्यासंतेषुतेषुतथातथा ११ गिरिकूटेषुदुर्गेषुनानाजनपदेषुच जनाकी
र्णेषुदेशेषुकर्वटेषुपुरेषुच १२ नरेंद्रबहुशोन्विष्टानेवविद्मश्चपांडवान् अत्यंतंवाविनष्टास्तेभद्रंतुभ्यंनरर्षभ १३ वर्त्मन्यन्वेष्यमाणावैरथि
नांरथिसत्तम नहिविद्मोगतिंतेषांवासंहिनरसत्तम १४ किंचित्कालंमनुष्येंद्रसूतानामनुगावयम् मृगयित्वायथान्यायंविदितार्थाः
स्मतत्त्वतः १५ प्राप्ताद्वारवतींसूताविनापार्थैःपरंतप नतत्रकृष्णाराजेंद्रपांडवाश्चमहाव्रताः १६ सर्वथाहिविनष्टास्तेनमस्तेभरतर्षभ
नहिविद्मोगतिंतेषांवासंचापिमहात्मनाम् १७ पांडवानांप्रवृत्तिंचविद्मःकर्मापिवाकृतम् सनःशाधिमनुष्येंद्रअतऊर्ध्वंविशांपते १८ अन्वे
षणेपांडवानांभूयःकिंकरवामहे इमांचनःप्रियांवीरवाचंभद्रवतींशृणु १९ येनत्रिगर्तानिहताबलेनमहतानृप सूतेनराज्ञोमत्स्यस्यकीचके
नबलीयसा २० सहतःपतितःशेतेगंधर्वैर्निशिभारत अदृश्यमानैर्दुष्टात्मासोदर्यैःसहसोदरैः २१ प्रियमेतदुपश्रुत्यशत्रूणांचपराभवम्
कृतकृत्यश्चकौरव्यविधत्स्वयदनंतरम् २२ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिचारप्रत्यागमनंनामपंचविंशोऽध्यायः २५ वैशंपायनउ
वाच ततोदुर्योधनोराजाज्ञात्वातेषांवचस्तदा चिरमंतर्मनाभूत्वाप्रत्युवाचसभासदः १ सुदुःखाखलुकार्याणांगतिर्विज्ञानमंततः
तस्मात्सर्वेनिरीक्षध्वंक्वनुतेपांडवागताः २ अल्पावशिष्टंकालस्यगतभूयिष्ठमंततः तेषामज्ञातचर्यायामस्मिन्वर्षेत्रयोदशे ३ अस्यवर्ष
स्यशेषंचेद्व्यतीयुरिहपांडवाः निवृत्तसमयास्तेहिसत्यव्रतपरायणाः ४ क्षरंतइवनागेंद्राःसर्वेह्याशीविषोपमाः दुःखाभवेयुःसंरब्धाःकौर
वान्प्रतितेध्रुवम् ५ सर्वेकालस्यवेत्तारःकृच्छ्ररूपधरास्थिताः प्रविशेयुर्जितक्रोधास्तावदेवपुनर्वनम् ६

शिखरेषु १२ १३ १४ सूतानांपांडवीयानामिंद्रसेनादीनाम् १५ १६ १७ १८ १९ २०२१२२ इतिविराटपर्वणिटीकायांपंचविंशोऽध्यायः २५ ततइति १ २ ३ ४ दुःखादुःख
यितारः संरब्धाःकुपिताः ५ ६

SGDF
Sri Garib Dass Oriental Digital Foundation

यथाते पुनर्वनंप्रविशेयुः तथाबुभूषध्वंतान्पाहुमिच्छतेत्यर्थः तत्फलंचाह अत्यंतमित्यादिना ७ ८ जनपदाकुलान्जनव्याप्तान्सवेज्जनपदोजानपदोपिजनदेशयोरितिं
मेदिनी गोष्ठीषुविहृत्सभासु सिद्धानांव्रजनंयेषुमुनीनामाश्रमेषु ९ परितआगत्यचरंतियेषुतेपरिचाराः राजपुराणितेषु तर्कयाकांक्षया तर्कःकांक्षावितर्कोहेइतिमेदिनी १०

तस्मात्क्षिप्रंबुभूषध्वंयथातेऽत्यंतमव्ययम् राज्यंनिर्द्वंद्वमव्यग्रंनिःसपत्नंचिरंभवेत् ७ अथाब्रवीत्ततःकर्णःक्षिप्रंगच्छंतुभारत अन्येधूर्तन
रादक्षानिभृताःसाधुकारिणः ८ चरंतुदेशान्संवीताःस्फीतान्जनपदाकुलान् तत्रगोष्ठीषुरम्यासुसिद्धप्रव्रजितेषुच ९ परिचारेषुतीर्थेषुविवि
धेष्वाकरेषुच विज्ञातव्यामनुष्यैस्तैस्तर्कयासुविनीतया १० विविधैस्तत्परैःसम्यक्तज्ज्ञैर्निपुणसंवृतैः अन्वेष्टव्याःसुनिपुणैःपांडवाश्छन्नवा
सिनः ११ नदीकुंजेषुतीर्थेषुग्रामेषुनगरेषुच आश्रमेषुचरम्येषुपर्वतेषुगुहासुच १२ अथाग्रजानंतरजःपापभावानुरागवान् ज्येष्ठंदुः
शासनस्तत्रभ्राताभ्रातरमब्रवीत् १३ येषुनःप्रत्ययोराजन्चारेषुमनुजाधिप तेयांतुदत्तदेयावैभूयस्तान्परिमार्गितुम् १४ एतच्चकर्णोयत्प्रा
हसर्वमिच्छामहेतथा यथोद्दिष्टंचराःसर्वेमृगयंतुततस्ततः १५ एतेचान्येचभूयांसोदेशंदेशंयथाविधि नतुतेषांगतिर्वासःप्रवृत्तिश्चोपलभ्य
ते १६ अत्यंतंवानिगूढास्तेपारंवोर्मिमतोगताः व्यालैश्चापिमहारण्येभक्षिताःशूरमानिनः १७ अथवाविषमंप्राप्यविनष्टाःशाश्वतीःसमाः
तस्मान्मानसमव्यग्रंकृत्वात्वंकुरुनंदन १८ कुरुकार्यंमहोत्साहंमन्यसेयन्नराधिप १९ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिचारप्रत्या
चारोनामषड्विंशोऽध्यायः २६ वैशंपायनउ० अथाब्रवीन्महावीर्योद्रोणस्तत्वार्थदर्शिवान् नतादृशाविनश्यंतिनप्रयांतिपराभ
वम् १ शूराश्चकृतविद्याश्चबुद्धिमंतोजितेंद्रियाः धर्मज्ञाश्चकृतज्ञाश्चमहेषासामहाबलाः २ नीतिधर्मार्थतत्वज्ञंपितृवच्चसमाहितम्
धर्मेस्थितंसत्यधृतिंज्येष्ठंज्येष्ठानुयायिनः ३ अनुव्रतामहात्मानंभ्रातरंभ्रातरोनृप अजातशत्रुंश्रीमंतंसर्वभ्रातृननुव्रतम् ४ तेषांतथा
विधेयानांनिभृतानांमहात्मनाम् किमर्थंनीतिमान्पार्थःश्रेयोनैषांकरिष्यति ५ तस्माद्यत्नात्प्रतीक्षंतेकालस्योदयमागतम् नहितेनाश
मृच्छेयुरितिपश्याम्यहंधिया ६ सांप्रतंचैवयत्कार्यंतच्चक्षिप्रमकालिकम् क्रियतांसाधुसंचिंत्यवासश्चैषांप्रचिंत्यताम् ७ यथावत्पांडुपुत्रा
णांसर्वार्थेषुधृतात्मनाम् दुर्ज्ञेयाःखलुशूरास्तेदुरापास्तपसावृताः ८ शुद्धात्मागुणवान्पार्थःसत्यवान्नीतिमांश्छुचिः तेजोराशिरसंख्येयो
गृण्हीयादपिचक्षुषा ९ विज्ञायक्रियतांतस्माद्भूयश्चमृगयामहे ब्राह्मणैश्चारकैःसिद्धैर्येचान्येतद्विदोजनाः १० इति० द्रोणवाक्यंनाम
सप्तविंशोऽध्यायः २७

११ १२ अग्रजानंतरजःद्वितीयोभ्राता १३ १४ १५ १६ ऊर्मिमतःसिंधोः १७ १८ १९ इतिविराटटीकायांषड्विंशोऽध्यायः २६ अथेति १ २
३ ४ विधेयानांकिंकराणांनिभृतानांअत्यंतावहितानां ५ ६ अकालिकंविलंबासहम् ७ ८ गृण्हीयादपिचक्षुषाप्रत्यक्षदृष्टोपिमोहयेदेवेत्यर्थः ९ १० विराटपर्वटी०सप्त
विंशोऽध्यायः २७

SGDF

२० २१ दर्शनं ब्रह्मस्वरूपावेक्षणम् निष्प्रतीपं पाखंडमार्गवर्जितम् २२ २३ २४ दृश्यानि रूपाणि २५ २६ २७ सर्वभावेन सर्वात्मनानुरागवान् २८ अशुभात् अशुभं त्यक्त्वा इष्टं यागादि प्रियं परमसुखदं च व्रतं पालनीयं यस्य २९ ३० एवंभूतस्य दुर्ज्ञेयत्वमप्याह धर्मात्मेति ३१ ३२ तस्मादिति धीमतः पांडवस्य वासं छन्नं विद्धीति शेषः

सदा च तत्र पर्जन्यः सम्यग्वर्षी निसंशयः संपन्नसस्या च मही निरातंका भविष्यति २० गुणवंति च धान्यानि रसवंति फलानि च गंधवंति च माल्यानि शुभशब्दा च भारती २१ वायुश्च सुखसंस्पर्शो निष्प्रतीपं च दर्शनम् भयं नत्वाविशेत्तत्र यत्र राजा युधिष्ठिरः २२ गावश्च बहुलास्तत्र नकृशा न च दुर्बलाः पयांसि दधि सर्पींषि रसवंति हितानि च २३ गुणवंति च पेयानि भोज्यानि रसवंति च तत्र देशे भविष्यंति यत्र राजा युधिष्ठिरः २४ रसाः स्पर्शाश्च गंधाश्च शब्दाश्चापि गुणान्विताः दृश्यानि च प्रसन्नानि यत्र राजा युधिष्ठिरः २५ धर्माश्च तत्र दृश्यंते सेविताश्च द्विजातिभिः स्वैः स्वैर्गुणैश्च संयुक्ता अस्मिन्वर्षे त्रयोदशे २६ देशे तस्मिन्भविष्यंति तात पांडवसंयुते संप्रीतिमान् जनस्तत्र संतुष्टः शुचिरव्ययः २७ देवतातिथिपूजासु सर्वभावानुरागवान् इष्टदानो महोत्साहः स्वस्वधर्मपरायणः २८ अशुभाद्धि शुभप्रेप्सुर्नित्ययज्ञः शुभव्रतः भविष्यति जनस्तत्र यत्र राजा युधिष्ठिरः त्यक्तवाक्यानृतस्तात शुभकल्याणमंगलः शुभार्थेप्सुः शुभमतिर्यत्र राजा युधिष्ठिरः ३० भविष्यति जनस्तत्र नित्यं चेष्टप्रियव्रतः धर्मात्मा शक्यते ज्ञातुं नापि तात द्विजातिभिः किंपुनः प्राकृतैस्तात पार्थो विज्ञायते क्वचित् ३१ यस्मिन्सत्यं धृतिर्दानं परा शांतिस्तथा क्षमा ह्रीः श्रीः कीर्तिः परं तेज आनृशंस्यमथार्जवम् ३२ तस्मात्तत्र निवासं तु छन्नं यत्नेन धीमतः गतिं च परमां तत्र नोत्सहे वक्तुमन्यथा ३३ एवमेतत्तु संचिंत्य यत्कृत्यं मन्यसे हितम् तत्क्षिप्रं कुरु कौरव्य यद्येवं श्रद्दधासि मे ३४ इति श्रीमन्महाभारते विराटपर्वणि भीष्मवाक्ये ऽष्टाविंशतितमोऽध्यायः २८ वैशंपायन उवाच ततः शारद्वतो वाक्यमित्युवाच कृपस्तदा युक्तं प्राप्तं च वृद्धेन पांडवान्प्रति भाषितम् १ धर्मार्थसहितं श्लक्ष्णं तत्वतश्च सहेतुकम् तत्रानुरूपं भीष्मेण ममाप्यत्र गिरं शृणु २ तेषां चैव गतिस्तीर्थैर्वासश्चैषां प्रचिंत्यताम् नीतिर्विधीयतां चापि सांप्रतं या हिता भवेत् ३ नावज्ञेयो रिपुस्तात प्राकृतोपि बुभूषता किंपुनः पांडवास्तात सर्वास्त्रकुशला रणे ४ तस्मात्सत्रं प्रविष्टेषु पांडवेषु महात्मसु गूढभावेषु छन्नेषु काले चोदयमागते ५ स्वराष्ट्रे परराष्ट्रे च ज्ञातव्यं बलमात्मनः उदयः पांडवानां च प्राप्तकालेन संशयः ६

परमां गतिं गमनं च तत्रैव स्वकीयं कुरु एतच्चाहं अन्यथा विपरीतं वचो वक्तुं नोत्सहे वृद्धत्वात् पांडवेषु द्वेषस्याधर्मरूपत्वाच्चेति भावः ३३ ३४ इति विराटपर्वणि टीकायां अष्टाविंशतितमोऽध्यायः २८ युक्तं युक्तिमत् प्राप्तं प्राप्तकालं १ तत्वतश्च सहेतुकं युक्त्याभासहीनं तीर्थैः चारैः ३ ४ सत्रं कैतवं वेषांतररूपम् छन्नेषु गुप्तेषु उदयं उद्गमनं प्रतिज्ञाने काले उत्क्रांते सति सामीप्ये सप्तमी काले स्वल्पावशिष्टे सतीत्यर्थः ५ पुरराष्ट्रेषु मित्रराष्ट्रेषु स्वराष्ट्रेषु च स्वबलं सैन्यं सामर्थ्यं च यत्तज्ज्ञातव्यम् ६

७ नीतिर्भक्तवेतनदानचारप्रवृत्त्यादिका तथाविधीयताम् यथायेनप्रकारेणतैः सहसंदधामहे शरादिसंधानंकुर्महे यद्वाबलकोशयोरल्पत्वंस्वस्यपरस्यबहुत्वंनीति
यथाप्रतिज्ञंसामरूपाविधीयताम् यथातैः सहसंदधामहे सख्यंकुर्महइति कालोदयेमृत्यूदयरूपेयुद्धेप्राप्तेसति तेषांविधीयतइतिपाठेतेषांकालतः उदयेप्राप्तेसतियथास
म्यक्विधीयतेजायतेतथानीतिर्विधीयताम् ८ नियतमबलंअप्रहृष्टंचेत्प्रहृष्टबलैः शत्रुभिः सहसंदधामसंधिंकरवामविपरीतंचेदपिसंदधामशरानितिशेषः संधनीय
मितिपाठेपितदेवार्थद्वयंज्ञेयम् आतोधातोरित्यालोपः अ नीयरप्रत्ययेपरेभवति संधानीयमितियुक्तः पाठः १० साम्नेतिसामभेदादोअपरस्याधिक्येदानंस्वस्याधिक्ये

निवृत्तसमयाः पार्थामहात्मानोमहाबलाः महोत्साहाभविष्यंतिपांडवाह्यमितौजसः ७ तस्माद्बलंचकोशश्चनीतिश्चापिविधीयताम्
यथाकालोदयेप्राप्तेसम्यक्तैः संदधामहे ८ तानतबुध्यामितत्सर्वंबुध्यस्वबलमात्मनः नियतंसर्वमित्रेषुबलवत्स्वबलेषुच ९ उच्चावचंब
लंज्ञात्वामध्यस्थंचापिभारत प्रहृष्टमप्रहृष्टंवासंदधामस्तथापरैः १० साम्नाभेदेनदंडेनदानेनबलिकर्मणा न्यायेनाक्रम्यचपरान्बलाच्चा
नम्यदुर्बलान् ११ सांत्वयित्वाचमित्राणिबलंचाभाष्यतांसुखं सकोशबलसंवृद्धःसम्यक्सिद्धिमवाप्स्यसि १२ योत्स्यसेचापिबलिभिर-
रिभिः प्रत्युपस्थितैः अन्यैस्त्वंपांडवैश्चापिहीनैश्चबलवाहनैः १३ एवंसर्वंविनिश्चित्यव्यवसायंस्वधर्मतः यथाकालंमनुष्येंद्रचिरंसुखमवा
प्स्यसि १४ इतिश्रीमन्महाभा॰ विराटपर्वणिकृपवाक्यंनामएकोनत्रिंशोऽध्यायः २९ वैशंपायनउवाच अथराजात्रिगर्ता
नांसुशर्मारथयूथपः प्राप्तकालमिदंवाक्यमुवाचत्वरितोबली १ असकृन्निकृताः पूर्वंमत्स्यशाल्वेयकैः प्रभो सूतेनचैवमत्स्यस्यकीच
केनपुनःपुनः २ बाधितोबंधुभिःसार्धंबलाद्बलवतांविभो सकर्णमभ्युदीक्ष्याथदुर्योधनमभाषत ३ असकृन्मत्स्यराजेनराष्ट्रंबाधितमोज
सा प्रणेताकीचकस्तस्यबलवानभवत्पुरा ४ क्रोधामर्षीचदुष्टात्माभुविप्रख्यातविक्रमः निहतःसतुगंधर्वैःपापकर्मानृशंसवान् ५ त
स्मिंश्चनिहतेराजन्हतदर्पोनिराश्रयः भविष्यतिनिरुत्साहोविराटइतिमेमतिः ६ तत्रयात्राममममतायदितेरोचतेनघ कौरवाणांचसर्वे
षांकर्णस्यचमहात्मनः ७ एतत्प्राप्तमहंमन्येकार्यमात्ययिकंहिनः राष्ट्रंतस्याभियास्यामोबहुधान्यसमाकुलम् ८

दंडः युद्धेविघातनंवाबलिकर्मवाकरादानारव्यंइतिबलज्ञानफलम् ११ बलंस्वसैन्यंसुखंयथास्यात्तथाभाष्यतांप्रीतिवादेनभक्तवेतनमानदानेनसंमंत्रणीयमित्यर्थः
सिद्धिंजयम् १२ अन्यैः शत्रुभिः पांडवैश्चापिसहयोत्स्यसे कीदृशैः स्वबलादिनाहीनैः १३ व्यवसायंस्वकर्तव्यम् १४ इतिविराटपर्वणिटी॰ मेकोनत्रिंशोऽध्यायः २९
अथेति १ वाक्यमुवाचेत्यत्रहेतुमाह असकृदिति निकृतावंचितास्त्रिगर्ताइतिशेषःप्रभोहेजनमेजय २ बाधितः सुशर्माबलवतांकौरवाणांविभौस्वामिनि भीष्मेस
मीपेसतिकर्णंच उद्वीक्ष्यदुर्योधनमभाषत ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ ९ ९ ९

SGDF
Sri Gangadhar Digital Foundation

९ १० ११ निबध्नीमः निगृण्हीमः १२ १३ १४ निर्यामः गच्छामः १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ यथोद्दिष्टं यथानिर्दिष्टं दक्षिणामुत्तरांवादिशं यथायोग्यं धनविभागंवाउ

आददामोस्यरत्नानिविविधानिवसूनिच ग्रामान्राष्ट्राणिवातस्यहरिष्यामोविभागशः ९ अथवागोसहस्राणिबहूनिचशुभानिच विविधानिह
रिष्यामः प्रतिपीड्यपुरंबलात् १० कौरवैःसहसंगम्यत्रिगर्तैश्चविशांपते गास्तस्यापहरामोद्यसहसर्वैःसुसंगताः ११ संविभागेनकृत्वातुनिब-
ध्नीमोऽस्यपौरुषम् हत्वावास्यचमूंकृत्स्नांवशमेवानयामहे १२ तंवशेन्यायतःकृत्वासुखंवत्स्यामहेवयं भवतोपिप्रियंचैवभविष्यतिनसंशयः
१३ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यकर्णोराजानमब्रवीत् सूक्तंसुशर्मणावाक्यंप्राप्तकालंहितंहिनः १४ तस्मात्क्षिप्रंविनिर्यामोयोजयित्वावरूथिनीम्
विभज्यचाप्यनीकानियथावामन्यसेनघ १५ प्रज्ञावान्कुलवृद्धोयंसर्वेषांनःपितामहः आचार्यश्चयथाद्रोणःकृपःशारद्वतस्तथा १६ मन्यंतेते
यथासर्वेतथायात्राविधीयताम् संमंत्र्यचाशुगच्छामःसाधनार्थंमहीपते १७ किंचनःपांडवैःकार्यंहीनार्थबलपौरुषैः अत्यंतंवाप्रनष्टास्ते-
प्राप्तावापियमक्षयम् १८ यामोराजन्निरुद्विग्नाविराटनगरंवयम् आदास्यामोहिगास्तस्यविविधानिवसूनिच १९ वैशंपायनउ०
ततोदुर्योधनोराजावाक्यमादायतस्यतत् वैकर्तनस्यकर्णस्याक्षिप्रमाज्ञापयत्स्वयम् २० शासनेनित्यसंयुक्तंदुःशासनमनंतरम् सहवृद्धैःसु
संमंत्र्यक्षिप्रंयोजयवाहिनीम् २१ यथोद्देशंचगच्छामःसहितास्तत्रकौरवैः सुशर्माचयथोद्दिष्टंदेशंयातुमहारथः २२ त्रिगर्तैःसहितो-
राजासमग्रबलवाहनः प्रागेवहिसुसंवीतोमत्स्यस्यविषयंप्रति २३ जघन्यतोवयंतत्रयास्यामोदिवसांतरे विषयंमत्स्यराजस्यसुसमृद्धंसु-
संहताः २४ तेयांतुसहितास्तत्रविराटनगरंप्रति क्षिप्रंगोधनमासाद्यगृण्हंतुविपुलंधनम् २५ गवांशतसहस्राणिश्रीमंतिगुणवंतिच वय
मप्यनुगृण्हीमोद्विधाकृत्वावरूथिनीम् २६ वैशंपायनउवाच तेस्मगत्वायथोद्दिष्टांदिशंवन्हेर्महीपते सन्नद्धारथिनःसर्वेसपदा
तावलोत्कटाः २७ प्रतिवैरंचिकीर्षंतोगोषुगृद्धामहाबलाः आदातुंगाःसुशर्माथकृष्णपक्षस्यसप्तमीं २८ अपरेदिवसेसर्वेराजन्संभूयकौरवाः
अष्टम्यांतेन्यगृण्हंतगोकुलानिसहस्रशः २९ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिदक्षिणगोग्रहेत्रिंशोऽध्यायः ३० वैशंपायनउ०
ततस्तेषांमहाराजतत्रैवामिततेजसां छद्मलिंगप्रविष्टानांपांडवानांमहात्मनाम् १ व्यतीतःसमयःसम्यक्वसतांवैपुरोत्तमे कुर्वतांतस्य
कर्माणिविराटस्यमहीपतेः २ कीचकेतुहतेराजाविराटःपरवीरहा परांसंभावनांचक्रेकुंतीपुत्रेयुधिष्ठिरे ३ ततस्त्रयोदशस्यांतेतस्यवर्षस्य-
भारत सुशर्मणागृहीतंतद्गोधनंतरसाबहु ४

द्विश्येत्यर्थः २२ २३ २४ २५ २६ २७ गृद्धालुब्धाः २८ न्यगृण्हंतकालयामासुः २९ इतिविराटपर्वणिटीकायां
त्रिंशोऽध्यायः ३० छद्मलिंगेनब्राह्मणादिकपटवेषेणप्रविष्टानाम् १ व्यतीतोतिक्रांतः समयःसंवत्सरः २ संभावनांकीचकवत् अयमपिममजयकर्ताभविष्यतीत्येवंरूपां ३ ४

SGDF

५ ६ ७ ८ मानेषुः नाशंअदर्शनंदूरेइतियावत् मागच्छेयुः ९ तनुत्राणिकवचानि १० भानुमंतिदीप्यमानानि वज्रायसंअशनिलोहम् यद्वा वज्रवदच्छेद्यंअ भेद्यंचयदयः भाषायांपोलादइतिसंज्ञितंतद्वज्रायसंतन्मयोगर्भोयस्य तत्कवचंतेनसहितंसवज्रायसगर्भम् पाठांतरेसन्नाहायसज्ञीभावायसगर्भंसकंटकंगर्भोभ्यूर्णे र्मकेकुदोसंधावायसकंटकइतिनानार्थः वज्रंस्याद्धीरकेपवावमितिवा ११ अभ्यविहारयत् बबंधपारसवपरान्स्रनोतिपीडयतिस्रवतिक्षिपतिवापरसवंकदोरश्वार्थेत

ततोजवेनमहतागोपःपुरमथाव्रजत् सहस्त्वामत्स्यराजंतुरथात्मस्कंद्यकुंडली ५ शूरैःपरिवृतंयोधैःकुंडलांगदधारिभिः संवृतंमंत्रिभिःसा र्धंपांडवैश्चमहात्मभिः ६ तंसभायांमहाराजमासीनंराष्ट्रवर्धनम् सोब्रवीदुपसंगम्यविराटंप्रणतस्तदा ७ अस्मान्युधिविनिर्जित्यपरि भूयसबांधवान् गवांशतसहस्त्राणित्रिगर्ताःकालयंतिते ८ तान्परीप्सस्वराजेंद्रमानेशःपशवस्तव तच्छ्रुत्वानृपतिःसेनांमत्स्यानांसम योजयत् ९ रथनागाश्वकलिलांपतिध्वजसमाकुलाम् राजानोराजपुत्राश्चतनुत्राण्यथभेजिरे १० भानुमंतिविचित्राणिशूरसेव्यानिभा गशः सवज्रायसगर्भंतुकवचंतत्रकांचनम् ११ विराटस्यप्रियोभ्राताशतानीकोभ्यहारयत् सर्वपारसवंवर्मकल्याणपटलंदृढम् १२ शतानीका दवरजोमदिराक्षोभ्यधारयत् शतसूर्यंशतावर्तंशतबिंदुशताक्षिमत् १३ अभेद्यकल्पंमत्स्यस्तुराजाकवचमाहरत् उत्सेधेयस्यपद्मानिशतं सौगंधिकानिवै १४ सुवर्णपृष्ठंसूर्याभंसूर्यदत्तोभ्यहारयत् दृढमायसगर्भंचश्वेतंवर्मशताक्षिमत् १५ विराटस्यसुतोज्येष्ठोवीरःशंखो ऽभ्यहारयत् शतशश्चतनुत्राणियथास्वंतेमहारथाः १६ योत्स्यमानाअनह्यंतदेवरूपाःप्रहारिणः सूपस्करेषुशुभ्रेषुमहत्सुचमहारथाः १७ पृथ क्कांचनसन्नाहान्रथेष्वश्वानयोजयन् सूर्यचंद्रप्रतीकाशोरथेदिव्येहिरण्मये १८ महानुभावोमत्स्यस्यध्वजउच्छिश्रियेतदा अथान्यान्विवि धाकारान्ध्वजान्हेमपरिष्कृतान् १९ यथास्वंक्षत्रियाःशूरा रथेषुसमयोजयन् अथमत्स्योब्रवीद्राजाशतानीकंजघन्यजम् २० कंकबल्लवगो- पाला दामग्रंथिश्चवीर्यवान् युध्येयुरितिमेबुद्धिर्वर्ततेनात्रसंशयः २१ एतेषामपिदीयंतांरथाध्वजपताकिनः कवचानिविचित्राणिदृढानि समृदूनिच २२ प्रतिमुंचंतुगात्रेषुदीयंतामायुधानिच वीरांगरूपाःपुरुषानागराजकरोपमाः २३ नेमेजातुनयुध्येयुरितिमेधीयतेमतिः ए तच्छ्रुत्वातुनृपतेर्वाक्यंत्वरितमानसः २४ शतानीकस्तुपार्थेभ्योरथान्राजन्समादिशत् सहदेवायभीमायराज्ञेचनकुलायच २५

डिनः पारसवंशस्त्रंसर्वपारसवंसर्वशस्त्रसहमित्यर्थः कल्याणपटलंसुवर्णमंडलाच्छादितम् कल्याणमक्षयेस्वर्णेइतिविश्वः १२ आवर्ततेपुनःपुनर्म्लायतिविलसति इतियोगात् चंद्रःपद्मंवाबिंदुः सूक्ष्मचक्रंअक्षिनेत्राकारंचक्रं १३ उत्सेधेउच्छ्राये संपूर्णेविस्तारेकल्हारजातीयानिशतंपद्मानिपंक्त्यानिविशिष्टानिएवंविशालमित्यर्थः१४ २६
१५ १६ अनह्यंतेतिपाठेसंधिरार्षः सूपस्करेषु शोभनरथांगेषु १७ १८ उच्छिश्रियेउच्छ्रितोभूत् १९ २० गोपालस्तंतिपालाख्यः २१ २२ २३ २४ २५ ६५

Sri Gargeshwari Digital Foundation

नागभोगनिकाशैःसर्पदेहोपमैः १४ १५ १६ कश्मलंमूर्छा आविशत् शूरानितिशेषः येषांगरुत्मतांपक्षिणां अंतरिक्षेगतिर्दर्शनंचतेपिशरैः प्रवेजिताः उद्वेगंप्रापिताः

संतः उपाविशन् ध्वजादौबाणपटलेनतेषांगतिर्दर्शनंचन्यरुंधतनिरुद्धम् १७ १८ १९ त्रिगर्तानांसेनांप्रविष्टावित्यन्वयः २० प्रविश्यचतामार्च्छेतांमोहितवंतौकेशाके

शिकेशेषुकेशेषुगृहीत्वाप्रवृत्तंयुद्धंकेशाकेशिएवंरथारथिपाठांतरेनखानखिनखैश्चनखैश्च प्रहृत्येदंयुद्धंप्रवृत्तंनखानखिकेशेषुगृहीत्वायोधान्रथेषुगृहीत्वारथांश्चप्रा

क्षिपतांइतिभावः २१ सूर्यदत्तःशतानीकः २२ २३ तौविराटसुशर्माणौ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ततःसैन्यमितिश्लोकः प्राचीनपुस्तकेष्वन्यथापठ्यते ततः

शालस्कंधनिकाशानिक्षत्रियाणांमहामृधे नागभोगनिकाशैश्चबाहुभिश्चंदनोक्षितैः १४ आस्तीर्णावसुधाभातिशिरोभिश्चसकुंडलैः रथिनांरथिभिश्चात्रसंप्रहारोभ्यवर्तत १५ सादिभिःसादिनांचैवपदातीनांपदातिभिः उपशाम्यद्रजोभौमंरुधिरेणप्रसर्पता १६ कश्मलंप्राविशद्घोरंनिर्मर्यादमवर्तत उपाविशन्गरुत्मंतःशरैर्गाढंप्रवेजिताः १७ अंतरिक्षेगतिर्येषांदर्शनंचन्यरुंधत तेघ्नंतःसमरेन्योऽन्यंशूराःपरिघबाहवः १८ नशेकुरतिसंरब्धाःशूरान्कर्तुंपराङ्मुखान् शतानीकःशतंहत्वामदिराक्षश्चतुःशतम् १९ प्रविष्टौमहतींसेनांत्रिगर्तानांमहारथौ तौप्रविश्यमहासेनांबलवंतौयशस्करौ २० आर्च्छेतांबाहुसंरब्धौकेशाकेशिरथारथि लक्षयित्वात्रिगर्तानांतौप्रविष्टौरथव्रजम् २१ अग्रतःसूर्यदत्तश्चमदिराक्षश्चपृष्ठतः विराटस्तत्रसंग्रामेहत्वापंचशतंरथान् २२ हयानांचशतंतत्रहत्वापंचमहारथान् चरन्सविविधान्मार्गान्रथेनरथसत्तमः २३ त्रिगर्तानांसुशर्माणमार्च्छद्रुक्मरथंरणे तौव्यवाहरतांतत्रमहात्मानौमहाबलौ २४ अन्योन्यमभिगर्जंतौगोष्ठेषुवृषभाविव ततोराजात्रिगर्तानांसुशर्मायुद्धदुर्मदः २५ मत्स्यंसमीयाद्राजानंद्वैरथेननरर्षभम् ततोरथाभ्यांरथिनौव्यतीयतुरमर्षणौ २६ शरान्व्यसृजतांशीघ्रंतोयधाराघनाविव अन्योऽन्यंचापिसंरब्धौविचेरतुरमर्षणौ कृतास्त्रौनिशितैर्बाणैरसिशक्तिगदाभृतौ ततोराजासुशर्माणंविव्याधदशभिःशरैः २८ पंचभिःपंचभिश्चास्यविव्याधचतुरोहयान् तथैवमत्स्यराजानंसुशर्मायुद्धदुर्मदः २९ पंचाशद्भिःशितैर्बाणैर्विव्याधपरमास्त्रवित् ततःसैन्यंमहाराजमत्स्यराजसुशर्मणोः नाभ्यजानंस्तदान्योऽन्यंसैन्येनरजसावृतम् ३० इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिदक्षिणगोग्रहेद्वात्रिंशोऽध्यायः ३२ वैशंपायनउवाच तमसाभिप्लुतेलोकेरजसाचैवभारत आतिष्ठन्वैमुहूर्तंतुव्यूढानीकाःप्रहारिणः १

सेनाः समाहृत्यमत्स्यराजसुशर्मणौ नजानीतांतदान्योन्यंसैन्येनरजसावृताविति तत्रसुशर्मणावितिद्वस्त्वलमार्षम् सेनास्थान् शूरान्समाहृत्य अन्योन्यंसंघट्टंकारयित्वासैन्येनसैन्योत्थेन ३० इतिश्रीम॰ विराटपर्वणिटीकायांद्वात्रिंशत्तमोऽध्यायः ३२ तमसानैशेनांधकारेण मुहूर्तंचंद्रोदयम् नतुघटीद्वयमात्रंकृष्णपक्षस्यसप्तमीतिसप्तम्यांगोग्रहस्योक्तत्वात् १

५ ५ ५

SGDF Sri Gargeshwari Digital Foundation

२६ २७ २८ २९ चिंतयामासेति सुशर्माबलस्यसैन्यस्यकिंशेषंकुर्वितंवधंचिंतयामास शेषःसंकर्षणेवधेइतिमेदिनी तत्रहेतुःहियस्मात्ममभ्राता अपरःमह बलेसैन्येपुरामग्रोदृश्यते भ्रातुःसंकटंदृष्ट्वासैन्यनाशंचिंतयामासेत्यर्थः ३० धनुषाशोभमानइतिशेषः ३१ तेसर्वेमत्स्याः ३२ ३३ ३४ ३५ अत्युग्रोयुधिष्ठिरः वाक्य शेषात् ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ त्रैगर्तंत्रिगर्ताधिपम् ४४ ४५ ४६ भीमसंकाशः भीमोपमः रामरावणयोर्युद्धंरामरावणयोरिवेतिवदनुपमइत्यर्थः ४७ ४८

पश्यतांस्तुमहत्कर्ममहद्युद्धमुपस्थितम् परावृत्तोधनुर्गृह्यसुशर्माभ्रातृभिःसह २६ निमेषांतरमात्रेणभीमसेनेनतेरथाः रथानांचगजा गांचवाजिनांचससादिनाम् सहस्रशतसंघाताः शूराणामुग्रधन्विनाम् २७ पातिताभीमसेनेनविराटस्यसमीपतः २८ पत्तयोनिहतास्तेषां गदांगृह्यमहात्मना तद्दृष्ट्वातादृशंयुद्धंसुशर्मायुद्धदुर्मदः २९ चिंतयामासमनसाकिंशेषंहिबलस्यमे अपरोदृश्यतेसैन्येपुरामग्रोमहाबले ३० आकर्णपूर्णेनतदाधनुषाप्रत्यदृश्यत सुशर्मासायकांस्तीक्ष्णान्क्षिपतेचपुनःपुनः ३१ ततःसमस्तास्तेसर्वेतुरगानभ्यचोदयन् दिव्यमस्त्रं विकुर्वाणास्त्रिगर्तान्प्रत्यमर्षणाः ३२ तान्निवृत्तरथान्दृष्ट्वापांडवान्सामहाचमूः वैराटिःपरमःक्रुद्धोयुयुधेपरमाद्भुतम् ३३ सहस्रमवधीत्तत्र कुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः भीमःसप्तसहस्राणियमलोकमदर्शयत् ३४ नकुलश्चापिसप्तैवशतानिप्राहिणोच्छरैः शतानित्रीणिशूराणांसहदे वःप्रतापवान् ३५ युधिष्ठिरसमादिष्टोनिजघ्नेभरतर्षभ ततोभ्यपतदत्युग्रः सुशर्माणमुदायुधः ३६ हत्वातांमहतींसेनांत्रिगर्तानांमहारथः ततो युधिष्ठिरोराजात्वरमाणोमहारथः ३७ अभिपत्यसुशर्माणंशरैरभ्याहनद्दृशम् सुशर्मापिसुसंरब्धस्त्वरमाणोयुधिष्ठिरम् ३८ अविध्यन्न वभिर्बाणैश्चतुर्भिश्चतुरोहयान् ततोराजन्नाशुकारीकुंतीपुत्रोवृकोदरः ३९ समासाद्यसुशर्माणमश्वानस्यव्यपोथयत् पृष्ठगोपांश्चतस्याथ हत्वापरमसायकैः ४० अथास्यसारथिंक्रुद्धोरथोपस्थादपातयत् चक्ररक्षश्चशूरोवैमदिराक्षोतिविश्रुतः ४१ समायाद्विरथंदृष्ट्वात्रैगर्तंप्रा हरत्तदा ततोविराटःप्रस्कंद्यरथादथसुशर्मणः ४२ गदांतस्यपरामृष्यतमेवाभ्यद्रवद्बली सचचारगदापाणिर्वृद्धोपितरुणोयथा ४३ पलाय मानंत्रैगर्तंदृष्ट्वाभीमोभ्यभाषत राजपुत्रनिवर्तस्वनतेयुक्तंपलायनम् ४४ अनेनवीर्येणकथंगास्त्वंप्रार्थयसेबलात् कथंचानुचरांस्त्यक्त्वाशत्रु मध्येविषीदसि ४५ इत्युक्तःसतुपार्थेनसुशर्मारथयूथपः तिष्ठतिष्ठेतिभीमंचसहसाभ्यद्रवद्बली ४६ भीमस्तुभीमसंकाशोरथात्प्रस्कंद्यपांड वः प्राद्रवत्तूर्णमव्यग्रोजीवितेप्सुःसुशर्मणः ४७ तंभीमसेनोधावंतमभ्यधावतवीर्यवान् त्रिगर्तराजमादातुंसिंहःक्षुद्रमृगंयथा ४८ अ भिद्रुत्यसुशर्माणंकेशपक्षेपरामृशत् समुद्यम्यचरोषात्तंनिष्पिपेषमहीतले ४९

केशपक्षेकेशकलापेपाशः पक्षश्चहस्तश्चकलापार्थाःकचात्परइ ति पक्षोमासार्द्धकेइत्युपक्रम्य केशादेः परतोवृंदइतिमेदिनी अत्रोक्तंनीतिशास्त्रे वामपाणिकचोत्पीडाभूमौनिष्पेषणंबलात् मूर्ध्निपादप्रहरणंजानुनोदरमर्दनम् माल्

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

राकारणंमुष्ट्याकपोलेदृढताडनम् कफोणिपातोप्यसकृत्सर्वतस्तलताडनम् तलेनयुद्धे भ्रमणंमारणंस्मृतमष्टधा चतुर्भिःक्षत्रियंहन्यात्पंचभिःक्षत्रियाधमं षड्भिर्वै-
श्यंसप्तभिस्तुशूद्रंसंकरमष्टभिरिति एतेषांमध्येतंकेशग्रहादिभिः पंचभिर्मारयतास्यक्षत्रियाधमत्वंदर्शितम् ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ घृणीदयालुः ५५ विवशंआ

यदामूर्ध्निमहाबाहुःप्राहरद्विलपिष्यतः तस्यजानुंददौभीमोजंघेचैनमरत्निना ५० समोहमगमद्राजाप्रहारपरिपीडितः तस्मिन्गृहीतेविर
थेत्रिगर्तानांमहारथे ५१ अभज्यतबलंसर्वंत्रैगर्तंतद्भयातुरम् निवर्त्यगास्ततःसर्वाःपांडुपुत्रामहाबलाः ५२ अवजित्यसुशर्माणंधनंचादाय
सर्वशः स्वबाहुबलसंपन्नाह्रीनिषेवायतव्रताः ५३ विराटस्यमहात्मानःपरिक्लेशविनाशनाः स्थिताःसमक्षंतेसर्वेत्वथभीमोभ्यभाषत ५४
नायंपापसमाचारोमत्तोजीवितुमर्हति किंनुशक्यंमयाकर्तुंयद्राजासततंघृणी ५५ गलेगृहीत्वाराजानमानीयविवशंवशम् ततएनंविचे
ष्टंतंबध्वापार्थोवृकोदरः ५६ रथमारोपयामासविसंज्ञंपांशुगुंठितम् अभ्येत्यरणमध्यस्थमभ्यगच्छद्युधिष्ठिरम् ५७ दर्शयामासभीमस्तुसु
शर्माणंनराधिपम् प्रोवाचपुरुषव्याघ्रोभीमआहवशोभितम् ५८ तंराजाप्राहसद्दृष्ट्वामुच्यतांवैनराधमः एवमुक्तोब्रवीद्भीमःसुशर्माणंमहाबलं
भीमसेनउवाच जीवितुंचेच्छसेमूढहेतुंमेगदतःशृणु ५९ दासोस्मीतित्वयावाच्यंसंसत्सुचसभासुच एवंतेजीवितंदद्यामेष
युद्धजितोविधिः ६० तमुवाचततोज्येष्ठोभ्राताससप्रणयंवचः युधिष्ठिरउवाच मुंचेममधमाचारंप्रमाणंयदितेवयं ६१ दासभावंगतो
ह्येषविराटस्यमहीपतेः अदासोगच्छमुक्तोसिमैवंकार्षीःपुनःक्वचित् ६२ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिदक्षिणगोग्रहेसुशर्म
पराजयेत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ३३ वैशंपायनउवाच एवमुक्तेतुसव्रीडःसुशर्मासीदधोमुखः समुक्तोभ्येत्यराजानमभिवाद्यप्रतस्थि
वान् १ अवमुच्यसुशर्माणंपांडवास्तेहतद्विषः स्वबाहुबलसंपन्नाह्रीनिषेवायतव्रताः २ संग्रामशिरसोमध्येतांरात्रिंसुखिनोवसन् त
तोविराटःकौंतेयानतिमानुषविक्रमान् ३ अर्चयामासवित्तेनमानेनचमहारथान् विराटउवाच यथैवममरत्नानियुष्माकं
तानिवैतथा ४ कार्यंकुरुतवैसर्वेयथाकामंयथासुखम् ददाम्यलंकृताःकन्यावसूनिविविधानिच ५ मनसश्चाप्यभिप्रेतंयुद्धेशत्रुनिब
र्हणाः युष्माकंविक्रमादद्यमुक्तोहंस्वस्तिमानिह ६ तस्माद्भवंतोमत्स्यानामीश्वराःसर्वएवहि वैशंपायनउ० तथाभिवादिनंम
त्स्यंकौरवेयाःपृथक्पृथक् ७ ऊचुःप्रांजलयःसर्वेयुधिष्ठिरपुरोगमाः प्रतिनंदामतेवाक्यंसर्वंचैवविशांपते ८ एतेनैवप्रतीताःस्मयत्त्वंमु
क्तोद्यशत्रुभिः ततोब्रवीत्प्रीतमनामत्स्यराजोयुधिष्ठिरम् ९ पुनरेवमहाबाहुर्विराटोराजसत्तमः एहित्वामभिषेक्ष्यामिमत्स्यराजस्तु
नोभवान् १०

धीनंवशंपराधीनम् ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ इतिविराटपर्वणिटीकायांत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ३३ एवमिति १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

नः अस्मत्संबंधिसर्वंभवान् ग्रहीतुमर्हति ११ १२ यतोनिगृहीतः जातसंरंभोजातभयोपित्वद्बलान्नचशत्रुवशंगतोऽस्मि १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०
इतिविराटपर्वणिटीकायांचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ३४ परीप्सतिलिप्सति यतःअथअतः विराटेविराटदेशेउपयात् उपायात् १ २ ३ ४ कालयंतिनयंति रथवंशे
नरथसमूहेन ५ घोषस्यघोषस्थानांगवांगोपालानांचहन्यतांहन्यमानानां आरावः शब्दोमहानभूत् ६ ७ ८ भूमिंजयमित्युत्तरस्यैवनामांतरम् ९ १० शून्यपालं

मनसश्चाप्यभिप्रेतंयथेष्टंभुविदुर्लभम् तत्तेहंसंप्रदास्यामिसर्वमर्हतिनोभवान् ११ रत्नानिगाःसुवर्णंचमणिमुक्तमथापिच वैयाघ्रपद्यवि
प्रेंद्रसर्वथैवनमोस्तुते १२ त्वत्कृतेह्यद्यपश्यामिराज्यंसंतानमेवच यतश्चजातसंरंभोनचशत्रुवशंगतः १३ ततोयुधिष्ठिरोमत्स्यंपुनरेवाभ्यभाष
त प्रतिनंदामितेवाक्यंमनोज्ञंमत्स्यभाषसे १४ आनृशंस्यपरोनित्यंसुसुखीसततंभव गच्छंतुदूतास्त्वरितंनगरंराजशासनात् १५ सुहृदां
प्रियमाख्यातुंघोषयंतुचतेजयम् ततस्तद्वचनंश्रुत्वामत्स्योदूतान्समादिशत् १६ आचक्षध्वंपुरंगत्वासंग्रामेविजयंमम कुमार्यःसमलंकृत्य
पर्यागच्छंतुमत्पुरात् १७ वादित्राणिचसर्वाणिमणिकाश्चस्वलंकृताः एतांचाज्ञांततःश्रुत्वाराज्ञामत्स्येननोदिताः १८ तामाज्ञांशिरसाकृत्वाप्रस्थि
ताहृष्टमानसाः तेगत्वाकेवलांरात्रिमथसूर्योदयंप्रति १९ विराटस्यपुराभ्याशेदूताजयमघोषयन् २० इतिश्रीम॰ विराटपर्वणिदक्षिणगो-
ग्रहेजयकथनंनामचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ३४ वैशंपायनउवाच याते त्रिगर्तान्मत्स्येतुपशूंस्तान्वैपरीप्सति दुर्योधनःसहामात्योविराटमु
पयादथ १ भीष्मोद्रोणश्चकर्णश्चकृपश्चपरमास्त्रवित् द्रौणिश्चसौबलश्चैवतथादुःशासनःप्रभो २ विविंशतिर्विकर्णश्चचित्रसेनश्चवीर्यवा
न् दुर्मुखोदुःसहश्चैवयेचैवान्येमहारथाः ३ एतेमत्स्यानुपागम्यविराटस्यमहीपतेः घोषान्विद्राव्यतरसागोधनंजह्रुरोजसा ४ षष्टिंगवांसहस्रा
णिकुरवःकालयंतिच महतारथवंशेनपरिवार्यसमंततः ५ गोपालानांतुघोषस्यहन्यतांतैर्महारथैः आरावःसुमहानासीत्संप्रहारेभयंकरे ६
गोपाध्यक्षोभयत्रस्तोरथमास्थायसत्वरः जगामनगरायैवपरिक्रोशंस्तदार्त्तवत् ७ संप्रविश्यपुरंराज्ञोराजवेश्माभ्ययात्ततः अवतीर्यरथात्तूर्ण
माख्यातुंप्रविवेशह ८ दृष्ट्वाभूमिंजयंनामपुत्रंमत्स्यस्यमानिनम् तस्मैतत्सर्वमाचष्टराष्ट्रस्यपशुकर्षणम् ९ षष्टिंगवांसहस्राणिकुरवःका
लयंतिते तद्विजेतुंसमुत्तिष्ठगोधनंराष्ट्रवर्धनम् १० राजपुत्रहितप्रेप्सुःक्षिप्रंनिर्याहिवैस्वयम् त्वांहिमत्स्योमहीपालःशून्यपालमिहाकरोत् ११
त्वांवैपरिषदोमध्येश्लाघतेसनराधिपः पुत्रोममानुरूपश्चशूरश्चापिकुलोद्वहः १२ इष्वस्त्रेनिपुणोयोधःसदावीरश्चमेसुतः तस्यतत्सत्यमे
वास्तुमनुष्येंद्रस्यभाषितम् १३ आवर्तयकुरूञ्जित्वापशून्पशुमतांवर निर्दहैषामनीकानिभीमेनशरतेजसा १४

राज्ञ असन्निधानेपालकम् ११ १२ १३ १४ श्रीगोपालकृष्णायनमः ५ ५ ५ ५

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

यूथपोगंधहस्ती १५ पाशोपधानामिति पाशौमौर्व्याग्रांतद्वयगतौ तावेवउपधानेवीणायांतंत्रीसंधानार्थंकाष्ठविशेषो यस्यांसापाशोपधानातान् ज्याम् मौर्व्येवतं
त्री कार्ष्णायसतंतवोयस्यांसा तांचापोधनुर्यष्टिः सैवअलाबुसहितोदंडोयस्यास्ताम् महास्वनामित्युभयत्रतुल्यम् शरास्ततोनिःसरंतस्तएव वर्णाः शब्दवत्व
साम्यात् स्वरस्पर्शादयोयस्यांधनुःशब्दोऽत्रसज्य चापवाची तांदेववीणांशत्रूणांमध्येप्रवादय १६ युज्यंतुयुज्यंतांसिंहंसिंहाकारंसौवर्णम् १७ हस्तवनादढहस्तेन

धनुश्च्युतैरुक्मपुंखैः शरैःसंनतपर्वभिः द्विषतांभिंध्यनीकानिगजानामिवयूथपः १५ पाशोपधानांज्यातंत्रींचापदंडांमहास्वनाम् शरवर्णां
धनुर्वीणांशत्रुमध्येप्रवादय १६ श्वेतारजतसंकाशारथेयुज्यंतुतेहयाः ध्वजंचसिंहसौवर्णमुच्छ्रयंतुतवप्रभो १७ रुक्मपुंखाःप्रसन्नाग्रा
मुक्ताहस्तवतात्वया छादयंतुशराःसूर्यराज्ञांमार्गनिरोधकाः १८ रणेजित्वाकुरून्सर्वान्वज्रपाणिरिवासुरान् यशोमहदवाप्यत्वंप्रविश
स्वपुरंपुनः १९ त्वंहिराष्ट्रस्यपरमागतिर्मत्स्यपतेःसुत यथाहिपांडुपुत्राणामर्जुनोजयतांवरः २० एवमेवगतिर्नूनंभवान्विषयवासिनाम्
गतिमंतोभवंत्वद्यसर्वेविषयवासिनः २१ वैशंपायनउवाच स्त्रीमध्यउक्तस्तेनासौतद्वाक्यमभयंकरम् अंतःपुरेश्लाघ्यमान
इदंवचनमब्रवीत् २२ इतिश्रीमन्म॰विराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेपंचत्रिंशोऽध्यायः ३५ उत्तरउवाच अद्याहमनुगच्छेयंदृढ
धन्वागवांपदम् यदिमेसारथिःकश्चिद्भवेदश्वेषुकोविदः १ तंत्वहंनाधिगच्छामियोमेयंताभवेन्नरः पश्यध्वंसारथिंक्षिप्रंममयुक्तंप्रयास्य
तः २ अष्टाविंशतिरात्रंवामासंवानूनमंततः यत्तदासीन्महद्युद्धंतत्रमेसारथिर्हतः ३ सलभेयंयदात्वन्यंहयमानविदंनरम् त्वरावानद्ययात्वा
हंसमुच्छ्रितमहाध्वजम् ४ विगाह्यतत्परानीकंगजवाजिसमाकुलम् शस्त्रप्रतापनिर्वीर्यान्कुरूञ्जित्वानयेपशून् ५ दुर्योधनंशांतनवंक
र्णंवैकर्तनंकृपम् द्रोणंचसहपुत्रेणमहेष्वासान्समागतान् ६ वित्रासयित्वासंग्रामेदानवानिववज्रभृत् अनेनैवमुहूर्तेनपुनःप्रत्यानयेपशू
न् ७ शून्यमासाद्यकुरवःप्रयांत्यादायगोधनम् किंतुशक्यंमयाकर्तुंयदहंतत्रनाभवम् ८ पश्येयुरद्यमेवीर्यंकुरवस्तेसमागताः किंनुपा
र्थोऽर्जुनःसाक्षादयमस्मान्प्रबाधते ९ वैशंपायनउवाच श्रुत्वातदर्जुनोवाक्यंराज्ञःपुत्रस्यभाषतः अतीतसमयेकालेप्रियांभा
र्यामनिंदिताम् १० द्रुपदस्यसुतांतन्वींपांचालींपावकात्मजाम् सत्यार्जवगुणोपेतांभर्तुःप्रियहितेरताम् ११ उवाचरहसिप्रीतःकृष्णांसर्वा
र्थकोविदः उत्तरंब्रूहिकल्याणिक्षिप्रंमद्वचनादिदम् १२ अयंवैपांडवस्यासीत्सारथिःसंमतोदृढः महायुद्धेषुसंसिद्धःसतेयंताभविष्य
ति १३ वैशंपायनउवाच तस्यतद्वचनंस्त्रीषुभाषतश्चपुनःपुनः नामर्षयतपांचालीबीभत्सोःपरिकीर्तनम् १४

प्रशंसायांमतुप् १८ १९ २० २१ २२ इतिविराटपर्वणिटीकायांपंचत्रिंशोऽध्यायः ३५ अद्येति १ २ ३ हययानविदम् अश्वगतिज्ञम् ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
१३ १४

SGDF

१५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ नर्तनागृहम् ण्यासश्चंथोयुजितिप्यंतात् युचिदावंतम् २३ सत्रेणछद्मना २४ इतिविराटपर्वणिटीकायांष पं॰
ट्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ३६ माल्यंमाला माल्यंकुसुमतत्स्रजोरितिमेदिनी सुदक्षिणाभ्रातृछंदानुवर्तिनी दक्षिणादक्षिणोद्भूतसरलछंदवर्तिषु इतिमेदि ४
नी वेदिवत् विलग्नः कृशोमध्योयस्याःसापद्मपत्राभनिभाशिरवंडिनीतिप्राचीनः पाठः पद्मपत्राभनिभापद्मपत्रेषु आभातीतिपद्मपत्राभांलक्ष्मीः तद्वत्

अथैनमुपसंगम्यस्त्रीमध्यात्सातपस्विनी व्रीडमानेवशनकैरिदंवचनमब्रवीत् १५ योसौबृहद्वारणाभोयुवासुप्रियदर्शनः बृहन्न
डेतिविख्यातो पार्थस्यासीत्ससारथिः १६ धनुष्यनवरश्चासीत्तस्यशिष्योमहात्मनः दृष्टपूर्वोमयावीरचरंत्यापांडवान्प्रति १७
यदाग्निस्तावकोदावमदहत्खांडवंवनम् अर्जुनस्यतदातेनसंगृहीताहयोत्तमाः १८ तेनसारथिनापार्थःसर्वभूतानिसर्वशः अजयत्खांडव
प्रस्थेनहियंतास्तितादृशः १९ उत्तरउवाच सैरंध्रिजानासितथायुवानंनपुंसकोनैवभवेद्यथासौ अहंनशक्नोमिबृहन्नलांशुभेव
क्तुंस्वयंयच्छहयान्ममेति २० सैरंध्र्युवाच येयंकुमारीसुश्रोणीभगिनीतेयवीयसी अस्याःसावीरवचनंकरिष्यतिनसंशयः
२१ यदिवैसारथिःसस्यात्कुरून्सर्वान्नसंशयः जित्वागाश्चसमादायध्रुवमागमनंभवेत् एवमुक्तस्तुसैरंध्र्याभगिनींप्रत्यभाषत २२ग
च्छत्वमनवद्यांगीतामानयबृहन्नलाम् साभ्रात्राप्रेषिताशीघ्रमगच्छन्नर्तनागृहम् यत्रास्तेसमहाबाहुश्छन्नःसत्रेणपांडवः २३
इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहे षट्त्रिंशोऽध्यायः ३६ वैशंपायनउवाच साप्राद्रवत्कांचनमाल्यधारिणीज्येष्ठे
नभ्रात्राप्रहितायशस्विनी सुदक्षिणावेदिविलग्नमध्यासापद्मपत्राभनिभाशिखंडिनी १तन्वीशुभांगीमणिचित्रमेखलामत्स्यस्यराज्ञोदुहि
ताश्रियान्विता तन्नर्तनागारमरालपक्ष्माशतह्रदामेघमिवान्वपद्यत २ साहस्तिहस्तोपमसंहतोरूरनिंदिताचारुदतीसुमध्यमा आसाद्यतंवै
वरमाल्यधारिणीपार्थंशुभानागवधूरिवद्विपम् ३ सारत्नभूतामनसःप्रियार्चितासुताविराटस्ययथेंद्रलक्ष्मीः सुदर्शनीयाप्रमुखेयशस्वि
नीप्रीत्याब्रवीदर्जुनमायतेक्षणा ४ सुसंहतोरूंकनकोज्ज्वलत्वचंपार्थःकुमारींसतदाभ्यभाषत किमागमःकांचनमाल्यधारिणिमृगाक्षिकिं
त्वंत्वरितेवभामिनी ५ किंतेमुखंसुंदरिनप्रसन्नमाचक्ष्वतत्त्वंममशीघ्रमंगने ६ वैशंपायनउवाच सतांदृष्ट्वाविशालाक्षींराज
पुत्रींसखींसखा प्रहसन्नब्रवीद्राजन्किमागमनमित्युत ७ तमब्रवीद्राजपुत्रीसमुपेत्यनरर्षभम् प्रणयंभावयंतीसासखीमध्यइदंवचः ८

निभादीप्तिर्यस्याःसायेतुपद्मपत्राभंमरकतंतनद्वन्निभांश्यामामितिव्याचख्युः तेषांकनकोज्ज्वलत्वचमितिवाक्यशेषेणविरोधःस्पष्टः शिखंडिनीमयूरपिछालंकारवती १ ३०
अरालपक्ष्मा वक्राक्षिपक्ष्माशतह्रदाविद्युत् १ २ ३ प्रमुखेअग्रे ४ ५ धर्किंकिमर्थमागमनं ७ प्रणयंविनयंभावयंतीदर्शयंती ८

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

९ १० ११ १२ यावत्गावोदूरतरंह्रीयंतेततः प्रागेवसारथ्यंकुरु १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६

गावोराष्ट्रस्यकुरुभिः काल्यंतेनोबृहन्नडे तान्विजेतुंममभ्राताप्रयास्यतिधनुर्धरः ९ नचिरंनिहतस्तस्यसंग्रामेरथसारथिः तेननास्तिसमः
सूतोयोस्यसारथ्यमाचरेत् १० तस्मैप्रयतमानायसारथ्यार्थंबृहन्नडे आचचक्षेहयज्ञानेसैरंध्रीकौशलंतव ११ अर्जुनस्यकिलासीस्त्वंसारथि
र्दयितःपुरा त्वयाजयत्सहायेनपृथिवींपांडवर्षभः १२ सासारथ्यंममभ्रातुःकुरुसाधुबृहन्नडे पुराहूरतरंगावोह्रियंतेकुरुभिर्हिनः १३अथै
तद्वचनंमेद्यनियुक्ता नकरिष्यसि प्रणयादुच्यमानात्वंपरित्यक्ष्यामिजीवितम् १४ एवमुक्तस्तुसुश्रोण्यातयासख्यापरंतपः जगामराजपुत्र
स्यसकाशममितौजसः १५ तमाव्रजंतंत्वरितंप्रभिन्नमिवकुंजरम् अन्वगच्छद्विशालाक्षीशिशुंगजवधूरिव १६ दूरादेवतुतंप्रेक्ष्यराजपुत्रो
भ्यभाषत त्वयासारथिनापार्थःखांडवेग्निमतर्पयत् १७ पृथिवीमजयत्कृत्स्नांकुंतीपुत्रोधनंजयः सैरंध्रीत्वांसमाचष्टेसाहिजानातिपांडवा
न् १८ संयच्छमामकानश्वांस्तथैवत्वंबृहन्नडे कुरुभिर्योत्स्यमानस्यगोधनानिपरीप्सतः १९ अर्जुनस्यकिलासीस्त्वंसारथिर्दयितःपुरा
त्वयाजयत्सहायेनपृथिवींपांडवर्षभः २० एवमुक्ताप्रत्युवाचराजपुत्रंबृहन्नडा काशक्तिर्ममसारथ्यंकर्तुंसंग्राममूर्धनि २१ गीतंवायदिवा
नृत्यंवादित्रंवापृथग्विधम् तत्करिष्यामिभद्रंतेसारथ्यंतुकुतोमम २२ उत्तरउवाच बृहन्नडेगायकोवानर्तकोवापुनर्भव क्षिप्रं
मेरथमास्थाय निगृण्हीष्वहयोत्तमान् २३ वैशंपायनउवाच सतत्रनर्मसंयुक्तमकरोत्पांडवोबहु उत्तरायाःप्रमुखतःसर्वंजानन्नरिं
दमः २४ ऊर्ध्वमुत्क्षिप्यकवचंशरीरेप्रत्यमुंचत कुमार्यस्तत्रतंदृष्ट्वाप्राहसन्पृथुलोचनाः २५ सतुदृष्ट्वाविमुह्यंतंस्वयमेवोत्तरस्ततः कवचेन
महार्हेणसमनह्यद्बृहन्नडां २६ सबिभ्रत्कवचंचाग्र्यंस्वयमप्यंशुमत्प्रभम् ध्वजंसिंहंसमुच्छ्रित्यसारथ्येसमकल्पयत् २७ धनूंषिचमहा
र्हाणिबाणांश्चरुचिरान्बहून् आदायप्रययौवीरःसबृहन्नडसारथिः २८ अथोत्तराश्चकन्याश्चसख्यस्तामब्रुवंस्तदा बृहन्नडेआन
येथावासांसिरुचिराणिच २९ पांचालिकार्थंसूक्ष्माणिचित्राणिविविधानिच विचित्रसंग्रामगतान्भीष्मद्रोणमुखान्कुरून् ३० एवं
ताब्रुवतीःकन्याःसहिताःपांडुनंदनः प्रत्युवाचहसन्पार्थोमेघदुंदुभिनिस्वनः ३१ बृहन्नडोवाच यद्युत्तरोयंसंग्रामेविजेष्यतिमहा
रथान् अथाहरिष्येवासांसिदिव्यानिरुचिराणिच ३२ वैशंपायनउवाच एवमुक्त्वातुबीभत्सुस्ततःप्राचोदयद्धयान् कुरून
भिमुखःशूरोनानाध्वजपताकिनः ३३ तमुत्तरंवीक्ष्यरथोत्तमेस्थितंबृहन्नडासारथिनंमहाध्वजम् स्त्रियश्चकन्याश्चद्विजाश्चसुव्रताःप्र
दक्षिणंचक्रुरथोचुरंगनाः ३४

२७ २८ २९ पांचालिकार्थंपांचालिकापुत्रिकास्याद्वस्त्रदंतादिभिःकृताइत्यमरः ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ६ ६

SGDF Gangeshwari Digital Foundation

३५ इतिश्रीमन्महाभा॰विराट॰टी॰षट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ३६ सराजेति १ २३ ४ ५ अतिवेगेन आकाशे ६ ७ ८ हृष्टरोमारोमांचितः ९ नोत्सहेइ
त्यत्रहेतुमाह बह्विति १० ११ कलिलंगहनं १२ १३ १४ कश्मलंमूर्च्छा १५ अविज्ञातः ज्ञातंसामान्यंविगतंयस्मात्सविज्ञातो साधारणः तदन्योऽविज्ञातः प्राकृ

यदर्जुनस्यर्षभतुल्यगामिनः पुराभवत्त्वांडवदाहमंगलम् कुरून्समासाद्यरणेबृहन्नडे सहोत्तरेणास्तुतदद्यमंगलम् ३५ इतिश्री॰
विराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेसप्तत्रिंशोऽध्यायः ३७ वैशंपायनउवाच सराजधान्यानिर्यायवैराटिरकुतोभयः प्रयाहीत्यब्रवीत्सूतं
यत्रतेकुरवोगताः १ समवेतान्कुरून्सर्वान्जिगीषूनवजित्यवै गास्तेषांक्षिप्रमादायपुनरेष्याम्यहंपुरम् २ ततस्तांश्चोदयामाससदश्वान्पां
डुनंदनः तेहयानरसिंहेनचोदितावातरंहसः ३ आलिखंतइवाकाशमूहुःकांचनमालिनः नातिदूरमथोगत्वामत्स्यपुत्रधनंजयौ अवेक्षेता
ममित्रघ्नौकुरूणांबलिनांबलम् ४ श्मशानाभिमुखौगत्वाआससादकुरूनथ तांशमीमन्ववीक्षेतांव्यूढानीकांश्चसर्वशः ५ तदनीकंमह
त्तेषांविबभौसागरोपमम् सर्पमाणमिवाकाशेवनंबहुलपादपम् ६ ददृशेपार्थिवोरेणुर्जनितस्तेनसर्पता दृष्टिप्रणाशोभूतानांदिवस्पृक्
कुरुसत्तम ७ तदनीकंमहद्दृष्ट्वागजाश्वरथसंकुलम् कर्णदुर्योधनकृपैर्गुप्तंशांतनवेनच ८ द्रोणेनचसपुत्रेणमहेष्वासेनधीमता हृष्टरोमा
भयोद्विग्नः पार्थंवैराटिरब्रवीत् ९ उत्तरउवाच नोत्सहेकुरुभिर्योद्धुंरोमहर्षंहिपश्यमे बहुप्रवीरमत्युग्रंदेवैरपिदुरासदम् १० प्रति
योद्धुंनशक्ष्यामिकुरुसैन्यमनंतकम् नाशंसेभारतींसेनांप्रवेष्टुंभीमकार्मुकाम् ११ रथनागाश्वकलिलांपत्तिध्वजसमाकुलाम् दृष्ट्वैवहि
परानाजौमनःप्रव्यथतीवमे १२ यत्रद्रोणश्चभीष्मश्चकृपःकर्णोविविंशतिः अश्वत्थामाविकर्णश्चसोमदत्तिश्चबाल्हिकः १३ दुर्योधनस्त
थावीरोराजाचरथिनांवरः द्युतिमंतोमहेष्वासाः सर्वेयुद्धविशारदाः १४ दृष्ट्वैवहिकुरूनेतान्व्यूढानीकान्प्रहारिणः हृषितानिचरोमाणिकश्म
लंचागतंमम १५ वैशंपायनउवाच अविजातोविजातस्यमौर्ख्याद्धूर्तस्यपश्यतः परिदेवयतेमंदःसकाशेसव्यसाचिनः १६ त्रि
गर्तान्मेपितायातःशून्येसंप्रणिधायमाम् सर्वांसेनामुपादायनमेसंतीहसैनिकाः १७ सोहमेकोबहून्बालःकृतास्त्रानकृतश्रमः प्रतियोद्धुंन
शक्ष्यामिनिवर्तस्वबृहन्नडे १८ बृहन्नडोवाच भयेनदीनरूपोसिद्विषतांहर्षवर्धनः नचतावत्कृतंकर्मपरैःकिंचिद्रणाजिरे १९
स्वयंत्वमेवमामात्थनयमांकौरवान्प्रति सोहंत्वांतत्रनेष्यामियत्रैतेबहुलाध्वजाः २० मध्येत्वामिषगृध्राणांकुरूणामाततायिनाम् नेष्या
मित्वांमहाबाहोपृथिव्यामपिसुध्यताम् २१

तः प्राचांतुसयकारः पाठः तदाविपातोधृष्टःधृष्टेधृष्णुर्वियातश्चेत्यमरः अवियातोऽप्रगल्भः धूर्तस्यछद्मवेषधा ३१
रिणः १६ १७ १८ १९ २० आमिषंमांसंतत्रयथागृध्राःप तंतितत्तुल्यानांगोलुब्धानांपृथिव्यांनिमित्तभूतायां एतेनाग्रेभाविसंग्रामेष्वपित्वांनेष्यामीत्युक्तम् २१ ६५

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

तथास्त्रीषुप्रतिश्रुत्यपौरुषंपुरुषेषुच कत्थमानोभिनिर्यायकिमर्थंनयुयुत्ससे २२ नचेद्विजित्यगास्तास्त्वंगृहान्वैप्रतियास्यसि प्रहसिष्यंतिवी
रास्त्वांनरानार्यश्चसंगताः २३ अहमप्यत्रसैरंध्र्याख्यातःसारथ्यकर्मणि नहिशक्ष्याम्यनिर्जित्यगाःप्रयातुंपुरंप्रति २४ स्तोत्रेणचैवसैरंध्र्यास्तववाक्ये
नतेनच कथंनयुध्येयमहंकुरून्सर्वान्स्थिरोभव २५ उत्तरउवाच कामंहरंतुमत्स्यानांभूयांसःकुरवोधनम् प्रहसंतुचमांनार्योनराश्चापिबृह
न्नडे २६ युद्धेननास्तिकार्यमेगावोगच्छंतुचापिमे शून्यंमेनगरंचापिपितुश्चैवबिभेम्यहम् २७ वैशंपायनउ० इत्युक्त्वाप्राद्रवद्भीतोरथा
त्प्रस्कंद्यकुंडली त्यक्त्वामानंचदर्पंचविसृज्यसशरंधनुः २८ बृहन्नडोवाच नैषशूरैःस्मृतोधर्मःक्षत्रियस्यपलायनम् श्रेयस्तेमरणंयु
द्धेनभीतस्यपलायनम् २९ वैशंपायनउ० एवमुक्त्वातुकौंतेयःसोवप्लुत्यरथोत्तमात् तमन्वधावद्धावंतंराजपुत्रंधनंजयः ३० दीर्घांवेणीं
विधुन्वानःसाधुरक्तेचवाससी विधूयवेणींधावंतमजानंतोर्जुनंतदा ३१ सैनिकाःप्राहसन्केचित्तथारूपमवेक्ष्यतम् तंशीघ्रमभिधावंतंसं
प्रेक्ष्यकुरवोब्रुवन् ३२ कएषवेषसंछन्नोभस्मनीवहुताशनः किंचिदस्ययथापुंसःकिंचिदस्ययथास्त्रियः ३३ सारूप्यमर्जुनस्येवक्लीबरूपंबि
भर्तिच तदेवैतच्छिरोग्रीवंतौबाहूपरिघोपमौ ३४ तद्वदेवास्यविक्रांतंनायमन्योधनंजयात् अमरेष्विवदेवेंद्रोमानुषेषुधनंजयः ३५ एकःकोस्मा
नुपायायादन्योलोकेधनंजयात् एकःपुत्रोविराटस्यशून्येसंनिहितःपुरे ३६ सएषकिलनिर्यातोबालभावान्नपौरुषात् सत्रेणनूनंछ-
न्नंहिचरंतंपार्थमर्जुनम् ३७ उत्तरःसारथिंकृत्वानिर्यातोनगराद्बहिः सेनांमन्यामहेदृष्ट्वाभीतएषपलायते ३८ तंनूनमेषधावंतंजि
घृक्षतिधनंजयः वैशंपा० इतिस्मकुरवःसर्वेविमृशंतःपृथक्पृथक् नचव्यवसितुंकिंचिदुत्तरंशक्नुवंतिते छन्नंतथातंसत्रेणपांडवंप्रेक्ष्यभारत ४०
उत्तरंतंप्रधावंतमभिद्रुत्यधनंजयः गत्वापदशतंतूर्णंकेशपक्षेपरामृशत् ४१ सोर्जुनेनपरामृष्टःपर्यदेवयदार्तवत् बहुलंकृपणंचैवविराटस्यसुत
स्तदा ४२ उत्तरउवाच शृणुयास्त्वंहिकल्याणिबृहन्नडेसुमध्यमे निवर्तयरथंक्षिप्रंजीवन्भद्राणिपश्यति ४३ शातकुंभस्यशुद्ध
स्यशतंनिष्कान्ददामिते मणीनष्टौचवैडूर्यान्हेमबद्धान्महाप्रभान् ४४ हेमदंडप्रतिच्छन्नंरथंयुक्तंचसुव्रतैः मत्तांश्चदशमातंगान्मुंचमांत्वंबृ
हन्नडे ४५ वैशंपायनउवाच एवमादीनिवाक्यानिविलपंतमचेतसम् प्रहस्यपुरुषव्याघ्रोरथस्यांतिकमानयत् ४६ अथैनम
ब्रवीत्पार्थोभयार्तंनष्टचेतसम् यदिनोत्सहसेयोद्धुंशत्रुभिःशत्रुकर्षण ४७ एहिमेत्वंहयान्यच्छयुध्यमानस्यशत्रुभिः प्रयाह्येतद्रथानी
कंमद्बाहुबलरक्षितः ४८

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

४९ ५० ५१ ५२ ५३ इतिविराटपर्वणिटीकायांअष्टत्रिंशोऽध्यायः ३८ तंदृष्ट्वेति १ २ ३ ४ ५ ६ साध्वसंभयम् ७ वैशसंवैरं युद्धेकदनंवा ८ हेनदीजगांगेयभीष्मलंकेशत्वात् यस्यवनंतस्यारिः नाशकोहनूमान्सकेतुः ध्वजोयस्यसलंकेशवनारिकेतुः नगोवृक्षः तदाह्वयः वृक्षनामा

अप्रधृष्यतमंघोरं गुप्तंवीरैर्महारथैः नाभीस्त्वंराजपुत्राग्र्य क्षत्रियोसिपरंतप ४९ कथंपुरुषशार्दूलशत्रुमध्येविषीदसि अहंवैकुरुभिर्यो-
त्स्यामिविजेष्यामिचतेपशून् ५० प्रविश्यैतद्रथानीकमप्रधृष्यंदुरासदम् यन्ताभवनरश्रेष्ठयोत्स्येहंकुरुभिःसह ५१ एवंब्रुवाणोबीभत्सुर्वै-
राटिमपराजितः समाश्वास्यमुहूर्तंतमुत्तरंभरतर्षभ ५२ ततएनंविचेष्टंतमकामंभयपीडितम् रथमारोपयामासपार्थःप्रहरतांवरः
५३ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेउत्तरभंगोनामअष्टत्रिंशत्तमोऽध्यायः ३८ वैशंपायनउवाच तंदृ-
ष्ट्वाक्लीबवेषेणरथस्थंनरपुंगवम् शमीमभिमुखंयांतंरथमारोप्यचोत्तरम् १ भीष्मद्रोणमुखास्तत्रकुरूणांरथिनांवराः वित्रस्तमनसःस
र्वेधनंजयकृताद्भयात् २ तानवेक्ष्यहतोत्साहानुत्पातानपिचाद्भुतान् गुरुःशस्त्रभृतांश्रेष्ठोभारद्वाजोभ्यभाषत ३ चंडाश्ववाताःसंवांति
रूक्षाःशर्करवर्षिणः भस्मवर्णप्रकाशेनतमसासंवृतंनभः ४ रूक्षवर्णाश्चजलदादृश्यंतेद्भुतदर्शनाः निःसरंतिचकोशेभ्यःशस्त्राणिविविधा
निच ५ शिवाश्चविनदंत्येतादीप्तास्यादिशिदारुणाः हयाश्चाश्रूणिमुंचंतिध्वजाःकंपंत्यकंपिताः ६ यादृशान्यत्ररूपाणिसंदृश्यंतेबहूनि
च यत्ताभवंतस्तिष्ठंतुसाध्वसंसमुपस्थितम् ७ रक्षध्वमपिचात्मानंव्यूहध्वंवाहिनीमपि वैशसंचप्रतीक्षध्वंरक्षध्वंचापिगोधनं ८ एषवी
रोमहेष्वासःसर्वशस्त्रभृतांवरः आगतःक्लीबवेषेणपार्थोनास्त्यत्रसंशयः ९ नदीजलंकेशवनारिकेतुर्नगाह्वयोनामनगारिसूनुः एषोंगनावे
षधरःकिरीटीजित्वावयंनेष्यतिचाद्यगावः १० सएषपार्थोविक्रांतःसव्यसाचीपरंतपः ११ नायुद्धेननिवर्तेतसर्वैरपिमरुद्गणैः क्लेशितश्च
वनेशूरोवासवेनापिशिक्षितः १२ अमर्षवशमापन्नोयोत्स्यतेनात्रसंशयः नेहास्यप्रतियोद्धारमहंपश्यामिकौरवाः १३ महादेवोपिपार्थेनश्रूयते
युधितोषितः किरातवेषप्रच्छन्नोगिरौहिमवतिप्रभुः १४ कर्णउवाच सदाभवान्फाल्गुनस्यगुणैरस्मान्विकत्थसे नचार्जुनःक
लापूर्णोममदुर्योधनस्यच १५ दुर्योधनउवाच यद्येषपार्थोराधेयकृतंकार्यंभवेन्मम ज्ञाताःपुनश्चरिष्यंतिद्वादशाब्दान्वि
शांपते १६ अथवाकश्चिदेवान्यःक्लीबवेषेणमानवः शरैरेनंसुनिशितैःपातयिष्यामिभूतले १७ वैशंपायनउवाच तस्मिन्ब्रु
वतितद्वाक्यंधार्तराष्ट्रेपरंतप भीष्मोद्रोणःकृपोद्रौणिःपौरुषंतदपूजयन् १८ इति॰वि॰उत्तरगो॰अर्जुनप्रशंसानामएकोनच॰ऽध्यायः ३९

नामेतिवितर्केनिश्चितंवाअर्जुनइत्यर्थः शैलवृक्षौनगावगावित्यमरः नगारिरिंद्रः तस्यसूनुः एषःअंगनावेषधरःकिरीटीएतन्नामायंजित्वावःयुष्माकंगाःधेनूःनेष्य
तंदुर्योधनंअवपालय १० ११ १२ १३ १४ कलाषोडशोंशःपूर्णःकृत्स्नः १५ १६ १७ १८ इतिविराटपर्वणिटी॰एकोनचत्वा॰ऽध्यायः ३९

SGDF

१अवहरअवतारय २ बाहुविक्षेपंसोढुंनशक्ष्यंतीतिसंबंधः ३ भूमिंजयहेउत्तरपलाशिनींबहुपत्रवतीं ४ ५ ६ तृणराजस्ताल स्तत्समम् महामा
त्रं अतिप्रमाणम् ७ ८ ९ इतिविराटपर्वणिटीकायांचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४० आलब्धुंस्प्रष्टुम् १ २ ३ ४ दायादंपुत्रम् ५ ६ ७ अपहृत्य

वैशंपायनउवाच तांशमीमुपसंगम्यपार्थोवैराटिमब्रवीत् सुकुमारंसमाज्ञायसंग्रामेनातिकोविदम् १ समादिष्टोमयाक्षिप्रं
धनूंष्यवहरोत्तर नेमानिहित्वदीयानिसोढुंशक्ष्यंतिमेबलम् २ भारंचापिगुरुंवोढुंकुंजरंवाप्रमर्दितुम् ममबाबाहुविक्षेपंशत्रूनिहवि
जेष्यतः ३ तस्माद्भूमिंजयारोहशमीमेतांपलाशिनीम् अस्यांहिपांडुपुत्राणांधनूंषिनिहितान्युत ४ युधिष्ठिरस्यभीमस्यबीभत्सोर्यमयो
स्तथा ध्वजाःशराश्चशूराणांदिव्यानिकवचानिच ५ अत्रचैतन्महावीर्यंधनुःपार्थस्यगांडिवम् एकंशतसहस्रेणसंमितंराष्ट्रवर्धनम् ६
व्यायामसहमत्यर्थंतृणराजसमंमहत् सर्वायुधमहामात्रंशत्रुसंबाधकारकम् ७ सुवर्णविकृतंदिव्यंश्लक्ष्णमायतमव्रणम् अलंभारंगु
रुंवोढुंदारुणंचारुदर्शनम् ८ तादृशान्येवसर्वाणिबलवंतिदृढानिच युधिष्ठिरस्यभीमस्यबीभत्सोर्यमयोस्तथा ९ इतिश्रीमः
उत्तरगोग्रहेअर्जुनाख्यकथनेचत्वारिंशोऽध्यायः ४० उत्तरउवाच अस्मिन्वृक्षेकिलोद्बद्धंशरीरमितिनःश्रुतम् तदहंराजपु
त्रःसन्स्पृशेयंपाणिनाकथम् १ नैवंविधंमयायुक्तमालब्धुंक्षत्रयोनिना महताराजपुत्रेणमंत्रयज्ञविदासदा २ स्पृष्टवंतंशरीरंमांशववा
हमिवाशुचिम् कथंवाव्यवहार्यंवैकुर्वीथास्त्वंबृहन्नडे ३ बृहन्नडोवाच व्यवहार्यश्चराजेंद्रशुचिश्चैवभविष्यसि धनूंष्ये
तानिमाभैस्त्वंशरीरंनात्रविद्यते ४ दायादंमत्स्यराजस्यकुलेजातंमनस्विनाम् कथंत्वांनिंदितंकर्मकारयेयंनृपात्मज ५ वैशंपाय
नउवाच एवमुक्तःसपार्थेनरथात्प्रस्कंद्यकुंडली आरुरोहशमीवृक्षं वैराटिरवशस्तदा ६ तमन्वशासच्छत्रुघ्नोरथेतिष्ठन्धनंजयः
अवरोपयवृक्षाग्राद्धनूंष्येतानिमाचिरम् ७ परिवेष्टनमेतेषांक्षिप्रंचैवव्यपानुद सोपहृत्यमहार्हाणिधनूंषिपृथुवक्षसाम् ८ परिवेष्ट
नपत्राणिविमुच्यसमुपानयत् तथासंहननान्येषांपरिमुच्यसमंततः ९ अपश्यद्गांडिवंतत्रचतुर्भिरपरैःसह तेषांविमुच्यमानानांध
नुषामर्कवर्चसाम् १० विनिश्चेरुःप्रभादिव्याग्रहाणामुदयेष्विव सतेषांरूपमालोक्यभोगिनामिवजृंभताम् ११ हृष्टरोमाभयोद्वि
ग्नःक्षणेनसमपद्यत संस्पृश्यतानिचापानिभानुमंतिमहांतिच १२ वैराटिरर्जुनंराजन्निदंवचनमब्रवीत् १३ इतिश्रीमन्महा
भारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेअस्त्रारोपणेएकचत्वारिंशोऽध्यायः ४१ ५ ५ ५

वृक्षादधआनीय ८ संनहनानिधनुषांबंधनानि ९ १० ११ १२ १३ इतिविराटपर्वणिटीकायांएकचत्वारिंशोऽध्यायः ४१ ६५

SGDF Gangeshwar Digital Foundation

कस्यजातरूपस्यजातकीर्तेः रूपंस्वभावेसौंदर्येनाराचेपशुशब्दयोरितिविश्वः बिंदवःसौवर्णाइतिसंबंधः सहस्रैःसहस्रस्थोबलवत्योदीप्तिमत्योवाकोटीप्रांतोयस्यतत्स हस्रकोटिसहोबलेज्योतिषिचेतिमेदिनी सहशब्दान्मत्वर्थीयोरप्रत्ययः १ रुक्मदंशिताः भासमानाः रुक्मग्रहं रुक्मषुगृह्यतेस्मिन्निति रुक्मग्रहंरुक्ममध्यं २ तपनीयस्यसुवर्णस्यइंद्रगो पकाः कीटविशेषाः रक्तपीतभास्वरवर्णाः ३ ४ सौवर्णाःशलभाः कृष्णागरुवर्णद्रव्यंमीनाइतिसंज्ञितंतन्मयाःतेषुहिलीनवर्णेषुतपनीयारव्यस्वर्णभूषणानिशोभंते सुवर्णश्च सुवर्णत्वक्कृष्णागरुमरवांतरेइतिविश्वः सुवर्णमणयः स्वर्णबिंदवःशोभनवर्णमणिरवचितत्वाद्वासुवर्णमणिचित्रत्वम् ५ साहस्राःसहस्रशःसंख्याताःलोमवाहिनः पत्रवं तःलोमच्छेदिनइत्यन्ये उपासंगेनिषंगे ६ विपाठाः स्थूलदंडाबाणविशेषाः विपाठःस्थूलदंडःस्यादितिकल्पद्रुः गार्ध्रपत्राःगृध्रपत्रवाहिनः शिलाशिताः शिलायांतीक्ष्णीकृताः

वैशंपायनउवाच बिंदवोजातरूपस्यशतंयस्मिन्निपातिताः सहस्रकोटिसौवर्णाःकस्यैतद्धनुरुत्तमम् १ वारणायत्रसौवर्णाःपृष्ठेभांतिसुदंशिताः सुपार्श्वंसुग्रहंचैवकस्यैतद्धनुरुत्तमम् २ तपनीयस्यशुद्धस्यषष्टिर्यस्येंद्रगोपकाः पृष्ठेविभक्ताःशोभंतेकस्यैतद्धनुरुत्तमम् ३ सूर्यायत्रचसौवर्णास्त्रयोभांतिसुदंशिताः तेजसाप्रज्वलंतोहि कस्यैतद्धनुरुत्तमम् ४ शलभायत्रसौवर्णास्तपनीयविभूषिताः सुवर्णमणिचित्रंच कस्यैतद्धनुरुत्तमम् ५ इमेचकस्यनाराचाःसाहस्रालोमवाहिनः समंतात्कलधौताग्राउपासंगेहिरण्मये ६ विपाठाःपृथवःकस्यगार्ध्रपत्राःशिलाशिताः हरिद्रवर्णाःसुमुखाःपीताःसर्वायसाःशराः ७ कस्यायमसितश्चापः पंचशार्दूललक्षणः वराहकर्णव्यामिश्रान्शरान्धारयतेदश ८ कस्येमेपृथवोदीर्घाश्चंद्रबिंबार्धदर्शनाः शतानिसप्ततिष्ठंतिनाराचारुधिराशनाः ९ कस्येमेशुकपत्राभैः पूर्वैरर्धैःसुवाससः उत्तरैरायसैःपीतैर्हेमपुंखैःशिलाशितैः १० कस्यायंसायकोदीर्घः शिलीपृष्ठःशिलीमुखः गुरुभारसहोदिव्यःशात्रवाणांभयंकरः ११ वैयाघ्रकोशेनिहितोहेमचित्रत्सरुर्महान् सुफलश्चित्रकोशश्चकिंकिणीसायकोमहान् १२ कस्यहेमत्सरुर्दिव्यःखड्गःपरमनिर्मलः कस्यायंविमलःखड्गोगव्येकोशेसमर्पितः १३ हेमत्सरुरनाधृष्योनैषध्योभारसाधनः कस्यपांचनखेकोशेसायकोहेमविग्रहः १४

पीताःकर्मारेणतेजनंजलंपायिताः सर्वायासाः केवलंलोहमयाः काष्ठदंडरहिताइत्यर्थः ७ वराहकर्णाकारैःशल्यैर्व्यामिश्रान्युक्तान्धारयतेशरान्विद्धरूपानेवेतिभावः ८ चंद्रबिंबार्धवद्दर्शनंयेषांतेअर्धचंद्राकाराइत्यर्थः ९ पूर्वैरुपरिस्थैरर्धैःउपलक्षिताःसुवाससः सुपुंखबाणाः उत्तरैरग्रभागैर्हेमपुंखैः सुवर्णधाराचित्रितैः १० शिलीभेकीपृष्ठेचित्ररूपेणयस्यपरिचयार्यंशिलीमुखोभेक्यामुखमिवमुखंयस्यससायकःखड्गः शरेखड्गेचसायकइत्यमरः ११ वैयाघ्रकोशेव्याघ्रचर्मकोशे त्सरुः खड्गादिमुष्टौस्यादित्यमरः सुफलः शोभनभल्लिकः किंकिणीयुतःसायकः १२ गव्येगोचर्मजे १३ नैषध्योनिषधदेशजः पांचनखेअजचर्मजे पंचनखोजेकूर्मइतिविश्वः हेमविग्रहः सुवर्णेनालंकृतदेहः १४ ३३

SGDF Sri Gargeshwari Digital Foundation

९ १० ११ १२ सहस्राःतेजस्विनोदृढाःसहस्रशः संमितावा १३ व्यूहतः क्षिपतः १४ १५ १६ १७ सर्वपारसवाः सर्वंचतत्सारंचपरसमूहंस्रवतोहिंसंतितेसर्व

स्रुपार्श्वंभीमसेनस्यजातरूपग्रहंधनुः येनपार्थोजयत्कृत्स्नांदिशंप्राचींपरंतपः ९ इंद्रगोपकचित्रंचयदेतच्चारुदर्शनम् राज्ञोयुधिष्ठिरस्यै
तद्वैराटेधनुरुत्तमम् १० सूर्यायस्मिंस्तुसौवर्णाःप्रकाशंतेप्रकाशिनः तेजसाप्रज्वलंतोवैनकुलस्यैतदायुधम् ११ शलभायत्रसौवर्णास्तपनीय
विचित्रिताः एतन्माद्रीसुतस्यापिसहदेवस्यकार्मुकं १२ येत्विमेक्षुरसंकाशाःसहस्रालोमवाहिनः एतेर्जुनस्यवैराटेशराःसर्पविषोपमाः १३
एतेज्वलंतःसंग्रामेतेजसाशीघ्रगामिनः भवंतिवीरस्याक्षय्याव्यूहतःसमरेरिपून् १४ येचेमेपृथवोदीर्घाश्चंद्रबिंबार्धदर्शनाः एतेभीमस्यनि
शितारिपुक्षयकराःशराः १५ हारिद्रवर्णायेत्वेतेहेमपुंखाःशिलाशिताः नकुलस्यकलापोयंपंचशार्दूललक्षणः १६ येनासौव्यजयत्कृत्स्नांप्र
तीचींदिशमाहवे कलापोह्येषतस्यासीन्माद्रीपुत्रस्यधीमतः १७ येत्विमेभास्कराकाराःसर्वपारसवाःशराः एतेचित्रक्रियोपेताःसहदेवस्यधी
मतः १८ येत्विमेनिशिताःपीताःपृथवोदीर्घवाससः हेमपुंखास्त्रिपर्वाणोराज्ञएतेमहाशराः १९ यस्त्वयंसायकोदीर्घःशिलीपृष्ठःशिलीमुखः
अर्जुनस्यैषसंग्रामेगुरुभारसहोदृढः २० वैयाघ्रकोशःस्तुमहान्भीमसेनस्यसायकः गुरुभारसहोदिव्यःशात्रवाणांभयंकरः २२ स्रुफलश्चि
त्रकोशश्चहेमत्सरुरनुत्तमः निस्त्रिंशःकौरवस्यैषधर्मराजस्यधीमतः २३ यस्तुपांचनखेकोशेनिहितश्चित्रयोधने नकुलस्यैषनिस्त्रिंशोगुरु
भारसहोदृढः २४ यस्त्वयंविपुलःखड्गोगव्येकोशेसमर्पितः सहदेवस्यविद्ध्येनंसर्वभारसहंदृढम् २५ इतिश्रीमन्म॰ उत्तरगोग्रहेउत्तरस्य
आयुधदर्शनंनामत्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ४३ उत्तरउवाच स्रुवर्णविकृतानीमान्यायुधानिमहात्मनाम् रुचिराणिप्रकाशंतेपार्था
नामाशुकारिणाम् १ क्वनुस्विदर्जुनःपार्थःकौरव्योवायुधिष्ठिरः नकुलःसहदेवश्चभीमसेनश्चपांडवः २ सर्वएवमहात्मानःसर्वामित्रविनाशनाः
राज्यमक्षैःपराकीर्यनश्रूयंतेकथचन ३ द्रौपदीक्वनुपांचालीस्त्रीरत्नमितिविश्रुता जितानक्षैस्तदाकृष्णास्तानेवान्वगमद्वनम् ४ अर्जुन
उवाच अहमस्म्यर्जुनःपार्थःसभास्तारोयुधिष्ठिरः बल्लवोभीमसेनश्चपितुस्तेरसपाचकः ५ अश्वबंधोथनकुलःसहदेवस्तुगोकुले सैरं
ध्रींद्रौपदींविद्धियत्कृतेकीचकाहताः ६ उत्तरउ॰ दशपार्थस्यनामानियानिपूर्वंश्रुतानिमे प्रब्रूयास्तानियदिमेश्रद्दध्यांसर्वमेवते ७
अर्जुनउवाच हंततेहंसमाचक्षेदशनामानियानिमेवैराटेशृणुतानित्वंयानिपूर्वंश्रुतानिते ८ एकाग्रमानसोभूत्वाशृणुसर्वंसमाहितः अर्जु
नःफाल्गुनोजिष्णुःकिरीटीश्वेतवाहनः ९

पारसवाःशत्रुसमूहनाशकाः १८ १९ २० २१ २२ चित्रयोधनेविचित्रयुद्धनिमित्तम् २३ २४ इति
श्रीमन्म॰विराटपर्वणिटीकायांत्रिचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४३ स्रुवर्णेति १ २ पराकीर्य अपास्य ३ ४ ५ ६ ७ नररूपस्यममममहाविष्णोर्नामानिसंकटे
स्मर्यमाणानिविजयावहानीत्यभिप्रेत्याह एकाग्रेति ९

SGDF ... Digital Foundation

१० ११ १२ १३ १४ १५ नक्षत्राभ्यांताराभ्यांतत्रस्थितेचंद्रेइत्यर्थः उत्तराभ्यांतुपूर्वाभ्यामितिपाठेनक्षत्रसंधावित्यर्थः १६ १७ बीभत्सुरितिभदिकल्याणेस्फरवे चेत्यस्यसनिरूपम् १८ विकर्षणेशक्तावितिशेषः १९ सव्येनवामेनापिहस्तेनसचितुंज्याकर्षणादिक्रियायांसंबध्धुंशीलमस्येतिसव्यसाचीत्यर्थः २० अर्जुनइति ऋजगति स्थानार्जनोपार्जनेषुइत्यतः उनन्प्रत्ययेभवति वर्णोदीप्तिः समः ऋजुः दीप्तिमत्वात्समत्वात् शुद्धकर्मकरत्वाच्चार्जुनइत्यर्थः २१ जिष्णुर्जयनशीलः २२ कृष्णावदातस्य

बीभत्सुर्विजयःकृष्णः सव्यसाचीधनंजयः उत्तरउवाच केनासिविजयोनामकेनासिश्वेतवाहनः १० किरीटिनामाकेनासिसव्य साचीकथंभवान् अर्जुनःफाल्गुनोजिष्णुःकृष्णोबीभत्सुरेवच १२ धनंजयश्चकेनासिब्रूहितन्ममतत्वतः श्रुतामेतस्यवीरस्यकेवलानामहेत वः १२ तत्सर्वंयदिमेब्रूयाःश्रद्दध्यांसर्वमेवते अर्जुनउवाच सर्वान्जनपदान्जित्वावित्तमादायकेवलम् १३ मध्येधनस्यतिष्ठामितेनाहुर्मां धनंजयम् अभिप्रयामिसंग्राम्रेयदहंदुर्मदान्नृपान् १४ नाजित्वाविनिवर्तामितेनमांविजयंविदुः श्वेताःकांचनसंनाहारथेयुज्यंतिमेहयाः १५ संग्रामेयुध्यमानस्यतेनाहंश्वेतवाहनः उत्तराफाल्गुनीभ्यांतुनक्षत्राभ्यामहंदिवा १६ जातोहिमवतःपृष्ठेतेनमांफाल्गुनंविदुः पुराशक्रेणमेदत्तं युध्यतोदानवर्षभैः १७ किरीटंमूर्ध्निसूर्याभंतेनाहुर्मांकिरीटिनम् नकुर्यांकर्मबीभत्संयुध्यमानःकथंचन १८ तेनदेवमनुष्येषुबीभत्सुरितिवि श्रुतः उभौमेदक्षिणौपाणीगांडीवस्यविकर्षणे १९ तेनदेवमनुष्येषुसव्यसाचीतिमांविदुः पृथिव्यांचतुरंतायांवर्णोमेदुर्लभःसमः २० करोमिक र्मशुक्लंचतस्मान्मामर्जुनंविदुः अहंदुरापोदुर्धर्षोदमनःपाकशासनिः २१ तेनदेवमनुष्येषुजिष्णुर्नाम्नास्मिविश्रुतः कृष्णइत्येवदशमंनामचक्रेपि तामम २२ कृष्णावदातस्यसतःप्रियत्वाद्बालकस्यवै वैशंपायनउवाच ततःपार्थंसवैराटिरभ्यवादयदंतिकात् २३ अहंभूमिंज योनामनाम्नाहमपिचोत्तरः दिष्ट्यात्वांपार्थपश्यामिस्वागतंतेधनंजय २४ लोहिताक्षमहाबाहोनागराजकरोपम यदज्ञानादवोचंत्वांक्षंतु मर्हसितन्मम २५ यतस्त्वयाकृतंपूर्वंविचित्रंकर्मदुष्करम् अतोभयंव्यतीतंमेप्रीतिश्चपरमात्वयि २६ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्व णिउत्तरगोग्रहेअर्जुनपरिचयेचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ४४ उत्तरउवाच आस्थायविपुलंवीररथंसारथिनामया कतमंयास्यसे नीकमुक्तोयास्याम्यहंत्वया १ अर्जुनउवाच प्रीतोस्मिपुरुषव्याघ्रनभयंविद्यतेतव सर्वान्नुदामितेशत्रून्रणेरणविशारद २ स्वस्थोभ वमहाबाहोपश्यमांशत्रुभिःसह युध्यमानंविमर्देस्मिन्कुर्वाणंभैरवंमहत् ३

कृष्णाभास्वरवर्णस्य कर्षतिचित्तमितिमनोहरत्वाद्वा कृष्णइत्याह प्रियत्वादि ति २३ २४ नागराजऐरावतः तस्येवकरोपमाहस्तयोःसादृश्यंयस्यहस्तिहस्तोपमकरेत्यर्थः २५ कर्मदिग्विजयादि २६ इतिविराटपर्वणिटीकायांत्रिचत्वारिंशो ऽध्यायः ४३ आस्थायेति १ नुदामिदूरीकरोमि २ भैरवंभयानकंमहत्कर्मकुर्वाणम् ३ ५ ५ ५ ५ ५

SGDF
Sri Gangadhar Digital Foundation

उपासंगान् तूणीरान् ४ गृह्यगृहीत्वाशीघ्रेणवेगेनततः शमीतःअवतरत् इतरेषामायुधानितत्रनिधायेतिशेषः ५ अवजेष्यामि हेलयाजेष्यामि त्वंतुभयंत्यजेत्याह संकल्पेतित्रिभिः इदंमयागुप्तंरक्षितंरथोपस्थंरथोपरिभागः तेनवननगरंनगरवत्रक्षकंभविष्यति तत्ररथांगेषुनगरांगसंपत्ति माह संकल्पपक्षविक्षेपमिति संकल्पः सम्यक्कल्पनंचक्राक्षध्वजकूबरयुगादीनांअंगानांदार्ढ्येनसमर्थनंतदेवपक्षयोःवीथीनांपार्श्वयोःविक्षेपोविस्तारोयस्मिन् बाहूएवस्वीयोबाहुतुल्यत्वाद्बाधवाएवप्राकारः पुरपरिधिभित्तिः तस्मिन्तोरणंपुरद्वारंयस्मिन् रथिसारथ्योरपिरथांगत्वविवक्षयाएतदुक्तम् ६ त्रिदंडईषातदुभयपार्श्वेदारुणीचेतिमिलित्वात्रिदंडउच्यते सचतूणौच निषंगश्चताभ्यांसंबाधंसंकटं दुःप्रवेशनं पक्षेत्रिदंडंसैन्यत्रयंरथिनांहस्तिसादिनांहयसादिनांचेतित्रीणिसैन्यानितेषांतूणोपलक्षितानिआयुधानितैःसंबाधं अनेकध्वज...

एतान्सर्वानुपासंगान्क्षिप्रंबध्नीहिमेरथे एकंचाहरनिस्त्रिंशंजातरूपपरिष्कृतम् ४ वैशंपायनउवाच अर्जुनस्यवचःश्रुत्वात्वराधानुत्तरस्तदा अर्जुनस्यायुधान्गृह्यशीघ्रेणावतरत्ततः ५ अर्जुनउवाच अहंवैकुरुभिर्योत्स्याम्यवजेष्यामितेपशून् संकल्पपक्षविक्षेपंबाहुप्राकारतोरणम् ६ त्रिदंडतूणसंबाधमनेकध्वजसंकुलम् ज्याक्षेपणंक्रोधकृतंनेमीनिनददुंदुभिम् ७ नगरंतेमयागुप्तंरथोपस्थंभविष्यति अधिष्ठितोमयासंख्येरथोगांडीवधन्वना ८ अजेयःशत्रुसैन्यानांवैराटेव्येतुतेभयम् उत्तरउ॰ बिभेमिनाहमेतेषांजानामित्वांस्थिरंयुधि ९ केशवेनापिसंग्रामेसाक्षादिंद्रेणवासमम् इदंतुचिंतयन्नेवंपरिमुह्यामिकेवलम् १० निश्चयंचापिदुर्मेधानगच्छामिकथंचन एवंयुक्तांगरूपस्यलक्षणैःसूचितस्यच ११ केनकर्मविपाकेनक्लीबत्वमिदमागतम् मन्येत्वांक्लीबवेषेणचरंतंपशुपाणिनम् १२ गंधर्वराजप्रतिमंदेवंवापिशतक्रतुम् अर्जुनउवाच भ्रातुर्नियोगाज्ज्येष्ठस्यसंवत्सरमिदंव्रतम् १३ चरामिव्रतचर्यंचसत्यमेतद्ब्रवीमिते नास्मिक्लीबोमहाबाहोपरवान्धर्मसंयुतः१४ समाप्तव्रतमुत्तीर्णंविद्धिमांत्वंनृपात्मज १४ उत्तरउवाच परमोनुग्रहोमेद्ययत्तर्कोनमेवृथा १५ नहीदृशाःक्लीबरूपाभवंतितुनरोत्तम सहायवानस्मिरणेयुध्येयममरैरपि १६ साध्वसंहिप्रनष्टंमेकिंकरोमिप्रशाधिमाम् अहंतेसंग्रहीष्यामिहयान्पररथारुजान् १७ शिक्षितोह्यस्मिसारथ्येतीर्थतःपुरुषर्षभ दारुकोवासुदेवस्ययथाशक्रस्यमातलिः १८

कुलंबहुध्वजव्याप्तम् अन्येनध्वजेनवानरेणसंकुलंभयंकरम् एकेमुख्यान्यकेवलाइतिनानार्थः ज्याधनुर्मौर्वीसैवक्षेपणानिगोलासनानिनालिकाख्यानियस्मिन्क्रोधेनपरजिघांसाहेतुनाचित्तवृत्तिविशेषेणनिमित्तभूतेनकृतंपरिष्कृतंहृद्यमपि ७ फलितमाह अधिष्ठितइति ८ ९ केशवेनइंद्रेणवासमंसार्धंसंग्रामेत्वांस्थितंजानामि १० युक्तांगरूपस्ययुक्तानिसमीचीनानि अंगानियुद्धांगानिशस्त्रास्त्रनैपुणादीनिरूपंआकृतिर्यस्यलक्षणैः पंचरक्तत्वादिभिः ११ १२ १३ परवान्नाथवान् १४ उत्तीर्णमापद्भ्यइत्यर्थः १५ १६ पररथारुजान् शत्रुरथभंजकान् मूलविभुजादित्वात्कः १७ तीर्थतोगुरुतः १८

SGDF Sri Gargeshwari Digital Foundation

यातेगमनेपदंपदंसर्वमपिपदंभूमौक्षिप्तंतथाउद्धृहीतंवानपश्यंतिवेगवत्वात् १९ शैब्यस्कंधग्रीवमेघपुष्पबलाहकाभगवतः अश्वास्तत्साम्यमेषांवाहानामुक्तम् २० पार्ष्णिपुर
स्थितयोरश्वयोःपृष्ठभागंपाश्चात्यसंयुगमितियावत्पार्ष्णिर्द्वयोः सैन्यपृष्ठेइतिमेदिनी ॥ २१ २२ २३ २४ पर्यमुंचत्तदाशंभेइतिपाठेतुकुंडलेइतिशेषः भंगिमतः कौटिल्यवतः
२५ दध्योस्मृतवान् २६ २७ मानसानिप्रयोजनकालेस्मृतिगोचराणि २८ प्रतिगृह्यअनुकूलानिकृत्वाव्याक्षिपत् टणत्कारितवान् २९ अवजघ्नतः अवहन्यमानस्य अ

तथामांविद्धिसारथ्येशिक्षितंनरपुंगव यस्ययातेनपश्यंतिभूमौक्षिप्तंपदंपदम् १८ दक्षिणांयोधुरंयुक्तःस्कंधग्रीवसदृशोहयः योयंधुरं
धुर्यवरोवामांवहतिशोभनः २० तंमन्येमेघपुष्पस्यजवेनसदृशंहयम् योयंकांचनसन्नाहःपार्ष्णिंवहतिशोभनः २१ समंशैब्यस्यमन्येतं
जवेनबलवत्तरम् योयंवहतितेपार्ष्णिंदक्षिणामभितःस्थितः २२ बलाहकादभिमतःसजवेवीर्यवत्तरः त्वामेवायंरथोवोढुंसंग्रामेर्हतिधन्वि
नम् २३ त्वंचेमंरथमास्थाययोद्धुमर्होमतोमम वैशंपायनउ० ततोविमुच्यबाहुभ्यांवलयानिसवीर्यवान् चित्रेकांचनसन्नाहेप्रत्यमुं
चत्तदाशुभे कृष्णान्भंगिमतःकेशान्श्वेतेनोद्ग्रथ्यवाससा २५ अथासौप्राङ्मुखोभूत्वाशुचिःप्रयतमानसः अभिदध्यौमहाबाहुःसर्वास्त्रा
णिरथोत्तमे २६ ऊचुश्चपार्थंसर्वाणिप्रांजलीनिनृपात्मजम् इमानिस्ममहोदारकिंकराणींद्रनंदन २७ प्रणिपत्यचपार्थस्तान्समालभ्यचपा
णिना सर्वाणिमानसानीहभवतेत्यभ्यभाषत २८ प्रतिगृह्यततोस्त्राणिप्रहृष्टवदनोभवत् अधिज्यंतरसाकृत्वागांडीवंव्याक्षिपद्धनुः २९ त
स्यविक्षिप्यमाणस्यधनुषोभून्महास्वनः यथाशैलस्यमहतःशैलेनेवावजघ्नतः ३० सनिर्घाताभवद्भूमिर्भूमिर्वायुर्ववौभृशम् पपातमहतीचो
ल्कादिशोनप्रचकाशिरे ३१ भ्रांतध्वजंखंतदासीत्प्रकंपितमहाद्रुमम् तंशब्दंकुरवोराजन्विस्फोटमशनेरिव ३२ यदर्जुनोधनुःश्रेष्ठंबाहुभ्या
माक्षिपद्रथे उत्तरउवाच एकस्त्वंपांडवश्रेष्ठबहूनेतान्महारथान् ३३ कथंजेष्यसिसंग्रामेसर्वशस्त्रास्त्रपारगान् असहायोसि-
कौंतेयससहायाश्चकौरवाः ३४ अतएवमहाबाहोभीतस्तिष्ठामितेग्रतः उवाचपार्थोमाभैषीःप्रहस्यस्वनवत्तदा ३५ युध्यमानस्यमेवी
रगंधर्वैःसुमहाबलैः सहायोघोषयात्रायांकस्तदासीत्सखामम ३६ तथाप्रतिभयेतस्मिन्देवदानवसंकुले खांडवेयुध्यमानस्यकस्तदा
सीत्सखामम ३७ निवातकवचैःसार्धंपौलोमैश्चमहाबलैः युध्यतोदेवराजार्थेकःसहायस्तदाभवत् ३८ स्वयंवरेतुपांचाल्याराजभिःस
हसंयुगे युध्यतोबहुभिस्तातकःसहायस्तदाभवत् ३९ उपजीव्यगुरुंद्रोणंशक्रंवैश्रवणंयमम् वरुणंपावकंचैवकृपंकृष्णंचमाधवम् ४०
पिनाकपाणिनंचैवकथमेतान्नयोधये रथंवाहयमेशीघ्रंव्येतुतेमानसोज्वरः ४१ इतिश्री० उत्तरगोग्रहेअर्जुनवाक्यंनामपंचचत्वा०ध्यायः ४५

भिनिघ्नतइतिपाठांतरम् ३० भूभित् भूविदारकः प्रचकाशिरेप्रकाशवत्योभूवन् ३१ भ्रांताइतस्ततश्चलिताध्वजा-
यस्मिन् एतेनपरसैन्यवादेषुपरसैन्यत्रासात् उत्पथगामित्वंव्यज्यते प्रकंपितमहाह्रदमित्यनेनभूमिकंपोव्यज्यते ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ इतिविराटी
पंचच०ध्यायः ४५

उत्तरमिति १ सिंहंसिंहाकारम् २ देवींमायामित्यद्भुतत्वंध्वजस्यदर्शितम् मायामयइवध्वजोद्भुतइत्यर्थः विश्वकर्मणाभौमनेनवा कांचनंकांचनवर्णसिंहंहिं प॰
स्वलांगूलंयस्य पुच्छविक्षेपेणेवबहुहस्त्यादीन् पोथयंतमित्यर्थः वानरलक्षणंवानरस्वरूपं ३ प्रसादंप्रसादप्राप्तम् सपावकः तच्चिंतितंअर्जुनचिंतितंअदेशय ४

वैशंपायनउवाच उत्तरंसारथिंकृत्वाशमींकृत्वाप्रदक्षिणम् आयुधंसर्वमादायततःप्रायाद्धनंजयः १ ध्वजंसिंहंरथात्तस्माद
पनीयमहारथः प्रणिधायशमीमूलेप्रायादुत्तरसारथिः २ देवींमायांरथेयुक्त्वाविहितांविश्वकर्मणा कांचनंसिंहलांगूलंध्वजंवानरलक्ष
णम् ३ मनसाचिंतयामासप्रसादंपावकस्यच सतुतच्चिंतितंज्ञात्वाध्वजेभूतान्यदेशयत् ४ सपताकंविचित्रांगंसोपासंगंमहारथम्
खात्सपातरथस्तूर्णंदिव्यरूपंमनोरमम् ५ रथंतमागतंदृष्ट्वादक्षिणंप्राकरोत्तदा रथमास्थायबीभत्सुःकौंतेयःश्वेतवाहनः ६ बद्धगो-
धांगुलित्राणःप्रगृहीतशरासनः ततःप्रायादुदीचींचकपिप्रवरकेतनः ७ स्वनवंतंमहाशंखंबलवानरिमर्दनः प्राधमद्बलमास्थायद्विषतां
रोमहर्षणम् ८ ततस्तेजवनाधुर्याजानुभ्यामगमन्महीम् उत्तरश्चापिसंत्रस्तोरथोपस्थउपाविशत् ९ संस्थाप्यचाश्वान्कौंतेयःसमुद्यम्य
चरश्मिभिः उत्तरंचपरिष्वज्यप्रत्याश्वासयदर्जुनः १० अर्जुनउवाच माभैस्त्वंराजपुत्राग्र्यक्षत्रियोसिपरंतप कथंपुरुषशार्दूलश
त्रुमध्येविषीदसि ११ श्रुतास्तेशंखशब्दाश्चभेरीशब्दाश्चसर्वशः कुंजराणांचनिनदाव्यूढानीकेषुतिष्ठताम् १२ सत्वंकथमिहानेनशंखश
ब्देनभीषितः विषण्णरूपोवित्रस्तःपुरुषःप्राकृतोयथा १३ उत्तरउवाच श्रुतामयाशंखशब्दाभेरीशब्दाश्चपुष्कलाः कुंजराणां
निनादाश्चव्यूढानीकेषुतिष्ठताम् १४ नैवंविधःशंखशब्दःपुराजातुमयाश्रुतः ध्वजस्यचापिरूपंमेदृष्टपूर्वंनहीदृशम् १५ धनुषश्चापिनिर्घोषः
श्रुतपूर्वोनमेक्वचित् अस्यशंखस्यशब्देनधनुषोनिस्वनेनच १६ अमानुषेणशब्देनभूतानांध्वजवासिनाम् रथस्यास्यचशब्देनमनोमुह्य
तिमेभृशम् १७ व्याकुलाश्चदिशःसर्वाहृदयंव्यथतीवमे ध्वजेनपिहिताःसर्वादिशोनप्रतिभांतिमे १८ गांडीवस्यचशब्देनकर्णौमेबधि
रीकृतौ समुहूर्तंप्रयातंतुपार्थोवैराटिमब्रवीत् १९ अर्जुनउवाच एकांतेरथमास्थायपद्भ्यांत्वमवपीडय दृढंचरश्मीन्संयच्छशंखं
ध्मास्याम्यहंपुनः २० वैशंपायनउवाच ततःशंखमुपाध्मासीद्दारयन्निवपर्वतान् द्विषतांदुःखजननंसुहृदांहर्षवर्धनम् गुहागि
रीणांचतथादिशःशैलांस्तथैवच २१ उत्तरश्चापिसंलीनोरथोपस्थउपाविशत् तस्यशंखस्यशब्देनरथनेमिस्वनेनच २२ गांडीवस्यचशब्दे
नपृथिवीसमकंपत तंसमाश्वासयामासपुनरेवधनंजयः २३

तुअयोजयत् ४ ५ ६ ७ ८ तेजवनाः प्रसिद्धाः वेगवंतोअग्निदत्तरथस्थाः ९
संस्थाप्य यथावत्कृत्वा १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ एकांतंस्फुटदृढंसमम्यंतपाठसुलेखकप्रमादः रथंस्फुटदृढंअवलंब्येत्यर्थः २० २१ २२ २३

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

२४ २५ २६ २७ अनाहतः अक्षतः धावति २८ ज्योतींषिसूर्यचक्षूर्वा अमनांसि २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ इतिविराटपर्वणिटीकायांषट्चत्वारिंशत्तमोऽ
ध्यायः ४६ १ आचार्योद्रोणंकृपंचप्रतीति मयाअयमर्थउक्तः पाठांतरेअयमाचार्यः अस्मिन्नर्थेविषयेमयाकर्णेनचोक्तइतियोजना २ ३ ४ हीनेतिजातमधिकंवाज्ञातंवा
सकालंज्ञातुमर्हसि ६ तत्रऊनपक्षेइष्टंमेसिद्धं अधिकपक्षेपिदोषमाह अर्थानामिति द्वैधेद्विप्रकारत्वेसंशयोभवति अर्थानांप्रयोजनानां अयंभावः यदितेनिस्तीर्णप्रति

द्रोणउवाच यथारथस्यनिर्घोषोयथामेघउदीर्यते कंपतेचयथाभूमिर्नैषोन्यःसव्यसाचिनः २४ शस्त्राणिनप्रकाशंतेनप्रहृष्यंतिनवा
जिनः अग्नयश्चनभासंतेसमिद्धास्तन्नशोभनम् २५ प्रत्यादित्यंचनःसर्वेमृगाघोरप्रवादिनः ध्वजेषुचनिलीयंतेवायसास्तन्नशोभनम् २६
शकुनाश्चापसव्यानोवेदयंतिमहद्भयम् गोमायुरेषसेनायारुदन्मध्येनधावति २७ अनाहतश्चनिष्क्रांतोमहद्वेदयतेभयम् भवतांरोमकूपा
णिप्रहृष्टान्युपलक्षये २८ ध्रुवंविनाशोयुद्धेनक्षत्रियाणांप्रदृश्यते ज्योतींषिनप्रकाशंतेदारुणामृगपक्षिणः २९ उत्पाताविविधाघोराहृश्यंते
क्षत्रनाशनाः विशेषतइहास्माकंनिमित्तानिविनाशने ३० उल्काभिरिवदीप्ताभिर्बाध्यतेपृतनातव वाहनान्यप्रहृष्टानिरुदंतीवविशांपते ३१ उ
पासंतेचसैन्यानिगृध्रास्तवसमंततः तप्स्यसेवाहिनींदृष्ट्वापार्थबाणप्रपीडिताम् ३२ पराभूताचवःसेनानकश्चिद्योद्धुमिच्छति विवर्णमुख
भूयिष्ठाःसर्वेयोधाविचेतसः ३३ गाःसंप्रस्थाप्यतिष्ठामोव्यूढानीकाःप्रहारिणः ३४ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेउत्त
तदर्शनंनामषट्चत्वारिंशोऽध्यायः ४६ वैशंपायनउवाच अथदुर्योधनोराजासमरेभीष्ममब्रवीत् द्रोणंचरथशार्दूलंकृपंचसुम
हारथम् १ उक्तोयमर्थआचार्योमयाकर्णेनचासकृत् पुनरेवप्रवक्ष्यामिनहितृप्यामि तंब्रुवन् २ पराजितैर्हिवस्तव्यंतैश्चद्वादशवत्सरान् व
नेजनपदेज्ञातैरेवमेषपणोहिनः ३ तेषांनतावन्निर्वृत्तंवर्ततेतुत्रयोदशम् अज्ञातवासोबीभत्सुरथास्माभिःसमागतः ४ अनिवृत्तेतुनिर्वासे
यदिबीभत्सुरागतः पुनर्द्वादशवर्षाणिवनेवत्स्यंतिपांडवाः ५ लोभाद्वातेनजानंतिअस्मान्वामोहआविशत् हीनातिरिक्तमेतेषांभीष्मोवेदि
तुमर्हति ६ अर्थानांतुपुनर्द्वैधेनित्यंभवतिसंशयः अन्यथाचिंतितोह्यर्थःपुनर्भवतिसोन्यथा ७ स्वार्थेसर्वेविमुह्यंतियेपिधर्मविदोजनाः उ
त्तरंमार्गमाणानांमत्स्यानांप्रयुत्सताम् यदिबीभत्सुरायातस्तदाकस्यापराधुमः ८

ज्ञास्तर्हितेषांस्वांशलाभार्थमास्मुपागतानां मत्तस्तत्प्राप्तिर्वेति द्वैधे संभवति संशयाक्रांतानामकस्माद्युद्धार्थंआगमनंदोषएवेतिपूर्ववैरेणासत्यपिसंशयेऽस्मज्जिघांस-
याआगतानांपराजयोपिसंभाव्यतइत्याह अन्यथेति अन्यायेनयुध्यतः पराजयेप्यधिकेवनष्टिरितिभावः ७ उत्तरंगोग्रहंमार्गमाणानांइच्छतामस्माकंअनादरेषष्ठी
अनादृत्येत्यर्थः वालिसुग्रीवयोर्युद्धेप्रविशन् रामइवअर्जुनोपिकुरुमत्स्यसन्निपातेप्रविशन् अपराधीस्यादित्यर्थः ८ ५९

SCDF
Sri Gangeshwar Digital Foundation

नन्तुतर्हि मत्स्यत्रिगर्तविमर्दे कुरुभिरपि किमर्थं गंतव्यमित्याशंक्याह त्रिगर्तानामित्यादिना नेतवसमक्षमिति शेषः ९ तेषांत्रिगर्तानांमध्येतत् मत्स्यैः सह युद्धं प्रतिश्रुतं १० नकेवलंपक्षपातमात्रमस्माकमस्ति अपितुस्वार्थोप्यस्तीत्याह अष्टम्यामिति तथाचस्वार्थे युध्यतांनास्माकमपराधोस्ति मत्स्येगवांत्रिगर्तैर्हृतानांपदं मार्गं गतेसति अस्माभिरिमागावोगृहीतव्याः ११ तेत्रिगर्ताउपसंधायवंचयित्वामत्स्येनसंगतंस्नेहंकुर्युः सर्वथापक्षत्रयेपिअस्माभिरिदानींयोद्धव्यमेवेत्यर्थः १२ तान्त्रिगर्तानपहायगोभिः सहउपेक्ष्यकेवलंरात्रिंरात्रौस्वगृहंआयानइदानींप्रातरस्मान्योद्धुमिहागतइतिसंबंधः १३ १४ पक्षांतरमाह तेषामिति १५ फलितमाह सर्वैरि

त्रिगर्तानांवयंहेतोर्मत्स्यान्योद्धुमिहागताः मत्स्यानांविप्रकारांस्तेबहून्स्मानकीर्तयन् ९ तेषांभयाभिभूतानांतदस्माभिः प्रतिश्रुतम् प्रथमंतैर्गृहीतव्यंमत्स्यानांगोधनंमहत् १० सप्तम्यामपराण्हेचतथानस्तैःसमाहितम् अष्टम्यांपुनरस्माभिरादित्यस्योदयंप्रति ११ इमागावोगृहीतव्यागतेमत्स्येगवांपदम् तेवागाश्चानयिष्यंतियदिवास्युःपराजिताः १२ अस्मान्वाह्युपसंधायकुर्युर्मत्स्येनसंगतम् अथवा तानपाहायमत्स्योजनपदैःसह १३ सर्वयासेनयासार्धंसंभृतोभीमरूपया आयाताःकेवलांरात्रिमस्मान्योद्धुमुपागतः १४ तेषामेवमहावीर्यःकश्चिदेवपुरःसरः अस्मान्जेतुमिहायातोमत्स्योवापिस्वयंभवेत् १५ यद्येषराजामत्स्यानांयदिबीभत्सुरागतः सर्वैर्योद्धव्यमस्माभिरितिनःसमयःकृतः १६ अथकस्मात्स्थिताह्येतेरथेषुरथसत्तमाः भीष्मोद्रोणःकृपश्चैवविकर्णोद्रौणिरेवच १७ संभ्रांतमनसःसर्वेकालेह्यस्मिन्महारथाः नान्यत्रयुद्धाच्छ्रेयोस्तितथात्माप्रणिधीयताम् १८ आछिन्नेगोधनेस्माकमपिदेवेनवज्रिणा यमेनवापिसंग्रामेकोहास्तिनपुरंव्रजेत् १९ शरैरेभिःप्रणुन्नानांभग्नानांगहनेवने कोहिजीवेत्पदातीनांभवेदश्वेषुसंशयः आचार्यंपृष्ठतःकृत्वातथानीतिर्विधीयताम् २० जानातिहिमतंतेषांमनस्त्रासयतीवनः अर्जुनेचास्यसंप्रीतिमधिकामुपलक्षये २१ तथाह्यस्याहिबीभत्सुमुपयांतंप्रशंसति यथासेनानभज्येततथानीतिर्विधीयताम् २२ हेषितंह्युपशृण्वानेद्रोणेसर्वंविघट्टितम् अदेशिकामहारण्येग्रीष्मेशत्रुवशंगता २३

तिसर्वैरस्माभिरेकीभूयये आगताः तैःसहयोद्धव्यमेवेत्यर्थः १६ १७ आत्माचित्तंप्रणिधीयतांसावधानंक्रियतां १८ लब्धस्यगोधनस्यनाशेअस्माभिः स्वपुरंनप्रवेष्टव्यमिति प्रतिजानीते आछिन्नइति प्राचांव्याख्यावकुरपकर्षसूचिकावस्तुतस्तु आछिन्नेपहृतेगोधनेनिमित्तेदेवेनयमेनवासहसंग्रामेउपस्थितेसति अस्माकंभीष्मादीनांमध्येह इतिप्रसिद्धः कोस्तियोनपुरंव्रजेत् अपितुप्रत्येकंसर्वेएवस्वपुरंगंतुंदेवानपिजेतुंगाश्चापिजेतुंसमर्थाइत्यर्थः १९ पदातयस्त्वस्मिन्नंक्ष्यंत्येवअश्वाश्चकदाचिज्जीविष्यंतीत्याह शरैरिति एभिरिति स्वकीयशरप्रदर्शनं आचार्यंरणाद्वीतंपृष्ठतःकृत्वासेनामुखादपसार्यअस्मिन्भीतेसर्वेपिभीताःस्युरितिभावः २० तेषांपांडवानां मतंसंमतमस्मत्तेजोवधकारणं जानातीति २१ २२ द्रोणेभीतेसति सर्वंविघट्टितंविचलितंभवेत्सामर्थ्यमितिशेषः ग्रीष्मेघर्मकालेवसंतेइत्यर्थः इतःषण्मासानंतरंयुद्धारंभस्यशरदिदृष्टत्वात् अदेशिकास्वदेशच्युता २३

Sri Gurgaon Digital Foundation

यथेति सुहृभंगोमाभूदित्यर्थः २४ पांडवाअपरार्थाः नास्तिपरार्थोयेषांतेअपरार्थाः स्वार्थपराआसयन् द्रोणं त्वत्समीपेस्थापितवंतः परकीयोयमित्यर्थः तत्रहेतु
माह स्वयंद्रोणेनतथाकथ्यतेयथापांडवीयत्वंस्वस्यप्रकाशतेतथेत्यर्थः एतदेवविवृणोति अश्वानामित्यादिना २५ २६ पार्थस्यार्जुनस्यागमनेत्रकिंकार्यंकिमर्थं
वासोनेनप्रशस्यते २७ तत्रहेतुः पार्थश्रेयसिकामादभिलाषात् अस्मास्कवाद्वेषात् जिघांसातः रोषात् तन्मूलादभिज्वलनात् एवमुपहसति आचार्याइत्यादि
ना कारुणिकाइत्यनेनयुद्धधर्मानभिज्ञत्वमुक्तम् अपापंअहिंसातद्दर्शिनः २८ २९ आश्चर्यरूपाणिविनोदादीनि इज्यास्त्रेयज्ञायुधेकपालादौ तेषांउपसंधाने-

यथानविभ्रमेत्सेनातथानीतिर्विधीयताम् इष्टाहिपांडवानित्यमाचार्यस्यविशेषतः २४ आसयन्त्यपरार्थाश्चकथ्यतेस्मस्वयंत
था अश्वानांहेषितंश्रुत्वाकःप्रशंसापरोभवेत् २५ स्थानेवापिव्रजंतोवासदाहेषंतिवाजिनः सदाचवायवोवांतिनित्यंवर्षतिवासवः
२६ स्तनयित्नोश्चनिर्घोषःश्रूयतेबहुशःसदा किमत्रकार्यंपार्थस्यकथंवासप्रशस्यते २७ अन्यत्रकामाद्द्वेषाद्वारोषाद्वास्मासुकेवलात्
आचार्यावैकारुणिकाःप्राज्ञाश्चापापदर्शिनः २८ नैतेमहाभयेप्राप्तेसंप्रष्टव्याःकथंचन प्रासादेषुविचित्रेषुगोष्ठीषूपवनेषुच कथावि-
चित्राःकुर्वाणाःपंडितास्तत्रशोभनाः २९ बहून्याश्चर्यरूपाणिकुर्वाणाजनसंसदि इज्यास्त्रेचोपसंधानेपंडितास्तत्रशोभनाः ३० परेषां
विवरज्ञानेमनुष्यचरितेषुच हस्त्यश्वरथचर्यासुखरोष्ट्राजाविकर्मणि ३१ गोधनेषुप्रतोलीषुवरद्वारमुखेषुच अन्नसंस्कारदोषेषुपं
डितास्तत्रशोभनाः ३२ पंडितान्पृष्ठतःकृत्वापरेषांगुणवादिनः विधीयतांतथानीतिर्यथावध्येतवैपरः ३३ गावश्चसंप्रतिष्ठाप्यसेनांव्यू
ह्यसमंततः आरक्षाश्चविधीयंतांयत्रयोत्स्यामहेपरान् ३४ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेदुर्योधनवाक्यंनामसप्त
चत्वारिंशोऽध्यायः ४७ कर्णउवाच सर्वानायुष्मतोभीतान्संत्रस्तानिवलक्षये अयुद्धमनसश्चैवसर्वांश्चैवानवस्थितान्
१ यद्येषराजामत्स्यानांयदिबीभत्सुरागतः अहंवैवारयिष्यामिवेलेवमकरालयम् २ ममचापप्रयुक्तानांशरणांनतपर्वणाम् नावृत्ति
र्गच्छतामस्तिसर्पाणामिवसर्पताम् ३ रुक्मपुंखाःसुतीक्ष्णाग्रामुक्ताहस्तवतामया छादयंतुशराःपार्थंशलभाइवपादपम् ४
शराणांपुंखसक्तानांमौर्व्याभिहतयादृढम् श्रूयतांतलयोःशब्दोभेर्योराहतयोरिव ५

आसादनप्रोक्षणादौ ३० परेषांइज्यास्त्रज्ञानांयाज्ञिका
नांविवरज्ञानेछिद्रदर्शने मनुष्यचरितेषुस्नानाचमनभोजनादिषु हस्त्यश्वरथचर्यासुहस्त्यादिनावाहनेनचर्यासुगमनेषु खरादीनांकर्मणिचिकित्सादौ ३१
प्रतोलीषुगृहबाह्यावयवेषुप्रदीयमानबलिदानादावित्यर्थः संस्कारोवैश्वदेवादिनादोषः केशकीटपातादिना ३२ ३३ गाव इतिच्छेदः पाठांतरेगावइत्येकंपदम्
आरक्षारक्षकाः ३४ इतिविराटपर्वणिटीकायांसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ४७ सर्वान्भीष्मादीन् अनवस्थितान्चंचलान् १ २ अवृत्तिः लक्ष्यच्युतिर्न ३ ४ पुंखसक्ता
नां सक्तपुंखानां ५

६ ७ ८ गार्धवाजितैः गृध्रपक्षैः वाजः वेगः शब्दः पक्षोवासंजातोयेषांतैः वाजोनिः स्वनपक्षयोः वेगेपुमानितिमेदिनी ९ अक्षय्यमिलरैः क्षयितुमशक्यं
१० पुंखवानांपुंखवतांशराणाम् ११ १२ १३ १४ १५ १६ नतपर्वभिः समीकृतग्रंथिप्रदेशैः १७ १८ १९ विपन्नानांभ्रंशितानां २० २१ २२ धनंगोधनम् २३

समाहितोहिबीभत्सुर्वर्षाण्यष्टौचपंचच जातस्नेहश्चयुद्धेस्मिन्मयिसंप्रहरिष्यति ६ पात्रीभूतश्चकौंतेयोब्राह्मणोगुणवानिव शरौघा
न्प्रतिगृण्हातुमयामुक्तान्सहस्रशः ७ एषचैवमहेष्वासस्त्रिषुलोकेषुविश्रुतः अहंचैवनरश्रेष्ठादर्जुनान्नावरःक्वचित् ८ इतश्चेतश्च-
निर्मुक्तैःकांचनैर्गार्धवाजितैः दृश्यतामद्यवैव्योमखद्योतैरिवसंवृतम् ९ अद्याहमृणमक्षय्यंपुरावाचाप्रतिश्रुतम् धार्तराष्ट्रायदास्यामि
निहत्यसमरेर्जुनं ११ अंतराछिद्यमानानांपुंखवानांव्यतिशीर्यताम् शलभानामिवाकाशेप्रचारःसंप्रदृश्यताम् ११ इंद्राशनिसमस्पर्शंम
हेंद्रसमतेजसम् अर्दयिष्याम्यहंपार्थमुल्काभिरिवकुंजरम् १२ रथादतिरथंशूरंसर्वशस्त्रभृतांवरम् विवशंपार्थमादास्येगरुत्मानिवप
न्नगम् १३ तमग्निमिवदुर्धर्षमसिशक्तिशरेंधनम् पांडवाग्निमहंदीप्तंप्रदहंतमिवाहितम् १४ अश्ववेगपुरोवातोरथौघस्तनयित्नुमान्
शरधारोमहामेघःशमयिष्यामिपांडवम् १५ मत्कार्मुकविनिर्मुक्ताःपार्थमाशीविषोपमाः शराःसमभिसर्पंतुवल्मीकमिवपन्नगाः १६
रुतेजनैरुक्मपुंखैःसुपीतैर्नतपर्वभिः आचितंपश्यकौंतेयंकर्णिकारैरिवाचलम् १७ जामदग्न्यान्मयाह्यस्त्रंयत्प्राप्तमृषिसत्तमात् त-
दुपाश्रित्यवीर्यंचयुध्येयमपिवासवं १८ ध्वजाग्रेवानरस्तिष्ठन्भल्लेनाभिहतोमया अद्यैवपततांभूमौविनदन्भैरवान्रवान् १९ शत्रोर्मे
याविपन्नानांभूतानांध्वजवासिनाम् दिशःप्रतिष्ठमानानामस्तुशब्दोदिवंगतः २० अद्यदुर्योधनस्याहंशल्यंहृदिचिरस्थितम् समू
लमुद्धरिष्यामिबीभत्सुंपातयन्रथात् २१ हताश्वंविरथंपार्थंपौरुषेपर्यवस्थितम् निःश्वसंतंयथानागमद्यपश्यंतुकौरवाः २२ कामंग
छंतुकुरवोधनमादायकेवलम् रथेषुवापितिष्ठंतोयुद्धंपश्यंतुमामकम् २३ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेकर्णवाक्यं
नामाष्टाचत्वारिंशोऽध्यायः ४८ कृपउवाच सदैवतवराधेययुद्धेक्रूरतरा मतिः नार्थानांप्रकृतिंवेत्सिनानुबंधमवेक्षसे १
मायाहिबहवःसंतिशास्त्रमाश्रित्यचिंतिताः तेषांयुद्धंतुपापिष्ठंवेदयंतिपुराविदः २

इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिनीलकंठीयेउत्तरगोग्रहेअष्टाचत्वारिंशोऽध्यायः ४८ सदैवेति अर्थानांगवादीनांप्रकृतिंप्राप्तिकारणम् अनुबंधंप्राप्तौ
वाफलम् नहियूतमर्थप्राप्तेर्मुख्यंकारणम् नापिततः प्राप्तानामर्थानांपरिणामेसुखकरत्वंचास्तीत्यभिसंधिः १ मायाइति येषांशकुन्यादीनांमायाःकपटानि ३८
बहवःबह्व्यःसंति तेषांदृष्ट्यायुद्धंपापिष्ठंनाशकरत्वात् नहीदानीमर्जुनोद्यूतेनेवमायामात्रेणजेतुंशक्यइतिभावः पाठांतरेनयानीतयः सामाद्याःतेषांमध्येयुद्धंपा
पिष्ठम् २

Sri Gargeshwari Digital Foundation

द्वेशतइति इदानींग्रीष्मोनयुद्धकालः श्रांत्याजलाभावेनचसद्योवाहनानांनाशापत्तेः नापिदेशोगिरिदुर्गाद्याश्रितोस्तीतिभावः इदंयुद्धंफलंनलभतेफलंनलंभयेत् पर
स्यतुदेशकालावनुकूलावेववर्तेतेइतिभावः विक्रांतंपराक्रमः ३ देशादेरानुकूल्येनहेतुनाकार्याणांयुद्धादीनांअंतरंतादर्थ्यंफलवत्वमितियावत्संविधीयतेसम्यक्क्रि
यते अंतरमवकाशावधिपरिधानांतधिभेदतादर्थ्येइतिमेदिनी मंत्रणमितिपाठेदेशाद्यानुकूल्येनकार्यंविचार्यमित्यर्थः तत्राभाणकमाह भारमिति यथारथकारे

देशकालेनसंयुक्तंयुद्धंविजयदंभवेत् हीनकालंतदेवेह फलंनलभतेपुनः देशकालेचविक्रांतंकल्याणायविधीयते ३ आनुकूल्येनका
र्याणामंतरंसंविधीयते भारंहिरथकारस्यनव्यवस्यंतिपंडिताः ४ परिचिंत्यतुपार्थेनसन्निपातोनतेक्षमः एकःकुरूनभ्यरक्षदेकश्चाग्नि
मतर्पयत् ५ एकश्चपंचवर्षाणिब्रह्मचर्यमधारयत् एकःसुभद्रामारोप्यद्वैरथेकृष्णमाह्वयत् ६ एकःकिरातरूपेणस्थितंरुद्रमयोधयत्
अस्मिन्नेववनेपार्थोहृतांकृष्णामवाजयत् ७ एकश्चपंचवर्षाणिशक्रादस्त्राण्यशिक्षत एकश्चारिसमरीन्जित्वाकुरूणामकरोद्यशः ८
एकोगंधर्वराजानंचित्रसेनमरिंदमः विजिग्येतरसासंख्येसेनांचास्यसुदुर्जयाम् ९ तथानिवातकवचाःकालखंजाश्चदारुणाः दैवतैर
प्यवध्यास्तेएकेनयुधिपातिताः १० एकेनहित्वयाकर्णकिंनामेहकृतंपुरा एकैकेनयथातेषांभूमिपालावशीकृताः ११ इंद्रोपिहिनपार्थेनसंयु
गेयोद्धुमर्हति यस्तेनाशंसतेयोद्धुंकर्तव्यंतस्यभेषजम् १२ आशीविषस्यक्रुद्धस्यपाणिमुद्यम्यदक्षिणम् अवमुच्यप्रदेशिन्यादंष्ट्रामादातु
मिच्छसि १३ अथवाकुंजरंमत्तमेकएवचरन्वने अनंकुशंसमारुह्यनगरंगंतुमिच्छसि १४ समिद्धंपावकंवापिघृतमेदोवसाहुतम् घृता
क्तश्चीरवासास्त्वंमध्येनोत्सर्तुमिच्छसि १५ आत्मानंकःसमुद्बध्यकंठेबध्वामहाशिलाम् समुद्रंतरतेदोर्भ्यांतत्रकिंनामपौरुषम् १६ अकृ
तास्त्रःकृतास्त्रंवैबलवंतंसुदुर्बलः तादृशंकर्णयःपार्थंयोद्धुमिच्छेत्सदुर्मतिः १७ अस्माभिर्ह्येषनिकृतोवर्षाणी हत्रयोदश विनिर्मुक्तो
ननःशेषंकरिष्यतिमहामनाः १८ एकांतेपार्थमासीनंकूपेग्निमिवसंवृतम् अज्ञानादभ्यवस्कंद्यप्राप्तास्मोभयमुत्तमम् १९ सहयुध्या
महेपार्थमागतंयुद्धदुर्मदम् सैन्यास्तिष्ठंतुसन्नद्धाव्यूढानीकाःप्रहारिणः २० द्रोणोदुर्योधनोभीष्मोभवान्द्रौणिस्तथावयम् सर्वेयुध्यामहे
पार्थंकर्णमासाहसंकृथाः २१

णाद्दिव्योयं मयानिर्मितोरथः सुदृढांगोनेनत्वंदेवानपिसर्वथाजेष्यसीतिउक्तेतद्वचसि भारंदत्वादेशकालानुकूल्यमन
वेक्ष्यैवपंडितानव्यवस्यंति योद्धुमितिशेषः एवंत्वद्वचसिभारंदत्वादेशाद्यानुकूल्यमनवेक्ष्यकथमस्माभिर्योद्धव्यम् तवतुवचनंरथकारवचनवदर्थशून्यमिति
भावः सर्वानायुष्मतोभीतान्संत्रस्तानिवलक्षयइतिकर्णेनोक्तंतस्यैतदुत्तरम् विचारफलमाह परिचिंत्येति ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ प्रदेशिन्यातर्जन्या
१३ १४ मध्येनमध्यतउत्सर्तुं उत्सर्पितुम् १५ १६ १७ १८ १९ २० २१

Sri Gargeshwari Digital Foundation

यत्तूक्तंकामंगच्छंतुकुरवोधनमादायकेवलम् रथेषुवापितिष्ठंतोयुद्धंपश्यतु मामकमितितत्राह षड्रथाइति संहताः षडपिएकीभूयतेनैकेनयोद्धुं कथंचिच्छक्ष्यामो नत्वेकैकशइतिभावः २२ २३ इतिविराटपर्वणिटीकायामेकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ४९ नचेति शूराः परवित्तंजित्वा परसीमामुल्लंघ्यस्वनगरंप्रतिनिवृत्तापिनश्लाघंते त्वंतु एतेषामेकतममप्यकृत्वाकत्थसेअतोनिर्लज्जोसीतिभावः १ २ ३ यदुक्तंनैतेमहाभयेप्राप्तेसंप्रष्टव्याइत्यादिनाब्राह्मणानांभोजनादावेवकौशल्यंनयुद्धेइतितत्रवापिवैश्यत्वान्नयुद्धेसामर्थ्यमस्तीतिदर्शयिष्यन् वर्णानांकर्माणिविभजते चातुर्वर्ण्यस्येत्यादिना ४ ५ वित्तानिअधिगम्यकुर्यादितिनेतिशेषः

श्चयंव्यवसितंपार्थंवज्रपाणिमिवोद्धतम् षड्रथाःप्रतियुत्स्येमतिष्ठेमयदिसंहताः २२ व्यूढानीकानिसैन्यानियत्ताःपरमधन्विनः युध्याम हेर्जुनंसंख्येदानवावासवंयथा २३ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेकृपवाक्यंनामएकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ४९

अश्वत्थामाउवाच नचतावज्जितागावोनचसीमांतरंगताः नहास्तिनपुरंप्राप्तास्त्वंचकर्णविकत्थसे १ संग्रामान्सुबहून्जित्वालब्ध्वाचविपुलंधनम् विजित्यचपरांसेनांनाहुःकिंचनपौरुषम् २ दहत्यग्निरवाक्यस्तुतूष्णींभातिदिवाकरः तूष्णींधारयतेलोकान्वसुधासचराचरान् ३ चातुर्वर्ण्यस्यकर्माणिविहितानिस्वयंभुवा धनंयैरधिगंतव्यंयच्चकुर्वन्नदुष्यति ४ अधीत्यब्राह्मणोवेदान्याजयेतयजेतवा क्षत्रियोधनुराश्रित्ययजेच्चैवनयाजयेत् ५ वैश्योधिगम्यवित्तानिब्रह्मकर्माणिकारयेत् शूद्रःशुश्रूषणंकुर्यात्त्रिषुवर्णेषुनित्यशः ६ वंदनायोगविधिभिर्वैतसींवृत्तिमास्थिताः वर्तमानायथाशास्त्रंप्राप्यचापिमहीमिमाम् ७ सत्कुर्वंतिमहाभागागुरून्सुविगुणानपि प्राप्यद्यूतेनकोराज्यंक्षत्रियस्तोष्टुमर्हति ८ तथानृशंसरूपोयंधार्तराष्ट्रश्चनिर्घृणः तथाधिगम्यवित्तानिकोविकत्थेद्विचक्षणः ९ निकृत्यावंचनायोगैश्चरन्वैतंसिकोयथा कतमद्द्वैरथंयुद्धंयत्राजैषीर्धनंजयम् नकुलंसहदेवंवाधनंयेषांत्वयाहृतम् १० युधिष्ठिरोजितःकस्मिन्भीमश्चबलिनांवरः इंद्रप्रस्थंत्वयाकस्मिन्संग्रामेविजितंपुरा ११ तथैवकतमद्युद्धंयस्मिन्कृष्णाजितात्वया एकवस्त्रासभांनीतादुष्टकर्मन्रजस्वला १२

ब्रह्मकर्माणिवेदोक्तकर्माणिआधानादीनिकारयेत् स्वार्थेणिच् ६ वर्तमानाइति न्यायेनपृथ्वींजित्वापिसंतोविगुणानपिगुरून्सत्कुर्वंति त्वंतु अन्यायेनपांडवंजित्वा साधूनपिगुरून्निंदसीतिभावः एतदेवाह प्राप्येति ७ ८ निर्घृणोनिर्लज्जः ९ निकृत्याशाठ्येनवंचनायोगैः छद्मोपायैःवीतसंबंधनोपायः तेनजीवतीतिवैतंसिकोव्याधः १० इंद्रप्रस्थंतत्स्थाःपांडवाः ११ १२

SGDF Sri Gangadhara Digital Foundation

२ यस्यदुर्योधनस्यपंचपांडवाः ३ ४ यत् अथोचत् आचार्यस्यनिंदारूपंततस्यैवतेजः संजननायनतुद्वेषात् ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ बलस्यसैन्यस्यव्यसनानि विनाशकानि १२ नैवेति अस्माकमिदंन्याय्यंवचनंत्वयानैववाच्यंनैवनिंद्यं रोषेणदुर्द्यूतादिदर्शनजेनविपरीतस्तेनगुरुणाद्रोणेनगुणाः अर्जुनस्य १३ हितंबलवतासहद्वनिर्बलैर्भवद्भिर्विचार्ययोद्धव्यमितिएवंरूपम् १४ आचार्यइतिरोषादेतद्वचनमाचार्येणउक्तंनतुभेदार्थइतिभावः पाठांतरे अभिषद्यमाणे अभिमृष्यमाणेउपलभ्यमानेइति-

आचार्योनाभिवक्तव्यःपुरुषेणविजानता देशकालौतुसंप्रेक्ष्ययोद्धव्यमितिमेमतिः २ यस्यसूर्यसमाःपंचसपत्नाःस्युःप्रहारिणः कथम-
भ्युदयेतेषांनप्रमुह्येतपूरुषः ३ स्वार्थेसर्वेप्रमुह्यंतियेपिधर्मविदोजनाः तस्माद्राजन्ब्रवीम्येषवाक्यंतेयदिरोचते ४ कर्णोहियदवोचत्त्वांतेजःसंज
ननायतत् आचार्यपुत्रःक्षमतांमहत्कार्यमुपस्थितम् ५ नायंकालोविरोधस्यकौंतेयेसमुपस्थिते क्षंतव्यंभवतासर्वमाचार्येणकृपेणच ६ भवतां
हिकृतास्त्रत्वंयथादित्येप्रभातथा यथाचंद्रमसोलक्ष्मीःसर्वथानापकृष्यते ७ एवंभवत्सुब्राह्मण्यंब्रह्मास्त्रंचप्रतिष्ठितम् चत्वारएकतोवे-
दाःक्षात्रमेकत्रदृश्यते ८ नैतत्समस्तमुभयंकस्मिंश्चिदनुशुश्रुम अन्यत्रभारताचार्यात्सपुत्रादितिमेमतिः ९ वेदांताश्चपुराणानिइतिहासं
पुरातनम् जामदग्न्यमृतेराजन्कोद्रोणादधिकोभवेत् १० ब्रह्मास्त्रंचैववेदाश्चनैतदन्यत्रदृश्यते आचार्यपुत्रःक्षमतांनायंकालोविभेद
ने ११ सर्वेसंहत्ययुध्यामपाकशासनिमागतम् बलस्यव्यसनानीहयान्युक्तानिमनीषिभिः १२ मुख्योभेदोहितेषांतुपापिष्ठोविदुषांमतः
अश्वत्थामोवाच नैवन्याय्यमिदंवाच्यमस्माकंपुरुषर्षभ किंतुरोषपरीतेनगुरुणाभाषितागुणाः १३ शत्रोरपिगुणावाच्यादोषा
वाच्यागुरोरपि तस्मात्सर्वप्रयत्नेनपुत्रेशिष्येहितंवदेत् १४ दुर्योधनउवाच आचार्यएषक्षमतांशांतिरत्रविधीयतां अभि
द्यमानेतुगुरोनकृतंरोषकारितम् १५ वैशंपायनउवाच ततोदुर्योधनोद्रोणंक्षमयामासभारत कृपेणसहकर्णेनभीष्मेणच
महात्मना १६ द्रोणउवाच यदेतत्प्रथमंवाक्यंभीष्मःशांतनवोब्रवीत् तेनैवाहंप्रसन्नोस्मिनीतिरत्रविधीयताम् १७ यथादुर्यो
धनंपार्थोनायंपश्यतिसैनिकान् साहसाद्यदिवामोहात्तथानीतिर्विधीयताम् १९ वनवासेह्यसन्निवृत्तेदर्शयेन्नधनंजयः धनंवालभमानो
त्रनाद्यतत्क्षंतुमर्हति १९ यथानायंसमायुंज्याद्धार्तराष्ट्रंकथंचन नचसेनापराजय्यात्तथानीतिर्विधीयताम् २०

यावत् शेषकारितंशेषंकर्तव्यंकारणीयंचतत्सर्वंनकृतंस्यात् प्रस्तुतकार्यनाशोभवेदित्यर्थः १५ १६ प्रथमंमुख्यंभेदोनकार्यः क्षंतव्यंचेतियदुक्तंतेनैवाहंवा
क्येनप्रसन्नोस्मि १७ १८ धनंचेति धनंलब्ध्वाअस्माननुपेक्ष्यगृहंगमिष्यति गोधनेअत्यंतंदूरतोन्येनैनीतेयुध्यतामस्माकमंतमेवायंकरिष्यतीतिभावः १९ नरा
मायुंज्यात्नसंप्राप्नुयात् नपराजय्यात् नपराजयंप्राप्नुयात् २० श्रीगोपालकृष्णायनमः

SGDF
Sri Gangeshwar Digital Foundation

पुरस्ताद्वाक्यमुक्तमज्ञातवासकालः पूर्णोनवेति प्रथमंविचार्यमित्येवंरूपं २१ इतिविराटपर्वणिटीकायांएकपंचाशत्तमोऽध्यायः ५१ अत्रचतुर्विंशत्या
पक्षैश्चांद्रः संवत्सरः चतुःपंचाशदधिकशतत्रयदिनात्मकः षष्ट्यधिकशतत्रयदिनात्मासावनः सएवद्वादशवार्षिकादिप्रतिज्ञासुगवामयनादिसत्रादिषुचोपयुज्य
ते त्रीणिशतानिपंचषष्टिश्चदिनानि पंचदशघाटिकाएकत्रिंशत्पलानित्रिंशदक्षराणितेरस्यसंवत्सरस्यमानम् तत्रप्रायेणज्योतिर्विदः सौरसंवत्सरानुरोधेनैव
वर्षप्रवेशादिकंकुर्वंति स्मार्तैर्वर्धापनादौतुचांद्रेणेतिविशेषेसत्यपियदाएतयोरंतरजिज्ञासुः सावनाब्दोगण्यते तदासौरगतावृद्धिस्तत्रगण्यते एवंगणनायांक्रियमाणा
यांत्रयोदशस्वब्देषुपंचचांद्रमासाद्वेदिनेसप्तत्रिंशन्नाड्यः पंचचत्वारिंशत्पलानिपंचदशाक्षराणिच तथाचकिंचिदधिकानिनवदिनान्यवधिपूर्तेरधिकानिजातानि

उक्तंदुर्योधनेनापिपुरस्ताद्वाक्यमीदृशम् तदनुस्मृत्यगांगेययथावद्वक्तुमर्हसि २१ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्र
हेद्रोणवाक्यंनामएकपंचाशत्तमोऽध्यायः ५१ भीष्मउवाच कलाःकाष्ठाश्चयुज्यंतेमुहूर्ताश्चदिनानिच अर्धमासाश्चमासा
श्चनक्षत्राणिग्रहास्तथा १ ऋतवश्चापियुज्यंतेतथासंवत्सराअपि एवंकालविभागेनकालचक्रंप्रवर्तते २ तेषांकालातिरेकेणज्योतिषांचव्य
तिक्रमात् पंचमेपंचमेवर्षेद्वौमासावुपजायतः ३ एवमभ्यधिकामासाःपंचद्वादशचक्षपाः त्रयोदशानांवर्षाणामितिमेवर्ततेमतिः ४
सर्वंयथावच्चरितंयद्यदेभिःपरिश्रुतम् एवमेतद्ध्रुवंज्ञात्वाततोबीभत्सुरागतः ५ सर्वेचैवमहात्मानःसर्वेधर्मार्थकोविदाः येषांयुधिष्ठिरो
राजाकस्माद्धर्मेपराधयुः ६ अलुब्धाश्चैवकौंतेयाःकृतवंतश्चदुष्करम् नचापिकेवलंराज्यमिच्छेयुस्तेऽनुपायतः ७ तदैवतेहिविक्रांतमीयुः
कौरवनंदनाः धर्मपाशनिबद्धास्तुनचेलुःक्षत्रियव्रतात् ८ यच्चानृतइतिख्यायाद्यःसगच्छेत्पराभवम् वृणुयुर्मरणंपार्थानानृतत्वंकथं
चन ९ प्राप्तेकालेतुप्राप्तव्यंनोत्सृजेयुर्नरर्षभाः अपिवज्रभृतागुप्तंतथावीर्याहिपांडवाः १० प्रतियुध्येमसमरेसर्वशस्त्रभृतांवरम् तस्माद्य
दत्रकल्याणंलोकेसद्भिरनुष्ठितम् ११ तत्संविधीयतांशीघ्रंमानोह्यर्थोभ्यगात्परान् नहिपश्यामिसंग्रामेकदाचिदपिकौरव १२

ज्योतिषांनक्षत्राणांव्यतिक्रमात् सूर्येणचंद्रेणचलंघनात् उपजायतः अधिकौभवतः अत्रतुअर्धमासाश्चमासाश्चयुज्यंतइतिग्रहणात् त्रयोदशानांवर्षाणांचांद्रमासाः
षट्पंचाशदधिकंशतंभवंतीतिततएवगृहीताइतिज्ञेयम् तथाचविजय दशम्यांद्यूतेपांडवपराजयः लोकेतस्यैवप्रायेणद्यूतकालत्वात् ग्रीष्मेचगोग्रहार्थंप्रवृत्ताइत्युक्तं
तेनविजयदशम्यामागामिन्यांत्रयोदशाब्दपूरणंभविष्यतीतिदुर्योधनप्रत्याशा पांडवास्तुचांद्राब्दमानेनत्रयोदशवत्सरानतिवाह्यकृतकृत्याअभूवन् तच्चविजय
दशमीतः पूर्वंपंचमासाः द्वादशदिनानिप्रकटीभवितव्यंतत्रवैशाखशुक्लसप्तम्यामाविर्भूताः प्रतिज्ञांनिस्तीर्यैवकानिचिदधिकान्यपिदिनानिअतिवाह्यआविर्भू ४
ताइत्यर्थः ४ ५ ६ ७ ८ यच्चयदिचपांडवंअनृतोयमर्जुनइतिख्यापयेत् कथयेत् सपराभवंगच्छेत् ९ धर्मसंहितंकर्मअयुद्धेनएतैःसहऐक्यंगत्वाराज्यप्रदानं
१० ११ १२

Sri Gurgubharti Digital Foundation

मूलमिति एषाम् पांडवानांमूलंमहत्‌महच्छब्दवाच्यंसत्यसंज्ञितंब्रह्मकृष्णाख्यंवेदवाक्यंब्राह्मणाश्च यथोक्तंआदिपर्वणि मूलंकृष्णोब्रह्मचब्राह्मणाश्चेति तदेत-
द्धेद विरुद्धमनृतंद्यूतंकुर्वता धार्त्तराष्ट्रेणधर्मस्यमूलंकृत्तंछिन्नं इदानींचब्राह्मणांश्चअवजानतात्वयापितदेवकृत्तंअतोधर्मनाशाद्भवतांनाशोभावीत्यर्थः मूलंकीदृशंचंद
नं यथाशांतंशीतलंनतुदाहकंक्रोधरूपं तथाचदुर्योधनः केवलंक्रोधमयइत्युक्तंप्राक् दुर्योधनोमन्युमयोमहाद्रुमइति सारार्थीकर्मकारयिथाइतिव्यवहितेनसंबंधः सा
रार्थीधनार्थीधनेचसारमितिमेदिनी पांडवान्कर्मकरानिवकृतवानसियत्रकालेतत्रतदाविदुरः किमब्रवीत्क्षयमूलं द्यूतमितितदिदानींस्मरेतिभावः सूतेतिसंबोधय
न्नक्षत्रियत्वादस्ययुद्धेष्वकौशलंव्यनक्ति नन्वादित्योवैदेवंक्षत्रमितिश्रुतेर्दिव्यात्क्षत्रात्कुंत्यांजातस्यास्यकथमक्षत्रत्वंयुद्धाकौशलंचेतिविदुषाप्यश्वत्थाम्नावक्तुंयु
क्तमितिचेत् शृणु सर्वेषांहिवर्णानांद्विविधंजन्मयोनिजंसंस्कारजंच तत्रयएवयोनिः सएवसंस्कर्ताचेत्सएकजो नप्रकृतिश्च्यवते कर्णस्तु देवस्य जोप्यक्षत्रि
येणसूतेनसंस्कृतइतिद्विजातत्वात् क्षत्रियत्वेनप्रहर्तुंशक्तोऽपिसूतत्वेन परकीयंप्रहारंसोढुमशक्तइतियुद्धात्पलायतेइत्याशयेनैनंसूर्यपुत्रंजानन्नपिसूतत्वेनसंबो
धयति तथामंत्रवर्णः सहस्वमन्योअभिमातिमस्मेरुजन्मृणन्प्रमृणन्प्रेहिशत्रून् उग्रंतेपाजोनन्वारुरुध्रेवशीवशंनयसएकजत्वमिति अस्यार्थः तापसोमन्युर्ऋ
षिः संकल्पाधिष्ठात्रीदेवतांमन्युसंज्ञांप्रार्थयते त्वयामन्योइतिसूक्तेतृतीयाइयमृक् यस्तेमन्यविति मध्यंदिनइतिमाध्यंदिनेसवनेश्येनयागेशत्रुमरणार्थेअस्यसूक्तस्य

मूलमेषांमहत्कृत्तंसारार्थीचंदनंयथा कर्मकारयिथाःसूततत्रकिंविदुरोब्रवीत् १३

विनियोगः हेमन्योअस्मेअस्मेशरणागतायराज्यायवा एतद्रक्षणार्थमितियावत् अभिमातिंसर्वतः पीडांपित्रादिभिः सहविरोधंज्ञातिवधदोषंसहस्वक्षम
स्वकथंतेषांरक्षणंस्यादतआह रुजंरोगंप्राप्तवन्मृणन्म्रीयमाणोजराग्रस्तइत्यर्थः मृणन् अत्यंतंआसन्नमृत्युर्वाशत्रून् प्रेहिप्रकर्षेणजेतुंगच्छ अत्रशरीरगतंरोगादित
दभिमानिनिचेतसिउपचर्यते नन्वशक्तेनरोगाद्याक्रांतेनमयाकथंशत्रवोजेतुंशक्याइत्याशंक्याह उग्रमिति उग्रंपरमर्दनक्षमंतेतवपाजस्तेजोननुनिश्चितंआरुरुध्रे आ
रोद्धुंशत्रून्समर्थमस्ति दृढसंकल्पस्यहितेजः परान्अवश्यंनाशयेदेवेत्यर्थः एतदेवाह वशीसर्वमस्यवशेस्तीतिवशी संकल्पदार्ढ्येदेवह्यगस्त्यादिभिः समुद्रपानादी-
न्यपिकृतानि अतएवसर्वंजगत् त्वमेववशंनयसे वशित्वेहेतुः हेएकज एकस्माज्जात नन्वेकमेवमनःसंकल्पस्योपादानमिति व्यर्थंविशेषणमितिचेन्न कुंडव्यावृत्य
र्थत्वात् सह्यन्येनजातोऽन्येनच आत्मीयबुद्ध्यासंस्कृतइति नदृढसंकल्पोभवति नचपरान्त्रातुंशक्नोतिद्विजत्वात् तथाचलोकेआभाणकः यस्यद्वेवचनेसद्विपितृ
कइतिवक्तारो भवंति अतएकजेत्यर्थवद्वचनं दत्तकीतादौतुशास्त्रीयं एकस्यैवस्वत्वमस्तीतिनासौकुंडतुल्यइतिदिक् १३

ननुममसूतत्वाद्दोषवत्वंचेत्स्रजातावपितेकुलीनशाम्यंतिकुतोवापरसहायार्थमस्मान्योद्धुमागतावालिवधेरामइवेत्याशंक्याह यथाशक्तीतिद्वाभ्याम् कीटपिपीलकै
रपिकृतंशममालक्षयामहइतियोज्यम् वालिरामयोर्विरोधाभावेपिरामेणवालीहतइतिसोपराधी पांडवास्तुयुष्माभिरपकृताइतियुष्मान् जिघांसंतोनापराध्यंतीति
भावः १४ १५ १६ नैवनयुध्येतअपितुयुध्येतेवेत्यर्थः १७ एष्यतिगमिष्यति १८ दैवेनदेवयोग्येनयुद्धेन १९ २० २१ अहरःहृतवानसि आनैषीः आनीतवान
सियथात्युत्साहपूर्वकमेतत्कर्मत्वयाकृतंतथैवेदानीमपराहृत्तोयुध्यस्वेत्यर्थः २२ २३ नाक्षानिति चकाराच्छ्रेतापिनभवतीत्यध्याहार्यं अयमर्थः क्रमेणएकद्वित्रिचतु

यथाशक्तिमनुष्याणांशममालक्षयामहे अन्येषामपिसत्वानांअपिकीटपिपीलिकैः १४ द्रौपद्याःसंपरिक्लेशंनक्षंतुंपांडवोर्हति क्षयाय
धार्तराष्ट्राणांप्रादुर्भूतोधनंजयः १५ त्वंपुनःपंडितोभूत्वावाचंवक्तुमिहेच्छसि वैरांतकारीबीभत्सुर्नःशेषंकरिष्यति १६ नैवदेवान्नगंधर्वान्नासु
रान्नचराक्षसान् भयादिहनयुध्येतकुंतीपुत्रोधनंजयः १७ यंयमेषोतिसंक्रुद्धःसंग्रामेनिपतिष्यति वृक्षंगरुत्मान्वेगेनविनिहत्यतमेष्यति
१८ त्वत्तोविशिष्टंवीर्येणधनुष्यमरराट्समम् वासुदेवसमंयुद्धेतंपार्थंकोनपूजयेत् १९ दैवंदैवेनयुध्येतमानुषेणचमानुषः अस्त्रंह्यस्त्रेण
योहन्यात्कोर्जुनेनसमःपुमान् २० पुत्रादनन्तरःशिष्यइतिधर्मविदोविदुः एतेनापिनिमित्तेनप्रियोद्रोणस्यपांडवः २१ यथात्वमकरोर्द्यूतमिंद्र
प्रस्थंयथाहरः यथानैषीःसभांकृष्णांतथायुध्यस्वपांडवम् २२ अयंतेमातुलःप्राज्ञःक्षत्रधर्मस्यकोविदः दुर्द्यूतदेवीगांधारःशकुनिर्युध्यता
मिह २३ नाक्षान्क्षिपतिगांडीवंनकृतंद्वापरंनच ज्वलतोनिशितान्बाणांस्तांस्तान्क्षिपतिशत्रुषु २४ नहिगांडीवनिर्मुक्ताःशराह्याशीवि
षोपमाः नांतरेष्ववतिष्ठंतिगिरीणामपिदारुणाः २५ अंतकःशमनोमृत्युस्तथाग्निर्वडवामुखः कुर्युरेतेक्वचिच्छेषंनतुक्रुद्धोधनंजयः २६
यथासभायांद्यूतंत्वंमातुलेनसहाकरोः तथायुध्यस्वसंग्रामेसौबलेनसुरक्षितः २७ युध्यतांकामंमाचार्योनाहंयोत्स्येधनंजयम् मत्स्यो
ह्यस्माभिरायोध्योयद्यागच्छेद्गवांपदम् २८ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेद्रोणिवाक्यंनामपंचाशत्तमोध्यायः ५०
भीष्मउवाच साधुपश्यतिवैद्रौणिःकृपःसाध्वनुपश्यति कर्णस्तुक्षात्रधर्मेणकेवलंयोद्धुमिच्छति १

रंकांकितैः प्रदेशैरंकचतुष्टयवान् पाशोभवति तत्रएकांकः कलिः द्व्यंकोद्वापरम् त्र्यंकस्त्रेता चतुरंकः कृतम् तत्रद्यूतेपंचस्वीयाः पंचपरकीयाश्चदीनाराद यःस्था
प्यंते आदितः पाशप्रक्षेपेयद्येकांकउपर्यायाति तर्हिस्वीयेष्वेकःपराजितोभवति अथयदिद्वौतदापरकीयंदीनारद्वयंस्वीयश्चैकोजितः यदित्र्यंकउपरिपतेत् तदाप
रकीयंत्रयंस्वीयंचत्रयंजितम् चतुरंकस्योपरिपतनेसर्वेपिस्वीयाः परकीयाश्चजिताभवंति तथाचकलिपातेजयोनास्तिद्वापरादिपातेउत्तरोत्तरंवृद्धाजयोस्तितेनगां
डीवस्थाःशराःसर्वथानजयावहाइत्यर्थः २४ २५ २६ २७ २८ इतिविराटपर्वणिटीकायांपंचाशत्तमोऽध्यायः ५० साध्विति १

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

१३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ अनंतरं अविलंबितम् २० २१ २२ २३ इतिविराटपर्वणिटीकायांद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ५२

एकांतसिद्धिंराजेंद्रसंप्राप्तश्चधनंजयः संप्रवृत्तेतुसंग्रामेभावाभावौजयाजयौ १३ अवश्यमेकंस्पृशतोदृष्टमेतदसंशयम् तस्माद्युद्धौचि
तंकर्मकर्मवाधर्मसंहितम् क्रियतामाशुराजेंद्रसंप्राप्तश्चधनंजयः १४ दुर्योधनउवाच नाहंराज्यंप्रदास्यामिपांडवानांपिता
मह युद्धौपचारिकंयत्तुतच्छीघ्रंप्रविधीयताम् १५ भीष्मउवाच अत्रयामामिकाबुद्धिःश्रूयतांयदिरोचते सर्वथाहिमया
श्रेयोवक्तव्यंकुरुनंदन १६ क्षिप्रंबलचतुर्भागंगृह्यगच्छपुरंप्रति ततोपरश्चतुर्भागोगाःसमादायगच्छतु १७ वयंसैन्यस्यचार्धेनप्रति
योत्स्यामपांडवम् अहंद्रोणश्चकर्णश्चअश्वत्थामाकृपस्तथा १८ प्रतियोत्स्यामबीभत्सुमागतंकृतनिश्चयाः मत्स्यंवापुनरायांतमागतंवा
शतक्रतुम् १९ अहमावारयिष्यामिवेलेवमकरालयम् वैशंपायनउवाच तद्वाक्यंरुरुचेतेषांभीष्मेणोक्तंमहात्मना तथैवकृत
वान्राजाकौरवाणामनंतरम् २० भीष्मःप्रस्थाप्यराजानंगोधनंतदनंतरम् सेनामुख्यानवस्थाप्यव्यूहितुंसंप्रचक्रमे २१ भीष्मउवाच
आचार्यमध्येतिष्ठत्वमश्वत्थामातुसव्यतः कृपःशारद्वतोधीमान्पार्श्वंरक्षतुदक्षिणम् २२ अग्रतःसूतपुत्रस्तुकर्णस्तिष्ठतुदंशितः अहंस
र्वस्यसैन्यस्यपश्चात्स्थास्यामिपालयन् २३ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिभीष्मसैन्यव्यूहेद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ५२
वैशंपायनउवाच तथाव्यूढेष्वनीकेषुकौरवेयेषुभारत उपायादर्जुनस्तूर्णंरथघोषेणनादयन् १ ददृशुस्तेध्वजाग्रंवैशुश्रुवुश्चरथ
स्वनम् दोधूयमानस्यभृशंगांडीवस्यचनिस्वनम् २ ततस्तत्सर्वमालोक्यद्रोणोवचनमब्रवीत् महारथमनुप्राप्तंदृष्ट्वागांडीवधन्विनम्
३ द्रोणउवाच एतद्ध्वजाग्रंपार्थस्यदूरतःसंप्रकाशते एषघोषःसजलदोरोरवीतिचवानरः ४ वानरःसदसेनाद्यांकरोतिभयमुत्
तमं एषतिष्ठन्रथश्रेष्ठेरथेचरथिनांवरः उत्कर्षतिधनुःश्रेष्ठंगांडीवमशनिस्वनम् ५ इमौचबाणौसहितौपादयोर्मेव्यवस्थितौ अपरौचा
प्यतिक्रांतौकर्णौसंस्पृश्यमेशरौ ६ निरुष्यहिवनेवासंकृत्वाकर्मातिमानुषम् अभिवादयतेपार्थःश्रोत्रेचपरिपृच्छति ७ चिरदृष्टोयमस्मा
भिःप्रज्ञावान्बांधवप्रियः अतीवज्वलितोलक्ष्म्यापांडुपुत्रोधनंजयः ८ रथीशरीचारुतली निषंगीशंखीपताकीकवचीकिरीटी खड्गीचध
न्वीचविभातिपार्थःशिखीवृतःस्रुग्भिरिवाज्यसिक्तः ९ वैशंपायनउवाच ततोऽर्जुनःकुरून्दृष्ट्वासंग्रामेसमवस्थितान् तत्का
लसदृशंवाक्यंमत्स्यपुत्रमभाषत १० अर्जुनउवाच इषुपातेचसेनायाहयान्संयच्छसारथे यावत्समीक्षेसैन्येस्मिन्क्वासौकुरुकुलाध
मः ११

१ २ ३ ४ ५ मेममकर्णौसंस्पृश्यअतिक्रांतौ ६ ७ ८ चारुतलंहस्तावापश्चारुतलंतद्वान्चारुतली स्रुग्भिः जुहूप्रभृतिभिः ९ १० इषुपातेइषुपातप्रमितेदेशे असौदुर्यो

१२ महेष्वासाः महनीयधनुषः १३ १४ १५ १६ १७ रथवंशंरथसमूहम् १८ १९ २० २१ २२ २३ आवृतां भूमिंनापश्यन्नितिन अपितु

सर्वानेताननादृत्यदृप्तमतिमानिनम् तस्यस्पर्धेपतिष्यामिततएतेपराजिताः १२ एषव्यवस्थितोद्रोणोद्रौणिश्चतदनंतरम् भी
ष्मःकृपश्चकर्णश्चमहेष्वासाःसमागताः १३ राजानंनात्रपश्यामिगाःसमादाय गच्छति दक्षिणंमार्गमास्थायशंकेजीवपरायणः १४
उत्सृज्यैतद्रथानीकंगच्छयत्रसुयोधनः तत्रैवयोत्स्येवैराटेनास्तियुद्धंनिरामिषम् १५ तंजित्वाविनिवर्तिष्येगाः समादायवैपुनः एवमु
क्तःसवैराटिर्हयान्संयम्ययत्नतः १६ नियम्यचततोरश्मीन्यत्रतेकुरुपुंगवाः अचोदयत्तदावाहान्यत्रदुर्योधनस्ततः १७ उत्सृज्यरथवं
शंतुप्रयातेश्वेतवाहने अभिप्रायंतमालोक्यकृपोवचनमब्रवीत् १८ नैषोंतरेणराजानंबीभत्सुःस्थातुमिच्छति तस्यपार्ष्णिंग्रहीष्या
मोजवेनाभिप्रयास्यतः १९ नह्येनमतिसंक्रुद्धमेकोयुध्येतसंयुगे अन्योदेवात्सहस्राक्षात्कृष्णाद्वादेवकीसुतात् २० आचार्याच्चसपु
त्राद्वाभारद्वाजान्महारथात् किन्नोगावःकरिष्यंतिधनंवाविपुलंतथा २१ दुर्योधनःपार्थजलेपुरानौरिवमज्जति तथैवगत्वाबीभत्सु
र्नामविश्राव्यचात्मनः २२ शलभैरिवतांसेनांशरैःशीघ्रमवाकिरत् कीर्यमाणाःशरौघैस्तुयोधास्तेपार्थचोदितैः २३ नापश्यन्नावृतां
भूमिंनांतरिक्षंपतत्रिभिः तेषामापततांयुद्धेनापयानेभवन्मतिः २४ शीघ्रत्वंतेचपार्थस्यपूजयंतिस्मचेतसा ततःशंखंप्रदध्मौस-
द्विषतांरोमहर्षणम् २५ विस्फार्यचधनुःश्रेष्ठंध्वजेभूतान्यचोदयत् तस्यशंखस्यशब्देनरथनेमिस्वनेनच २६ गांडीवस्यचघोषेणपृ
थिवीसमकंपत अमानुषाणांभूतानांतेषांचध्वजवासिनाम् २७ ऊर्ध्वंपुच्छान्विधुन्वानारंभमाणाःसमंततः गावःप्रतिन्यवर्तंतदिशमा
स्थायदक्षिणाम् २८ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगो॰ नामत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ५३ वैशंपायनउ॰
सशत्रुसेनांतरसाप्रणुद्यगास्ताविजित्याथधनुर्धराग्र्यः दुर्योधनायाभिमुखःप्रयातोभूयोरणंसोभिचिकीर्षमाणः १ गोषुप्रयाता
सुजवेनमत्स्यान्किरीटिनंकृतकार्यंचमत्वा दुर्योधनायाभिमुखंप्रयांतंकुरुप्रवीराःसहसाभिपेतुः २ तेषामनीकानिबहूनिगाढंव्यू
ढानिदृष्ट्वाबहुलध्वजानि मत्स्यस्यपुत्रंद्विषतांनिहंतावैराटिमामंत्र्यततोभ्युवाच ३ एतेनतूर्णंप्रतिपादयेमान्श्वेतान्हयान्कांचनरश्मि
योक्त्रान् जवेनसर्वेणकुरुप्रयत्नमासादयेहंकुरुसिंहवृंदम् ४ गजोगजेनेवमयादुरात्मायोद्धुंसमाकांक्षतिसूतपुत्रः तमेवमांप्रापयरा
जपुत्रदुर्योधनापाश्रयजातदर्पम् ५

शरैरावृतामेवापश्यन् २४ २५ २६ २७ रंभमाणाहंवारधंकुर्वाणाः २८ इतिविराटपर्वणिटीकात्रिपं॰ ध्यायः ५३ म इ

ति १ २ ३ एतेनपथाकांचनमयारश्मयोरज्जवस्ताएवयोक्त्राणिबंधनानियेषांतान् कुरुसिंहस्यदुर्योधनस्यवृंदंसुरव्यम् द्विहिवृद्धोअस्मात्कप्रत्ययेहस्वदः ४ ५

SGDF Sri Gargeshwari Digital Foundation

स्रुवर्णकक्षैः स्वर्णमयीकक्षौप स्यागस्यपश्चादंचलपल्लवोयेषांतैः कक्षा स्यादंतरीयस्यपश्चादंचलपल्लवेइतिमेदिनी ६ अभीप्समानाः कर्णजीवंतमिच्छंतः ७
व्रातंसमूहम् ८ विपाटः स्थूलदंडोबाणः ९ विकृष्य विलिख्य छित्वेत्यर्थः अस्यतंप्रसिद्धंध्वजंचमध्यउन्मथ्यापयात् अपायात् १० गणस्यबाधितारंतेजो
हरम् शत्रुंतपनामा ११ १२ नगोवृक्षः नगाग्रात्पर्वताग्रात् शैलवृक्षौनगावगावित्यमरः १३ १४ गतासवः उर्व्यामितिच्छेदः संधिरार्षः १५ १६ आत

सतैर्हयैर्वातजवैर्महद्भिः पुत्रोविराटस्य स्रुवर्णकक्षैः व्यध्वंसयत्तद्रथिनामनीकंततोवहत्पांडवमाजिमध्ये ६ तंचित्रसेनोविशि
खैर्विपाठैःसंग्राममजिच्छत्रुसहोजयश्च प्रत्युद्ययुर्भारतमापतंतंमहारथाःकर्णमभीप्समानाः ७ ततःसतेषांपुरुषप्रवीरःशरासना
र्चिःशरवेगतापः व्रातंरथानामदहत्समन्युर्वनंयथाग्निःकुरुपुंगवानाम् ८ तस्मिंस्तुयुद्धेतुमुलेप्रवृत्तेपार्थंविकर्णोतिरथोरथेन वि
पाटवर्षेणकुरुप्रवीरभीमेनभीमानुजमाससाद ९ ततोविकर्णस्यधनुर्विकृष्यजांबूनदाग्र्योपचितंदृढज्यम् अपातयत्तंध्वजमस्यमथ्य
छिन्नध्वजःसोप्यपयाज्जवेन १० तंशात्रवाणांगणबाधितारंकर्माणिकुर्वंतममानुषाणि शत्रुंतपःपार्थममृष्यमाणःसमार्दयच्छरव
र्षेणपार्थम् ११ सतेनराज्ञाऽतिरथेनविद्धोविगाहमानोध्वजिनींकुरूणाम् शत्रुंतपंपंचभिराशुविध्वाततोऽस्यसूतंदशभिर्जघान १२
ततःसविद्धोभरतर्षभेणबाणेनगात्रावरणातिगेन गतासुराजौनिपपातभूमौनगोनगाग्रादिववातरुग्णः १३ नरर्षभास्तेननरर्षभे
णवीरारणेवीरतरेणभग्नाः चकंपिरेवातवशेनकालेप्रकंपितानीवमहावनानि १४ हतास्तुपार्थेननरप्रवीरागतासवोर्व्यांसुषुपुःसु
वेषाः वसुप्रदावासवतुल्यवीर्याःपराजितावासवजेनसंख्ये १५ सुवर्णकार्ष्णायसवर्मनद्धानागायथाहैमवताःप्रवृद्धाः तथासशत्रू
न्समरेविनिघ्नन्गांडीवधन्वापुरुषप्रवीरः १६ चचारसंख्येविदिशोदिशश्चदहन्निवाग्निर्वनमातपांते प्रकीर्णपर्णानियथावसंतेविशा
तयित्वापवनोंबुदांश्च १७ तथासपत्नान्विकिरन्किरीटीचचारसंख्येऽतिरथोरथेन शोणाश्ववाहस्यहयान्निहत्यवैकर्तनभ्रातुरदीनस
त्वः १८ एकेनसंग्राममजितःशरेणशिरोजहाराथकिरीटमाली तस्मिन्हतेभ्रातरिसूतपुत्रोवैकर्तनोवीर्यमथाददानः १९ प्रगृह्यदंताविव
नागराजोमहर्षभंव्याघ्रइवाभ्यधावत् सपांडवंद्वादशभिःपृषत्कैर्वैकर्तनःशीघ्रमथोजयान २० विव्याधगात्रेषुहयांश्चसर्वान्विराट
पुत्रंचकरेनिजघ्ने तमापतंतंसहसाकिरीटीवैकर्तनंवैतरसाभिपत्य २१

पांतेघर्मस्वरूपेनिदाघे अंतःस्वरूपेनाशेनाइतिमेदिनी १७ शो
णाश्वाः वाहावाहकेरथेयस्यतस्य १८ अददानः आदातुमिच्छन् १९ प्रगृह्यआग्रहेणदंताविवपर्वतशिखरतुल्यौ अर्जुनोत्तरौप्रतिअभ्यधावत् दंतः सानुनिक
ष्यतइतिविश्वः दंतोद्रिकूटकेकुंजेइतिमेदिनी २० २१ ५ ५ ५ ५ ५

SGDF Sri Gargeshwari Digital Foundation

वेगंप्रगृह्यस्वीकृत्य २२ निशम्ययुद्धादुपरम्यदिदृक्षमाणास्तस्थुः २३ ततः कर्णस्यांतर्धानानंतरं २४ इतरेपिशरैरंतर्हिताः २५ तलतालशब्दः तलेनचपे टयातालः करास्फालनंतज्जःशब्दोऽभूत् तलश्चपेटेतालद्रौ तालः करास्फालेइतिचमेदिनी २६ प्रक्ष्वेडितोमुक्तोज्यातलयोर्निस्वनोयेनतंपूजयताम् उद्धूतं धरिकृतंलांगूलमेवमहतीपताकाध्वजांचलोयस्मिन् तस्यध्वजस्यउत्तमोअंसोऽग्रपरिस्थतिर्यक्फलकायापागोतत्रअाकुलाव्यग्रायेभीषणाभूतादयः तैर्जं तंसमीपेयस्यतं २७ कृतप्रणादंकिरीटिनंध्वजोपरिस्थभूतनादैःसंवर्धितनादमित्यर्थः २८ द्रोणकृपौचदृष्ट्वाववर्षेतिअनुकृष्यते २९ महद्भिःशरौघैःअ

प्रगृह्यवेगंन्यपतज्जवेननागंगरुत्मानि वचित्रपृष्ठः तावुत्तमौसर्वधनुर्धराणांमहाबलौसर्वसपत्नसाहौ २२ कर्णस्यपार्थस्यनिश म्ययुद्धंदिदृक्षमाणाःकुरवोभितस्थुः सपांडवस्तूर्णमुदीर्णकोपःकृतागसंकर्णमुदीक्ष्यहर्षात् २३ क्षणेनसाश्वंसरथंससारथिमंतर्दधे घोरशरौघवृष्ट्या ततःसुविद्धाःसरथाःसनागायोधाविनेदुर्भरतर्षभाणां २४ अंतर्हिताभीष्ममुखाःसहाश्वाःकिरीटिनाकीर्णरथाः पृषत्कैः सचापितानर्जुनबाहुमुक्तान्शरांस्तदौघैःप्रतिहत्यवीरः २५ तस्थौमहात्मासधनुःसबाणःसविस्फुलिंगोग्निरिवाशुकर्णः त तस्त्वभूद्वैतलतालशब्दःसशंखभेरीपणवप्रणादः २६ प्रक्ष्वेडितज्यातलनिस्वनंतंवैकर्तनंपूजयतांकुरूणाम् उद्धूतलांगूलमहापताकध्वजोत्तमांसाकुलभीषणांतम् २७ गांडीवनिर्ह्रादकृतप्रणादंकिरीटिनंप्रेक्ष्यननादकर्णः सचापिवैकर्तनमर्दयित्वासाश्वंससूतं सरथंपृषत्कैः २८ तमाववर्षप्रसभंकिरीटीपितामहंद्रोणकृपौचदृष्ट्वा सचापिपार्थंबहुभिःपृषत्कैर्वैकर्तनोमेघइवाभ्यवर्षत् २९ तथैव कर्णंचकिरीटमालीसंछादयामासशितैःपृषत्कैः तयोःसुतीक्ष्णान्सृजतोःशरौघान्महाशरौघास्त्रविवर्धनेरणे ३० रथेविलग्नाविव चंद्रसूर्यौघनांतरेणानुददर्शलोकः अथाशुकारीचतुरोहयांश्चविव्याधकर्णोनिशितैःकिरीटिनः ३१ त्रिभिश्चयंतारममृष्यमाणोविव्याधतूर्णंत्रिभिरस्यकेतुम् ततोभिविद्धःसमरावमर्दीप्रबोधितःसिंहइवप्रसुप्तः ३२ गांडीवधन्वाऋषभःकुरूणामजिह्मगैःकर्णमियाय जिष्णुः शरास्त्रवृष्ट्यानिहतोमहात्माप्रादुश्चकारातिमनुष्यकर्म ३३ प्राच्छादयत्कर्णरथंपृषत्कैर्लोकानिमान्सूर्यइवांशुजालैः सहस्तिनेवाभिहतोमृगेंद्रःप्रगृह्यभल्लान्निशितान्निषंगात् ३४ आकर्णपूर्णंचधनुर्विकृष्यविव्याधगात्रेष्वथसूतपुत्रम् अथास्यबाहूरुशिरोललाटंग्रीवांवरांगानिपरावमर्दी ३५ शितैश्चबाणैर्युधिनिर्बिभेदगांडीवमुक्तैरशनिप्रकाशैः सपार्थमुक्तैरिषुभिःप्रणुन्नोगजोगजेनेवजितस्तरस्वी ३६ विहायसंग्राममशिरःप्रयातोवैकर्तनःपांडवबाणतप्तः ३७ इति॰ वि॰ कर्णापयानेचतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः॥५४॥

ओघैश्चविवर्धनंछेदनंयत्रतस्मिन्रणे ३० विलग्नौसहितौचंद्रसूर्यौघनमध्यादिवतौबाणसंघमध्याल्लोकोऽनुददर्श ३१ ३२ ३३ ३४ वरांगंशिरः ३५ ३६ ३७ इतिवै॰ टी॰ चतुःपंचा॰ध्याय॥५४॥

SGDF
Sri Gangadharan Digital Foundation

अपयातेइति आर्छंतआगताः १२ प्रत्यायात् प्रातिकूल्येनाभिमुखोगादित्यर्थः ३ दिशोदशप्रच्छादितवान् ४ अनिविड्ंनितरामविड्म् अंतरमवकाशः ५ उत्तरस्य हयानांशिक्षाशिल्पोपपन्नत्वादितिसंबंधः ६ द्रुतंवेगम् अपूजयन् अरयइत्यपकृष्यते ७ शैलंप्रतिशैलसमीपे बलाभ्राणिबलचंतिअचंचलानि अभ्राणिसूर्यरश्मिव्याप्तानियथातथातान्यनीकानिशरव्याप्तान्यर्जुनसमीपेरेजुरित्यर्थः शुभैः पुष्पैः फलसूचकत्वात् तेषांशुभत्वं ८ ९ अस्त्रिणांस्रजः पुष्पंहिरण्मयंस्वर्णचंपकजम् पुष्पच्छरैःशीर्णंचतच्चछत्रादीनिचसदागतिः वायुः खेदधार बाणजालांतर्हितत्वात् तेषामधः पतनंनाभूदित्यर्थः १० ११ रथांगदेशान्युगस्यैकदेशा

अपयातेतुराधेयेदुर्योधनपुरोगमाः अनीकेनयथास्वेनशनैराछंतपांडवम् १ बहुधातस्यसैन्यस्यव्यूढस्यापततःशरैः अधारयतवेगंसवेलेवतुमहोदधेः २ ततःप्रहस्यबीभत्सुःकौंतेयःश्वेतवाहनः दिव्यमस्त्रंप्रकुर्वाणःप्रत्यायाद्रथसत्तमः ३ यथारश्मिभिरादित्यःप्रच्छादयतिमेदिनीम् तथागांडीवनिर्मुक्तैःशरैःपार्थोदिशोदश ४ नरथानांनचाश्वानानगजानांनवर्मणाम् अनिविद्धंशितैर्बाणैरासीद्व्यंगुलमंतरं ५ दिव्ययोगाच्चपार्थस्यहयानामुत्तरस्यच शिक्षाशिल्पोपपन्नत्वादस्त्राणांचपरिक्रमात् ६ वीर्यवत्वंद्रुतंचास्यदृष्ट्वाजिष्णोरपूजयन् कालाग्निमिवबीभत्सुंनिर्दहंतमिवप्रजाः ७ नारयःप्रेक्षितुंशेकुर्ज्वलंतमिवपावकम् तानिग्रस्तान्यनीकानिरेजुरर्जुनमार्गणैः ८ शैलंप्रतिबलाभ्राणिव्याप्तानीवार्करश्मिभिः अशोकानांवनानीवछन्नानिबहुशःशुभैः ९ रेजुःपार्थशरैस्तत्रतदासैन्यानिभारत स्रजोर्जुनशरैःशीर्णंशुष्यत्पुष्पंहिरण्मयम् १० छत्राणिचपताकाश्चखेदधारसदागतिः स्वबलत्रासनात्त्रस्ताःपरिपेतुर्दिशोदश ११ रथांगदेशानादायपार्थछिन्नयुगाहयाः कर्णकक्षविषाणेषुअंतरोष्ठेषुचैवह १२ मर्मस्वंगेषुचाहत्यापातयन्समरेगजान् कौरवाग्र्यगजानांतुशरीरैर्गतचेतसाम् १३ क्षणेनसंवृताभूमिर्मेघैरिवनभस्तलम् युगांतसमयेसर्वंयथास्थावरजंगमम् १४ कालक्षयमशेषेणदहत्यग्रशिखःशिखी तद्वत्पार्थोमहाराजददाहसमरेरिपून् १५ ततःसर्वास्त्रतेजोभिर्धनुषोनिस्वनेनच शब्देनमानुषाणांचभूतानांध्वजवासिनाम् १६ भैरवंशब्दमत्यर्थंवानरस्यचकुर्वतः देवारिपाच्चबीभत्सुस्तस्मिन्दौर्योधनेबले १७ भयमुत्पादयामासबलवानरिमर्दनः रथशक्तिरमित्राणांप्रागेवनिपतद्भुवि १८

न् आदायहयाः परिपेतुरित्यर्थः गजान्कर्णादिप्रदेशेषु आहत्यविध्वापातयन् पातयंति अग्र्यगजानांसेनाग्रगामिनांगजानांगतचेतसांमृतानां १२१३ १४कालस्यक्षयंऐश्वर्यंजगदित्यर्थः अग्रशिखः अग्रातीक्ष्णाशिखायस्य १५ १६ देवारिपात् देवारीनसुरान्पातीति देवारिपः समुद्रःतत्रजातोदेवारिपः शंखः तस्माच्चातिभैरवंशब्दंकुर्वतः इतिअनुकृष्यते १७ अमित्राणांवैरिणांरथशक्तिःशरीरसामर्थ्यं रथःस्यंदनदेहयोरितिविश्वः प्रागेवसहसादर्शनमात्रादेवनिपतत् शक्तिरितिपाठन्यपतत् अडभावादिरार्षः १८

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

सोऽर्जुनः अपयात् पयगतो गत्यभावादित्यर्थः साहसाच्च अशक्तवधरूपात् पश्चात् युद्धार्थं उपेयिवान् खगैः पक्षिभिरिव १९ खगैर्बाणैः अत्रमध्येअमत्र
मध्येअत्रारमस्मेयङ्गिः संभरंतीत्यादाविवात्रापिमध्यमवर्णलोपः छांदसः यदाहशौनकोबृहद्देवतायां वर्णस्यवर्णयोर्लोपोबहूनांव्यंजनस्यवा अत्राणीतिकपिर्नाभा
दनोयामीत्यघास्वेति अत्राण्यस्मेपङ्गिः अमत्राणीत्यपेक्षितेवर्णस्यलोपः प्रियातष्टानिमेकपिः वृषाकपिरित्यपेक्षितेवृषाइत्येतयोर्वर्णयोर्लोपः अपंनाभावद
ति नाभानेदिष्टइत्यपेक्षितेवर्णत्रयलोपः दनोविशइंद्र दनोदानमनसइत्यपेक्षितेबहूनांवर्णानांलोपः दनोदानमनसइतियास्कः तत्वायामियाचामीत्यपेक्षिते अघास्वह
न्यंतेगावः मघास्वित्यपेक्षितेव्यंजनलोपः यथापात्रेप्रविष्टाः सूर्यरश्मयोवकाशाभावात्संकुचंति तद्वद्गगनेर्जुनबाणानमांतीत्यर्थः २० सकृदेवतल्लक्षणमेवआनतमुप

सोपयात्सहसापश्चात्साहसाच्चाप्युपेयिवान् शरव्रातैः कृतीक्ष्णाग्रैःसमादिष्टैःखगैरिव १९ अर्जुनस्तरवमावव्रेलोहितप्राशनैःखगैः
अत्रमध्येयथार्कस्यरश्मयस्तिग्मतेजसः २० दिशास्कृचतथाराजन्असंख्याताःशरास्तदा सकृदेवानतंशेकुरथमभ्यसितुंपरे २१ अल
भ्यःपुनरश्वैस्तैःरथान्सोतिप्रपादयेत् तेशराद्विट्शरीरेषुयथैवनससज्जिरे २२ द्विडनीकेषुवीभत्सोर्नससज्जरथस्तथा मतद्विक्षो
भयामासद्विषरातिबलमंजसा २३ अनंतभोगोभुजगःक्रीडन्निवमहार्णवे अस्यतोनित्यमत्यर्थंसर्वमेवातिगस्तथा २४ अस्मुतःश्रूयते
भूतैर्धनुर्घोषःकिरीटिनः संक्रांतास्तत्रमातंगाबाणैरल्पांतरांतरे २५ संवृतास्तेनदृश्यंतेमेघाइवगभस्तिभिः दिशोनुक्रमतःसर्वाःसव्य
दक्षिणमस्यतः २६ सततंदृश्यतेयुद्धेसायकासनमंडलम् पतंत्यरूपेषुयथाचक्षूंषिनकदाचन २७ नालक्ष्येषुशराःपेतुस्तथागांडीवध
न्विनः मार्गेगजसहस्रस्ययुगपद्गच्छतोवनम् २८ यथाभवेत्तथाजज्ञेरथमार्गःकिरीटिनः नूनंपार्थोजयेषित्वाच्छक्रःसर्वामरैःसह २९
हंत्यस्मानित्यमन्यंतपार्थेननि हताःपरे घ्नंतमत्यर्थमहिताविजयंतत्रमेनिरे ३० कालमर्जुनरूपेणसंहरंतमिवप्रजाः कुरुसेनाशरीरा-
णिपार्थेनैवाहतान्यपि ३१

गतंरथमर्जुनरथंपरेरिपवः अभ्यसितुंपरिचेतुंशेकुः २१ तुशब्दोहेत्वर्थेयतः सः पुनः क्षणांतरे अलभ्यः परैर्ज्ञातुमशक्यः तत्रहेतुमाह अश्वैरिति सः अ
श्वैः सपरान्रथान् अतिप्रसादयेत् इमंलोकमपहापयित्वालोकंनयेत् दृष्टमात्रोऽर्जुनः शरैःपरान् परलोकंप्रापयतीत्यर्थः नससज्जिरेनसक्ताः किंतु
भित्वापरतएवगताः २२ एवंरथोऽपिद्विषामनीकेषुइत्यर्थः शराणांरथस्यच गतिर्नकुंठिताभवतीत्यर्थः २३ अनंतभोगोभुजगः बहुफणः शेषइत्यर्थः सर्व
मेवातिगः सर्वाधिकः सर्वशब्दाभिभावीत्यर्थः २४ तत्ररणभूमौ अल्पांतरांतरे अल्पांतरेअल्पांतरेपदेसंततइत्यर्थः २५ तेनकारणेनतेगभस्तिभिः सू
र्यरश्मिभिः संवृतामेघाइवदृश्यंते २६ सायकासनंधनुः तस्यमंडलंअतिवेगात् अलातचक्रसदृशमित्यर्थः २७ मार्गइति गजसहस्रेणवनमिवार्जुनरथेनपरसै
न्यंउपमृद्यइत्यर्थः २८ २९ विजयंअर्जुनंकालमिवमेनिरे ३० पार्थेनैवहतानिपार्थहतानीव ३१ ७ ७ ७ ७

Sri Gargeshwari Digital Foundation

सेदुर्विशीर्णानिबभूवुरिति रामरावणयोर्युद्धंरामरावणयोरितिवदुपमेयमित्यर्थः यतोत्रपार्थकर्मैवानुशासनंउपमार्थकर्तव्यंनान्यत् कर्मअतः पार्थहतानीवसे
दुरित्यर्थः ३२ओषधीनांव्रीह्यादीनांशिरांसिक णिशानिअन्वयात् अनुक्रमात् अवनेशुः नष्टानि अर्जुनजात् अर्जुनकृतात् भयात् छेदरूपात् अर्जुनविद्विषांस्था
णुभूतानांवनानिआलयानिशरीराणिइतियावत् वनंनपुंसकंनीरेनिवासालयकाननेइतिमेदिनी ३३ कर्णिनाबाणेनकर्णेकर्णदेशे ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९

सेदुःपार्थहतानीवपार्थकर्मानुशासनात् ओषधीनांशिरांसीवद्विषच्छीर्षाणिसोन्वयात् ३२ अवनेशुःकुरूणांहिवीर्याण्यर्जुनजाद्भया
त् अर्जुनानिलभिन्नानिवनान्यर्जुनविद्विषाम् ३३ चक्रुर्लोहितधाराभिर्धरिणींलोहितांबराम् लोहितेनसमायुक्तैः पांशुभिःपवनोद्धु
तैः ३४ बभूवुर्लोहितास्तत्र भृशमादित्यरश्मयः सार्करवंतल्लक्षणेनासीत्संध्यायामिवलोहितम् ३५ अथास्तंप्रापसूर्योपिनन्यवर्तत
पांडवः तान्सर्वान्समरेशूरः पौरुषेसमवस्थितान् ३६ दिव्यैरस्त्रैरचिंत्यात्मासर्वानार्च्छेद्धनुर्धरान् सतुद्रोणंत्रिसप्तत्याक्षुरप्राणांसम
र्पयत् ३७ दुःसहंदशभिर्बाणैर्द्रौणिमष्टाभिरेवच दुःशासनंद्वादशभिःकृपंशारद्वतंत्रिभिः ३८ भीष्मंशांतनवंषष्ट्याराजानंचशते
नह कर्णंचकर्णिनाकर्णेविव्याधपरवीरहा ३९ तस्मिन्विद्धेमहेष्वासेकर्णेसर्वास्त्रकोविदे हताश्वसूतेविरथेततोनीकमभज्यत
४० तत्प्रभग्नंबलंदृष्ट्वापार्थमाजिस्थितंपुनः अभिप्रायंसमाज्ञायवैराटिरिदमब्रवीत् ४१ उत्तरउवाच आस्थायरुचिरं
जिष्णोरथंसारथिनामया कतमंयास्यसेनीकमुक्तोयास्याम्यहंत्वया ४२ अर्जुनउवाच लोहिताश्वमरिष्टंयंवैयाघ्रमनु
पश्यसि नीलांपताकामाश्रित्यरथेतिष्ठंतमुत्तर ४३ कृपस्यैतदनीकाग्र्यंप्रापयस्वैतदेवमाम् एतस्यदर्शयिष्यामिशीघ्रास्त्रंदृढध
न्विनः ४४ ध्वजेकमंडलुर्यस्यशातकौंभमयःशुभः आचार्यएषहिद्रोणःसर्वशस्त्रभृतांवरः ४५ सदाममैषमान्यश्चसर्वशस्त्रभृ
तामपि सुप्रसन्नंमहावीरंकुरुष्वैनंप्रदक्षिणम् ४६ अत्रैवचावरोहेनमेषधर्मःसनातनः यदिमेप्रथमंद्रोणःशरीरेप्रहरिष्यति ४७
ततोऽस्यप्रहरिष्यामिनास्यकोपोभवदिति अस्याविदूरेहिधनुर्ध्वजाग्रेयस्यदृश्यते ४८ आचार्यस्यैषपुत्रोवैअश्वत्थामामहारथः
सदाममैषमान्यस्तुसर्वशस्त्रभृतामपि ४९ एतस्यत्वंरथंप्राप्यनिवर्तेथाःपुनःपुनः यएषतुरथानीकेसुवर्णकवचावृतः ५० सेनाग्र्ये
णतृतीयेनव्यावहार्येणतिष्ठति यस्यनागोध्वजाग्रेवैहेमकेतनसंवृतः ५१ धृतराष्ट्रात्मजःश्रीमानेषराजासुयोधनः एतस्याभिमु
खंवीररथंपररथारुजम् ५२

अरिष्टंशुभंवैयाघ्रंव्याघ्रचर्मपरिवृतम् ४०४१४२४३ ४४ ४५ ४६ अत्रैवसमयेएनंअवमानयरोहच अध्यारूढोभवयुद्धा
यसज्जोभव एवंअनुलक्षीकृत्येत्यर्थः एतदेवद्वयंप्रकटयति यदिमेइति प्रथमंअप्रहारान्माननंपश्चात्प्रहारणाधिरोहणंचेत्यर्थः ४७ ४८ ४९ ५० व्यावहार्येणव्यव
हारयोग्येनअग्रेतनेत्यर्थः ५१ ५२

SGDF

१६ १७ १८ १९ २० २१ कनकपर्वाग्रैः कनकावलिप्तफलैः २२ २३ २४ २५ स्थानंस्थैर्यम्संज्ञामितियावत् २६ २७ २८ २९ ३० ३१

ततःशारद्वतस्तूर्णंपार्थंदशभिराशुगैः विव्याधपरवीरघ्नंनिशितैर्मर्मभेदिभिः १६ पार्थोपिविश्रुतंलोकेगांडीवंपरमायुधम् वि
कृष्यचिक्षेपबहून्नाराचान्मर्मभेदिनः १७ तानप्राप्तान्शितैर्बाणैर्नाराचान्रक्तभोजनान् कृपश्चिच्छेदपार्थस्यशतशोथसहस्र
शः १८ ततःपार्थस्तुसंक्रुद्धश्चित्रान्मार्गान्प्रदर्शयन् दिशःसंछादयन्बाणैःप्रदिशश्चमहारथः १९ एकच्छायमिवाकाशमकरोत्सर्व
तःप्रभुः प्राच्छादयदमेयात्मापार्थःशरशतैःकृपम् २० सशरैरर्दितःक्रुद्धःशितैरग्निशिखोपमैः तूर्णंदशसहस्रेणपार्थमप्रतिमौजसम् २१
अर्दयित्वामहात्मानंननर्दसमरेकृपः ततःकनकपर्वाग्रैर्वीरःसन्नतपर्वभिः २२ धनुरादायविव्याधपार्थंदशभिराशुगैः त्वरन्गांडी
वनिर्मुक्तैरर्जुनस्तस्यवाजिनः चतुर्भिश्चतुरस्तीक्ष्णैरविध्यत्परमेषुभिः २३ तेहयानिशितैर्बाणैर्ज्वलद्भिरिवपन्नगैः उत्पेतुःसहसा
सर्वेकृपःस्थानादथाच्यवत् २४ च्युतंतुगौतमं स्थानात्समीक्ष्यकुरुनंदनः नाविध्यत्परवीरघ्नोरक्षमाणोस्यगौरवम् २५ सतुलब्ध्वा
पुनःस्थानंगौतमःसव्यसाचिनम् विव्याधदशभिर्बाणैस्त्वरितःकंकपत्रिभिः २६ ततःपार्थोधनुस्तस्यभल्लेननिशितेनह चिच्छेदैकं
नभूयश्चहस्तावापमथाहरत् २७ अथास्यकवचंबाणैर्निशितैर्मर्मभेदिभिः व्यधमन्नचपार्थोस्यशरीरमवपीडयन् २८ तस्य
निर्मुच्यमानस्यकवचात्कायआबभौ समयेमुच्यमानस्यसर्पस्येवतनुर्यथा २९ छिन्नेधनुषिपार्थेनसोऽन्यदादायकार्मुकम् चका
रगौतमःसज्जंतदद्भुतमिवाभवत् ३० एतदप्यस्यकौंतेयश्चिच्छेदनतपर्वणा एवमन्यानिचापानिबहूनिकृतहस्तवत् ३१ शारद्वतस्य
चिच्छेद पांडवःपरवीरहा सच्छिन्नधनुरादायरथाच्छक्तिंप्रतापवान् ३२ प्राहिणोत्पांडुपुत्रायप्रदीप्तामशनीमिव तामर्जुनस्तदा
यांतींशक्तिंहेमविभूषिताम् ३३ वियद्गतांमहोल्काभांचिच्छेददशभिःशरैः सापतच्छतधाभिन्नाभूमौपार्थेनधीमता ३४ युगपद्दै
व भल्लैस्तुततःसज्जधनुःकृपः तमाशुनिशितैःपार्थंबिभेददशभिःशरैः ३५ ततःपार्थोमहातेजाविशिखानग्नितेजसः चिक्षेप
समरेक्रुद्धस्त्रयोदशशिलाशितान् ३६ अथास्ययुगमेकेनचतुर्भिश्चतुरोहयान् षष्ठेनचशिरःकायाच्छरेणरथसारथेः ३७ त्रि
भिस्त्रिवेणुंसमरेद्वाभ्यामक्षंमहारथः द्वादशेनतुभल्लेनचकर्तास्यध्वजंतथा ३८ ततोवज्रनिकाशेनफाल्गुनःप्रहसन्निव त्र
योदशेनेंद्रसमःकृपंविव्याधवक्षसि ३९ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः गदापाणिरवप्लुत्यतूर्णंचिक्षेपतांगदाम् ४०

३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४१ ४१ ४१

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

नुन्नादूरीकृता प्रतिमार्गंविपरीतमार्गंअगमत् रारजेत्यर्थः ४१ ४२ अपसव्यंआवृत्य प्रदक्षिणं कृत्वेत्यर्थः यमकंशत्रूणांनिरोधकंमंडलंकृत्वा यस्मिन्कृते

सा च मुक्तागदागुर्वीकृपेणसुपरिष्कृता अर्जुनेनशरैर्नुन्ना प्रतिमार्गमथागमत् ४१ तंतुयोधाः परीप्संतःशारद्वतममर्षणम् सर्वतः
समरेपार्थंशरवर्षैरवाकिरन् ४२ ततोविराटस्यसुतःसव्यमावृत्यवाजिनः यमकंमंडलंकृत्वातान्योधान्प्रत्यवारयत् ४३ ततःकृपमु
पादायविरथंतेनरर्षभाः अपजग्मुर्महावेगाःकुंतीपुत्राद्धनंजयात् ४४ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेकृपापया
नंनामसप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ५७ वैशंपायनउ० कृपेपनीतेद्रोणस्तुप्रगृह्यसशरंधनुः अभ्यद्रवदनाधृष्यःशोणाश्वः
श्वेतवाहनम् १ सतुरुक्मरथंदृष्ट्वागुरुमायांतमंतिकात् अर्जुनोजयतांश्रेष्ठउत्तरंवाक्यमब्रवीत् २ अर्जुनउवाच
यस्यैषाकांचनीवेदीप्रदीप्ताग्निशिखोपमा उच्छ्रिताप्रवरेदंडेपताकाभिरलंकृता ३ तत्रमांवहभद्रंतेद्रोणानीकायमारिष अश्वाःशो
णाःप्रकाशंतेबृहंतश्चारुवाहिनः ४ स्निग्धविद्रुमसंकाशास्ताम्रास्याःप्रियदर्शनाः युक्तारथवरेयस्यसर्वशिक्षाविशारदाः ५ दीर्घबा
हुर्महातेजाबलरूपसमन्वितः सर्वलोकेषुविक्रांतोभारद्वाजःप्रतापवान् ६ बुद्ध्यातुल्योह्युशनसाबृहस्पतिसमोनये वेदास्तथैवच
त्वारोब्रह्मचर्यंतथैवच ७ ससंहाराणिसर्वाणिदिव्यान्यस्त्राणिमारिष धनुर्वेदश्चकार्त्स्न्येनयस्मिन्नित्यंप्रतिष्ठितः ८ क्षमादमश्च
सत्यंचआनृशंस्यमथार्जवम् एतेचान्येचबहवोयस्मिन्नित्यंद्विजेगुणाः ९ तेनाहंयोद्धुमिच्छामिमहाभागेनसंयुगे तस्मात्त्वंप्रा
पयाचार्यंक्षिप्रमुत्तरवाहय १० वैशंपायनउ० अर्जुनेनैवमुक्तस्तुवैराटिर्हेमभूषणान् चोदयामासतानश्वान्भारद्वाज
रथंप्रति ११ तमापतंतंवेगेनपांडवंरथिनांवरम् द्रोणःप्रत्युद्ययौपार्थंमत्तोमत्तमिवद्विपम् १२ ततःप्राध्मापयच्छंखंभेरीशत
निनादितम् प्रचुक्षुभेसर्वबलमुद्धूतइवसागरः १३ अथशोणान्सदश्वांस्तान्हंसवर्णैर्मनोजवैः मिश्रितान्समरेदृष्ट्वाव्यस्मयंतर
णेनराः १४ तौरथौवीर्यसंपन्नौदृष्ट्वासंग्राममूर्धनि आचार्यशिष्यावजितौकृतविद्यौमनस्विनौ १५ समाश्लिष्टौतदान्योन्यंद्रो
णपार्थौमहाबलौ दृष्ट्वाप्राकंपतमुहुर्भरतानांमहद्बलम् १६ हर्षयुक्तस्ततःपार्थःप्रहसन्निववीर्यवान् रथंरथेनद्रोणस्यसमासा
द्यमहारथः १७ अभिवाद्यमहाबाहुःसामपूर्वमिदंवचः उवाचश्लक्ष्णयावाचाकौंतेयःपरवीरहा १८

शत्रुरपमानितोलज्जितस्तिष्ठति ४३ अपजग्मुःनीतवंतः ४४ इतिविराटपर्वणिटीकायांसप्तपं०ध्यायः ५७ कृपेइति १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११
१२ १३ प्रतिद्वंद्विनोर्द्रोणार्जुनयोर्वाजिनांमिश्रणेनातिसान्निध्याद्विस्मयोजातः संग्रामस्थानामितिभावः १४ १५ यदातुतौसमाश्लिष्टौभरतानांबलंप्राकंपत द्रो
णोर्जुनेनसांख्यंगतोऽस्मानेवप्रहरिष्यतीतिशंकया १६ १७ १८

SGDF

प्रतिकर्मशत्रूणामपकारम् १९ २० कृतहस्तवत्कशिक्षितहस्तयुक्तंयथास्यात्तथाचिच्छेद २१ २२ २३ समंअविशेषेण २४ विदुषौविद्वांसौ २५ २६ २७ २८

उषिताःस्मोवनेवासंप्रतिकर्मचिकीर्षवः कोपंनार्हसिनःकर्तुंसदासमरदुर्जय १९ अहंतुपूर्वंप्रहृतेप्रहरिष्यामितेनघ इतिमेवर्त
तेबुद्धिस्तद्भवान्कर्तुमर्हति २० ततोस्मैप्राहिणोद्द्रोणःशरानधिकविंशतिम् अप्राप्तांश्चैवतान्पार्थश्चिच्छेदकृतहस्तवत् २१ ततः
शरसहस्रेणरथंपार्थस्यवीर्यवान् अवाकिरत्ततोद्रोणःशीघ्रमस्त्रंप्रदर्शयन् २२ हयांश्वरजतप्रख्यान्कंकपत्रैःशिलाशितैः अवाकि
रदमेयात्मापार्थसंकोचयन्निव २३ एवंप्रवृत्तेयुद्धेभारद्वाजकिरीटिनोः समंविमुंचतोःसंख्येविशिखान्दीप्ततेजसः २४ तावुभौ
ख्यातकर्माणावुभौवायुसमौजवे उभौदिव्यास्त्रविदुषावुभावुत्तमतेजसौ २५ क्षिपंतौशरजालानिमोहयामासतुर्नृपान् व्यस्म
यंतततोयोधायेतत्रासन्समागताः २६ शरान्विसृजतोस्तूर्णंसाधुसाध्वितिपूजयन् द्रोणंहिसमरेकोन्योयोद्धुमर्हतिफाल्गुनात्
२७ रौद्रःक्षत्रियधर्मोयंगुरुणायदयुध्यत इत्यब्रुवन्जनास्तत्रसंग्रामशिरसिस्थिताः २८ वीरौतावतिसंरब्धौसन्निकृष्टौमहाभु-
जौ छादयेतांशरव्रातैरन्योन्यमपराजितौ २९ विस्फार्यसुमहच्चापंहेमपृष्ठंदुरासदम् भारद्वाजोथसंक्रुद्धःफाल्गुनंप्रत्यविध्य
त ३० ससायकमयैर्जालैरर्जुनस्यरथंप्रति भानुमद्भिःशिलाधौतैर्भानोराच्छादयत्प्रभाम् ३१ पार्थंचसुमहाबाहुर्महावेगैर्महारथः
विव्याधनिशितैर्बाणैर्मेघोवृष्ट्येवपर्वतम् ३२ तथैवदिव्यंगांडीवंधनुरादायफाल्गुनः शत्रुघ्नंवेगवान्हृष्टोभारसाधनमुत्तमम् ३३
विससर्जशरांश्चित्रान्सुवर्णविकृतान्बहून् नाशयच्छरवर्षाणिभारद्वाजस्यवीर्यवान् ३४ तूर्णंचापविनिर्मुक्तैस्तदद्भुतमिवाभव
त् सरथेनचरन्पार्थःप्रेक्षणीयोधनंजयः ३५ युगपद्दिक्षुसर्वासुसर्वतोस्त्राण्यदर्शयत् एकच्छायमिवाकाशंबाणैश्चक्रेसमंततः
३६ नादृश्यततदाद्रोणोनीहारेणेवसंवृतः तस्याभवत्तदारूपंसंवृतस्यशरोत्तमैः ३७ जाज्वल्यमानस्यतदापर्वतस्येवसर्वतः दृष्ट्वा
तुपार्थस्यरणेशरैःस्वरथमावृतम् ३८ सविस्फार्यधनुःश्रेष्ठंमेघस्तनितनिस्वनम् अग्निचक्रोपमंघोरंव्यकर्षत्परमायुधम् ३९ व्य
पातयच्छरांस्तांस्तुद्रोणःसमितिशोभनः महानभूत्ततःशब्दोवंशानामिवदह्यताम् ४० जांबूनदमयैःपुंखैश्चित्रचापविनिर्गतैः
प्राच्छादयदमेयात्मादिशःसूर्यस्यचप्रभाम् ४१ ततःकनकपुंखानांशराणांनतपर्वणाम् वियच्चराणांवियतिदृश्यंतेबहवोव्रजाः
४२ द्रोणस्यपुंखसक्ताश्चप्रभवंतःशरासनात् एकोदीर्घइवादृश्यदाकाशेसंहताःशराः ४३

२९ ३० शिलाधौतैःदृषदिते-
जितैः ३१ ३२ भारसाधनंशत्रुमर्दनक्षममच्छेद्यमित्यर्थः ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

४४४५४६ विषाणाग्रैः दंताग्रैः ४७ व्यवाहरतां व्यवहारं धर्मयुक्तं कृतवंतौ ४८ ४९ ५० ५१ जिघांसंतमर्जुनेनसहवात्सल्यात् स्वयमक्रीडत् नतुजिघांसुरभूत् ५१ ५२

एवंतौस्वर्णविकृतान्विमुंचंतौमहाशरान् आकाशंसंवृतंवीराबुल्काभिरिवचक्रतुः ४४ शरास्तयोस्तुविबभुः कंकबर्हिणवाससः पं
क्त्यःशरदिखस्थानांहंसानांचरतामिव ४५ युद्धंसमभवत्तत्रससंरब्धंमहात्मनोः द्रोणपांडवयोर्घोरंवृत्रवासवयोरिव ४६ तौगजावि
वचासाद्यविषाणाग्रैःपरस्परम् शरैःपूर्णायतोत्सृष्टैरन्योन्यमभिजघ्नतुः ४७ तौव्यवाहरतांयुद्धेसंरब्धौरणशोभितौ उदीरयंतौसम
रेदिव्यान्यस्त्राणिभागशः ४८ अथत्वाचार्यमुख्येनशरान्सृष्टान्शिलाशितान् न्यवारयच्छितैर्बाणैरर्जुनोजयतांवरः ४९ दर्शयन्
वीक्षमाणानामस्त्रमुग्रपराक्रमः इषुभिस्तूर्णमाकाशंबहुभिश्चसमावृणोत् ५० जिघांसंतंनरव्याघ्रमर्जुनंतिग्मतेजसम् आचा
र्यमुख्यःसमरेद्रोणःशस्त्रभृतांवरः ५१ अर्जुनेनसहाक्रीडत्शरैःसन्नतपर्वभिः दिव्यान्यस्त्राणिवर्षंतौतस्मिंस्तौतुमुलेरणे ५२ अ
स्त्रैरस्त्राणिसंवार्यफाल्गुनंसमयोधयत् तयोरासीत्संप्रहारःक्रुद्धयोर्नरसिंहयोः ५३ अमर्षिणोस्तदान्योऽन्यंदेवदानवयोरिव ऐंद्रं
वायव्यमाग्नेयमस्त्रमस्त्रेणपांडवः ५४ द्रोणेनमुक्तमात्रंतुग्रसतिस्मपुनःपुनः एवंशूरौमहेष्वासौविसृजंतौशितान्छरान् ५५ ए
कच्छायंचक्रतुस्तावाकाशंशरवृष्टिभिः तत्रार्जुनेनमुक्तानांपततांवैशरीरिषु ५६ पर्वतेष्विववज्राणांशराणांश्रूयतेस्वनः ततोनागार
थाश्चैववाजिनश्चविशांपते ५७ शोणिताक्ताव्यदृश्यंतपुष्पिताइवकिंशुकाः बाहुभिश्चसकेयूरैर्विचित्रैश्चमहारथैः ५८ सुवर्णचि
त्रैःकवचैर्ध्वजैश्चविनिपातितैः योधैश्चनिहतैस्तत्रपार्थबाणप्रपीडितैः ५९ बलमासीत्समुद्भ्रांतंद्रोणार्जुनसमागमे विधुन्वानौतुतौ
तत्रधनुषीभारसाधने ६० आच्छादयेतामन्योऽन्यंततक्षतुरथेषुभिः तयोःसमभवद्युद्धंतुमुलंभरतर्षभ ६१ द्रोणकौंतेययोस्तत्र
बलिवासवयोरिव अथपूर्णायतोत्सृष्टैःशरैःसन्नतपर्वभिः ६२ व्यदारयेतामन्योन्यंप्राणद्यूतप्रवर्तिते अथांतरिक्षेनादोभूद्द्रोणंत
त्रप्रशंसतां ६३ दुष्करंकृतवान्द्रोणोयदर्जुनमयोधयत् प्रमाथिनंमहावीर्यंदृढमुष्टिंदुरासदम् ६४ जेतारंसर्वदैत्यानांसर्वेषांचम
हारथम् अविभ्रमंचशिक्षांचलाघवंदूरपातिताम् ६५ पार्थस्यसमरेदृष्ट्वाद्रोणस्याभूच्चविस्मयः अथगांडीवमुद्यम्यदिव्यंधनुर
मर्षणः ६६ विचकर्षरणेपार्थोबाहुभ्यांभरतर्षभः तस्यबाणमयंवर्षंशलभानामिवायतिम् ६७ दृष्ट्वातेविस्मिताःसर्वेसाधुसाध्वि
त्यपूजयन् नचबाणांतरेवायुरस्यशक्नोतिसर्पितुम् ६८ अनिशंसंदधानस्यशरानुत्सृजतस्तथा ददर्शनांतरंकश्चित्पार्थस्याददत
तोपिच ६९

५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ततक्षतुः क्षीणंचक्रतुः ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ आयतिंसंततिम् ६७ ६८ ६९

SGDF
Gangeshwar Digital Foundation

७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ अंतरमवकाशम् ७७ निकृंतः प्रहृतः ७८ इतिविराटपर्वणिटीकायांअष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ५८

तथाशीघ्रास्त्रयुद्धेतुवर्तमानेसुदारुणे शीघ्राच्छीघ्रतरंपार्थःशरानन्यानुदीरयत् ७० ततःशतसहस्राणिशराणांनतपर्वणाम्
युगपत्प्रापतंस्तत्रद्रोणस्यरथमंतिकात् ७१ कीर्यमाणेतदाद्रोणेशरैर्गांडीवधन्विना हाहाकारोमहानासीत्सैन्यानांभरतर्षभ ७२
तदापार्थस्यशीघ्रास्त्रंमघवाप्रत्यपूजयत् गंधर्वाप्सरसश्चैवयेचतत्रसमागताः ७३ ततोवृंदेनमहतारथानांरथयूथपः आचार्यपुत्रः
सहसापांडवंप्रत्यवारयत् ७४ अश्वत्थामातुतत्कर्महृदयेनमहात्मनः पूजयामासपार्थस्यकोपंचास्याकरोद्भृशं ७५ समन्युवशमाप
न्नःपार्थमभ्यद्रवद्रणे किरंछ्छरसहस्राणिपर्जन्यइववृष्टिमान् ७६ आवृत्यतुमहाबाहुर्यतोद्रौणिस्ततोहयान् अंतरंप्रददौपार्थो
द्रोणस्यव्यपसर्पितुम् ७७ सतुलब्ध्वांतरंतूर्णमपायाज्जवनैर्हयैः छिन्नवर्मध्वजःशूरोनिकृत्तःपरमेषुभिः ७८ इतिश्रीमन्महा
भारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेद्रोणापयानेअष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ५८ वैशंपायनउ॰ ततोद्रौणिर्महाराजप्रययावर्जु
नंरणे तंपार्थःप्रतिजग्राहवायुवेगमिवोद्धतम् १ शरजालेनमहतावर्षमाणमिवांबुदम् तयोर्देवासुरसमःसन्निपातोमहानभू
त् २ किरतोःशरजालानिवृत्रवासवयोरिव नस्मसूर्यस्तदाभातिनचवातिसमीरणः ३ शरजालावृतेव्योम्निच्छायाभूतेसमंततः
महांश्चटचटाशब्दोयोधयोर्हन्यमानयोः ४ दह्यतामिववेणूनामासीत्परपुरंजयः हयानस्यार्जुनःसर्वान्कृतवानल्पजीवितान् ५
तेराजन्नप्रजानंतदिशंकांचनमोहिताः ततोद्रौणिर्महावीर्यःपार्थस्यविचरिष्यतः ६ विवरंसूक्ष्ममालोक्यज्यांचिच्छेदक्षुरेणह त
दस्यापूजयन्देवाःकर्मदृष्ट्वातिमानुषम् ७ द्रोणोभीष्मश्चकर्णश्चकृपश्चैवमहारथाः साधुसाध्वितिभाषंतोपूजयन्कर्मतस्यत
त् ८ ततोद्रौणिर्धनुःश्रेष्ठमपकृष्यरथर्षभम् पुनरेवाहनत्पार्थंहृदयेकंकपत्रिभिः ९ ततःपार्थोमहाबाहुःप्रहस्यस्वनवत्तदा यो
जयामासनवयामौर्व्यागांडीवमोजसा १० ततोऽर्धचंद्रमावृत्यतेनपार्थःसमागमत् वारणेनेवमत्तेनमत्तोवारणयूथपः ११ त
तःप्रववृतेयुद्धंपृथिव्यामेकवीरयोः रणमध्येद्वयोरेवसुमहल्लोमहर्षणम् १२ तौवीरौददृशुःसर्वेकुरवोविस्मयान्विताः युध्यमानौ
महावीर्यौयूथपाविवसंगतौ १३ तौसमाजघ्नतुर्वीरावन्योन्यंपुरुषर्षभौ शरैराशीविषाकारैर्ज्वलद्भिरिवपन्नगैः १४ अक्षयाविषु
धीदिव्यौपांडवस्यमहात्मनः तेनपार्थोरणेशूरस्तस्थौगिरिरिवाचलः १५

ततइति १ २ ३ ४ ५ नप्रजानंतअडभावआर्षः ६ विवरं रं
ध्रम् ७ ८ अपकृष्य आकृष्य ९ १० अर्धचंद्रंअर्धचंद्राकारंललाटं आवृत्यआमृज्यस्वेनज्यांप्रमृज्येत्यर्थः तेनअश्वत्थाम्ना ११ १२ १३ १४ १५

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

१६ १७ चक्षुर्दधेधृतवान् १८ १९ २० २१ कामयन् कामयमानः २२ इतिश्रीमन्महाभा० विराटपर्वणिनैलकंठीयेटीकायांएकोनषष्टितमोऽध्यायः

अश्वत्थाम्नःपुनर्बाणान्क्षिप्रमभ्यस्यतोरणे जग्मुःपरिक्षयंतूर्णमभूत्तेनाधिकोऽर्जुनः १६ ततःकर्णोमहच्चापंविकृष्याभ्यधिकंतथा
अवाक्षिपत्ततःशब्दोहाहाकारोमहानभूत् १७ ततश्चक्षुर्दधेपार्थोयत्रविस्फार्यतेधनुः ददर्शतत्रराधेयंतस्यकोपोव्यवर्धत १८ स
रोषवशमापन्नःकर्णमेवजिघांसया तमैक्षतविवृत्ताभ्यांनेत्राभ्यांकुरुपुंगवः १९ तथातुविमुखेपार्थेद्रोणपुत्रस्यसायकान् त्वरिताः
पुरुषाराजन्नुपाजह्रुःसहस्रशः २० उत्सृज्यचमहाबाहुर्द्रोणपुत्रंधनंजयः अभिदुद्रावसहसाकर्णमेवसपत्नजित् २१ तमभिद्रुत्यकौं
तेयःक्रोधसंरक्तलोचनः कामयन्द्वैरथंतेनयुद्धेवचनमब्रवीत् २२ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिद्रोण्यपयानंनामएकोन
षष्टितमोऽध्यायः ५९ अर्जुनउवाच कर्णयत्तेसभामध्येबहुवाचाविकत्थितम् नमेयुधिसमोऽस्तीतितदिदंसमुपस्थितम्
१ सोद्यकर्णमयासार्धंव्यवहृत्यमहामृधे कत्थसेबलमात्मानंनचान्यान्बहुमन्यसे २ अवोचःपरुषावाचोधर्ममुत्सृज्यकेवलम् इदं
तुदुष्करंमन्येयदिदंतेचिकीर्षितम् ३ यत्त्वयाकथितंपूर्वंमामनासाद्यकिंचन तदद्यकुरुराधेयकुरुमध्येमयासह ४ यत्सभायांसपांचा
लींक्लिश्यमानांदुरात्मभिः दृष्टवानसितस्याद्यफलमाप्नुहिकेवलं ५ धर्मपाशनिबद्धेनयन्मयामर्षितंपुरा तस्यराधेयकोपस्यविजयं
पश्यमेमृधे ६ वनेद्वादशवर्षाणियानिसोढानिदुर्मते तस्याद्यप्रतिकोपस्यफलंप्राप्नुहिसंप्रति ७ एहिकर्णमयासार्धंप्रतियुध्यस्वसंगरे
प्रेक्षकाःकुरवःसर्वेभवंतुतवसैनिकाः ८ कर्णउवाच ब्रवीषिवाचायत्पार्थकर्मणातत्समाचर अतिशेतेहितेवाक्यंकर्मैतत्प्र
थितंभुवि ९ यत्त्वयामर्षितंपूर्वंतदशक्तेनमर्षितम् इतोगृण्हीमहेपार्थतवदृष्ट्वापराक्रमम् १० धर्मपाशनिबद्धेनयत्त्वयामर्षितंपु
रा तथैवबद्धमात्मानमबद्धमिवमन्यसे ११ यदितावद्वनेवासोयथोक्तश्चरितस्त्वया तत्त्वंधर्मार्थविक्लिष्टःसमयंयोद्धुमिच्छसि १२
यदिशक्रःस्वयंपार्थयुध्यतेतवकारणात् तथापिनव्यथाकाचिन्ममस्याद्विक्रमिष्यतः १३ अयंकौंतेयकामस्तेनचिरात्समुपस्थितः
योत्स्यसेहिमयासार्धमद्यद्रक्ष्यसिमेबलम् १४ अर्जुनउवाच इदानीमेवतावत्त्वमपयातोरणान्मम तेनजीवसिराधेयनि
हतस्त्वनुजस्तव १५ भ्रातरंघातयित्वाकस्त्यक्त्वारणशिरश्चकः त्वदन्यःकःपुमान्सत्सुब्रूयादेवंव्यवस्थितः १६ वैशंपायनउवाच
इतिकर्णंब्रुवन्नेवबीभत्सुरपराजितः अभ्ययाद्विसृजन्बाणान्कायावरणभेदिनः १७

५९ नेत्वया १ २ ३ ४ ५ ६ तेनतववाक्यंकर्तृकर्मअतिशेतेअल्पंकर्मवाक्यंतुबहुलमित्यर्थः ९ इतःपरंतवपराक्रमंगृह्णीमहेअंगीकुर्महे १० ११ १२ १३ १४ १५
१६ १७

SGDF

१८ १९ अवलंबनंसूत्रंचिच्छेद २० ततोनिषंगेमहातूणीरेपतितेसतिउपासंगात्क्षुद्रतूणीरात् स्वदेहवाह्यात् २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७

प्रतिजग्राहतंकर्णःप्रीयमाणोमहारथः महताशरवर्षेणवर्षमाणमिवांबुदम् १८ उत्सेतुःशरजालानि घोररूपाणिसर्वशः अविध्य
द्श्वान्बाह्वोश्चहस्तावापंपृथक्पृथक् १९ सोमृष्यमाणःकर्णस्यनिषंगस्यावलंबनम् चिच्छेदनिशिताग्रेणशरेणानतपर्वणा उपा
संगादुपादायकर्णोबाणानथापरान् विव्याधपांडवंहस्तेतस्यमुष्टिरशीर्यत २१ ततःपार्थोमहाबाहुः कर्णस्यधनुरच्छिनत् सशक्तिं
प्राहिणोत्तस्मैतांपार्थोव्यधमच्छरैः २२ ततोनिपेतुर्बहवोराधेयस्यपदानुगाः तांश्चगांडीवनिर्मुक्तैःप्राहिणोद्यमसादनम् २३ ततो
श्वांश्चशरैस्तीक्ष्णैर्बीभत्सुर्भारसाधनैः आकर्णमुक्तैरभ्यघ्नंस्तेहताःप्रापतन्भुवि २४ अथापरेणबाणेनज्वलितेनमहौजसा विव्याध
कर्णंकौंतेयस्तीक्ष्णेनोरसिवीर्यवान् २५ तस्यभित्वातनुत्राणंकायमभ्यगमच्छरः ततःसतमसाविष्टोनस्मकिंचित्प्रजज्ञिवान् २६
सगाढवेदनोहित्वारणंप्रायादुदङ्मुखः ततोऽर्जुनउदक्रोशदुत्तरश्चमहारथः २७ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिकर्णद्वितीयापया
नेषष्टितमोऽध्यायः ६० वैशंपायनउवाच ततोवैकर्तनंजित्वापार्थोवैराटिमब्रवीत् एतन्मांप्रापयानीकंयत्रतालोहिरण्म
यः १ अत्रशांतनवोभीष्मोरथेस्माकंपितामहः कांक्षमाणोमयायुद्धंतिष्ठत्यमरदर्शनः २ अथसैन्यंमहद्दृष्ट्वारथनागहयाकुलम् अ
ब्रवीदुत्तरःपार्थमपविद्धःशरैर्भृशम् ३ नाहंशक्ष्यामिवीरेहनियंतुंतेहयोत्तमान् विषीदंतिममप्राणामनोविह्वलतीवमे ४ अस्त्राणा
मिहदिव्यानांप्रभावःसंप्रयुज्यताम् त्वयाचकुरुभिश्चैवद्रवंतीवदिशोदश ५ गंधेनमूर्च्छितश्चाहंवसारुधिरमेदसाम् द्वैधीभूतं
मनोमेद्यतवचैवप्रपश्यतः ६ अदृष्टपूर्वःशूराणांमयासंख्येसमागमः गदापातेनमहताशंखानांनिस्वनेनच ७ सिंहनादैश्चशूरा
णांगजानांबृंहितैस्तथा गांडीवशब्देनभृशमशनिप्रतिमेनच ८ श्रुतिःस्मृतिश्चमेवीरप्रनष्टामूढचेतसः अलातचक्रप्रतिमंमंडलं
सततंत्वयाऽव्याक्षिप्यमाणंसमरेगांडीवंचप्रकर्षता दृष्टिःप्रचलितावीरहृदयंदीर्यतेमम १० वपुश्चोग्रंतवरणेक्रुद्धस्येवपिनाकिनः
व्यायच्छतस्तवभुजंदृष्ट्वाभीर्मेभवत्यपि ११ नाददानंनसंधानंनमुंचंतंशरोत्तमान् त्वामहंसंप्रपश्यामिपश्यन्नपिनचेतसा १२ अव
सीदंतिमेप्राणाभूरियंचलतीवच नचप्रतोदंरश्मींश्चसंयंतुंशक्तिरस्तिमे १३ अर्जुनउवाच माभैषीःस्तंभयात्मानंपत्त्वयान
रपुंगव अत्यद्भुतानिकर्माणिकृतानिरणमूर्धनि १४ राजपुत्रोसिभद्रंतेकुलेमत्स्यस्यविश्रुते जातस्त्वंशत्रुदमनेनावसीदितुमर्हसि १५

इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिनैलकं॰ षष्टितमोऽध्यायः ६० १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० नसंधानंनसंदधानंवर्णलोपः आर्षः १२ १३ १४ १५

SGDF Sri Gangeshwari Digital Foundation

१६ १७ १८ निशामयपश्यशतह्रदांविद्युतम् १९ २० २१ २२ २३ शतंमार्गाइतिसर्वतोमार्गस्यानिरोधउक्तः सर्वतोवाममबाणागमिष्यंतीत्यर्थः अवि

धृतिंकृत्वासुविपुलांराजपुत्ररथेमम युध्यमानस्यसमरेहयान्संयच्छशत्रुहन् १६ वैशंपायनउवाच एवमुक्तामहा-
हाबाहुर्वैराटिर्नरसत्तमः अर्जुनोरथिनांश्रेष्ठउत्तरंवाक्यमब्रवीत् १७ सेनाग्रमाशुभीष्मस्यप्रापयस्वैतदेवमाम् आच्छेत्स्या
म्यहमेतस्यधनुर्ज्यामपिचाहवे १८ अस्यंतंदिव्यमस्त्रंमांचित्रमद्यनिशामय शतह्रदामिवायांतींस्तनयित्नोरिवांबरे १९ सु
वर्णपृष्ठंगांडीवंद्रक्ष्यंतिकुरवोमम दक्षिणेनाथवामेनकतरेणस्विदस्यतः २० इतिमांसंगताःसर्वेतर्कयिष्यंतिशत्रवः शोणितो
दांरथावर्तांनागनक्रांदुरत्ययाम् २१ नदींप्रस्कंदयिष्यामिपरलोकप्रवाहिनीम् पाणिपादशिरःपृष्ठबाहुशाखानिरंतरम् २२ वनं
कुरूणांछेत्स्यामिशरैःसन्नतपर्वभिः जयतःकौरवींसेनामेकस्यममधन्विनः २३ शतंमार्गाभविष्यंति पावकस्येवकानने म
याचक्रमिवाविद्धंसैन्यंद्रक्ष्यसिकेवलम् २४ इष्वस्त्रेशिक्षितंचित्रमहंदर्शयितास्मिते असंभ्रांतोरथेतिष्ठसमेषुविषमेषुच २५
दिवमावृत्यतिष्ठंतिगिरिंभिंद्यांस्मपत्रिभिः अहमिंद्रस्यवचनात्संग्रामेभ्यहनंपुरा २६ पौलोमान्कालखंजांश्चसहस्राणिशतानिच
अहमिंद्राद्दृढांमुष्टिंब्रह्मणःकृतहस्तताम् २७ प्रगाढंतुमुलंचित्रमतिविद्धंप्रजापतेः अहंपारेसमुद्रस्यहिरण्यपुरवासिनाम् २८
जित्वाषष्टिसहस्राणिरथिनामुग्रधन्विनाम् शीर्यमाणानिकूलानिप्रवृद्धेनेववारिणा २९ मयाकुरूणांवृंदानिपात्यमानानि
पश्यवै ध्वजवृक्षंपत्तितृणंरथिसिंहगणायुतम् ३० वनमादीपयिष्यामिकुरूणामस्त्रतेजसा तानहंरथनीडेभ्यःशरैःसन्नतपर्व-
भिः ३१ यत्तान्सर्वानतिबलान्योत्स्यमानानवस्थितान् एकःसंकालयिष्यामिवज्रपाणिरिवासुरान् ३२ रौद्रंरुद्रादहंह्यस्त्रंवारु
णंवरुणादपि अस्त्रमाग्नेयमग्नेश्चवायव्यंमातरिश्वनः ३३ वज्रादीनितथास्त्राणिशक्रादहमवाप्तवान् धार्तराष्ट्रवनंघोरंनर
सिंहाभिरक्षितम् ३४ अहमुत्सादयिष्यामिवैराटेव्येतुतेभयम् वैशंपायनउवाच एवमाश्वासितस्तेनवैराटिःसव्यसा
चिना ३५ व्यगाहततद्रथानीकंभीमंभीष्माभिरक्षितम् तमायांतंमहाबाहुंजिगीषंतंरणेकुरून् ३६ अभ्यवारयदव्यग्रःक्रूरकर्माप
गासुतः तस्यजिष्णुरुपावृत्यध्वजंमूलादपातयत् ३७ विकृष्यकलधौताग्रैःसविद्धःप्रापतद्भुवि नंचित्रमाल्याभरणाःकृतविद्या
मनस्विनः ३८

भ्राम्यमाणम् २४ शिक्षितंशिक्षाम् २५ २६ २७ प्रगाढंसंकटेचित्रंनानाविधंतुमुलंसंकटयुद्धंसर्वत्रवेद्धीतिशेषः २८ जित्वाजेतुंशक्तः २९
रथिसिंहगणैःआसमंताद्युतम् ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ व्यगाहत आलोडितवान् ३६ उपावृत्यसंमुखीभूय ३७ विकृष्यछित्वाकलधौताग्रैःस्वर्णरंजितफलकै
र्बाणैः ३८

SGDF

३९ ४० ४१ एनंदुःशासनम् ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ लब्धलक्ष्योअच्युतलक्ष्यः ४८ ४९ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणि नेलकंठी

आगच्छन्भीमधन्वानंचत्वारश्चमहाबलाः दुःशासनोविकर्णश्चदुःसहोथविविंशतिः ३९ आगत्यभीमधन्वानंबीभत्सुंपर्यवार
रयन् दुःशासनस्तुभल्लेनविध्वावैशटिमुत्तरम् ४० द्वितीयेनार्जुनंवीरः प्रत्यविध्यत्स्तनांतरे तस्यजिष्णुरुपावृत्यपृथुधारेणकार्मुकम्
४१ चकर्तगार्धपत्रेणजातरूपपरिष्कृतम् अथैनंपंचभिःपश्चात्प्रत्यविध्यत्स्तनांतरे ४२ सोपयातोरणंहित्वापार्थबाणप्रपीडितः तं
विकर्णःशरैस्तीक्ष्णैर्गार्हपत्यैरजिह्मगैः४३ विव्याधपरवीरघ्नमर्जुनंधृतराष्ट्रजः ततस्तमपिकौंतेयःशरेणानतपर्वणा ४४ ललाटेभ्यह
नत्तूर्णंसविद्धःप्रापतद्रथात् ततःपार्थमभिद्रुत्यदुःसहःसविविंशतिः ४५ अवाकिरन्शरैस्तीक्ष्णैःपरीप्सन्भ्रातरंरणे तावुभौगार्धप
त्राभ्यांनिशिताभ्यांधनंजयः ४६ विध्वायुगपदव्यग्रस्तयोर्वाहानसूदयत् तौहताश्वौविभिन्नांगौधृतराष्ट्रात्मजावुभौ ४७ अभि
पत्यरथैरन्यैरपनीतौपदानुगौ सर्वादिशश्चाभ्यपतद्बीभत्सुरपराजितः ४८ किरीटमालीकौंतेयोलब्धलक्ष्योमहाबलः ४९ इति
श्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेएकष॰ध्यायः ६१ वैशंपाय॰ अथसंगम्यतेसर्वेकौरवाणांमहारथाः अर्जुनंसहितायत्ताः
प्रत्यविध्यंतभारत १ ससायकमयैर्जालैःसर्वतस्तान्महारथान् प्राच्छादयदमेयात्मानीहारेणेवपर्वतान् २ नदद्भिश्चमहावेगैर्हेषमा
णैश्चवाजिभिः भेरीशंखनिनादैश्चसशब्दस्तुमुलोभवत् ३ नराश्वकायान्निर्भिद्यलोहानिकवचानिच पार्थस्यशरजालानिवि
निष्पेतुःसहस्रशः ४ त्वरमाणःशरान्यस्यपांडवःप्रबभौरणे मध्यंदिनगतेर्चिष्मान्शरदीवदिवाकरः ५ उपप्लवंतिवित्रस्तारथेभ्यो
रथिनस्तथा सादिनश्चाश्वपृष्ठेभ्योभूमौचैवपदातयः ६ शरैःसंछिद्यमानानांकवचानांमहात्मनाम् ताम्रराजतलोहानांप्रादुरासीन्म
हास्वनः ७ छन्नमायोधनंसर्वंशरीरैर्गतचेतसाम् गजाश्वसादिनांतत्रशिरोभिःपतितैरपि ८ रथोपस्थानिपतितैरास्तृतामानवै
र्मही प्रनृत्यतीवसंग्रामेचापहस्तोधनंजयः ९ श्रुत्वागांडीवनिर्घोषंविस्फूर्जितमिवाशनेः त्रस्तानिसर्वसैन्यानिव्यपागच्छन्महाह
वात् १० कुंडलोष्णीषधारीणिजातरूपस्रजस्तथा पतितानिस्मदृश्यंतेशिरांसिरणमूर्धनि ११ विशिखोन्मथितैर्गात्रैर्बाहुभिश्चस-
कार्मुकैः सहस्ताभरणैश्चान्यैःप्रच्छन्नाभातिमेदिनी १२ शिरसांपात्यमानानामंतरानिशितैःशरैः अश्मवृष्टिरिवाकाशादभवद्भरत
र्षभ १३ दर्शयित्वातथात्मानंरौद्रंरुद्रपराक्रमः अवरुद्धोन्चरत्पार्थोवर्षाणित्रिदशानिच १४

येएकषष्टितमोऽध्यायः ६१ १ नीहारे

णधूम्यया २ ३ ४ ५ उपप्लवंतिइतस्ततोधावंति ६ ७ आयोधनंरणभूः गतचेतसांचेति ८ ९ १० ११ १२ १३ त्रिदशानिवर्षाणि अवरुद्धःपार्थःतदानींस्वेच्छयाचर
दित्यर्थः १४

SGDF Sri Gangadhar Digital Foundation

१५ १६ १७ १८ नागाहस्तिनएवकूर्माः यस्यांमहाद्विपाः जलगजाश्चयस्याम् १९ २० २१ २२ २३ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिटीकायां-
द्विषष्टितमोध्यायः ६२ १ २ विकीर्णविस्तारितापताकाध्वजांचलोयस्यतेन ३ ४ पातयंतःपीडयंतः ५ पर्यवस्थाप्यस्तब्धीकृत्य इषुभिः पूरयामासुरूआ

क्रोधाग्निमुत्सृजन्वीरोधार्तराष्ट्रेषुपांडवः तस्यतद्दहतःसैन्यंदृष्ट्वावैवपराक्रमम् १५ सर्वेशांतिपरायोधाधार्तराष्ट्रस्यपश्यतः वित्रास
यित्वातत्सैन्यंद्रावयित्वामहारथान् १६ अर्जुनोजयतांश्रेष्ठःपर्यवर्ततभारत प्रावर्तयन्नदींघोरांशोणितोदांतरंगिणीम् १७ अस्थिशैवा
लसंबाधांयुगांतेकालनिर्मिताम् शरचापप्लवांघोरांकेशशैवलशाद्वलाम् १८ तनुत्रोष्णीषसंबाधांनागकूर्मांमहाद्विपाम् मेदोव
सासृक्प्रवाहांमहाभयविवर्द्धिनीम् १९ रौद्ररूपांमहाभीमांश्वापदैरभिनादिताम् तीक्ष्णशस्त्रमहाग्राहांक्रव्यादगणसेविताम् २०
मुक्ताहारोर्मिकलिलांचित्रालंकारबुद्बुदाम् शरसंघमहावर्तांनागनक्रांदुरत्ययाम् २१ महारथमहाद्वीपांशंखदुंदुभिनिःस्वनाम् च
कारचतदापार्थोनदींदुस्तरशोणिताम् २२ आददानस्यहिशरान्संदधानस्यमुंचतः विकर्षतश्चगांडीवंनकश्चिद्ददृशेजनः २३
इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिअर्जुनविजयोनामद्विषष्टितमोऽध्यायः ६२ वैशंपायनउवाच ततोदुर्योधनःकर्णो
दुःशासनर्विविंशती द्रोणश्चसहपुत्रेणकृपश्चापिमहारथः १ पुनर्ययुश्चसंरब्धाधनंजयजिघांसवः विस्फारयंतश्चापानिब
लवंतिदृढानिच २ तान्विकीर्णपताकेनरथेनादित्यवर्चसा प्रत्युद्ययौमहाराजसमंताद्वानरध्वजः ३ ततःकृपश्चकर्णश्चद्रोणश्चरथि
नांवरः तंमहास्त्रैर्महावीर्यपरिवार्यधनंजयम् ४ गगनस्थंयथासूर्यंजीमूताइववार्षिकाः ववर्षुःशरवर्षाणिपातयंतोधनंजयम् ५
इषुभिर्बहुभिस्तूर्णंसमरेलोमवाहिभिः अदूरात्पर्यवस्थाप्यपूरयामासुरादृताः ६ तथातैरवकीर्णस्यदिव्यैरस्त्रैःसमंततः नतस्य
द्व्यंगुलमपिविवृतंसंप्रदृश्यते ७ ततःप्रहस्यबीभत्सुर्दिव्यमैंद्रंमहारथः अस्त्रमादित्यसंकाशंगांडीवेसमयोजयत् ८ शररश्मिरि
वादित्यःप्रतस्थेसमरेबली किरीटमालीकौंतेयःसर्वान्प्राच्छादयत्कुरून् ९ यथाबलाहकेविद्युत्पावकोवाशिलोच्चयम् तथागांडी
वमभवदिंद्रायुधमिवाततम् १० यथावर्षतिपर्जन्येविद्युद्विभ्राजतेदिवि द्योतयंतीदिशःसर्वाःपृथिवींचसमंततः ११ तथादशदिशः
सर्वाःपतन्गांडीवमावृणोत् नागाश्वरथिनःसर्वेमुमुहुस्तत्रभारत १२ सर्वेशांतिपरायोधाःस्वचित्तानिनलेभिरे संग्रामविमुखाः
सर्वेयोधास्तेहतचेतसः १३ एवंसर्वाणिसैन्यानिभग्नानिभरतर्षभ व्यद्रवंतदिशःसर्वाःनिराशानिस्वजीविते १४ इतिश्री० विरा०
उत्तरगोग्रहेअर्जुनसंकुलयुद्धेत्रि०ध्यायः ६३

वृतवंतः ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ स्वचित्तानिअपमहानितिनज्ञातवंतः १३ १४ इतिवि० टी० त्रिषष्टित०ध्यायः
६३

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ अग्निचक्रंअलातचक्रं आविद्धंभ्राम्यमाणम् १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०

वैशंपायनउवाच ततःशांतनवोभीष्मोभरतानांपितामहः वध्यमानेषुयोधेषुधनंजयमुपाद्रवत् १ प्रगृह्यकार्मुकंश्रेष्ठंजातरू
पपरिष्कृतम् शरानादायतीक्ष्णाग्रान्मर्मभेदान्प्रमाथिनः २ पांडुरेणातपत्रेणध्रियमाणेनमूर्धनि शुशुभेसनरव्याघ्रोगिरिःसूर्यो
दयेयथा ३ प्राध्मायशंखंगांगेयोधार्तराष्ट्रान्प्रहर्षयन् प्रदक्षिणमुपावृत्यबीभत्सुंसमवारयत् ४ तमुद्वीक्ष्यसमायांतंकौंतेयःपरवी
रहा प्रत्यगृह्णात्प्रहृष्टात्माधाराधरमिवाचलः ५ ततोभीष्मःशरानष्टौध्वजेपार्थस्यवीर्यवान् समर्पयन्महावेगान्श्वसमानानिवो
रगान् ६ तेध्वजंपांडुपुत्रस्यसमासाद्यपतत्रिणः ज्वलंतंकपिमाजघ्नुर्ध्वजाग्रनिलयांश्चतान् ७ ततोभल्लेनमहतापृथुधारेणपांडवः
छत्रंचिच्छेदभीष्मस्यतूर्णंतदपतद्भुवि ८ ध्वजंचैवास्यकौंतेयःशरैरभ्यहनद्दृशम् शीघ्रकृद्रथवाहांश्चतथोभौपार्ष्णिसारथी ९
अमृष्यमाणस्तद्भीष्मोजानन्नपि सपांडवम् दिव्येनास्त्रेणमहताधनंजयमिवाकिरत् १० तथैवपांडवोभीष्मंदिव्यमस्त्रमुदीरय
न् प्रत्यगृह्णादमेयात्मामहामेघमिवाचलः ११ तयोस्तदभवद्युद्धंतुमुलंलोमहर्षणम् भीष्मस्यसहपार्थेनबलिवासवयोरिव १२
प्रैक्षंतकुरवःसर्वेयोधाश्चसहसैनिकाः भल्लैर्भल्लाःसमागम्यभीष्मपांडवयोर्युधि १३ अंतरिक्षेव्यराजंतखद्योताःप्रावृषीवहि
अग्निचक्रमिवाविद्धंसव्यदक्षिणमस्यतः १४ गांडीवमभवद्राजन्पार्थस्यसृजतःशरान् ततःसंछादयामासभीष्मंशरशतैःशितैः
१५ पर्वतंवारिधाराभिश्छादयन्निवतोयदः तांसवेलामिवोद्भूतांशरवृष्टिंसमुत्थिताम् १६ व्यधमत्सायकैर्भीष्मःपांडवंसमवारयत्
ततस्तानिनिकृत्तानिशरजालानिभागशः १७ समरेचव्यशीर्यंतफाल्गुनस्यरथंप्रति ततःकनकपुंखानांशरवृष्टिंसमुत्थिताम्
१८ पांडवस्यरथात्तूर्णंशलभानामिवायति व्यधमत्तांपुनस्तस्यभीष्मःशरशतैःशितैः १९ ततस्तेकुरवःसर्वेसाधुसाध्वितिचाब्रुवन्
दुष्करंकृतवान्भीष्मोयदर्जुनमबोधयत् २० बलवांस्तरुणोदक्षःक्षिप्रकारीधनंजयः कोऽन्यःसमर्थःपार्थस्यवेगंधारयितुंरणे २१ ऋ
तेशांतनवाद्भीष्मात्कृष्णाद्वादेवकीसुतात् आचार्यप्रवराद्वापिभारद्वाजान्महाबलात् २२ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्यक्रीडंतौपुरुषर्षभौ
चक्षूंषिसर्वभूतानांमोहयंतौमहाबलौ २३ प्राजापत्यंतथैवैंद्रमाग्नेयंरौद्रदारुणम् कौबेरंवारुणंचैवयाम्यंवायव्यमेवच २४ प्रयुंजा
नौमहात्मानौसमरेतौविचेरतुः विस्मितान्यथभूतानितौदृष्ट्वासंयुगेतदा २५ साधुपार्थमहाबाहोसाधुभीष्मेतिचाब्रुवन् नायंयुक्तो
मनुष्येषुयोयंसंदृश्यतेमहान् २६ महास्त्राणांसंप्रयोगःसमरेभीष्मपार्थयोः वैशंपायनउवाच एवंसर्वास्त्रविदुषोर-
स्त्रयुद्धमवर्तत २७ २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

उपावृत्यसमीपमेत्य २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ अस्त्रंबाणाक्षेपणंकर्म ४० ४१ ४२ ४३ ४४

अस्त्रयुद्धेतुनिर्वृत्तेशरयुद्धमवर्तत अथजिष्णुरुपावृत्यक्षुरधारेणकार्मुकम् २८ चकर्तभीष्मस्यतदाजातरूपपरिष्कृत
म् निमिषांतरमात्रेणभीष्मोन्यत्कार्मुकंरणे २९ समादायमहाबाहुःसज्यंचक्रेमहारथः शरांश्चसुबहून्क्रुद्धोमुमोचाशुध
नंजये ३० अर्जुनोपिशरांस्तीक्ष्णान्भीष्मायनिशितान्बहून् चिक्षेपसुमहातेजास्तथाभीष्मश्चपांडवे ३१ तयोर्दिव्यास्त्रवि
दुषोरस्यतोर्निशितान्छशन् नविशेषस्तदाराजन्लक्ष्यतेस्ममहात्मनोः ३२ अथावृणोद्दिशःसर्वाःशरैरतिरथस्तदा किरीटमाली
कौंतेयःशूरःशांतनवस्तथा ३३ अतीवपांडवोभीष्मंभीष्मश्चातीवपांडवम् बभूवतस्मिन्संग्रामेराजन्लोकेतदद्भुतम् ३४ पांडवे
नहताःशूराभीष्मस्यरथरक्षिणः शेरतेस्मतदाराजन्कौंतेयस्याभितोरथम् ३५ ततोगांडीवनिर्मुक्तानिरमित्रंचिकीर्षवः आगच्छ
न्पुंखसंश्लिष्टाःश्वेतवाहनपत्रिणः ३६ निष्पतंतोरथात्तस्यधौताहैरण्यवाससः आकाशेसमदृश्यंतहंसानामिवपंक्तयः ३७ त
स्यतद्दिव्यमस्त्रंहिविगाढंचित्रमस्यतः प्रेक्षंतेस्मांतरिक्षस्थाःसर्वेदेवाःसवासवाः ३८ तंदृष्ट्वापरमप्रीतोगंधर्वश्चित्रमद्भुतम्
शशंसदेवराजायचित्रसेनःप्रतापवान् ३९ पश्यतेमान्पार्थनिर्मुक्तान्संसक्तानिवगच्छतः चित्ररूपमिदंजिष्णोर्दिव्यमस्त्रमुदीर्य
तः ४० नेदंमनुष्याःसंदध्युर्नहीदंतेषुविद्यते पौराणानांमहास्त्राणांविचित्रोयंसमागमः ४१ आददानस्यहिशरान्संधायचवि
मुंचतः विकर्षतश्चगांडीवंनांतरंसमदृश्यत ४२ मध्यंदिनगतंसूर्यंप्रतपंतमिवांबरे नाशक्नुवंतसैन्यानिपांडवंप्रतिवीक्षितुम्
तथैवभीष्मंगांगेयंद्रष्टुंनोत्सहतेजनः उभौविश्रुतकर्माणावुभौतीव्रपराक्रमौ ४४ उभौसदृशकर्माणावुभौयुधिसुदुर्जयौ इत्यु
क्तोदेवराजस्तुपार्थभीष्मसमागमम् ४५ पूजयामासदिव्येनपुष्पवर्षेणभारत ततःशांतनवोभीष्मोवामंपार्श्वमताडयत् ४६
पश्यतःप्रतिसंधायविध्यतःसव्यसाचिनः ततःप्रहस्यबीभत्सुःपृथुधारेणकार्मुकम् ४७ चिच्छेदगार्ध्रपत्रेणभीष्मस्यादित्यतेज
सः अथैनंदशभिर्बाणैःप्रत्यविध्यत्स्तनांतरे ४८ यतमानंपराक्रांतंकुंतीपुत्रोधनंजयः सपीडितोमहाबाहुर्गृहीत्वारथकूबरम् ४९
गांगेयोयुद्धदुर्धर्षस्तस्थौदीर्घमिवांतरम् तंविसंज्ञमपोवाहसयंतारथवाजिनाम् ५० उपदेशमनुस्मृत्यरक्षमाणोमहारथम् ५१
इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेभीष्मापयानेचतुःषष्टितमोऽध्यायः ६४ ६९ ६९

४५ ४६ ४७ ४८ कूबरंरथयुगंधरम् ४९ अपोवाह अपसारयामास ५० ५१ इतिविराटपर्वणिटीकायांचतुःषष्टितमोऽध्यायः ६४

SGDF

धृतराष्ट्रपुत्रोदुर्योधनः उत्सृज्यउन्मुच्यकेतुंपताकाम् १२ एकशृंगः पर्वतोयथा एकेनपर्ववतादीर्घवंशेन एकःपर्वायस्मिन्निति समासः मतुप्लोपआर्षः ३ अ-

वैशंपायनउवाच भीष्मेतुसंग्रामशिरोविहायपलायमानेधृतराष्ट्रपुत्रः उत्सृज्यकेतुंविनदन्महात्माधनुर्विगृह्यार्जुनमास
साद १ सभीमधन्वानमुदग्रवीर्यंधनंजयंशत्रुगणेचरंतम् आकर्णपूर्णायतचोदितेनविव्याधभल्लेनललाटमध्ये २ सतेनबा-
णेनसमर्पितेनजांबूनदाग्रेणसुसंहितेन रराजराजन्रमणीयकर्मायथैकपर्वारुचिरैकशृंगः ३ अथास्यबाणेनविदारितस्यप्रा
दुर्बभूवासृगजस्रमुष्णम् सतस्यजांबूनदचित्रपुंखोभित्वाललाटंसुविराजतेस्म ४ सतेनबाणाभिहतस्तरस्वीदुर्योधनेनोत्थ
तमन्युवेगः शरानुपादायविषाग्निकल्पान्विव्याधराजानमदीनसत्वः ५ दुर्योधनश्चापितमुग्रतेजाःपार्थश्चदुर्योधनमेकवीरः अन्यो
न्यमाजौपुरुषप्रवीरौसमौसमाजग्मतुराजमीढौ ६ ततःप्रभिन्नेनमहागजेनमहीधराभेनपुनर्विकर्णः रथैश्चतुर्भिर्गजपत्तियुक्तैः
कुंतीसुतंजिष्णुमथाभ्यधावत् ७ तमापतंतंत्वरितंगजेंद्रंधनंजयःकुंभविभागमध्ये आकर्णपूर्णेनमहायसेनबाणेनविव्याध
महाजवेन ८ पार्थेनसृष्टःसतुगार्ध्रपत्रआपुंखदेशात्प्रविवेशनागम् विदार्यशैलप्रवरप्रकाशंयथाशनिःपर्वतमिंद्रसृष्टः ९ शर
प्रतप्तःसतुनागराजःप्रवेपितांगोव्यथितांतरात्मा संसीदमानोनिपपातमह्यांवज्राहतंशृंगमिवाचलस्य १० निपातितेदंतिवरेपृथि
व्यांत्रासाद्विकर्णःसहसावतीर्य तूर्णंपदान्यष्टशतानिगत्वाविविंशतेःस्यंदनमारुरोह ११ निहत्यनागंतुशरेणतेनवज्रोपमेना
द्रिवरांबुदाभम् तथाविधेनैवशरेणपार्थोदुर्योधनंवक्षसिनिर्बिभेद १२ ततोगजेराजनिचैवभिन्नेभग्नेविकर्णेचसपादरक्षे गांडी
वमुक्तैर्विशिखैस्तैःप्रणुन्नास्तेयोधमुख्याःसहसापजग्मुः १३ दृष्ट्वैवपार्थेनहतंचनागंयोधांश्चसर्वान्द्रवतोनिशम्य रथंसमावृत्यकुरु
प्रवीरोरणात्प्रदुद्राववतोनपार्थः १४ तंभीमरूपंत्वरितंद्रवंतंदुर्योधनंशत्रुसहोभिषंगात् प्रास्फोटयद्योद्धुमनाःकिरीटीबाणेनविद्धं
रुधिरंवमंतम् १५ अर्जुनउवाच विहायकीर्तिंविपुलंयशश्चयुद्धात्परावृत्यपलायसेकिम् नतेद्यतूर्याणिसमाहतानित
थैवराज्यादवरोपितस्य १६ युधिष्ठिरस्यास्मिनिदेशकारीपार्थस्तृतीयोयुधिसंस्थितोस्मि तदर्थमावृत्यमुखंप्रयच्छनरेंद्रवृत्तंस्मरधा
र्तराष्ट्र १७ मोघंतवेदंभुविनामधेयंदुर्योधनेतीहकृतंपुरस्तात् नहीहदुर्योधनतातवास्तिपलायमानस्यरणंविहाय १८

सृक्ररक्तम् ४ ५ ६ ७ महायसेनमहाफलकेन ८ ९ १० ११ १२ अपजग्मुःपलायनंकृतवंतः १३ १४ अभिषंगात्पराभवात् द्रवंतंआलक्ष्यप्रास्फोटयत् ५२
आस्फोटंबाहुशब्दंकृतवान् १५ तूर्याणिजयवाद्यानितथैवेत्यादिउत्तरान्वयि १६ तृतीयःपार्थः पृथासुतोर्जुनोस्मि वृत्तंद्यूतादिषुधर्मम् १७ १८ ५२

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

१९ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिटीकायांपंचषष्टितमोऽध्यायः ६५ १ पर्यावर्वर्त पराटत्तवान् २ नृवीरोदुर्योधनः ३ अभिषंगीशत्रुपराभव समर्थः ४ त्वरिताअभ्युपेयुः संधिरार्षः ५ हंसः सूर्यः प्रत्यतपत् प्रतितापितवान् ६ ७ ८ विहृत्यव्याप्य ९ १० शांतिपराःउपरतचित्ताः ११ १२ १३ अमू

नतेपुरस्तादथपृष्ठतोवापश्यामिदुर्योधनरक्षितारम् अपेहियुद्धात्कुरुपप्रवीरप्राणान्प्रियान्पांडवतोथरक्ष १९ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेदुर्योधनापयानेपंचषष्टितमोऽध्यायः ६५ वैशंपायनउवाच आहूयमानश्चसतेनसंख्येमहात्मनावैधृतराष्ट्रपुत्रः निवर्तितस्तस्यगिरांकुशेनमहागजोमत्तइवांकुशेन १ सोमृष्यमाणोवचसाभिमृष्टोमहारथेनातिरथस्तरस्वी पर्याववर्ताथरथेनवीरोभोगीयथापादतलाभिमृष्टः २ तंप्रेक्ष्यकर्णःपरिवर्तमानंनिवर्त्यसंस्तभ्यचविद्धगात्रम् दुर्योधनस्योत्तरतोभ्यगच्छत्पार्थंनृवीरोयुधिहेममाली ३ भीष्मस्ततःशांतनवोनिवृत्यहिरण्यकक्षस्त्वरयाभिषंगी दुर्योधनंपश्चिमतोभ्यरक्षत्पार्थान्महाबाहुरधिज्यधन्वा ४ द्रोणःकृपश्चैवविविंशतिश्चदुःशासनश्चैवविवृत्यशीघ्रम् सर्वेपुरस्ताद्वितत्तेषुचापादुर्योधनार्थंत्वरिताभ्युपेयुः ५ सतान्यनीकानिनिवर्तमानान्यालोक्यपूर्णौघनिभानिपार्थः हंसोयथामेघमिवापतंतंधनंजयःप्रत्यतपत्तरस्वी ६ तेसर्वतःसंपरिवार्यपार्थमस्त्राणिदिव्यानिसमाददानाः ववर्षुरभ्येत्यशरैःसमंतान्मेघायथाभूधरमंबुवेगैः ७ ततोस्त्रमस्त्रेणनिवार्यतेषांगांडीवधन्वाकुरुपुंगवानाम् संमोहनंशत्रुसहोन्यदस्त्रंप्रादुश्चकारैंद्रिरपारणीयम् ८ ततोदिशश्चानुदिशोविवृत्यशरैःसुधारैर्निशितैःसुपत्रैः गांडीवघोषेणमनांसितेषांमहाबलःप्रव्यथयांचकार ९ ततःपुनर्भीमरवंप्रगृह्यदोर्भ्यांमहाशंखमुदारघोषम् व्यनादयत्सप्रदिशोदिशःखंभुवंचपार्थोद्विषतांनिहंता १० तेशंखनादेनकुरुप्रवीराःसंमोहिताःपार्थसमीरितेन उत्सृज्यचापानिदुरासदानिसर्वेतदाशांतिपराबभूवुः ११ तथाविसंज्ञेषुबलेषुपार्थःस्मृत्वाचवाक्यानितथोत्तरायाः निर्याहिमध्यादितिमत्स्यपुत्रमुवाचयावत्कुरवोविसंज्ञाः १२ आचार्यशारद्वतयोस्तुशुक्लेकर्णस्यपीतंरुचिरंचवस्त्रम् द्रोणेश्चराज्ञश्चतथैवनीलेवस्त्रेसमादत्स्वनरप्रवीर १३ भीष्मस्यसंज्ञांतुतथैवमन्येजानातिशस्त्रप्रतिघातमेषः एतस्यवाहान्कुरुसव्यतस्त्वमेवंहियातव्यममूढसंज्ञैः १४ रश्मीन्समुत्सृज्यततोमहात्मारथादवप्लुत्यविराटपुत्रः वस्त्राण्युपादायमहारथानांतूर्णंपुनःस्वंरथमारुरोह १५ ततोन्वशासच्चतुरःसदश्वान्पुत्रोविराटस्यहिरण्यकक्षान् तेतद्व्यतीयुर्ध्वजिनामनीकंश्वेतावहंतोर्जुनमाजिमध्यात् १६

टसंज्ञैः भीष्मादिभिः सव्यतः कृतैःउपलक्षितेभवतायातव्यंगंतव्यम् १४ १५ १६

SGDF Sri Gangadhar … Foundation

१७ १८ १९ अयमर्जुनोभवतः धिसंज्ञान् युष्मान् यथानमुच्येत् नमोचनंस्यात् तथाप्रमथ्नीतउपमृद्यात् नतुमृदितवानितिभावः२० शांतिंनष्टचित्ततां नृशंसं कर्तुंमूढान्मारयितुंनअलंनयोग्यः तत्रहेतुः नपापेस्यमनोस्तियतोविशिष्टंश्रेष्ठम् २१ २२ अरिष्टबंधंकल्याणानुबंधिकर्म २३ २४ २५ परिहृत्यपरावृत्यशरैरेवपा

तथानुयांतंपुरुषप्रवीरंभीष्मःशरैरभ्यहनत्तरस्वी सचापिभीष्मस्यहयान्निहत्यविव्याधपार्थोदशभिःपृषत्कैः १७ ततोर्जुनोभीष्ममपास्ययुद्धेविश्वास्ययंतारमरिष्टधन्वा तस्थौविमुक्तोरथवृंदमध्याद्राहुंविदार्येवसहस्ररश्मिः १८ लब्ध्वाहिसंज्ञांतुकुरुप्रवीरान्निरीक्ष्यपार्थंचसुरेंद्रकल्पम् रणेविमुक्तंस्थितमेकमाजौसधार्तराष्ट्रस्त्वरितंबभाषे १९ अयंकथंस्विद्भवतोविमुक्तस्तथाप्रमथ्नीतयथानमुच्येत् तमब्रवीच्छांतनवःप्रहस्यक्वतेगताबुद्धिरभूत्क्ववीर्यम् २० शांतिंपरांप्राप्ययदास्थितोभूदुत्सृज्यबाणांश्चधनुर्विचित्रम् नत्वेषबीभत्सुरलंनृशंसंकर्तुंनपापेस्यमनोविशिष्टम् २१ त्रैलोक्यहेतोर्नजहेत्स्वधर्मंसर्वेनतस्मान्निहतारणेस्मिन् क्षिप्रंकुरून्याहिकुरुप्रवीरविजित्यगाश्चप्रतियातुपार्थः २२ मातेस्वकार्थोनियतेतमोक्षात्तत्संविधातव्यमरिष्टबंधम् वैशंपायनउवाच दुर्योधनस्तस्यतुतन्निशम्यपितामहस्यात्महितंवचोथ २३ अतीतकामोयुधिसोत्यमर्षीराजाविनिश्वस्यबभूवतूष्णीम् तद्भीष्मवाक्यंहितमीक्ष्यसर्वेधनंजयाग्निंचविवर्धमानम् २४ निवर्तनायैवमनोनिदध्युर्दुर्योधनंतेपरिवार्यमाणाः तान्प्रस्थितान्प्रीतमनाःसपार्थोधनंजयःप्रेक्ष्यकुरुप्रवीरान् २५ आभाषमाणोनुनयंमुहूर्तंवचोब्रवीत्संपरिहृत्यभूयः पितामहंशांतनवंचवृद्धंद्रोणंगुरुंचप्रणिपत्यमूर्ध्ना २६ द्रौणिंकृपंचैवकुरूंश्चमान्यांश्छरैर्विचित्रैरभिवाद्यचैव दुर्योधनस्योत्तमरत्नचित्रंचिच्छेदपार्थोमुकुटंशरेण २७ आमंत्र्यवीरांश्चतथैवमान्यान्गांडीवघोषेणविनाद्यलोकान् सदेवदत्तंसहसाविनाद्यविदार्यवीरोद्विषतांमनांसि २८ ध्वजेनसर्वानभिभूयशत्रून्सहेममालेनविराजमानः दृष्ट्वाप्रयातांस्तुकुरून्किरीटीहृष्टोब्रवीत्तत्रसमत्स्यपुत्रम् २९ आवर्तयाश्वान्पशवोजितास्तेयाताःपरेयाहिपुरंप्रहृष्टः देवास्तुदृष्ट्वामहदद्भुतंतद्युद्धंकुरूणांसहफाल्गुनेन ३० जग्मुर्यथास्वंभवनंप्रतीताःपार्थस्यकर्माणिविचिंतयंतः ३१ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेसमस्तकौरवापयानेषट्षष्टितमोऽध्यायः ६६ वैशंपायनउवाच ततोविजित्यसंग्रामेकुरून्सवृषभेक्षणः समानयामासतदाविराटस्यधनंमहत् १ गतेषुचप्रभग्नेषुधार्तराष्ट्रेषुसर्वतः वनान्निष्क्रम्यगहनाद्बहवःकुरुसैनिकाः २ भयात्संत्रस्तमनसःसमाजग्मुस्ततस्ततः मुक्तकेशास्त्वदृश्यंतस्थिताःप्रांजलयस्तदा ३

ददर्शेपातितैरभिवाद्य २६ मुकुटंचिच्छेदेतिदुर्योधनस्यमरणमेवसूचितम् मान्यान्बाल्हिकसोमदत्तादीन् २७ २८ हेममालयासहितेनेनसहेममालेन २९ ३० ३१ इतिश्रीमन्महाभारतेविरा॰टी॰षट्षष्टितमोऽध्यायः ६६ वृषभेक्षणः वृषभदृष्टिः १ २ ३ ६९ ६९

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

४ ५ ६ ७ आपतंतंपुरुत्वमार्षम् ८ ९ १० ११ १२ सैंहंध्वजंविराटीयंतत्रस्थापितम् १३ विधाययथावत्स्थापयित्वा १४ १५ वशंपरवश्यतांआस्थिताः

क्षुत्पिपासापरिश्रांताविदेशस्थाविचेतसः ऊचुःप्रणम्यसंभ्रांताःपार्थकिंकरवामते ४ अर्जुनउवाच स्वस्तिव्रजतभद्रंवोनभे
तव्यंकथंचन नाहमार्तान्जिघांसामिभृशमाश्वासयामिवः ५ वैशंपायनउवाच तस्यतामभयांवाचंश्रुत्वायोधाःसमागताः
आयुःकीर्तियशोदाभिस्तमाशीर्भिरनंदयन् ६ ततोर्जुनंनागमिवप्रभिन्नमुत्सृज्यशत्रून्विनिवर्तमानम् विराटराजाभिमुखंप्रयांतंनाशक्नु
वंस्तंकुरवोभियातुम् ७ ततःसतन्मेघमिवापतंतंविद्राव्यपार्थःकुरुमेघसैन्यम् मत्स्यस्यपुत्रंद्विषतांनिहंतावचोब्रवीत्संपरिगृह्यभूयः ८
पितुःसकाशेतवतातसर्वेवसंतिपार्थाविदितंतवैव तान्माप्रशंसेर्नगरंप्रविश्यभीतःप्रणश्येदितिमत्स्यराजः ९ मयाजितासाध्वजिनी
कुरूणांमयाचगावोविजिताद्विषद्भ्यः पितुःसकाशंनगरंप्रविश्यत्वमात्मनःकर्मकृतंब्रवीहि १० उत्तरउवाच यत्तेकृतंकर्मन
पारणीयंतत्कर्मकर्तुंममनास्तिशक्तिः नत्वांप्रवक्ष्यामिपितुःसकाशेयावन्नमांवक्ष्यसिसव्यसाचिन् ११ वैशंपायनउवाच
सशत्रुसेनामवजित्यजिष्णुराछिद्यसर्वंचधनंकुरुभ्यः श्मशानमागत्यपुनःशमींतामभ्येत्यतस्थौशरविक्षतांगः १२ ततःसवह्निप्रति
मोमहाकपिःसहैवभूतैर्दिवमुत्पपात तथैवमायाविहिताबभूवध्वजंचसैंहंयुयुजेरथेपुनः १३ विधायतच्चायुधमाजिवर्धनंकुरूत्तमा
नामिषुधीःशरांस्तथा प्रायात्समत्स्योनगरंप्रहृष्टःकिरीटिनासारथिनामहात्मा १४ पार्थस्तुकृत्वापरमार्यकर्मनिहत्यशत्रून्द्विषतांनि
हंता चकारवेणींचतथैवभूयोजग्राहरश्मीन्पुनरुत्तरस्य १५ विवेशहृष्टोनगरंमहामनाबृहन्नडारूपमुपेत्यपार्थः वैशंपायनउवा
च ततोनिवृत्ताःकुरवःप्रभग्नावशमास्थिताः १६ हस्तिनापुरमुद्दिश्यसर्वेदीनायुस्तदा पंथानमुपसंगम्यफाल्गुनोवाक्यमब्रवी
त् १७ राजपुत्रप्रत्यवेक्षसमानीतानिसर्वशः गोकुलानिमहाबाहोवीरगोपालकैःसह १८ ततोपराण्हेयास्यामोविराटनगरंप्रति आ
श्वास्यपाययित्वाचपरिप्लाव्यचवाजिनः १९ गच्छंतुत्वरितास्त्वेमेगोपालाःप्रेषितास्त्वया नगरेप्रियमाख्यातुंघोषयंतुचतेजयम् २०
अथोत्तरस्त्वरमाणःसदूतानाज्ञापयद्वचनात्फाल्गुनस्य आचक्षध्वंविजयंपार्थिवस्यभग्नाःपरेवैविजिताश्चगावः २१ इत्येवंतौभारत
मत्स्यवीरौसंमंत्र्यसंगम्यततःशमींताम् अभ्येत्यभूयोविजयेनतृप्तावुत्सृष्टमारोपयतांस्वभांडम् २२

भ्रमाः १६ १७ १८ १९ २० २१ विजयेनतृप्तौइतोऽप्यधिकंयुद्धंप्रार्थमानौ यद्वाजयेनस्वीयेनतृप्तौआनंदितौस्वस्यभांडं अलंकारादिकंयत्पूर्व
मुत्सृष्टंतत्तथैवशरीरेस्वीयेच आरोपयतां आसेतितवर्गौ २२ ७, ८ ९ ९ ९

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

सशत्रुसेनामभिभूयसर्वामाछिद्यसर्वंचधनंकुरुभ्यः वैराटिरायान्नगरंप्रतीतोबृहन्नडासारथिनाप्रवीरः २३ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेअर्जुनविजयेसप्तषष्टितमोऽध्यायः ६७ वैशंपायनउवाच धनंचवहुजित्वाशुविराटोवाहिनीपतिः विवेशनगरंहृष्टश्चतुर्भिःपांडवैःसह १ जित्वात्रिगर्तान्संग्रामेगाश्चैवादायसर्वशः अशोभतमहाराजसहपार्थैःश्रियावृतः २ तमासनगतंवीरंसुहृदांहर्षवर्धनम् उपासांचक्रिरेसर्वेसहपार्थैःपरंतपाः ३ उपतस्थुःप्रकृतयः समस्ताब्राह्मणैःसह सभाजितःससैन्यस्तुप्रतिनंद्याथमत्स्यराट् ४ विसर्जयामासतदाद्विजांश्चप्रकृतीस्तथा तथासराजामत्स्यानांविराटोवाहिनीपतिः ५ उत्तरंपरिपप्रछक्वयातइतिचाब्रवीत् आचख्युस्तस्यतत्सर्वंस्त्रियःकन्याश्चवेश्मनि ६ अंतःपुरचराश्चैवकुरुभिर्गोधनंहृतम् विजेतुमभिसंरब्धएकएवहिसाहसात् ७ बृहन्नडासहायश्चनिर्गतःपृथिवीपते उपयातानतिरथान्भीष्मंशांतनवंकृपम् ८ कर्णंदुर्योधनंद्रोणंद्रोणपुत्रंचषड्रथान् वैशंपायनउवाच राजाविराटोथभृशाभितप्तःश्रुत्वासुतंत्वेकरथेनयातम् बृहन्नडासारथिमाजिवर्धनंप्रोवाचसर्वानथमंत्रिमुख्यान् ९ सर्वथाकुरवस्तेहियेचान्येवसुधाधिपाः त्रिगर्तान्निर्जितांश्श्रुत्वानस्थास्यंतिकदाचन १० तस्माद्गच्छंतुमेयोधाबलेनमहतावृताः उत्तरस्यपरीप्सार्थंयेत्रिगर्तैरविक्षताः ११ हयांश्चनागांश्चरथांश्च शीघ्रंपदातिसंघाश्चततःप्रवीरान् प्रस्थापयामासस्रुतस्यहेतोर्विचित्रशस्त्राभरणोपपन्नान् १२ एवंसराजामत्स्यानांविराटोवाहिनीपतिः व्यादिदेशाथतांक्षिप्रंवाहिनींचतुरंगिणीम् १३ कुमारमाशुजानीतयदिजीवतिवानवा यस्ययंतागतःषंढोमन्येहंनसजीवति १४ वैशंपायनउवाच तमब्रवीद्धर्मराजोविहस्यविराटराजंतुभृशाभितप्तम् बृहन्नडासारथिश्चेन्नरेंद्रपरेननेष्यंतितवाद्यगास्ताः १५ सर्वान्महीपान्सहितान्कुरूंश्चतथैवदेवासुरसिद्धयक्षान् अलंविजेतुंसमरेसुतस्तेस्वनुष्ठितःसारथिनाहितेन १६ वैशंपायनउवाच अथोत्तरेणप्रहितादूतास्तेशीघ्रगामिनः विराटनगरंप्राप्यविजयंसमवेदयन् १७ राज्ञस्तत्सर्वमाचख्यौमंत्रीविजयमुत्तमम् पराजयंकुरूणांचाप्युपायांतंतथोत्तरम् १८ सर्वाविनिर्जितागावःकुरवश्चपराजिताः उत्तरःसहसूतेनकुशलीचपरंतपः १९ युधिष्ठिरउवाच दिष्ट्याविनिर्जितागावःकुरवश्चपलायिताः नाद्भुतंत्वेवमन्येहंयत्तेपुत्रोजयत्कुरून् २० ध्रुवएवजयस्तस्ययस्ययंताबृहन्नडा वैशंपायनउवाच ततोविराटोनृपतिःसंप्रहृष्टतनूरुहः २१ श्रुत्वासविजयंतस्यकुमारस्यामितौजसः आच्छादयित्वादूतांस्तान्मंत्रिणःसोभ्यचोदयत् २२ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ आच्छादयित्वावस्त्रादिभिरभ्यर्च्य २२ ५४

२३ २४ शृंगाटकेषुचतुष्पथेषु शृंगाटकंभवेद्वारिकंटकेचचतुष्पथेइतिमेदिनी २५ शृंगारवेषाभरणानास्यरसवेषभरणा शृंगारःसुरतेनाट्यइतिमे
दिनी २६ स्वस्तिकंमंगलारार्तिकादिदधिदूर्वादिचपाणौयस्यततस्वस्तिकपाणिभूतंऋद्धिमद्वा २७ २८ २९ ३० हृष्टेनत्वयासहकितवेनमयानदेवितव्यम्

राजमार्गाःक्रियंतांमेपताकाभिरलंकृताः पुष्पोपहारैरर्च्यंतांदेवताश्चापिसर्वशः २३ कुमारयोधमुख्याश्चगणिकाश्चस्वलंकृताः
वादित्राणिचसर्वाणिप्रत्युद्यांतुसुतंमम २४ घंटावान्मानवःशीघ्रंमत्तमारुह्यवारणम् शृंगाटकेषुसर्वेषुआख्यातुविजयंमम २५
उत्तराचकुमारीभिर्बह्वीभिःपरिवारिता शृंगारवेषाभरणाप्रत्युद्यातुसुतंमम २६ वैशंपायनउवाच श्रुत्वेदंवचनंपा-
र्थिवस्यसर्वेपुरस्स्वस्तिकपाणिभूतम् भेर्यश्चतूर्याणिचवारिजाश्चवेषैःपरार्ध्यैःप्रमदाःशुभाश्च २७ तथैवसूतैःसहमागधैश्चनांदीर
वाद्याःपणवास्तूर्यवाद्याः पुराद्विराटस्यमहाबलस्यप्रत्युद्ययुःपुत्रमनंतवीर्यम् २८ वैशंपायनउवाच प्रस्थाप्यसेनांकन्याश्चग
णिकाश्चस्वलंकृताः मत्स्यराजोमहाप्राज्ञःप्रहृष्टइदमब्रवीत् २९ अक्षानाहरसैरंध्रिकंकद्यूतंप्रवर्ततां तंतथावादिनंदृष्ट्वापांडवःप्र-
त्यभाषत ३० नदेवितव्यंहृष्टेनकितवेनेतिनःश्रुतम् तंत्वामद्यमुदायुक्तंनाहंदेवितुमुत्सहे ३१ प्रियंतुतेचिकीर्षामिवर्ततांयदिमन्यसे
विराटउवाच स्त्रियोगावोहिरण्यंचयच्चान्यद्वसुकिंचन ३२ नमेकिंचित्त्वयारक्ष्यंतेअंतरेणापिदेवितुम् कंकउवाच किंते
द्यूतेनराजेंद्रबहुदोषेणमानद ३३ देवनेबहवोदोषास्तस्मात्तत्परिवर्जयेत् श्रुतस्तेयदिवादृष्टःपांडवेयोयुधिष्ठिरः ३४ सराष्ट्रंसुमहत्स्फीतंभ्रा
तृंश्चत्रिदशोपमान् राज्यंहारितवान्सर्वंतस्माद्द्यूतंनरोचये ३५ अथवामन्यसेराजन्दीव्यामयदिमन्यसे वैशंपायनउवाच प्रवर्त
मानेद्यूतेतुमत्स्यःपांडवमब्रवीत् ३६ पश्यपुत्रेणमेयुद्धेतादृशाःकुरवोजिताः ततोऽब्रवीन्महात्मासएनंराजायुधिष्ठिरः ३७ बृहन्नडायस्ययं
तासकथंनविजेष्यति इत्युक्तःकुपितोराजामत्स्यःपांडवमब्रवीत् ३८ समंपुत्रेणमेषंढंब्रह्मबंधोप्रशंससि वाच्यावाच्यंनजानीषेनूनंमाम
वमन्यसे ३९ भीष्मद्रोणमुखान्सर्वान्कस्मान्नसविजेष्यति वयस्यत्वात्तुतेब्रह्मन्नपराधमिमंक्षमे ४० नेदृशंतुपुनर्वाच्यंयदिजीवितुमि
च्छसि युधिष्ठिरउवाच यत्रद्रोणस्तथाभीष्मोद्रौणिर्वैकर्तनःकृपः ४१ दुर्योधनश्चराजेंद्रस्तथान्येसुमहारथाः मरुद्गणैःपरि
वृतःसाक्षादपिमरुत्पतिः ४२ कोन्योबृहन्नडायास्तान्प्रतियुध्येतसंगतान् यस्यबाहुबलेतुल्योनभूतोनभविष्यति ४३ अतीवसमरं
दृष्ट्वाहर्षोयस्योपजायते योजयत्संगतान्सर्वान्ससुरासुरमानुषान् ४४ तादृशेनसहायेनकस्मात्सनविजेष्यते विराटउवाच
बहुशःप्रतिषिद्धोसिनचवाचंनियच्छसि ४५

३१ ३२ अंतरेणविनापिद्यूतम् ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ब्रह्मबंधोब्राह्मणाधम ३९ वयस्यत्वात्सख्यत्वात् ४० ४१ ४२ ४३ ४४
नियच्छसिनिगृण्हासि ४५

४६ नैवंवाच्यमिति नस्तः नासिकातः ४७ ४८ ४९ नस्ततः नासिकानाडीतः तनोतिदेहंप्रार्थयतीतितच्छब्दोनाडीवचनः पुरीततिशेतेइत्यादिप्रयोगदर्शनात् ५० ५१

नियंताचेन्नविद्येतनकश्चिद्धर्ममाचरेत् वैशंपायनउवाच ततःप्रकुपितोराजातमक्षेणाहनद्भृशम् ४६ मुखेयुधिष्ठिरंकोपा
न्नैवमित्येवभर्त्सयन् बलेनप्रतिविद्धस्यनस्तःशोणितमावहत् ४७ तदप्राप्तंमहींपार्थःपाणिभ्यांप्रत्यगृण्हत अवैक्षतसधर्मात्माद्रौप
दींपार्श्वतःस्थिताम् ४८ साज्ञात्वातमभिप्रायंभर्तुश्चित्तवशानुगा पात्रंगृहीत्वासौवर्णंजलपूर्णमनिंदिता ४९ तच्छोणितंप्रत्यगृण्हा
द्यत्प्रसुस्रावनस्ततः अथोत्तरःशुभैर्गंधैर्माल्यैश्चविविधैस्तथा ५० अवकीर्यमाणःसंहृष्टोनगरंस्वैरमागतः सभाज्यमानःपौरैश्चस्त्री
भिर्जानपदैस्तथा ५१ आसाद्यभवनद्वारंपित्रेसंप्रत्यवेदयत् ततोद्वास्थःप्रविश्यैवविराटमिदमब्रवीत् ५२ बृहन्नडासहायस्तेपुत्रोद्वार्युत्तरः
स्थितः ततोहृष्टोमत्स्यराजःक्षत्तारमिदमब्रवीत् ५३ प्रवेश्यतामुभौतूर्णंदर्शनेप्सुरहंतयोः क्षत्तारंकुरुराजस्तुशनैःकर्णमुपाजपत् ५४
उत्तरःप्रविशत्वेकोनप्रवेश्याबृहन्नडा एतस्यहिमहाबाहोव्रतमेतत्समाहितम् ५५ योममांगेव्रणंकुर्याच्छोणितंवाप्रदर्शयेत् अन्यत्रसं
ग्रामगतान्नसजीवेत्कथंचन ५६ नमृष्याद्भृशसंक्रुद्धोमांदृष्ट्वातुसशोणितम् विराटमिहसामात्यंहन्यात्सबलवाहनम् ५७ इति
श्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेउत्तरप्रवेशोनामाष्टषष्टितमोऽध्यायः ६८ वैशंपायनउवाच ततोराज्ञःसुतोज्येष्ठःप्रावि
शत्पृथिवींजयः सोभिवाद्यपितुःपादौकंकंचाप्युपतिष्ठत १ ततोरुधिरसंसिक्तमनेकाग्रमनागसम् भूमावेकांतमासीनंसैरंध्र्याप्रत्युप
स्थितम् २ ततःपप्रच्छपितरंत्वरमाणइवोत्तरः केनायंताडितोराजन्केनपापमिदंकृतम् ३ विराटउवाच मयायंताडितोजिम्हो
नचाप्येतावदर्हति प्रशस्यमानेयच्छूरेत्वयिषंढंप्रशंसति ४ उत्तरउवाच अकार्यंतेकृतंराजन्क्षिप्रमेवप्रसाद्यताम् मात्वां
ब्रह्मविषंघोरंसमूलमपिनिर्दहेत् ५ वैशंपायनउवाच सपुत्रस्यवचःश्रुत्वाविराटोराष्ट्रवर्धनः क्षमयामासकौंतेयंभस्मच्छ
न्नमिवानलम् ६ क्षमयंतंतुराजानंपांडवःप्रत्यभाषत चिरंक्षांतमिदंराजन्नमन्युर्विद्यतेमम ७ यदिह्येतत्पतेद्भूमौरुधिरंममदेहतः स
राष्ट्रंमहाराजविनश्येयानसंशयः ८ नदूषयामितेराजन्यद्वैहन्यादद्दूषकम् बलवंतंमहाराजक्षिप्रंदारुणमाप्नुयात् ९ शोणितेतुव्यति
क्रांतेप्रविवेशबृहन्नडा अभिवाद्यविराटंतुकंकंचाप्युपतिष्ठत १० क्षमयित्वातुकौरव्यंरणादुत्तरमागतम् प्रशशंसततोमत्स्यःशृण्वतःस
व्यसाचिनः ११

५२ ५३ कुरुराजोयुधिष्ठिरःकर्णंकर्णेउपाजपत् उपांशुउक्तवान् ५४ ५५ ५६ ५७ इतिविराटपर्वणिटी॰अष्टष॰ध्यायः ६८ १ अनेकाग्रं
व्यग्रं २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ हेराजन्यत्तेतवतत्कर्मनदूषयामि यत् अदूषकपरापवादहीनं हन्यादन्यायात् दूष्यमपिनदूषयामि यतःबलवंतंप्रभुंक्षिप्रंशीघ्रंदारुणंनृशंसंकर्म
आप्नुयात् ९ १० ११

SGDF
Sri Gangadhar Digital Foundation

त्वयादायादवानस्मिकेकेयीनंदिवर्धन त्वयामेसदृशःपुत्रोनभूतोनभविष्यति १२ पदंपदसहस्रेणयश्चरन्नापराध्नुयात् तेनकर्णेन
तेतातकथमासीत्समागमः १३ मनुष्यलोकेसकलेयस्यतुल्योनविद्यते तेनभीष्मेणतेतातकथमासीत्समागमः १४ आचार्योवृष्णि
वीराणांकौरवाणांचयोद्विजः सर्वक्षत्रस्यचाचार्यःसर्वशस्त्रभृतांवरः १५ तेनद्रोणेनतेतातकथमासीत्समागमः आचार्यपुत्रोयः
शूरःसर्वशस्त्रभृतामपि १६ अश्वत्थामेतिविख्यातस्तेनासीत्संगरःकथम् रणेयंप्रेक्ष्यसीदंतिहृतस्वावणिजोयथा १७ कृपेणतेनते
तातकथमासीत्समागमः पर्वतंयोभिविध्येतराजपुत्रोमहेषुभिः १८ दुर्योधनेनतेतातकथमासीत्समागमः अवगाढाद्विषंतोमेसुखो
वातोभिवातिमाम् १९ यस्त्वंधनमथाजैषीःकुरुभिर्ग्रस्तमाहवे तेषांभयाभिपन्नानांसर्वेषांबलशालिनाम् २० नूनंप्रकाल्यतान्स
र्वांस्त्वयायुधिनरर्षभ आच्छिन्नंगोधनंसर्वंशार्दूलेनामिषंयथा २१ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेविराटोत्त
रसंवादेएकोनसप्ततितमोऽध्यायः६९ उत्तरउवाच नमयाविजितागावोनमयानिर्जिताःपरे कृतंतत्सकलंतेनदेवपुत्रेण
केनचित् १ सहिभीतंद्रवंतंमांदेवपुत्रोऽन्यवारयत् सचातिष्ठद्रथोपस्थेवज्रसंहननोयुवा २ तेनतानिर्जितागावःकुरवश्चपराजिताः
तस्यतत्कर्मवीरस्यनमयाताततत्कृतम् ३ सहिशारद्वतंद्रोणंद्रोणपुत्रंचषड्रथान् सूतपुत्रंचभीष्मंचचकारविमुखान्शरैः ४ दुर्यो
धनंविकर्णंचसनागमिवयूथपम् प्रभग्नमब्रवीद्भीतंराजपुत्रंमहाबलः ५ नहास्तिनपुरेत्राणंतवपश्यामिकिंचन व्यायामेनपरीप्सस्व
जीवितंकौरवात्मज ६ नमोक्ष्यसेपलायंस्त्वंराजन्युद्धेमनःकुरु पृथिवींभोक्ष्यसेजित्वाहतोवास्वर्गमाप्स्यसि ७ सनिवृत्तोनरव्याघ्रोमुंच
न्वज्रनिभान्छरान् सचिवैःसंवृतोराजारथेनागइवश्वसन् ८ तंदृष्ट्वारोमहर्षोमेऊरुकंपश्चमारिष सतत्रसिंहसंकाशमनीकंव्यधमच्छरैः
९ तत्प्रणुद्यरथानीकंसिंहसंहननोयुवा कुरूंस्तान्प्रहसन्राजन्संस्थितान्हृतवाससः १० एकेनतेनवीरेणषड्रथाःपरिनिर्जिताः शार्दूलेनेव
मत्तेनयथावनचरामृगाः ११ विराटउवाच क्कसवीरोमहाबाहुर्देवपुत्रोमहायशाः योमेधनमथाजैषीत्कुरुभिर्ग्रस्तमाहवे १२
इच्छामितमहंद्रष्टुमर्चितुंचमहाबलम् येनमेत्वंचगावश्चरक्षितादेवसूनुना १३ उत्तरउवाच अंतर्धानंगतस्तत्रदेवपुत्रोमहाब-
लः सतुश्वोवापरश्वोवामन्येप्रादुर्भविष्यति १४ वैशंपायनउवाच एवमाख्यायमानंतुछन्नंसत्रेणपांडवम् वसंतंतत्रनाज्ञा
ज्ञासीद्विराटोवाहिनीपतिः १५ ततःपार्थोभ्यनुज्ञातोविराटेनमहात्मना प्रददौतानिवासांसिविराटदुहितुःस्वयम् १६ उत्तरातुमहार्हाणि
विविधानिनवानिच प्रतिगृह्याभवत्प्रीतातानिवासांसिभामिनी १७

SGDF Sri Gangadharan Digital Foundation

मंत्रयित्वातुकौंतेयउत्तरेणमहात्मना इतिकर्तव्यतांसर्वांराजन्पार्थेयुधिष्ठिरे १८ ततस्तथातद्व्यदधाद्यथावत्पुरुषर्षभः सह
पुत्रेणमत्स्यस्यप्रहृष्टोभरतर्षभ १९ इतिश्रीमन्म॰ विराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेविराटोत्तरसंवादेसप्ततितमोऽध्यायः ७०
वैशंपायनउवाच ततस्तृतीयेदिवसेभ्रातरःपंचपांडवाः स्नाताःशुक्लांबरधराःसमयेचरितव्रताः १ युधिष्ठिरंपुरस्कृत्यसर्वाभरण
भूषिताः द्वारिमत्तायथानागाभ्राजमानामहारथाः २ विराटस्यसभांगत्वाभूमिपालासनेष्वथ निषेदुःपावकप्रख्याःसर्वेधिष्ण्ये
ष्विवाग्नयः ३ तेषुतत्रोपविष्टेषुविराटःपृथिवीपतिः आजगामसभांकर्तुंराजकार्याणिसर्वशः ४ श्रीमतःपांडवान्दृष्ट्वाज्वलतःपावका
निव मुहूर्तमिवचध्यात्वासरोषःपृथिवीपतिः ५ अथमत्स्योब्रवीत्कंकंदेवरूपमिवस्थितम् मरुद्गणैरुपासीनंत्रिदशानामिवेश्व
रम् ६ सकिलाक्षनिवापस्त्वंसभास्तारोमयाकृतः अथराजासनेकस्मादुपविष्टःस्वलंकृतः ७ वैशंपायनउवाच परि
हासेप्सयावाक्यंविराटस्यनिशम्यतत् स्मयमानोर्जुनोराजन्निदंवचनमब्रवीत् ८ अर्जुनउवाच इंद्रस्याप्यासनंराजन्न
यमारोढुमर्हति ब्रह्मण्यःश्रुतवांस्त्यागीयज्ञशीलोदृढव्रतः ९ एषविग्रहवान्धर्मएषवीर्यवतांवरः एषबुद्ध्याधिकोलोकेतपसांचपरा
यणम् १० एषोस्त्रंविविधंवेत्तित्रैलोक्येसचराचरे नचैवान्यःपुमान्वेत्तिनवेत्स्यतिकदाचन ११ नदेवानासुराःकेचिन्नमनुष्यानराक्ष
साः गंधर्वयक्षप्रवराःसकिन्नरमहोरगाः १२ दीर्घदर्शीमहातेजाःपौरजानपदप्रियः पांडवानामतिरथोयज्वाधर्मपरोवशी १३ म
हर्षिकल्पोराजर्षिःसर्वलोकेषुविश्रुतः बलवान्धृतिमान्दक्षःसत्यवादीजितेंद्रियः १४ धनैश्चसंचयैश्चैवशक्रवैश्रवणोपमः यथाम
नुर्महातेजालोकानांपरिरक्षिता १५ एवमेषमहातेजाःप्रजानुग्रहकारकः अयंकुरूणामृषभोधर्मराजोयुधिष्ठिरः १६ अस्यकीर्तिः
स्थितालोकेसूर्यस्येवोद्यतःप्रभा संचरंतिदिशःसर्वायशसोस्यइवांशवः १७ उदितस्येवसूर्यस्यतेजसोनुगभस्तयः एनंदशसहस्रा
णिकुंजराणांतरस्विनाम् १८ अन्वयुःपृष्ठतोराजन्यावदध्यावसत्कुरून् त्रिंशदेनंसहस्राणिरथाःकांचनमालिनः १९ सदश्वैरुपसं
पन्नाःपृष्ठतोनुययुस्तदा एनमष्टशताःसूताःसमृष्टमणिकुंडलाः २० अस्तुवन्मागधैःसार्धंपुराशक्रमिवर्षयः एनंनित्यमुपासंतकु
रवःकिंकरायथा २२ सर्वेचराजन्राजानोधनेश्वरमिवामराः एषसर्वमहीपालान्करदान्समकारयत् २३ वैश्यानिवमहाभागोवि ५६
वस्वानिवरश्मिमान् अष्टाशीतिसहस्राणिस्नातकानांमहात्मनाम् २४ उपजीवंतिराजानमेनंसुचरितव्रताः एषवृद्धाननाथांश्चपंगू
नंधांश्चमानवान् २५

SGDF Sri Gangeshwari Digital Foundation

पुत्रवत्पालयामासप्रजाधर्मेणवैप्रभुः एषधर्मेदमेचैवक्रोधेचापिजितव्रतः २५ महाप्रसादोब्रह्मण्यःसत्यवादीचपांडवः शीघ्रंतापेन
चैतस्यतप्यतेसस्सुयोधनः २६ सगणःसहकर्णेनसौबलेनापिवाविभुः नशक्यंतेह्यस्यगुणाःप्रसंख्यातुंनरेश्वर २७ एषधर्मपरोनित्य
मानृशंस्यश्चपांडवः एवंयुक्तोमहाराजपांडवःपार्थिवर्षभः २८ कथंनार्हतिराजार्हमासनंपृथिवीपतिः २९ इतिश्रीमन्महाभार
तेविराटपर्वणिपांडवप्रकटनंनामएकसप्ततितमोऽध्यायः ७१ विराटउवाच यद्येषराजाकौरव्यःकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः कतमो
स्यार्जुनोभ्राताभीमश्चकतमोबली १ नकुलःसहदेवश्चद्रौपदीवायशस्विनी यदाद्यूतजिताःपार्थानप्राज्ञायंततेक्वचित् २ अर्जु
नउवाच यएषबल्लवोब्रूतेसूदस्तवनराधिप एषभीमोमहाबाहोभीमवेगपराक्रमः ३ एषक्रोधवशान्हत्वापर्वतेगंधमादने सौगं
धिकानिदिव्यानिकृष्णार्थेसमुपाहरत् ४ गंधर्वएषवैहंताकीचकानांदुरात्मनाम् व्याघ्रानृक्षान्वराहांश्चहतवान्स्त्रीपुरेतव ५ यश्चासीदश्वबं
धस्तेनकुलोयंपरंतप गोसंख्यःसहदेवश्चमाद्रीपुत्रौमहारथौ ६ शृंगारवेषाभरणौरूपवंतौयशस्विनौ महारथसहस्राणांसमर्थौभरतर्ष
भौ ७ एषापद्मविशालाक्षीसुमध्याचारुहासिनी सैरंध्रीद्रौपदीराजन्यस्यार्थेकीचकाहताः ८ अर्जुनोहंमहाराजव्यक्तंतेश्रोत्रमागतः
भीमादवरजःपार्थोयमाभ्यांचापिपूर्वजः ९ उषिताःस्ममहाराजसुखंतववनिवेशने अज्ञातवाससमुषितागर्भवासइवप्रजाः १० वैशं
पायनउवाच यदार्जुनेनतेवीराःकथिताःपंचपांडवाः तदार्जुनस्यवैराटिःकथयामासविक्रमम् ११ पुनरेवचतान्पार्थान्कथयामा
सचोत्तरः उत्तरउवाच यएषजांबूनदशुद्धगौरतनुर्महान्सिंहइवप्रवृद्धः प्रचंडघोणःपृथुदीर्घनेत्रस्ताम्रायताक्षःकुरुराजएषः
१२ अयंपुनर्मत्तगजेंद्रगामीप्रतप्तचामीकरशुद्धगौरः पृथ्वायतांसोगुरुदीर्घबाहुर्वृकोदरःपश्यतपश्यतेनम् १३ यस्त्वेषपार्श्वेस्यमहाध
नुष्मान्श्यामोयुवावारणयूथपोपमः सिंहोन्नतांसोगजराजगामीपद्मायताक्षोर्जुनएषवीरः १४ राज्ञःसमीपेपुरुषोत्तमौतुयमा
वुभौविष्णुमहेंद्रकल्पौ मनुष्यलोकेसकलेसमोस्तिययोर्नरूपेनबलेनशीले १५ आभ्यांतुपार्श्वेकनकोत्तमांगीएषाप्रभामूर्तिमती
वगौरी नीलोत्पलाभासुरदेवतेवकृष्णास्थितामूर्तिमतीवलक्ष्मीः १६ ततोर्जुनस्यवैराटिःकथयामासविक्रमम् अयंसद्विषतांहंता
मृगाणामिवकेसरी १७ अचरद्रथवृंदेषुनिघ्नंस्तेषांवरान्रथान् अनेनमत्तमातंगोमहानेकेषुणाहतः १८ सुवर्णकक्षःसंग्रामेदंता
भ्यामगमन्महीम् अनेनविजितागावोजिताश्चकुरवोयुधि १९

SGDF Sri Gargeshwari Digital Foundation

२० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६

अस्यशंखप्रणादेनकर्णौमेबधिरीकृतौ अनेनतातवीरेणभीष्मद्रोणमुखारथाः २० दुर्योधनेनसहितानिर्जिताभीष्मकर्मणा अस्य
तत्कर्मवीरस्यनमयाताततत्कृतम् २१ एषभीतंद्रवंतंमांदेवपुत्रोन्यवारयत् अस्यबाहुबलेनास्मिजीवन्मत्यागतःपुनः २२ वैशं
पायनउवाच तस्यतद्वचनंश्रुत्वामत्स्यराजःप्रतापवान् उत्तरंप्रत्युवाचेदमभिपन्नंयुधिष्ठिरे २३ प्रसादनंपांडवस्यप्राप्तकालं
हिरोचते उत्तरांचप्रयच्छामिपार्थाययदिमन्यसे २४ उत्तरउवाच आर्याःपूज्याश्चमान्याश्चप्राप्तकालंचमेमतम् पूज्यंतांपू
जनार्हाश्चमहाभागाश्चपांडवाः २५ विराटउवाच अहंखल्वपिसंग्रामेशत्रूणांवशमागतः मोचितोभीमसेनेनगावश्चा
पिजितास्तथा २६ एतेषांबाहुवीर्येणतदस्माकंजयोमृधे एवंसर्वेसहामात्याःकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं २७ प्रसादयामोभद्रंतेसानुजंपांड
वर्षभम् यदस्माभिरजानद्भिःकिंचिदुक्तोनराधिपः क्षंतुमर्हतितत्सर्वंधर्मात्माह्येषपांडवः २८ वैशंपायनउवाच ततोवि
राटःपरमाभितुष्टःसमेत्यराज्ञासमयंचकार राज्यंचसर्वंविससर्जतस्मैसदंडकोशंसपुरंमहात्मा २९ पांडवांश्चततःसर्वान्मत्स्य
राजःप्रतापवान् धनंजयंपुरस्कृत्यदिष्ट्यादिष्ट्येतिचाब्रवीत् ३० समुपाघ्रायमूर्धानंसंश्लिष्यचपुनःपुनः युधिष्ठिरंचभीमंचमा
द्रीपुत्रौचपांडवौ ३१ नातृप्यद्दर्शनेतेषांविराटोवाहिनीपतिः संप्रीयमाणोराजानंयुधिष्ठिरमथाब्रवीत् ३२ दिष्ट्याभवंतःसंप्राप्ताः
सर्वेकुशलिनोवनात् दिष्ट्यासंपादितंकृच्छ्रमज्ञातंचदुरात्मभिः ३३ इदंतुराज्यंपार्थाययच्चान्यदपिकिंचन प्रतिगृण्हातुतत्सर्वंकौं
तेयोप्यविशंकया ३४ उत्तरांप्रतिगृण्हातुसव्यसाचीधनंजयः अयंह्यौपयिकोभर्तातस्याःपुरुषसत्तमः ३५ एवमुक्तोधर्मराजःपा
र्थमैक्षद्धनंजयम् ईक्षितश्चार्जुनोभ्रात्रामत्स्यंवचनमब्रवीत् ३६ प्रतिगृण्हाम्यहंराजन्स्नुषांदुहितरंतव युक्तएवहिसंबंधोमत्स्य
भारतयोरपि ३७ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिमत्स्यपांडवसंवादोनामद्विसप्ततितमोऽध्यायः ७२ विराटउवाच
किमर्थंपांडवश्रेष्ठभार्यांदुहितरंमम प्रतिग्रहीतुंनेमांत्वंमयादत्तामिहेच्छसि १ अर्जुनउवाच अंतःपुरेहमुषितःसदा
पश्यन्सुतांतव रहस्यंचप्रकाशंचविश्वस्तापितृवन्मयि २ प्रियोबहुमतश्चाहंनर्तकोगीतकोविदः आचार्यवच्चमांनित्यंमन्यते-
दुहितातव ३ वयस्ययानयाराजन्सहसंवत्सरोषितः अतिशंकाभवेत्स्थानेतवलोकस्यवाविभो ४ तस्मान्निग्रहणीयेयंदुहितातेन
राधिप शुद्धोजितेंद्रियोदांतस्तस्याःशुद्धिःकृतामया ५ स्नुषायादुहितुर्वापिपुत्रेचात्मनिवापुनः अत्रशंकांनपश्यामितेनशुद्धि
र्भविष्यति ६ ३७ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिटीकायांद्विसप्ततितमोऽध्यायः ७२ १ २ ३ ४ ५ ६ ५८

SGDF
Sri Gurgeshwari Digital Foundation

७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २० २१

अभिशापादहंभीतोमिथ्यावादात्परंतप स्नुषार्थमुत्तरांराजन्प्रतिगृण्हामितेसुताम् ७ स्वस्रीयोवासुदेवस्यसाक्षाद्देवशिशु
र्यथा दयितश्चक्रहस्तस्यएकएवास्त्रकोविदः ८ अभिमन्युर्महाबाहुःपुत्रोममविशांपते जामातातवयुक्तोवैभर्त्ताचदुहितुस्त
व ९ विराटउवाच उपपन्नंकुरुश्रेष्ठेकुंतीपुत्रेधनंजये यएवंधर्मनित्यश्चजातज्ञानश्चपांडव १० यत्कृत्यंमन्यसेपार्थ
क्रियतांतदनंतरम् सर्वेकामाःसमृद्धामेसंबंधीयस्यचार्जुनः ११ वैशंपायनउवाच एवंब्रुवतिराजेंद्रेकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः
अन्वशासत्ससंयोगंसमयेमत्स्यपार्थयोः १२ ततोमित्रेषुसर्वेषुवासुदेवेचभारत प्रेषयामासकौंतेयोविराटश्चमहीपतिः १३ ततस्त्र-
योदशेवर्षेनिवृत्तेपंचपांडवाः उपप्लव्यंविराटस्यसमपद्यंतसर्वशः १४ अभिमन्युंचबीभत्सुरानिनायजनार्दनम् आनर्तेभ्योपिदाशार्हा
नानयामासपांडवः १५ काशिराजश्चशैब्यश्चप्रीयमाणौयुधिष्ठिरे अक्षौहिणीभ्यांसहितावागतौपृथिवीपती १६ अक्षौहिण्याचस
हितोयज्ञसेनोमहाबलः द्रौपद्याश्चसुतावीराःशिखंडीचापराजितः १७ धृष्टद्युम्नश्चदुर्धर्षःसर्वशस्त्रभृतांवरः समस्ताक्षौहिणीपा
लायज्वानोभूरिदक्षिणाः १८ वेदावभृथसंपन्नाःसर्वेशूरास्तनुत्यजः तानागतानभिप्रेक्ष्यमत्स्योधर्मभृतांवरः १९ पूजयामास
विधिवत्सभृत्यबलवाहनान् प्रीतोभवद्दुहितरंदत्वातामभिमन्यवे २० ततःप्रत्युपयातेषुपार्थिवेषुततस्ततः तत्रागमद्वासुदेवोवन
मालीहलायुधः २१ कृतवर्माचहार्दिक्योयुयुधानश्चसात्यकिः अनाधृष्टिस्तथाक्रूरःसांबोनिशठएवच २२ अभिमन्युमुपादाय-
सहमात्रापरंतपाः इंद्रसेनादयश्चैवरथैस्तैःसुसमाहितैः २३ आययुःसहिताःसर्वेपरिसंवत्सरोषिताः दशनागसहस्राणिरथानां
चायुतंशनम् २४ हयानांचार्बुदंतूर्णंनिरवर्वंचपदातिनाम् वृष्ण्यंधकाश्चबहवोभोजाश्चपरमौजसः २५ अन्वयुर्वृष्णिशार्दूलंवा
सुदेवंमहाद्युतिम् पारिबर्हंददौकृष्णःपांडवानांमहात्मनाम् २६ स्त्रियोरत्नानिवासांसिपृथक्पृथगनेकशः ततोविवाहोविधिवद्व
वृधेमत्स्यपार्थयोः ततःशंखाश्चभेर्यश्चगोमुखाडंबरास्तथा पार्थैःसंयुज्यमानाश्चनेदुर्मत्स्यस्यवेश्मनि २८ उच्चावचान्मृगाञ्जघ्नु
र्मेध्यांश्चशतशःपशून् सुरामैरेयपानानिप्रभूतान्यभ्यहारयन् २९ गायनाख्यानशीलाश्चनरावैतालिकास्तथा स्तुवंतस्तानु
पातिष्ठन्सूताश्चसहमागधैः ३०

२२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३०

SGDF Sri Gangadharan Digital Foundation

३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिश्रीमत्सदवा

कृष्णांचपुरस्कृत्यमत्स्यानांचवरस्त्रियः आजग्मुश्चारुसर्वांग्यःसुमृष्टमणिकुंडलाः ३१ वर्णोपपन्नास्तानार्योरूपवत्यःस्व
लंकृताः सर्वाश्चाभ्यभवत्कृष्णारूपेणयशसाश्रिया ३२ परिवार्योत्तरांतास्तुराजपुत्रीमलंकृताम् सुतामिवमहेंद्रस्यपुरस्कृत्यो
पतस्थिरे ३३ तांप्रत्यगृण्हात्कौंतेयःसुतस्यार्थेधनंजयः सौभद्रस्यानवद्यांगींविराटतनयांतदा ३४ तत्रातिष्ठन्महाराजोरूपमिंद्र
स्यधारयन् स्नुषांतांप्रतिजग्राहकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ३५ प्रतिगृह्यचतांपार्थःपुरस्कृत्यजनार्दनम् विवाहंकारयामाससौभद्रस्य
महात्मनः ३६ तस्मैसप्तसहस्राणिहयानांवातरंहसां द्वेचनागशतेमुख्येप्रादाद्बहुधनंतदा ३७ हुत्वासम्यक्समिद्धाग्निमर्चयित्वा
द्विजन्मनः राज्यंबलंचकोशंचसर्वमात्मानमेवच ३८ कृतेविवाहेतुतदाधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ब्राह्मणेभ्योददौवित्तंयदुपाहरदच्यु
तः ३९ गोसहस्राणिरत्नानिवस्त्राणिविविधानिच भूषणानिचमुख्यानियानानिशयनानिच ४० भोजनानिचहृद्यानिपानानि
विविधानिच भूमिदानंचविधिवद्गोदानानिसहस्रशः ४१ अश्वानांचसहस्राणिसुवर्णाच्छादनानिच आबालवृद्धपर्यंतंददौ-
वित्तानिकृत्स्नशः ४२ तन्महोत्सवसंकाशंहृष्टपुष्टजनायुतम् नगरंमत्स्यराजस्यशुशुभेभरतर्षभ ४३ इतिश्रीमन्महाभा
रतेशतसाहस्र्यांसंहितायांवैयासिक्यांविराटपर्वणिउत्तराविवाहोनामद्विसप्ततितमोऽध्यायः ७२ ७ ७

च्यप्रमाणपारावारीणचतुर्धरवंशावतंसश्रीनीलकंठभट्टकृते भावार्थदीपःसमाप्तः श्रीकृष्णार्पणमस्तु इतिविराटपर्वसमाप्तं ७

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

इतिश्रीमन्महाभारतविराटपर्वसमाप्तम्. श्रीः

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation